

Fodor János

Bernády György

Politikai életrajz

Fodor János

Bernády György

Fodor János

Bernády György

Politikai életrajz

LECTOR

FUNDAȚIA CULTURALĂ
Dr. BERNÁDY GYÖRGY
KÖZMŰVELŐDÉSI ALAPÍTVÁNY

Lector Kiadó – Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány – Erdélyi Múzeum-Egyesület

Marosvásárhely – Kolozsvár

2017

A borítón a 115., I., 109., ill. 118. oldalon szereplő fényképek részletei láthatók.

Szaklektor: Romsics Ignác

© Fodor János, 2017

© Lector Kiadó, 2017

A kiadvány az Erdély Öröksége Alapítvány támogatásával készült.

A könyv megjelenését támogatta a

Támogatta a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Communitas Alapítvány.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

FODOR, JÁNOS

Bernády György: politikai életrajz / Fodor János. – Târgu-Mureș : Lector Kiadó ; Cluj-Napoca : Erdélyi Múzeum Egyesület, 2017

Conține bibliografie

ISBN 978-606-94183-8-3

ISBN 978-606-739-082-7

Édesapám emlékére

Tartalomjegyzék

Előszó	9
I. Család és ifjúkor	12
Ősei	12
Neveltetése és iskolái	15
II. Politikai karrierjének kezdetei (1889–1901)	29
Egyesületek és szabadkőművesség. Egy ambíciós várospolitikus	32
Országgyűlési képviselő (1896–1901)	39
Rendőrkapitányi tevékenysége és a „véres választások”	49
III. Marosvásárhely polgármestere (1902–1912)	56
Városfejlesztési program és fontosabb építkezések	59
Az amerikai út és a földgázkérdés	74
A nagypolitika hatása a polgármesteri tevékenységére	77
A Bethlen Gábor Szabadkőműves Páholyban	88
Mindennapjai, egyénisége, anyagi helyzete	91
Családja	104
IV. Főispáni tevékenysége és az első világháború (1913–1918)	109
1916 – A román betörés	116
A választójog kérdésköre és a zárszámadás	119
Útkeresése a főispánság után	126
V. Új impérium – a romániai Országos Magyar Párt politikusa	130
A passzivitástól az aktivitásig (1918–1922)	130
Bernády szerepe az OMP paktumpolitikájában	138
Elnökválság a pártban	144
Tárgyalások a Nemzeti Liberális Párttal	149
A reformmozgalom és a szakítás	156
VI. Külön utakon (1927–1934)	164
Visszatérés: Marosvásárhely polgármestere (1926–1929)	164
Kultúra, közművelődés, sajtó	173
Bukása	177
A Magyar Polgári Demokrata Blokk (1930–1933)	183
Bernády és Jaross	196

Kibékülés: ismét az OMP-ben.....	197
Hetvenedik születésnapja.....	201
VII. Utolsó évek (1934–1938).....	207
Függelék.....	217
Bibliográfia.....	218
Levéltári források.....	218
Sajtó (vonatkozó évfolyamok).....	220
Kötetek, tanulmányok.....	221
Lexikonok, adatbázisok, internetes források.....	227
Rövidítések.....	228
Illusztrációk jegyzéke.....	229
Névmutató.....	231
Rezumat.....	249
Summary.....	253
Képmelléklet.....	I–XII

Előszó

A marosvásárhelyi és erdélyi történetírásnak régi adóssága volt egy Bernády Györgyről szóló tudományos biográfia. A 19. század végi és 20. század eleji Erdély egyik meghatározó politikai szereplőjének példátlan és rendkívüli életútja nem csupán a marosvásárhelyieknek, szovátaiaknak, hanem a magyarországi és erdélyi olvasóknak is szól, hiszen az a kulturális örökség, amelyet Bernády életművével létrehozott, túllépi a városi, regionális és országhatárokat.

Bernády Györgyről marosvásárhelyiként gyerekkoromban hallottam először. Ekkor tudtam meg a város egykori polgármesteréről, hogy a Kultúrpalota építője volt. Később, középiskolai éveim alatt bővült a tudásom: értesültem a róla elnevezett alapítványról, az ugyancsak róla elnevezett térről, a nevéhez kötődő számos városi épületről stb. Elsőéves egyetemistaként jelentkeztem az Erdélyi Tudományos Diákköri Konferenciára. A cél egy összegző írás és bemutató lett volna az általam már ismertnek vélt Bernády Györgyről. Meg voltam győződve arról, hogy a város egykori polgármesteréről – akinek szobrot állítottak, tér viseli a nevét, számos emléktábla őrzi emlékét stb. – sok írás született, és én majd ezekből válogatva, elkészítem a dolgozatomat. Megdöbbenve vettem tudomásul, hogy Marosi Barna többszöri kiadást megért dokumentumriportján kívül néhány rész tanulmányt és lexikonszerű összefoglalást leszámlítva, aligha van segítségemre egyéb szakirodalom. Jobb híján ellátogattam az Állami Levéltár Maros Megyei Kirendeltségéhez, ahol kutathattam Bernády személyes hagyatékának egy részét.

Ekkortól foglalkozom Bernády György életművével, kisebb megszakításokkal immár mintegy tíz éve. Bár akkor kevés idő állt rendelkezésemre, a meglévő forrásokból összeírogattam egy olyan összegző dolgozatot, amely elég volt ahhoz, hogy abban az évben (2009-ben) elsőévesként elnyerjem vele az első díjat, amelyet a következőkben számos szakmai elismerés követett. A rádöbbenés, hogy milyen keveset tudunk Bernády életművéről, arra ösztönzött, hogy az egyetemi tanul éveim alatt – még ha nem is folyamatosan – foglalkozzam ezzel a témával. Kissé makacs egyetemistaként eldöntöttem, hogy mivel a 20. századot szeretném tanulmányozni, inkább Bernády életének utóbbi szakaszát, azaz a két világháború közötti időszakot fogom vizsgálni. Így kezdtem el először Bernády 1918 utáni, az Országos Magyar Párton belüli tevékenységét feltérképezni, majd ezt követően vagy éppen ezzel összefüggésben tanulmányoztam második marosvásárhelyi polgármesterségének a történetét. Ezekből a vizsgáladásokból kisebb résztanulmányok, illetve egy újabb, kiforrottabb tanulmány született. Kezdetben nem volt szándékomban Bernády-életrajzot írni. Gondoltam, hogy amit eddig találtam az egykori polgármester életéről, az elegendő számomra, kielégíti a 20. század iránti érdeklődésem. Új témára vágytam, azonban témakeresés közben azzal kellett szembesülnöm, hogy amint kutatás közben levéltári vagy sajtóforrásokat lapozgattam, mindannyiszor megakadt a szemem azon az oldalon, ahol Bernády nevét felfedeztem. Rájöttem, hogy különösen örülök ennek a fur-

csa „találkozásnak”, és hogy nem fogok tudni megfelelően más témával foglalkozni, amíg a Bernádyt „ki nem írom” magamból. Miután meséltem életpályájáról a doktoris témavezetőmnek, örömmel vettem tudomásul, hogy számíthatok a támogatására, így biztatására nekiláttam a munkának.

Új helyzetben találtam magam, hiszen az elejéről kellett kezdenem a munkát, mivel a „végével”, vagyis a két világháború közötti időszakkal valamelyest már foglalkoztam. Végeredményben szerencsés kihívásnak tekintetem a feladatot, és igencsak alaposan beleástam magam a Bernády család történetébe, mígnem sikerült időrendben felépítenem az életrajzot. A kutatást jelentősen megnehezítette, hogy Bernádynak nem maradt fenn egységes irathagyatéka. Halálát követően megözvegyült felesége gondozta a hagyatékát, de annak java részét a halála előtt a Református Egyháznak adományozta. Irathagyatékának jelentős mennyisége a Maros Megyei Múzeum tulajdonába került, ahol dobozolva, jó állapotban, azonban leltár nélkül található meg egy része. Egy másik jelentős, főleg politikai vonatkozású forrásanyag a Román Nemzeti Levéltár Maros Megyei Kirendeltségénél található, Bernády György személyes fondjában. Ugyanakkor számos anyag szétszóródva maradt fenn Budapesten, a Magyar Nemzeti Levéltárban, a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában, valamint az OSZK Kézirattárában. Összegyűjtésüket az MTA Domus ösztöndíja és a Soós Kálmán Ösztöndíj, valamint a Birodalmi átmenetek helyi kontextusban, 1918–1925. Helyi és regionális átmenettörténetek összehasonlító szemszögből az Osztrák–Magyar Monarchiától az utódállamokig című, 112968-es azonosítóval rendelkező OTKA-projekt tette lehetővé. A szakmai képzésemet több féléven keresztül az Erasmus ösztöndíja támogatta, amiért rendkívül hálás vagyok a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Történeti Intézete oktatóinak. Továbbá az egri Eszterházy Károly Egyetem és a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem műhelyei szintén hasznos iskolák voltak a kutatásaim és tudományos gyarapodásom szempontjából. Pál-Antal Sándor nyugalmazott levéltáros ösztönzésére korábbi kutatási eredményeimet egy közös szerkesztésben megjelent, többszerzős tanulmánykötetben sikerült összegeznem, melynek címe *Bernády, a városépítő*. Jelen kötet pedig a 2016 novemberében, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Történelem, Civilizáció, Kultúra doktori iskolájában sikeresen megvédett dolgozatomra épül. Hét nagyobb fejezetből áll, melyek további kisebb részekre tagolódnak, időrendben követve végig Bernády György életét.

Módszertan szempontjából hangsúlyoznám, hogy nem teljes biográfiára törekedtem, hanem elsősorban a főszereplő politikusi működését vizsgáltam. Ehhez pedig hozzátartozik a származása, neveltetése, valamint magánéletének azon körülményei, amelyek a későbbiekben vagy éppen menet közben befolyásolták politikai pályájának alakulását. Ilyen módon betekintést nyertem Bernády belsőbb környezetébe, ahol meglepetésként a szerető családapa és érzelmes férj szerepe tárult elem az addig igencsak kimért és hideg természetűnek tartott politikusról. Politikai életpályája is fölöttébb érdekes, egy rendkívüli életútnak lehetünk tanúi, melynek elemzéséhez természetesen hozzátartoznak a

ELŐSZÓ

történész „objektív” korlátai és a szerző „szubjektív” fogyatékoságai, de remélhetőleg ezek nem befolyásolják a munka élményszerűségét. Sikerült annyi Bernádyra vonatkozó forrást összegyűjtenem, hogy idézésük jelen kötet kereteit szétfeszítette volna, így a közeljövőben egy külön forráskiadványt szentelnék ezeknek.

Mindenekelőtt köszönetet szeretnék mondani témavezetőmnek, Romsics Ignác akadémikusnak, akitől rengeteget tanultam, számomra a munkássága és az általa megírt Bethlen István-életrajz egyfajta etalont jelentett, amelyre építkezni tudtam. Jelen könyv az ő ösztönzése és jóindulatú tanácsai, a hosszú és olykor valóban fölösleges idézetek kitartó nyesegetése nélkül nem jöhetett volna létre ebben a formában. Hasonlóképpen köszönettel tartozom opponenseimnek, Csucsuja István és Rostás Zoltán professzoroknak, valamint Gidó Attilának, akik hasznos megjegyzéseikkel járultak hozzá munkámhoz. Köszönöm a Lector Kiadónak és mindenekelőtt Gálfalvi Ágnesnek, hogy elvállalta a dolgozat kiadását és köteté való szerkesztését. Végül, de nem utolsósorban köszönettel tartozom szüleimnek, akik végig támogatták tanulmányaimat és elképzeléseim megvalósítását. Ugyanakkor köszönöm kedvesemnek, Gál Zsófiának a hozzájárulását, a szövegeim gondos átolvasását, valamint egy igencsak feszült időszakban biztosított nyugtató körülményeket. Továbbá minden kedves barátomnak, ismerősömnek – akiket felsorolni sem tudnék – szintén hálás vagyok, hogy velem tartottak ezen az úton. A megmaradt hibákért természetesen egyedül a szerzőt terheli a felelősség.

I.

Család és ifjúkor

Ősei

A Bernády család származásáról, őseiről viszonylag keveset tudunk, arról is, hogy nemesi volt-e. A 19. század végén és a 20. század elején tevékenykedő genealógusok szerint a Bernády család ősei a Trencsén megyei Csernyánszky vagy Latkóczy családok voltak, melyekből később egy-egy ág „Bernád” néven élt tovább. Az ezekből az ágakból létrejövő Bernády (vagy „Bernárdy,” „Bernád,” de sok helyen „Bernádi” szerepel) család Szatmár vármegyéből származott, és legfeljebb kisknemesi rangú lehetett.¹

Bernády György, valamint édesapja, Dániel életében a család nemesi származása vagy ennek hangsúlyozása kevésbé volt meghatározó. György a szakmájának megfelelő végzettsége utáni doktori címet használva, inkább jómódú polgárként tekintett magára. Ezen álláspontját egyik 1916-os röpiratában fejtette ki röviden: „Sokat hallottam az életben, hogy a nemesség kötelez, a tétel igazságát elismerem, de az életviszonyok, körülmények változása folytán ki kell bővítenem azt és azt állítom, hogy a vagyon is kötelez.”² Az édesapja és az ő sírkövére mindazonáltal a „Máramarosszigeti” előnevet vették. Ifj. Biás István marosvásárhelyi történész-levéltáros 1914-ben egy Bernády Györgyhez címzett levélben elküldte az 1670-ben Apafi Mihály fejedelemnek hűséget fogadó máramarosszigeti nemesek névsorát, ahol a levéltáros a családnak egy „Bernádi György” nevű őst vélte felfedezni.³ A család valószínűleg ezt hiteles forrásként kezelve, innen származtatta őseit, annak ellenére, hogy a további adatok hiányoztak egy olyan részletes családfa megrajzolásához, amely az említett leszármazottat velük összekötötte volna. Így nem biztos, hogy az említett sírfeliratok tényleges nemesi származásra utalnak.

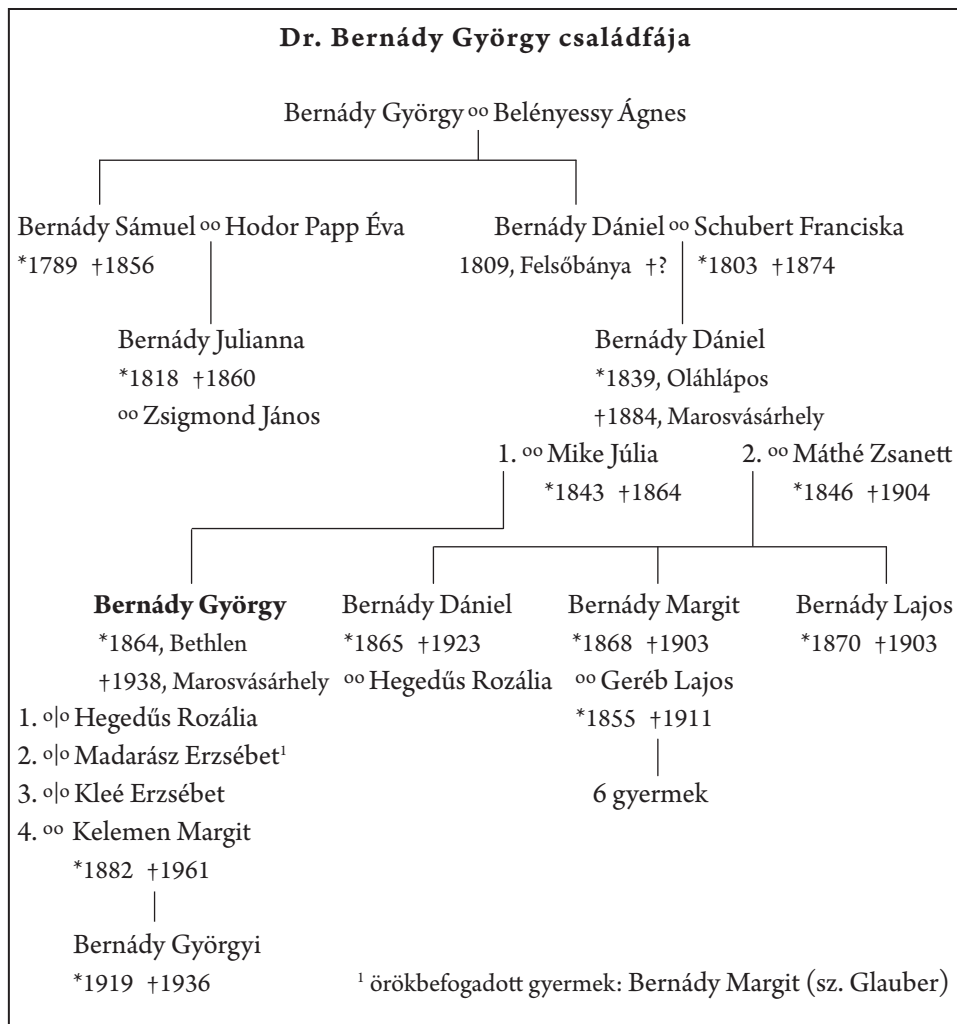
A család legtávolabbi igazolható őse a Bernády György nevű felsőbányai (korábban Szatmár vármegyében volt, ma Máramaros megyéhez tartozik) mészáros, aki 1789-ben feleségül vette Belényessy Ágneszt. Két gyermekük született: Sámuel és Dániel. Bernády Sámuelnek (1789–1856) és feleségének (Hodor Papp Éva) lánya született: Bernády Julianna (1818–1860), akit Zsigmond János máramarosszigeti lakatos vett feleségül, így ezen a részen megszakadt a Bernády családnevű ág.⁴ Sámuel öccse, Bernády Dániel 1809-ben született, szintén a Szatmár vármegyei bányavárosban, Felsőbányán. A későbbi Bernády György nagyapja 1830-ban beiratkozott a pesti egyetemre, ahol tanulmányait

¹ Nagy Iván: *Magyarország családai*. Pótlék kötet, Pest, 1868, 135. o.

² Bernády György, dr.: *Intelmek*. Marosvásárhely, 1916, 16-17. o.

³ Maros Megyei Múzeum Levéltára, Bernády-hagyaték, 6401/54.

⁴ Kempelen Béla: *Magyar nemes családok*. 11. köt. Budapest, 1932, 210. o.

az orvosi karon végezte, a magyar nyelvű tagozaton.⁵ Végül egy év halasztással, 1835-ben (25 évesen) szerzett orvosi oklevelet. Tanulmányait követően vármegyei „fizikus-chirurgus” lett, vagyis tisztiorvosként tevékenykedett. Feleségül vette a nála hat évvel idősebb Schubert Franciskát (1803–1874), és a Szolnok-Doboka vármegyéhez tartozó Oláhláposbányán telepedtek le, ahol Dániel „közkezdveltségű és igen jó hírnevű kincstári bányaorvosként” dolgozott.⁶ Egyetlen gyermekük 1839. május 25-én született, őt szintén Dánielnek keresztelték. Ifj. Bernády Dániel szülei áldozatkész nevelésében részesült,

⁵ Semmelweis Orvostudományi Egyetem Levéltára, Budapest, Protocollum Classificationum 1830–1833, 88. o.

⁶ Hintz György, dr.: Emlékbeszéd. *Gyógyszerészeti Hetilap*, 1884, 24. sz., 385. o.

nyolcéves korában beírták a nagybányai római katolikus gimnáziumba.⁷ A betegeskedő édesapát nyugdíjazási kérelmére szolgálatilag Magyarlápásra helyezték, ahova családja is követte. A gimnáziumi tanulmányait befejező ifjú Dánielt a szülők a község gyógyszerárába adták gyakornokoskodni. Hároméves gyakornoksága végétével Besztercére került ugyancsak gyógyszerészgyakornoknak. Itt a patikában rábízott feladatok mellett a német nyelvet is elsajátította. Szorgalmával, igyekezetével népszerűsége tett szert főnöke és kliensei körében, akik sajnálattal vették tudomásul Pestre való távozását. Az ifjú Dániel ugyanis édesapja támogatásával 1854-ben beiratkozott a Pesti Tudományegyetemre.⁸

Egyetemi tanulmányai mellett egyik fővárosi gyógyszerárban segédkezett, és a gyógyszerészetten-hallgatók között is kedvelt egyéniség volt. Több ifjúsági mozgalomban vett részt. Az egyetlen róla készült, ismert fénykép, amely díszmagyarban, karddal és sástol-lasan örökítette meg, ebből az időszakból származott. A fotót a családja őrizte, viszont az idők során elkallódhatott.⁹ Egyetemi kurzusaiból 1859-ben vizsgázott, többek között ásványtan, állattan, botanika és fizika tantárgyakból. A gyógyszerészmesteri oklevelét 1860-ban szerezte meg.¹⁰ Budapesti tanulmányai mellett kapcsolatokat épített különböző politikai-szakmai körökkel. A Királyi Magyar Természettudományi Társulat 1869-ben rendes tagjává választotta.¹¹

Budapestről Erdélybe visszatérve, több városban is megfordult okleveles segédpatikusként. Ezek közül kiemelendő Kolozsvár, ahol Wolf János gyógyszerésznél szerzett szakmai tapasztalatot. Ezt követően Désen is szerencsét próbált, Roth Pál patikus mellett segédkezett. Itt ismerkedett meg Mike Juliannával, a város egyik előkelő családjának húszéves leányával, akivel 1863-ban lépett házasságra. Ugyanebben az évben jogot kért gyógyszerár nyitására, amit rövidesen meg is kapott. 1863-ban nyitotta meg a Megváltó nevű gyógyszerárát a Déstől 26 kilométerre fekvő Bethlen községben. Bernády Dániel így az alig 1600 lakosú és etnikailag igen vegyes Szolnok-Doboka vármegyei (ma Beszterce-Naszód megyéhez tartozó) településen, Bethlenben telepedett le. Bethlenben 1878-ig élt családjával. A településen elsőként nyitott gyógyszerárának forgalmi köre egyre növekedett, ezáltal jó vagyoni helyzetbe került, és a város előkelőségei közé tartozott.

⁷ Uo. A szerző az emlékbeszédet valószínűleg a család által szolgáltatott információk alapján állította össze, amely forrásként szerencsére fennmaradt az édesapa életútjáról.

⁸ Semmelweis Orvostudományi Egyetem Levéltára, Budapest, Gyógyszerészeti szigorlatok jegyzőkönyve 1853–1874. 48. o.

⁹ Hintz György, dr.: i. m. 385. o.

¹⁰ Maros Megyei Múzeum Levéltára, Bernády-hagyaték, F. IV. doboz, 6392/1.

¹¹ A Társulat elnöke ekkor Sztoczek József, alelnöke Than Károly, titkára pedig Szily Kálmán volt, akihez a Társulat mozgalmas reformidőszaka köthető. Maros Megyei Múzeum levéltára, Bernády-hagyaték, F. IV. doboz.

Neveltetése és iskolái

Bernády György 1864. április 10-én született. Születésének örömét azonban beárnyékolta fiatal édesanyja, Mike Julianna (1843–1864) korai halála; gyermekágyi lázban hunyt el röviddel a kis György születése után.¹²

Bernády a későbbiekben gyermekkori környezetére így emlékezett vissza: „Az erdélyi részek szülötte vagyok: gyermekéveim egy részét a Szolnok-Doboka vármegye vegyes ajkú községében, a románság lakta Naszód közelében fekvő Bethlenben, másik részét a példásan szervezett, munkás és józan erdélyrészi százság északi metropolisában, Besztercén töltöttem.”¹³ Bethlen településről egy 1305-ös okirat tesz először említést, alapítói az azonos nevű grófi család ősei lehettek. Nevének változatai okiratokban szerepeltek „Bethleni,” illetve „Bethlehem” alakban is, román elnevezése pedig Beclean. Elhelyezkedése szerint a Nagy-Szamos bal partján, a Sajó torkolatánál fekvő sík területen található, mely a Sajóval egyesült Szamos völgyének egybeszorulása által alakult ki; a helység keleti részén a Bekehegy emelkedik, nyugaton pedig a Szamosba siető Mellestataka folyik.¹⁴ A település központi részét a 15. századtól vár fogta körbe, amely a történelem viharainak következtében nem maradt fenn, a többszöri újraépítés és bővítések dacára sem. Lakosainak többsége Bernády gyermekkorában román ajkú volt, ezért a községben a hirdetéseket trombitaszó (figyelmeztető jel) után közzétették románul is. A korabeli leírások szerint a településen található lakóházak egyszerű építmények voltak, többnyire két szobából és egy pitvarból álltak, szerény bútorberendezéssel. A tehetősebb Bernády család¹⁵ háza ennél nagyobb lehetett, azonban ennek nyomát manapság nem láthatjuk, ugyanis a régi központ házainak egy részét lerombolták, új tömbházak emelése végett, többek között vélhetően azt a részt is, ahol a családi ház, a patika, a postahivatal stb. állott. A település foglalkozásszerkezetét tekintve, legtöbbször napszámosként keresték meg kenyereiket a helyi birtokosoknál, emellett fuvarozással és földműveléssel is foglalkoztak. Utóbbi azonban nem lehetett különösebben jövedelmező. A település Kádár József – a vármegye monográfusa – szerint „határa gyenge volta miatt csak a legnagyobb szorgalom mellett termi a szükséges gabonát”.¹⁶ A református templom mellett a görögkatolikusok 1806 körül kőtemplomot emeltek. Az izraelita felekezetnek, a vármegyében elsőként, 1845-től fából épült imaháza volt.¹⁷ A község felekezeti viszonyai 1869-ben a következők voltak: 960 görögkatolikus, 623 református, 276 izraelita és 105 római katolikus lakost

¹² Hintz György, dr.: i. m. 385. o.

¹³ Bernády György dr.: A Marosvásárhelyi Közművelődési Ház. *Magyar Iparművészet*, 16. (1913) 10. sz., 395–398. o.

¹⁴ Kádár József: *Szolnok-Doboka vármegye monographiája*. 2. köt. 1901, 153. o.

¹⁵ Kádár könyve szerint az 1866-ban összeírt nemesi jogú birtokosok között szerepelt Bernády Dániel is. Uo. 166. o.

¹⁶ Uo. 183. o.

¹⁷ Uo. 184–188. o.

Bernády Dániel sírfelirata

számoltak az ekkor közel 2000 lélekből álló településen.¹⁸ A három nagyobb felekezet iskolát tartott fenn. 1870-ben állami iskolát alapítottak, amely végül a felekezeti iskolák megszüntetéséhez vezetett. Bernády Györgyöt ez már nem érintette, mivel ekkor hatéves volt, és elemi iskolai tanulmányait nem a bethleni állami iskolában kezdte.¹⁹ Gyerekkorát a bethleni családi ház és patika környezetében töltötte. Vegyes nemzetiségű szülőfalujában találkozott a román nyelvvel, így az nem volt ismeretlen számára, de gyaníthatóan ekkor még nem sajátította el.

Édesapja a besztercei német tannyelvű evangélikus iskolába íratta, ahol a kis György elvégezte az első négy elemi osztályt, majd az azt követő I–IV. gimnáziumi osztályokat is.²⁰ Beszterce Bernády szülőfalujától 25 kilométerre eső, többségében szász és román lakosságú város volt. Egyik legrégebbi erdélyi szász településként tartják számon, lakosainak többsége az 1870-es években is többnyire kereskedelemmel foglalkozott. Édesapjához hasonlóan, iskolai tanulmányai során György

is elsajátította a német nyelvet.

Édesapja újránősült, új életet kezdve, családját gyarapítva. Felesége, Johanna a tehetős bikafalvi (udvarhelyszéki) Máthé családból származott. Ő maga valószínűleg a Zsanett becenevet használta, sírfeliratán is ez szerepel, a korabeli dokumentumokban nevének mindkét változata megtalálható. Bernády Dániel második házasságából két fia, Dániel (1865) és Lajos (1870), valamint egy leánya, Margit (1868) született. Bernády György és féltestvérei nevelése édesapja második feleségére hárult.

Bernády Dániel a nyereségesen működő családi gyógyszertár mellett igyekezett a község társadalmi, ipari és kereskedelmi fejlesztését is előmozdítani. Egyik alapítója, később pedig igazgatója volt a bethleni Takarékpénztárnak, emellett vezető tagja a községi társalkodó körnek. Társadalmi megbecsültség tekintetében valószínűleg mindent elért, amit gyógyszerészként elérhetett az adott kis község keretein belül. Erre utal, hogy egy nagyobb városba való költözés lehetőségeit vizsgálta. Ennek két oka volt: egyrészt virágzó gyógyszerári forgalma révén megtehetette, hogy nagyobb városban indítson hasonló vál-

¹⁸ Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája*. A Pro-Print Kiadónál megjelent kötetek javított és bővített internetes adatbázisa: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltve: 2015.07.31.)

¹⁹ Óvodát csupán később alapítottak, így oda bizonyosan nem járhatott. Kádár József: i. m. 188. o.

²⁰ Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (Továbbiakban MNL OL), K 148, 376. d. 1910-11-5857. 174. f.

lalkozást, nyilván a többszörös bevétel reményében. Ugyanis a korabeli gyógyszerterek bővülési lehetőségének a tendenciáit – a korai kapitalista gazdaság törvényei szerint – a fizetőképes kereslet irányította, de a meghatározó tényező nem is annyira maga a lakosság, hanem inkább a lakosságot ellátó orvosok száma volt. Másrészt gyermekei felsőbb szintű iskoláztatásáért is egy iskolavárosba kívánt költözni, így próbálva kímélni azokat az ingázás vagy a családi háztól való tartós távollét kellemetlenségeitől.²¹ Első alkalommal Kolozsvárra gondolt, ahol két ottani gyógyszerár megvásárlásával is próbálkozott, sikertelenül. Ez a korabeli gyógyszerészi szakma belterjes viszonyaival magyarázható; vidékről nehéz volt betörni a nagyobb települések gyógyszerész dinasztiai által hagyományosan uralt körzetekbe, és ebben régi ismerősei sem tudtak segíteni. A Kolozsvárral való próbálkozás után Marosvásárhely mellett döntött. Ott sikerült kibérelnie az Aranyszarvas gyógyszerteret, miközben a sajátját haszonbérbe adta Szentgyörgyi Mór gyógyszerésznek.²²

Bernády Dániel Marosvásárhelyre való költözését az is indokolhatta, hogy Kolozsvár után – főleg ettől délkelet felé – az egyik legnagyobb és jelentős fejlődési potenciállal rendelkező település volt. Orbán Balázs *A Székelyföld leírása* című munkájában, mintegy nyolc évvel a Bernády család költözése előtt a következőképpen jellemezte a várost: „Marosvásárhely már központi fekvésénél fogva is arra van hivatva, hogy nemcsak a Székelyföld, hanem az egész erdélyi rész kultúrmozgalmainak fáklyavivője legyen, s valamint e szék és város az, mely gyorsan készül vasútja által legelőbb jön a művelt Európával közvetlen érintkezésbe, úgy annak kellene elsőnek lenni abban is, hogy századunk nagy eszméit zászlajára írva, azzal induljon a szellem hódító hadjárataira.”²³ Orbán Balázs, aki korábban Marosvásárhely országgyűlési képviselője is volt, jó érzéssel jósolta meg a város bekapcsolódását a vasútforgalomba: 1871-ben átadták a Marosvásárhely–Gyulafehérvár vonalat, 1873-ban pedig, a Kolozsvár–Székelykocsárd szakasz befejezésével a Magyar Keleti Vasúthálózat által Marosvásárhely egyenes összeköttetésbe került a Kolozsvár–Nagyvárad vasúttal.²⁴ A javuló megközelíthetőség mellett egyéb előnyt is jelentett az akkoriban nagyjából 13 000 lakosú város. A Bernády család Marosvásárhelyre költözésekor három gyógyszerter működött a városban: a Magyar Korona, az Aranyszarvas,

Bernády Dánielné sírfelirata

²¹ Hintz György, dr.: i. m. 385. o.

²² Uo. 385–386. o.

²³ Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népművészeti szempontból*. 4. köt. Pest, 1870, 8–9. o.

²⁴ Míg a Bethlen–Dés vonal csupán 1886-ban készült el. Gidó Csaba: *Vasszekér és mozdonygőz. A székelyföldi vasút története (1868–1915)*. Csíkszereda, 2013, Pro-Print, 86–87. o.

valamint a Szentlélek patika. Alapításuk az 1760–1812-es időszakra esik, tulajdonosaik ritkán cserélődtek, mivel általában öröklődött a tulajdonjog. Azon családokban, ahol a gyógyszerészi szakma nem öröklődött, a gyógyszerész bérbe adásával, majd rendre eladásával végződött a tulajdonlás. Az eladó gyógyszerészt általában a bérlő alkalmazott/gyógyszerész vásárolta fel. Így volt ez Bernády Dániel esetében is. Az általa bérelt Arany-szarvas gyógyszerészt 1782-ben alapította Wladár Ádám gyógyszerész. Létrehozásától 1914-ig a gyógyszerész a főtéri Toldalagi-palotában működött. Wladár halála után a tulajdonjog az öccsére szállt, aki az adósságok miatt eladta a patikát, amely így került az egyik legnagyobb erdélyi gyógyszerészdinasztia, a Mauksch család marosvásárhelyi ágának a tulajdonába.²⁵ A Mauksch családtól, szintén öröklés útján, a marosvásárhelyi születésű Görög József gyógyszerész lett a gyógyszerész tulajdonosa 1854-től, majd halála után (1865-ben) az özvegye adta bérbe a patikát. Bérlője Jeney Albert marosvásárhelyi születésű gyógyszerész volt, akinek a testvére szintén a szakmában dolgozott, bérlője, majd tulajdonosa volt a város másik, Magyar Korona nevű gyógyszerésztárának. Jeney Albert 1877-es halálával lehetőség nyílt Bernády Dániel számára a gyógyszerész bérbevételére.²⁶

A Bernády család 1878 júliusa körül költözött Marosvásárhelyre. Ugyanezen év novemberében Bernády Dániel esküt tett, ezzel felvételt nyert a marosvásárhelyi polgárok körébe.²⁷ A gyógyszerésztárat augusztustól vette át és rendezte be, amiről tudósította a város polgárait is.²⁸ Alig egy év elteltével, 1879 augusztusában Bernády Dánielnek sikerült megvásárolnia özv. Görög Józsefnél az Arany-szarvas gyógyszerésztárat. Az erre és a Marosvásárhelyre való településhez szükséges pénzt azáltal teremtette elő, hogy az addig bérbe adott bethleni patikáját és lakóházát is eladta Szentgyörgyi Mór gyógyszerésznek. Így Bernády és családja végleg búcsút intett gyermekei szülőhelyének. Mindazonáltal Bernády György felnőttkorában is tartotta a kapcsolatot a bethleni rokonsággal. Az első világháború éveiben marosvásárhelyi főispánként látogatást tett a szülőfalujába.²⁹

A család első marosvásárhelyi lakhelye a Szentgyörgy utcában volt. A város mai főterén egykoron a nagypiac állott. Ez volt az egyik legforgalmasabb pontja a városnak. „A piacról mint központból a négy világirányba sugárzik ki a város négy főutcája”, melyek közül egyik a központ északkeleti szögletéből kiinduló Szentgyörgy utca volt.³⁰ Továbbá az utca és környéke ugyanazon nevű városnegyedét alkotta a településnek, nevét a városból Marosszentgyörgy felé kivezető út alapján kapta.³¹ A Bernády család így a központhoz

²⁵ Péter H. Mária: *Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai*. I. köt. Kolozsvár, 2013, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 75. o.

²⁶ Uo.

²⁷ Maros Megyei Múzeum Levéltára, Bernády-hagyaték, F. IV. doboz, 6392/14. f.

²⁸ *Marosvidék*, 1878. augusztus 8.

²⁹ *Székely Ellenzék*, 1916. január 18.

³⁰ Orbán Balázs: i. m. 21. o.

³¹ Ma Forradalom (románul Revoluției) utcaként ismert.

közeli helyen rendezte be lakhelyét, lakóházuk az utca 1337-es száma alatt volt.³² Feltételezhetően kétszintes bérház lehetett, ugyanis a házszám alatt tizennégy ott lakó személyt jegyeztek fel, beleértve a Bernády házaspárt gyermekeikkel. Rajtuk kívül ugyanitt lakott Bernádyné sógornője (ö.zv. Lengyel Giza) és testvérének Marosvásárhelyen tanuló gyermekei, valamint a háztartásról gondoskodó három cseléd és napszámos.³³

Bernády Dániel fiait a nagy múltú Református Kollégiumba íratta be. Az iskola története az 1557-es évre nyúlik vissza, amikor a Vártemplom területén megnyitotta kapuit a Schola Particula. 1602-ben Basta hadai feldúlták a marosvásárhelyi várat, emiatt a református partikuláris iskola a mai helyére költözött. Az ellenreformáció áldozatául esett sárospataki kollégium intézményét és diákságát 1718-ban a marosvásárhelyi Schola Particula fogadta be, mely ennek köszönhetően kollégiumi rangra emelkedett, a nagyenyedi és kolozsvári mellett Erdélyben harmadikként. A nagyenyedi kollégiumhoz képest szerényebb anyagi körülmények között működő marosvásárhelyi Református Kollégium főleg a környékbeli arisztokrácia adományaiból tudta fedezni költségeit, s az erdélyi iskolák sorában tekintélyre tett szert. A gimnáziumi osztályok fölött elkezdődött a filozófia, a teológia, valamint a jogtudomány oktatása is.³⁴ Ennek megszűnése elsősorban az új oktatási rendszer bevezetésével kezdődött, a kolozsvári tudományegyetem 1872-es létrehozásával pedig fölöslegessé (és versenyképtelenné) vált.

A tizennégy éves Bernády György 1878. szeptember 3-án kezdte meg V. osztályos tanulmányait. A változó diáklétszámú osztályhoz az 1878–79-es tanévben rajta kívül négy diák csatlakozott. Osztálytársai alapvetően az 1861–65 között születettek nemzedékébe tartoztak, és általában a városi és vidéki előkelő polgárság gyermekei voltak. Bernády Györgynek az első két kollégiumi tanévben elsősorban elméleti tantárgyai voltak. Magyar nyelvből ezen osztályok diákjai a vers és az epika, majd a dráma műfaji sajátosságaival foglalkoztak, emellett fogalmazási és szólási gyakorlatokat végeztek, valamint szónoklattant tanultak, heti három órában. Történelemből félénként felváltva egyetemes és magyar történelmet tanultak, a hitújítás korától a francia császárság 1804-es létrejöttéig, Ribáry Ferenc és Horváth Mihály középtanodák számára írt kézikönyvei alapján. Ide tartozott a vallástörténet is, amelynek keretében a vallások eredetétől egészen a kereszténység apostoli korszakáig, illetve a jelenkorig jutottak el, Szász Domokos kézikönyvének a felhasználásával. Az egzakt tudományok közül a matematikát és természetföldrajzot oktatták. Matematikából a gyökvonás, a hatványok, logaritmusok, valamint a kétismeretlenes másodrangú egyenletek műveletét, második félévben pedig a sík- és térmértan alapjait

³² A korabeli összeírások alapján tudni kell, hogy ebben az időszakban nem utcánként, hanem városszinten és folyamatosan számozták a házakat. 1880-ban 1 és 1349 közötti számokat viseltek. Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Mureș (továbbiakban ANDJ MS), Fond Primăria Municipiului Tirgu Mureș, Conscriptii și recensământ. 94. sz., 302-303. f.

³³ Uo.

³⁴ Tonk Sándor: *A marosvásárhelyi református kollégium diáksága. 1653–1848* Szeged, 1994, JATE, 12. o.

sajátították el. Nagy hangsúlyt fektettek a nyelvek oktatására: a korábbi években elsajátított latin ismereteikre alapozva, a diákok eredetiben olvasták Salustius, Ovidius, Cicero, Horatius és Vergilius válogatott műveit, heti öt órában. Emellett a görög és német nyelv és nyelvtan alapjait is elsajátították, miután VI-ban már kisebb szövegeket olvastak szöveggyűjteményekből. Tornaórára heti két alkalommal került sor.

Bernády György számára az V. osztály az új város iskolai környezetébe való beilleszkedéssel telt. A következő évben egyike volt azon hét diáknak az osztályából, aki kitűnő minősítéssel zárta a tanévet, amely végén két ösztöndíjban részesült: a Szekeres János által alapított ösztöndíjalapból 2 forint 32 korona jutalmat kapott, Tályai Sámuel alapítványától pedig könyvjutalomban részesült.³⁵ A kollégiumot segítő adományozók sorához 1879-től a város új polgáraként és gyermekei taníttatásáért érzett hálájából az édesapa, Bernády Dániel is csatlakozott. Adományai évenként különböztek: könyv- és növénygyűjteményt adományozott a kollégiumnak, illetve a tanulmányi teljesítményük alapján kiválasztott diákoknak, de volt olyan iskolai év, amikor pénzjutalmat ajánlott a legjobb növénygyűjteményt bemutató diáknak.

Bernády tanulmányi eredményei alapján az első három-négy tanuló között helyezkedett el, középiskolai osztályzatai kitűnő és jeles minősítések voltak.³⁶ A tanév végén összesen harmincan jelentkeztek az érettségi bizonyítvány megszerzésére. Az előző tanévekhez képest egyre több reáltantárgy került a tanrendbe, így a mennyiségtan mellett megjelent az ásványtan és a vegytan, a növény- és természettan, amelyekből Bernády mindig kitűnően teljesített, egyedül állattanból volt „jó” osztályzata. A bölcséleti tantárgyak közül történelemből és nyelvekből teljesített a legjobb eredménnyel, az egzakt tudományok közül pedig majdhogynem mindenikből jeles vagy kitűnő osztályzata volt.³⁷ Bernády erkölcsi bizonyítványában tanárai dicsérendőnek, fegyelmét ébernek, szorgalmát kitűnőnek minősítették. Ilyen szempontból, a tanulmányi eredményeihez hasonlóan, szintén a „jó diák” kategóriába tartozott, ugyanis legtöbb osztálytársának fegyelmi és szorgalmi teljesítményét a kevés, a csekély, a semmi és a jó között váltakozó értékekkel osztályozták.

Bernády György marosvásárhelyi tanárai két generációból kerültek ki. Az idősebb, régivágású nemzedékhez tartozott Horváth Gáspár, Koncz József, Göldner Nándor és Bihari Sándor, akik az 1820-as években születtek, legtöbbjük részt vett, vagy legalább érintett volt az 1848–49-es harcokban, amelyek után külföldre menekültek, és nyugati egyetemeket látogatva képezték magukat. További közös jellemző a teológia elvégzése volt, emellett bölcsész tudományt is hallgattak, de a természettan is érdekelte némelyiküket. A felsoroltak közül egyedüli kivétel a marosvásárhelyi származású Göldner Nándor (1821–

³⁵ Marosvásárhelyi Ev. Ref. Collegium értesítője az 1878–79-es tanévről. 91–96. o.

³⁶ Marosvásárhelyi Ev. Ref. Collegium értesítője az 1879–80, valamint 1880–81-es tan évekről.

³⁷ ANDJ MS, Marosvásárhelyi Református Kollégium Fond, EB, 76. sz. Kimutatások az első és második bölcselmi osztályok eredményeiről. 102. sz., 116. f.

1897) némettanár volt, aki Nagyenyeden végezte iskoláit, utána pedig tanárként folytatta pályafutását. Ő nem vett részt az 1848–49-es harcokban.³⁸ A marosvásárhelyi iskolai évek alatt végig ő volt a németnyelv-tanára Bernádynak, a szorgalmas diáknak. Göldner tanárként egyébként nem volt szigorú, így valószínű, hogy Bernády német nyelvtudását részben az apai ösztönzésnek, részben pedig a beszercei éveknél köszönhette.³⁹ Koncz József (1829–1906) tantárgyai a latin, a görög és a történelem voltak, melyek közül Bernádyt latin nyelvből tanította. Nagy műveltségű tanárként hatással volt Bernády szellemi fejlődésére, a múlt iránt való érdeklődését is felkelthette. Koncz iskolai könyvtárvezetői és szervezői tevékenységének gyümölcseként megírta a kollégium történetét, valamint megmentette a számos kézirat ritkaság mellett a Bolyai-hagyatékot az utókornak.⁴⁰ Horváth Gáspár (1821–1895) Bernády György kollégiumi tanulói időszakában a kollégium igazgatója volt. Elsősorban a magyar irodalmat, irodalomtörténetet és latin nyelvet tanította Bernády osztályának, de minden bizonnyal gazdag életpályájának szellemisége is nagy hatással volt a tanulóira. Horváth önkéntesként vett részt az 1848-as forradalomban, az 1849-es szászrégeni csatában megsebesült. Tanulmányait a teológián folytathatta, mivel a harcokban való részvétele miatt eltiltották a jogtudomány hallgatásától. Részt vett 1852-ben a Makk-féle összeesküvésben (a csoport egyes tagjait kivégezték, a város őket székely vértanúkként tiszteli), fogságba került, ahonnan csak 1857-ben szabadult, kegyelem útján. A tanári és igazgatói pálya mellett városi hírlapíróként is tevékenykedett. Horváth Gáspár elődje az igazgatói székben Bihari Sándor (1823–1903) volt. Hasonlóan gazdag volt életpályája. Szintén részt vett az 1848–49-es szabadságharcban. Bem seregében a segesvári, medgyesi, szebeni és feketehalmi csatákban harcolt. Fogságából szabadulván, 1856-ig gróf Bethlen Gábor magánnevelőjeként talált menedékre. Továbbtanulva, a lipcsei és giesseni egyetemeken hallgatott filozófiát, történelmet, neveléstant és politikát. Bernádyt történelemtanárként egyetemes és magyarságtörténet mellett egyháztörténetre is tanította. Társadalmi, politikai cikkeket is írt, Horváthhoz hasonlóan tevékenykedett a város közéletében. Volt diákjai és kollégái a kötelességteljesítés prototípusaként búcsúztatták. Módszerét a következőképpen értékelte Kelemen Lajos: „Előtte a történetnek minden része érdekes volt. Ebből következett, hogy a jelentősebb, fontosabb események az ő előadásában nemigen emelkedtek ki a többiek felett.”⁴¹ Bernády tanárai közül leginkább Horváth Gáspár és Bihari Sándor kelthette fel érdeklődését a közéleti, politikai tevékenység iránt. Ugyancsak ők voltak a középiskolai tanulmányok alatt Bernády világképének és társadalomszemléletének főbb alakítói. Az általuk használt tankönyvek, iskolai kéziköny-

³⁸ Kelemen Lajos: *Születtem Marosvásárhelyt*. Kolozsvár, 1993, Komp-Press, 58. o.

³⁹ Minden „tanári jósága és szorgalma” ellenére például Kelemen Lajost nem sikerült megtanítania németül. Lásd uo.

⁴⁰ Az általa begyűjtött és róla elnevezett kódexben találták meg később az egyik 14. századi nyelvemlékünket, az úgynevezett Marosvásárhelyi Sorokat. Fő munkája: Koncz József: *A Marosvásárhelyi Evang. Reform. Kollégium története (1557–1895)*. Marosvásárhely, 2006, Mentor.

⁴¹ Kelemen Lajos: i. m. 11. o.

vek, mint például a Horváth Mihály-féle *Magyarok történetébe* vagy a Beöthy Zsolt-féle *Magyar irodalomtörténetbe* foglalt alapvető ideológiai-politikai rendezőelv és szemléleti háttér a liberalizmus volt. Ehhez hozzájárult a 48-asok iránti tisztelet hagyománya, amely elsősorban a patriotizmusban teljesedett ki. Iskolai kézikönyvei és tanárai egyaránt sugallták tehát a következő eszméket: a történelmi haladás gondolatának elismerése, az egyén politikai szabadságjogainak hangoztatása, a parlamentáris államberendezkedés igenlése, a társadalmi ellentétek jelentőségének tagadása és a patriotizmus. Ezek Bernády későbbi politikai pályájára is hatást gyakoroltak.

Bernády tanárainak másik nemzedékét a fiatalabbak, egzakt tudományokat tanítók jelentették. Ide sorolható Páll Károly, Bedőházi János és Demeter Károly, akikben közös volt, hogy 1848 után szocializálódtak, többnyire külföldi egyetemeken tanultak. Segítségükkel sajátította el Bernády természetani ismereteit, amelyeket sikeresen kamatoztatott később orvosi, majd gyógyszerészi szakmában. Ők képviselték a tanári karban a modernebb, világias szellemet. Páll Károly 1848-ban született, marosvásárhelyi tanulmányai után Utrechtben, Lipcsében, Zürichben és Tübingenben mennyiség- és természettant, illetve csillagászatot hallgatott a teológia mellett. Hazatérve, a marosvásárhelyi alma materben tanárként folytatta pályafutását. Kelemen Lajos visszaemlékezésében szigorú tanárnak és jó matematikusnak nevezi, akitől félték a gyenge tanulók.⁴² Bernády nem tartozott közéjük, ugyanis mennyiségtanból kitűnő minősítései voltak, de pontosságát is részben mennyiségtan-tanárának köszönhette. Pállhoz hasonlóan Bedőházi János (1853–1915) is hozzájárult Bernády szakmai fejlődéséhez, az egzakt tudományok iránti érdeklődéséhez. Ez az oktató a budapesti műegyetemen és a kolozsvári tudományegyetemen szerezte oklevelét, Bernádyt tanulmányai idején helyettes tanárként tanította. Bedőházit a későbbiekben az irodalom és politika egyaránt érdekelte.⁴³ A tanári hivatás mellé a politikai pályát választva, Bernády politikai vetélytársa lett, nyilatkozataiban kiemelte: büszke arra, hogy Bernády tanára lehetett. Bernády doktori dolgozatának egy Marosvásárhelyen fellelhető példányát Bedőházi Jánosnak ajánlotta, ezzel is kifejezve tiszteletét iránta.⁴⁴

Bernádynak nyolc tantárgyból kellett vizsgáznia az érettségien. Vizsgálja két írásbeli, illetve egy szóbeli fordulóból állt, és ezekből állt össze a végső jegye, tantárgyanként. Bernády György bizonyítványa szerint jeles minősítéssel érettségizett. A mennyiségtan, történelem, természettan és a német nyelv valamennyi vizsgáján kitűnő, a többi tantárgyból je-

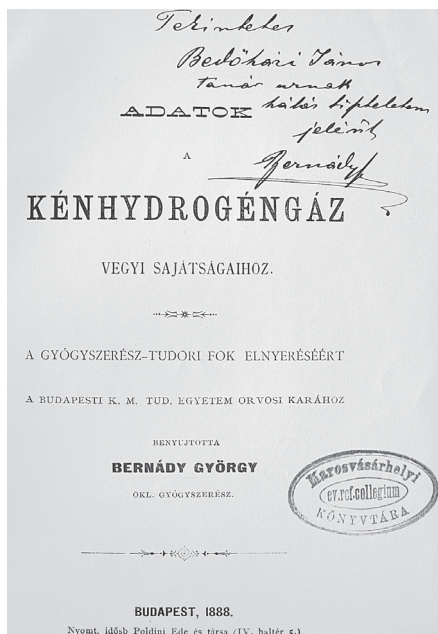

Bedőházi János

⁴² Uo. 48. o.

⁴³ Verseskötetén kívül az egyik első Bolyai-életrajz szerzője (Vályi Gyula mellett), de lapszerkesztőként, országgyűlési képviselőként, városi ünnepek szónokaként is ismert volt. Koncz József: i. m. 427-428. o.

⁴⁴ Dedikációja fedőlapján ez a szöveg szerepelt: „Tekintetes Bedőházi János tanár úrnak hálás tiszteletemmel.”

Bernády György 1888-ban publikált doktori dolgozatának első oldala

emelni németes szocializációjú elemi tanulmányait, amely írásait, beszédstílusát alapvetően meghatározta.

Bernády György azon döntésében, hogy az orvostudományok területén folytatja tanulmányait, a családi hagyomány is közrejátszott. Nagypja tisztiorvosként dolgozott, ugyanakkor édesapja is támogatta elképzelésében. Bár középiskolai tanulmányai közben és után is gyakornokoskodott édesapja főtéri patikájában, először nem a gyógyszerész szakmát választotta. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen egyébként, ahová ekkor jelentkezett, létezett gyógyszerészoktatás, azonban ő nem emellett döntött. Édesapja azt remélhette, hogy ha nem is György, de a második fia, Dániel majd gyógyszerészként átveszi tőle a családi gyógyszerterát, amint ő nyugdíjba vonul, de nem így történt.

A tizennyolc éves György az 1883-as tanévben beiratkozott a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem orvostudományi karára. Nem volt sokáig hallgatója az 1872-es alapítású egyetemnek, ugyanis már az első tanév folyamán átiratkozott a pesti egyetem orvosi fakultására.⁴⁷ Döntésének fő indítéka az lehetett, hogy folytatni kívánta a családi

les osztályzatot kapott.⁴⁵ Eredményei alapján ekkor az osztály élvonalához tartozott. Pályaválasztás szempontjából, az érettségi bizonyítvány megszerzése után, a tovább tanulók közül kilenc diák iratkozott be jogot hallgatni, orvosi szakra kettő, tanári pályára egy, lelkészi pályára kettő, gazdasági pályára négy, erdészetre egy végzett diák jelentkezett.⁴⁶ Bernády György az orvosi pályát választotta. A további életpálya és fejlődéstörténet szempontjából fontos kiemelni a Református Kollégiumban szerzett tapasztalatokat, ugyanis ez a protesztáns nemzeti szellemiség a további években is meghatározta Bernády egyéniségét. A 48-as eszmékhez való hűség, vagy legalábbis a tisztelet irántuk, valamint a későbbiekben általa meghonosított marosvásárhelyi Kossuth-kultusz mind ezen intézmény hatásából fakadt. Későbbi politikai habitusát a mindezzel való szakítás jellemezte. Emellett pedig fontos ki-

⁴⁵ ANDJ MS, Marosvásárhelyi Református Kollégium Fond, EB, 76. sz. Kimutatások az első és második bölcselmi osztályok eredményeiről. 120. f.

⁴⁶ A többiek nem döntötték el, milyen pályát választanak, vagy továbbtanulnak-e. *Marosvásárhelyi Ev. Ref. Collegium értesítője az 1881–82-es tanévre.* 110–111. o.

⁴⁷ Kolozsvári tanulmányainak kezdeteiről egyetlen emléke, az egyetemi indexe maradt fenn, amelyből annyi

hagyományt. Nagypapa és apja is a pesti egyetem diákja volt, emellett apja anyagilag és kapcsolatilag is segíthette György boldogulását a fővárosban.

Bernády Dániel röviddel Marosvásárhelyre költözése után felvirágoztatta a tulajdonába került gyógyszerteret.⁴⁸ Üzletének forgalmi növekedését az is magyarázza, hogy a város folyamatosan növekvő lakosságához képest a gyógyszertárak száma nem emelkedett, ezért egy patikára szinte négyezer lakos jutott. De a kereslet-kínálat szabályain felül szakmai hozzáértése, a városi orvostársadalommal ápoló jó kapcsolata is kedvezett a patika forgalmának. Nagyban hozzájárult a környék gyógyszerésziparának felvirágoztatásához azáltal, hogy 1878-tól a magyarországi gyógyszerészegylet 22. járásának igazgatóságát is elvállalta. Egyleti tevékenysége kapcsán az ő javaslatára dolgozták ki az Erdély-részek három járásba osztásáról szóló tervezetet. Emellett pénztárosa volt a Vöröskereszt-egyletnek, valamint presbiterként szolgált a városi református egyházzal. Városi szinten rövid időn belül népszerűsége tett szert, amit az bizonyít, hogy a város politikai és egyleti életében is tevékenyen részt vett mint törvényhatósági tag, nőegyleti pénztárnok. Politikai téren a szabadelvű párt mellett kötelezte el magát mint városi választókerületi elnök.⁴⁹ Munkásságát 1884. augusztus 2-án bekövetkezett korai és váratlan halála szakította félbe. Családja – mivel szünnidő volt, minden bizonnyal Bernády Györgyöt is beleértve – Homoródon üdült, elsősorban leánya, a betegeskedő Bernády Margit kezeltetése miatt. A 45 éves Bernády Dániel hazahozatalukra igyekezve lett rosszul, így betért a felesége rokonságához Bikafalvára, ahonnan rögtön értesítették a családot is. Halálának oka fülbajból eredő gyulladás volt, amelynek szövődményeként agyvelőgyulladás lett. Családja, bár gyorsan megérkezett, már nem találta életben.⁵⁰ Temetése két nap múlva, augusztus 4-én, a marosvásárhelyi református temetőben volt. Hatalmas tömeg kísérte útjára, sírja fölött a gyógyszerészegylet nevében dr. Hintz György kolozsvári gyógyszerész, Erdély-részi járási elnök mondott búcsúbeszédet.

Akárcsak családjának, a húszéves Bernády Györgynek is súlyos veszteség volt édesapja váratlan halála, ami sok tekintetben átírta jövőbeli terveit. Orvostanhallgatói pályafutása véget ért, a hátramaradt gyógyszerterre való tekintettel a család kívánságára gyógyszerészi tanfolyamra iratkozott át. A családi patikát Bernády György tanulmányai befejezéséig bérbe kellett adni.⁵¹ Bernády folyamodványát, melyben kérte a gyógyszerészeti tanfolyam másodévére való felvételét, továbbá a már hallgatott tantárgyak elismertetését, a budapesti egyetem vezetősége a következő feltételekkel engedélyezte: első szigorlatát még 1884. december végéig le kellett tennie, továbbá 1885-ben, november végéig valamelyik

derül ki, hogy tanulmányait 1882. szeptember 12-én megkezdte. Megtekinthető a marosvásárhelyi Kultúrpalota Bernády-szobájában.

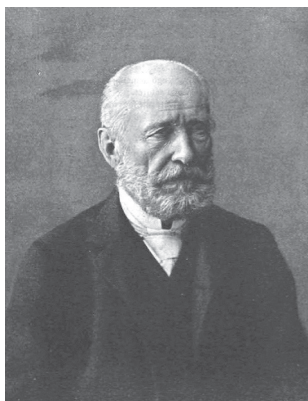
⁴⁸ Hintz György, dr.: i. m. 398. o.

⁴⁹ Uo. 397. o.

⁵⁰ Uo. 399. o.

⁵¹ A bérlő Halász Jakab lett. Halász Jakab (1861–1933) marosvásárhelyi születésű gyógyszerész Kolozsváron végezte gyógyszerészi tanulmányait, 1883-ban kapott gyógyszerészi oklevelet. Péter H. Mária: i. m. 77. o.

fővárosi gyógyszerértárban segédi szolgálatokat kellett teljesítenie, és csak ezeket követően tehette le a harmadik szigorlati vizsgáját.⁵² Meghatározott feladatait példásan teljesítette, szigorlatát kitűnő érdemjeggyel tette le. Gyógyszerészsegédi gyakorlatát Dévai Csatlós István budapesti patikájában végezte. „Szakképzett pontossággal és szorgalommal viselte magát, úgy hogy bárkinek is igen melegen ajánlhatom” – írta Csatlós Bernádyról a gya-

Than Károly

kornoki bizonyítványába.⁵³ A második szigorlati vizsgáját Than Károly akadémikus javította ki, kitűnő osztályzattal minősítve azt.⁵⁴ Harmadik, egyben utolsó gyógyszerész-mesteri szigorlatán a *Kalium chloricum* és *Hydrargyrum nitricum oxydatum* előállítását és vizsgálatát kellett elvégeznie. Tanulmányi eredményei alapján 1885. november 18-án, kitűnő minősítéssel gyógyszerészmesterré avatták.⁵⁵ Bernády erős egyéniségére vallott, hogy apja halála után is képes volt szakmailag legfelső szinten teljesíteni. Eredményei mintegy megkoronázására, valamint édesapja emlékének hódolva és a családi hagyományt folytatva 1885. október 21-én a Természettudományi Társulat rendes tagjai közé választotta.⁵⁶

Gyógyszerészi tanulmányai befejeztével önkéntesként teljesítette az egyéves katonai szolgálatot. Ennek elvégzése után, a Császári és Királyi Hadügyminisztérium rendelete alapján 1886 novemberében segédgyógyszerügyi rangban tartalékos állományba helyezték. Mivel Bernády nem óhajtott hivatásos katonai pályára lépni, 1896-ban gyógyszerügyi tisztviselői rangjának megtartása nélkül, a saját kérelmére kilépett a honvédség soraiból. Összesen tizenkét évnyi tartalékos katonai szolgálat után, 1905 decemberében állították ki végelbocsájtó levelét, amely által véglegesen megszüntette szolgálatát a fegyveres erők kötelékében.⁵⁷ Végelbocsájtó levele szerint jogosult volt a jubileumi emlékérem, a fegyveres erők részére készített kitüntetés viselésére, amelyet ünnepekkor díszruhájára rendszerint ki is tűzött.

Féltestvérei is teljesítettek katonai szolgálatot. Bernády Dániel segédorvosi, majd főorvosi rangban szolgált a 62. gyalogezredben, áthelyezése után pedig Györgyhöz hasonlóan, a 22. marosvásárhelyi gyalogezrednél szolgált 1906-os leszereléséig.⁵⁸ György legfiatalabb féltestvére, Lajos a tanulmányai után a katonai pályán szolgált. Honvéd főhadnagyi rangig vitte annak ellenére, hogy nem sikerült elhelyezkednie a városi tiszti kar köteléké-

⁵² Semmelweis Egyetem Levéltára, Budapest, I. b. 31/1884–85 iktató és mutatókönyv. 124, 212. tétel.

⁵³ Maros Megyei Múzeum Levéltára, Bernády-hagyaték, D. X. 17. doboz, 6392/8. sz.

⁵⁴ Maros Megyei Múzeum Levéltára, Bernády-hagyaték, F. 5/1. doboz, 9392/12. sz.

⁵⁵ Semmelweis Egyetem Levéltára, Budapest, Gyógyszerészi szigorlóvizsgák jegyzőkönyve, 104.

⁵⁶ Maros Megyei Múzeum Levéltára, Bernády-hagyaték, F. 5/1. doboz, 9392/13. sz.

⁵⁷ Maros Megyei Múzeum Levéltára, Bernády-hagyaték, F. 5/2. doboz, 6393/5. sz.

⁵⁸ *Rendeleti Közlöny*, 1906. 03. 28., 10. sz.

be. 1903-ban elhunyt tuberkulózisban. Ekkor mindössze harminchárom éves volt.

1886-ban Bernády György életében leszerelése mellett egy másik fontos esemény történt. Október 16-án feleségül vette református egyházi szertartás szerint a római katolikus vallású Hegedűs Rozáliát.⁵⁹ Bernády első házasságáról nagyon kevés adat maradt fenn, így nem tudjuk, hogy az ifjú házaspár miként ismerkedhetett meg. Házasságukról a marosvásárhelyi egyházi anyakönyvek, de a helyi sajtó (a *Marosvidék* volt akkoriban az egyetlen városi és megyei hírlap) sem adott hírt, így elképzelhető, hogy az esküvőre valahol vidéken kerülhetett sor, ahonnan a feleség származott. Feltételezhető, hogy a tehetős család elsőszülöttje, immár gyógyszerészmester, illetve a családi gyógyszerertár leendő tulajdonosa, Bernády György különösebb nehézség nélkül biztosította a házasság anyagi alapjait.

Az ifjú férj a családi otthonépítés és a városban való megállapodás helyett a továbbtanulást választotta. Okleveles gyógyszerészként a magasabb szintű képzést számára a gyógyszerésztudori, vagyis a doktori (*doctor pharmaciae*) fokozat megszerzése jelentette. Ehhez akkoriban szigorú feltételek teljesítése után lehetett hozzájutni, és emiatt kevés gyógyszerész vállalkozott rá. A legnehezebb feltétel abban állt, hogy a magiszteri oklevél elnyerését követő gyógyszerertári gyakorlat után a bölcsészeti karon kellett egy kétéves egyetemi tanfolyam keretében előadásokat hallgatni és gyakorlatokat végezni, amelyek után a doktori szigorlat következett. Emellett egy dolgozat elkészítése is szükségeltett a fokozat megszerzéséhez. 1887-ben iratkozott be az orvosi karra rendkívüli hallgatónak. Az egyetemen Bernády heti hat órában hallgatta Plósz Pál egyetemi tanár előadásait és végezte laboratóriumi gyakorlatait. Ezenkívül heti öt órában bejárt Than Károly akadémikus általános kísérleti vegytanára, de a legjobban mindenképp az ugyancsak Than által tartott *Bevezetés a vegytani bűvárkodás módszereibe* című kurzus és gyakorlat foglalta le, mivel ezt heti 30 órában hallgatta.⁶⁰ Utóbbi tantárgyból jól teljesített, tanára indexébe az „igen szorgalmas,” valamint „igen jó előmenetel” minősítéseket jegyezte be. Tanárai közül minden kétséget kizárólag a már említett Than Károly volt Bernádyra a legnagyobb hatással, doktori dolgozatának, valamint a gyógyszerészmesteri tanulmányainak irányí-

Vélhetőleg Bernády Lajos és Margit, Bernády György féltestvérei

⁵⁹ Marosvásárhelyi Unitárius Egyházközség Levéltára, Családkönyv, 2. köt. 112.

⁶⁰ Maros Megyei Múzeum Levéltára, Bernády-hagyaték, D. X. 17. doboz, 6392/24. sz.

tója is volt. Than Károly (1834–1908) kémikust a magyar gyógyszerészet és kémia területének egyik legnagyobb tudósaként tartják számon. Több nyelven beszélt, Bécsben végezte egyetemi tanulmányait, ahol tanárként is elhelyezkedett, majd ösztöndíjjal Bunsen híres heidelbergi laboratóriumában kutatózott. Kutatómunkája mellett különös hangsúlyt fektetett az oktatásra, elképzelései szerint, nyugati kutatóintézetek mintáira építették fel a pesti tudományegyetem Ország úti (ma Múzeum körúti)⁶¹ kémiai intézetét, ahol a magyar gyógyszerészet és vegytan számos nemzedékét nevelte fel. Tanári pályafutása során intézetében ötvenkilenc doktori disszertációnak volt az irányítója.⁶²

Bernády György doktori szigorlatát 1888. december 15-én tette le. Doktori disszertációja, amely különnyomat formájában is megjelent, az *Adatok a kénhidrogéngáz vegyi sajátosságaihoz* címet viselte. A mindössze huszonhárom oldalas gyógyszerésztudori értekezés két fejezetből áll.⁶³ Dolgozata minden bizonnyal megfelelt a korszak tudományos követelményeinek, doktorrá avatására ceremónia keretében 1888. december 22-én került sor. Ezzel huzamosabb idejű budapesti tartózkodása véget ért, tanulmányai befejeztével visszatelepült Marosvásárhelyre. Hazatérével elsődleges bevételi forrását a gyógyszerártár működtetése jelentette, amely immár az ő feladata volt.

Bernády mint frissen diplomázott gyógyszerészdoktor fokozatosan kezdte el láttatni magát a marosvásárhelyi közönség előtt. Szűkebb szakmájával ekkor még csak részben hagyott fel. 1889 májusában Turnowsky Mór városi orvossal együttműködve a városi kúta és csorgók vegyelemzésébe kezdett,⁶⁴ de emellett pénztárnoka volt a megyei és városi Orvos-Gyógyász Egyletnek. A városban azt a benyomást keltette, hogy gyógyszerártárra vezetésében, valamint a szakmai és közéletben is jó emlékű édesapja méltó utóda lesz.

A városi életbe való harmonikus beilleszkedése ellenére Bernády házassága rövidesen tönkrement, válással végződött. Doktori tanulmányai hosszabb budapesti tartózkodásokat feltételeztek, részben ezért is futhatott zátonyra első házassága. A korabeli városi pletykák szerint féltestvére, Bernády Dániel „utazott el” György feleségével.⁶⁵ Ha nem is pont így volt, de a pletykák igaznak bizonyultak. Dániel orvostanhallgató volt Budapesten, 1893-ban avatták egyetemes orvosdoktorrá.⁶⁶ Utána a Torontál vármegyei Lajosfalván helyezkedett el mint községi orvos. 1894. március 13-án a budapesti Kálvin téri református templomban tartotta esküvőjét volt sógornőjével, Hegedűs Rozáliával.⁶⁷ Később

⁶¹ Ma az ELTE BTK F épülete.

⁶² Beck Mihály: *Than Károly élete és munkássága*. Budapest, 2014, Magyar Tudománytörténeti Intézet, 57. o.

⁶³ Bernády György: *Adatok a kénhidrogéngáz vegyi sajátosságaihoz*. Budapest, 1888. Megtalálható a marosvásárhelyi Teleki Téka Bolyai-gyűjteményében.

⁶⁴ *Marosvidék*, 1889. május 19.

⁶⁵ Marosi Barna: *Bernády György városa*. Marosvásárhely, 2006, Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány, 51. o.

⁶⁶ Semmelweis Orvostudományi Egyetem (SOTE) Levéltára, Egyetemes orvosdoktorok aranykönyve 1878–1926, 204.

⁶⁷ *Budapesti Hírlap*, 1894. március 13., 74. sz.

Bánlakon, majd Budapesten dolgozott MÁV-orvosként, a Keleti pályaudvarnál. A „családi incidens” után nem valószínű, hogy szívélyes kapcsolatot ápolt Bernády Györggyel. 1923-as haláláig⁶⁸ levelezésről vagy bármely más összeköttetésről sem tudunk. 1904-ben térhetett utoljára vissza Marosvásárhelyre, édesanyja temetésére.

Bernády Györgyöt nem viselhette meg különösebben első házasságának sikertelensége. Első feleségétől való válásakor a várhatóan túlságosan hosszúra nyúló procedúra helyett a lehető legrövidebb utat választotta: 1890. március 7-én áttért unitárius vallásra, és ugyanazon év július 19-én püspöki engedéllyel felbontották a házasságot.⁶⁹ A vallásváltás itt eszközként szolgált, Bernády egy év múlva visszatért a református egyház kötelékébe, illetve a továbbiakban is gyakorolta hitét a református vallás szerint, és fontos világi pozíciót is betöltött az egyház keretében. A gyors megoldásra azért volt szükség, hogy július 26-án (vagyis egy hét múlva) Nagyváradon, református istentisztelet keretében feleségül vehesse Madarász Erzsébet színésznőt.⁷⁰ Visszaemlékezésekből, valamint a marosvásárhelyi színtársulatért tett erőfeszítéseiből tudjuk, hogy Bernády rajongott a színházért, így elképzelhető, hogy már a budapesti tartózkodása alatt találkozott az alig tizennyolc éves színésznővel. Az esküvőre Bernádyt elkísérték marosvásárhelyi barátai: Kerekes Sámuel marosvásárhelyi hírlapszerkesztő, valamint Petry Zsigmond mészáros.⁷¹ Bernády ekkoriban Marosvásárhelyen élő családjától külön lakott, a Nagyszentkirályi (régebb Kossuth, ma Călărașilor) utcai lakásában. Ezt a lakását valószínűleg ideiglenes otthonként bérelhette, ugyanis 1889-ben elkezdte kosárdombi villájának építését. Feleségével 1893-ban örökbe fogadták a nyolc hónapos Glauber Margitot, egy elhunyt izraelita pék árván maradt kislányát.⁷² Átkeresztelését, valamint nevének Bernádyra való változtatását 1896-ban kérték a Belügyminisztériumtól.⁷³

Bernády György féltestvérei is rendre kiköltöztek a korábbi, Szentgyörgy utcai „családi fészekből”, ahol valószínűleg már csak özvegy nevelőanyjuk lakott, rokonaival. György féltestvérei közül Dánielről és Lajosról már esett szó. Az 1889-ben 19 éves Margitot az árapataki Geréb Lajos városi alkapitány vette feleségül. Geréb Lajos unokatestvére volt Geréb Bélának, aki 1890-ben a város polgármestere lett.

⁶⁸ 1923 júliusában hunyt el. *Pesti Napló*, 1928. március 9.

⁶⁹ A református egyháztól származó *Elbocsájtó levelet* Vass Tamás lelkész állította ki, akivel Bernády közeli baráti viszonyban állt. Marosvásárhelyi Református Egyházközség Levéltára, Presbitergyűlési jegyzőkönyvek, 1/60-1890. 85. tétel.

⁷⁰ Madarász Erzsébet 1872-ben született, a színháztörténeti lexikon szerint 1889. június 16-án lépett színpadra Feld Zsigmond igazgató Városligeti Színkörében. Schöpflin Aladár: *Magyar Színművészeti Lexikon*. 3. köt. Budapest, 1931, 159. o.

⁷¹ *Marosvidék*, 1894. július 11.

⁷² Marosi Barna: i. m. 43-44. o.

⁷³ *Pesti Hírlap*, 1896. január 29.

II.

Politikai karrierjének kezdetei (1889–1901)

A gyógyszerári teendők valószínűleg nem köthették le túlságosan Bernády György figyelmét, ambíciója és a közügyek irányításába való fokozatos bekapcsolódása mindenképpen erre utal. Politikai karrierjének első állomása a városi törvényhatósági bizottsági tagsága volt. A törvényhatósági bizottságba választások útján, 1889. november 25-én jutott be, 137 szavazattal.⁷⁴ Ezt követően élete végéig szinte mindig valamilyen tisztségben tagja volt a város közgyűlésének, a döntéshozásnak.

Marosvásárhely törvényhatósági bizottsága ebben az időszakban 52 tagból állt. A bizottság felét a város legnagyobb adófizetői tették ki (ők voltak az ún. virilisek). A további 26 tag választások útján kerülhetett be a testületbe. A város polgári (nem katonai) lakossága 1890-ben 14 575 főből állt; a városi törvényhatósági képviselőt megfelelt az 1886. évi XXI. tc. 24. paragrafusának, mely szerint „minden 250 lakos után egy törvényhatósági képviselő állítandó”. A marosvásárhelyi városi közgyűlés ekkoriban 69 tagból állt, ugyanis a választott és a virilis törvényhatósági bizottsági tagok mellett a közgyűlésnek hivatalból tagja volt a főispán által kinevezett tisztviselői kar is.⁷⁵ A városi törvényhatósági bizottság közgyűlésein a főispán, távollétében a polgármester elnökölt. Amennyiben egyikük sem volt jelen az egybehívott rendes vagy rendkívüli közgyűlésen, az első tanácsos, vagyis a polgármester-helyettes vezette a tanácskozást. A főispán személye Marosvásárhely esetében nem jelentett átfedést a megyei és a városi adminisztráció között, annak ellenére, hogy a megyei és a városi főispán szerepét egy és ugyanaz a személy töltötte be. Annak ellenére, hogy Marosvásárhely megyeközpont

Bernády György országgyűlési portréja, 1890 körül

⁷⁴ *Marosvidék*, 1889. november 25.

⁷⁵ Ez a tulajdonképeni városi tanács, amely a következő köztisztviselőket jelentette: a jegyző, a három tanácsnok, a rendőrkapitány, a tiszti ügyész, az árvaszéki elnök és ülnök, a pénztárnok, a főorvos, a főmérnök, a közgyám, a számvevők, a levéltárnok. Vörös Károly: *A polgári kori magyar törvényhatósági közigazgatás*. Budapest, 1956, Levéltárak Országos Központja, 19. o.

volt, a városi ügyekkel nem foglalkoztak a megyei törvényhatósági bizottsági tagok, akik többnyire a környékbeli arisztokraták és nagybirtokosok közül kerültek ki. A városi törvényhatósági bizottság tagságát elsősorban a marosvásárhelyi polgárság alkotta, akiknek többsége, az adminisztratív ügyek elosztása és gyorsabb megoldása érdekében, több albizottságban tevékenykedett. Ezek a bizottságok tanácsadó jelleggel bírtak, javaslatokat és megállapításokat tehettek, viszont minden fontosabb dologról a törvényhatósági bizottság döntött. A bizottságok közül az egyik legfontosabb a közigazgatási volt, melynek tagjai közé került 1889-ben Bernády György is. Ezenkívül tagja volt a jogügyi és közrendészeti szakbizottságnak, az állandó számvizsgáló bizottságnak, és beválasztották a központi választmány⁷⁶ tagjai közé is. A bizottsági tagoknak elsősorban maguknak kellett az adott bizottságokba jelentkezniük, amelyekben beválasztásuk esetén dolgozhattak.

Bernády György kezdő fiatal törvényhatósági bizottsági tagként 1890-ben részt vett mindegyik rendes és rendkívüli közgyűlésen, 1891-ben is csupán egy alkalommal hiányzott. Figyelte a gyűlések menetrendjét, próbált tapasztalatot és ismeretséget szerezni. A gyűléseken tett javaslatait általában elfogadta a törvényhatósági bizottság. Ezek elsősorban a város korszerűsítésére vonatkoztak, és a költséghatékonyságot is figyelembe vevő betervezések voltak: szorgalmazta a városi közvilágítás áttérését a villanyáramra, mivel sokba került a petróleummal való világítás. Javaslatot tett egy városi színházépületre is, amelyben táncterem mellett étterem is helyet kapott volna, jövedelemkiegészítésként (az épületet a Komor–Jakab építészpáros meg is tervezte, azonban soha nem készült el).

1890-ben Bernády közvetlen közletről tapasztalta meg a polgármesteri tisztújítás miéntjét. Az addig polgármester Györfi Pető 48-as honvédszázados, országgyűlési képviselő, nyugalmazott törvényszéki elnök és a marosvásárhelyi ellenzék egyik köztiszteletben álló vezetője volt, akit 1887-ben választottak tisztségébe.⁷⁷ A város adósságai és lassú ütemű fejlődése miatt a polgármester népszerűsége csökkent, a kormánypárti sajtó nem tartotta alkalmasnak a városvezetésre.⁷⁸ A választáson a polgármesteri székért három jelölt indult: Györfi Pető mellett Ajtai Gyula második tanácsos (a polgármester-helyettes után következik a sorrendben), illetve Geréb Béla. A kormánypárti Geréb Béla⁷⁹ személyéről azt tartották, hogy törekvő természetű, aki gyors felemelkedését a saját ügyességén kívül befolyásos politikai kapcsolatainak köszönhetette. A választást a városi törvényhatóságban titkos szavazás útján döntötték el, a jelenlevő hatvankét szavazó közül negyven Geréb Bélára szavazott, Györfi Pető huszonegy, Ajtai Gyula egy szavazatot kapott.⁸⁰ Nem tud-

⁷⁶ Ez foglalkozott az országgyűlési választások előkészítésével és lebonyolításával.

⁷⁷ Györfi Pető (1827–1895), *Közérdek*, 1895. február 10.

⁷⁸ *Marosvidék*, 1890. március 20.

⁷⁹ Geréb Béla jogász, segédszolgabíró, polgármester, országgyűlési képviselő. 1850-ben született Illyefalván. Marosvásárhely polgármestere 1890–1900 között, miután országgyűlési képviselővé választották. Ezután politikai karrierje befejeződött, nyugdíjazása után a határrendészetnél dolgozott. Lásd Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/> (Letöltve: 2016.08.09.)

⁸⁰ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul municipiului Tg. Mureș, 70/1890. sz., 19. f.

juk, hogy Bernády kire szavazhatott, mindenesetre a város pecsétjét Györfi Pető átadta az újonnan megválasztott polgármesternek, helyettesévé pedig Ajtai Gyulát választották.

Bernády, tanulva Geréb Béla módszereiből, igyekezett személyes kapcsolatokat kialakítani a városi törvényhatósági testületben, illetve annak a vezetőségében, sokszor mellőzve a politikai-ideológiai kötődéseket. Fiatalként az ellenzéki politikai-ideológiai irányvonalai lehettek számára rokonszenvesebbek, de elsősorban hazafiságát igyekezett bizonyítani, hogy ezzel is növelje népszerűségét a városban. Az 1880-as években a március 15-i ünnepeket, megemlékezéseket Györfi Pető és Kerekes Sámuel rendezte, ez egy hagyományosan függetlenségpárti ünnepség volt a városban. Ezt a munkát 1890-től már Bernády vette át. 1892-ben az ünnepek állandósítása érdekében egy külön ezt a célt szolgáló bizottságot alapított, melynek intézményi hátterét a szintén akkor létrehozott Kossuth Lajos Alapítvány biztosította. A bizottság alakuló gyűlésére meghívta a város elöljáróságát, továbbá mintegy négyszáz személyt, biztosítva a létrehozott szervezet anyagi hátterét.⁸¹ Az 1892-es választásokon politikailag elkötelezte magát: az Apponyi Albert által vezetett, konzervatív nemzeti programmal fellépő Nemzeti Pártot támogatta. Apponyi pártja mérsékeltbb ellenzéki képviselt az Eötvös Károly vezette Függetlenségi és 48-as Párttal, valamint az Ugron Gábor-féle 48-as Párttal szemben.⁸² Az Apponyi-féle Nemzeti Párt nemzeti politikát követelt, amely „minden téren kifelé, úgy mint befelé a nemzeti egységes erőt és méltóságot juttatja érvényre”. A szabadelvű kormány politikája Apponyi szerint nem eléggé nemzeti, mivel nem minden téren érvényesíti a nemzeti eszmét, ugyanakkor nem oszthatja a Függetlenségi és 48-as vagy a 48-as Párt álláspontját sem, amely az 1867-es kiegyezés megváltoztatását, a közös állam megszüntetését tűzte ki célul (de a perszonalunió megtartásával). Ezzel szemben Apponyi szerint a kiegyezés talaján is megvalósítható a nemzeti politika.⁸³ Marosvásárhelyen Bernády György igyekezett az addig Függetlenségi és 48-as pártiakat megnyerni a Nemzeti Párt eszméinek. Hívására kétszáz választópolgár vett részt azon a gyűlésen, ahol Györfi Pető addigi 48-as pártelnök, valamint Kovács Albert országgyűlési képviselő is segítségére volt. A gyűlés lényegében az ellenzék próbálta összefogni, hogy ne állítson mindegyik ellenzéki párt külön jelöltet, hanem együttesen sorakozzanak fel a Nemzeti Párt zászlaja alá (de hivatalosan és névlegesen Függetlenségi és 48-as-ként szerepeljenek, a könnyebb megjegyezhetőség érdekében).⁸⁴ Hosszas viták után Marosvásárhely mind-

⁸¹ *Marosvidék*, 1892. március 6.

⁸² Az 1890-es évek elején az ellenzéki pártokban több törésvonal is megjelent. A Függetlenségi és 48-as Pártot Irányi Dániel halála után Eötvös Károly, majd 1893-tól Justh Gyula vezette, egészen Kossuth Ferenc 1895-ös hazatéréig. Közben a pártból kivált Ugron Gábor megalakította a saját 48-as Pártját, amely kevésbé hangsúlyozta a közjogi kérdéseket. Az ellenzéki pártok 1890-es válságáról lásd bővebben: Pölöskei Ferenc: *A szabadelvű párt fényei és árnyai (1875–1906)*. Gyula, 2010, Éghajlat, 171-172. o.

⁸³ Apponyi Albert, gróf: *Ötven év*. Budapest, 1926, 216-217. o.

⁸⁴ *Marosvidék*, 1892. január 10.

két választókerületében gróf Bethlen Gábor EMKE-elnököt jelölték.⁸⁵ Velük szemben a Szabadelvű Párt Lukács Bélát és Pulszky Károlyt állította jelöltként. Pártja és jelöltje népszerűsítése érdekében január végén Apponyi Albert Marosvásárhelyre látogatott. Látogatásakor Bernády György gondoskodott a megvendégeléséről. A korabeli tudósítás szerint a gazdag lakomán francia pezsgőt szolgáltak fel.⁸⁶ A mozgósítás sikeresnek bizonyult, ugyanis a választásokon gróf Bethlen Gábor százhatvan szavazattal győzte le szabadelvű jelölttársát (Pulszky Károlyt) a marosvásárhelyi II. kerületben. Bethlen híveit Bernády gyógyszerárának a lépcsőjéről köszöntötte.⁸⁷ A választásokon betöltött szervezői szerepének eredményeként a városi közvéleményben Bernády ismertsége növekedni látszott, melynek hatása a városi törvényhatósági bizottságban is tetten érhető: helyet kapott abban a Budapestre utazó küldöttségben, amely a városi törvényhatóság nevében Baross Gábor díszpolgári oklevelének az átadására, valamint Lukács Béla⁸⁸ pénzügyminiszterrel való kinevezése alkalmából rendezett köszöntésére utazott fel. Emellett az előző évekhez képest egyre több felszólalása és indítványa volt a városi törvényhozásban: javasolta a városi képviselők számának a kiegyenlítését (ezt a két városi szavazókerület választóinak száma alapján határozták meg), illetve egy költséghatékony megoldást a kolerajárvány megfékezésére.⁸⁹ Tekintélyének és befolyásának a növekedését jelezte azon javaslatának az elfogadása, amely a városi törvényhatósági bizottsági tagok sorozatos hiányzásait igyekezett kiküszöbölni: legtöbb törvényhatósági tag a délelőtti órákban polgári foglalkozása miatt hiányzott, ezért javasolta, hogy minden közgyűlést délután tartsanak.⁹⁰

Egyesületek és szabadkőművesség. Egy ambíciós várospolitikus

Politikai tevékenysége mellett Bernády a „civil”, vagyis ahogyan az akkori időkben nevezték, az „egyleti” társas életbe is bekapcsolódott. Az ifjú gyógyszerész nemigen számíthatott rá, hogy a rangosabb városi egyesületek, mint a Kemény Zsigmond Társaság vagy az 1832-ben alapított Kaszinó befogadják, bár nagyobb rendezvényeken, amelyek-

⁸⁵ Gróf Bethlen Gábor 1837-ben született Nagyszébenben, az 1860-as években Garibaldi csapataival részt vett az itáliai egyesítési harcokban, majd hazatérve főbíróként, illetve Felső-Fehér vármegye, annak átrendezése után pedig Kis-Küküllő vármegye főispánjaként tevékenykedett. Sturm Albert szerk.: *Országgyűlési Almanach 1887–1892*. Budapest, 1887, 197-198. o.

⁸⁶ *Marosvidék*, 1892. január 28.

⁸⁷ A város első kerületéből pedig Lukács Béla került a képviselőházba. *Marosvidék*, 1892. január 30.

⁸⁸ Lukács Béla (1847–1901) politikus, a marosvásárhelyi felső kerület országgyűlési képviselője, kereskedelmi és közlekedési miniszter, Marosvásárhely díszpolgára, az 1900-as párizsi világkiállítás kormánybiztos. A politikai tevékenysége során felmerült gondok öngyilkosságba kergették. Lásd *Magyar Életrajzi Lexikon* <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/> (Letöltve: 2015.11.07.)

⁸⁹ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul muncipiului Tg. Mureș, 72/1892. sz., 63. f.

⁹⁰ Uo. 52. f.

re a tagságon kívüli városi polgárok is eljuthattak, Bernády is jelen lehetett. Ezek a rendezvények a már tekintéllyel rendelkező, tapasztaltabb, de főleg vagyonosabb polgárság számára voltak elérhetőek, és ehhez a megfelelő politikai és művészeti ízlés is hozzárendelődött. Bernády tehát, a saját lehetőségeihez alkalmazkodva, igyekezett megtalálni a számára megfelelő helyet. Az Iparos Polgári Egylet egy ilyen lehetőség volt, mivel azon városi kereskedők és kisiparosok hozták létre, akik nem érezték otthonosan magukat a vidéki arisztokrácia és a tehető városi polgárok által látogatott Kaszinóban. Bernádyt először 1892 januárjában hívták meg az Iparos Polgári Egylet zártkörű multságába. Két év múlva már az egylet elnökét tisztelheték benne, aki városi törvényhatósági bizottsági tagként évi 100 forintot szavaztatott meg egyik közgyűlésen az egylete részére. Fő érve a bizottság előtt az volt, hogy a vezetése alatt álló egylet hasznos kulturális tevékenységet fejt ki. „Alkalmat nyújt tagjainak arra, hogy a korcsmán kívül hasznosan tölthessék el idejüket, magukat művelhessék”⁹¹ – jelentette ki Bernády. Az Iparos Polgári Egylet nem csupán társaságot biztosított, hanem hasznos eszköz volt a nagyobb városi rendezvények szervezésére, továbbá Bernády számára a Kossuth-kultusz ápolásához. Az egyesület számára megvásároltatta a nagynevű politikus kiadott írásait. Kossuth Lajos országos népszerűsége Marosvásárhelyen is érzékelhető volt. Bernády erre ráeszmélve, rendszeresen népszerűsítette: a turini remete 90. születésnapjára üdvözlő távirat küldését fogadtatta el a városi törvényhatósági bizottságban, valamint a rendszeresen megünnepelt március 15-én kívül a nyár végére eső Lajos napján is ünnepséget szervezett. Ezekon az ünnepeken Bernády díszvacsorát adott, bankettekét rendezett az egylete segítségével, és pohárköszöntőit többek között Kossuth Lajos történelmi szerepének felidézésére használta.⁹² Kezdeményezte, hogy a város egyik központi fekvésű utcáját Kossuth Lajosról nevezzék el.⁹³ Kossuth kultuszának ápolása az 1894-es elhalálzásakor érte el csúcspontját: halálhírére a városi törvényhatóság rendkívüli gyűlést tartott, ahol elhatározták, hogy a Kossuth család számára küldendő gyásztavirat mellett a város is képviselteti magát a temetésen. A küldöttségben Bernády mellett részt vett Geréb Béla polgármester, valamint Csíki Gergely törvényhatósági bizottsági tag. Elhatározták továbbá, hogy a temetés napján az iskolákban szüneteljen a tanítás, és a városi delegáció egy-egy marék földet vigyen a városi Bem-szobor talpazatáról, valamint a Székely Vértanúk sírhalmáról.⁹⁴ A városi 48-as Párt gyűlésén koszorúra gyűjtöttek, és Bernádyt bízták meg beszerzésével és elhelyezésével. Bernády Torinóba is elutazott a valdesi protestáns templomban tartandó istentiszteletre,

⁹¹ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul municipiului Tg. Mureș, 74/1894. sz., 72-73. f.

⁹² *Marosvidék*, 1893. augusztus 27.

⁹³ Ugyanezen a gyűlésen Bernády javaslatára Kossuth mellett Jókairól, Arany Jánosról és az akkoriban elhunyt Baross Gáborról is utcát neveztek el. Utóbbi, bár a kormánypárthoz köthető politikai személyiség, jelentősen hozzájárult a város gazdasági fejlődéséhez, nevét az az utca kapta, ahol a támogatásával létrejött a Székelyföldi Iparmúzeum. ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul municipiului Tg. Mureș, 73/1893. sz., 77-78. f.

⁹⁴ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul municipiului Tg. Mureș, 74/1894. sz., 17–19. f.

a temetésen való részvételét pedig többen a függetlenségi és 48-as elveket megtartó fogadalomként értelmezték.⁹⁵ A temetés után alig egy hónappal a városi sajtóban egy nyílt levél jelent meg „több városi polgár” aláírásával, amelyet a város polgármesteréhez és Bernády Györgyhöz címeztek. Ebben egy Kossuth-szobor felállítása céljából létrejövő mozgalom indítására kérték fel a városvezetőt és a függetlenségi pártelnököt.⁹⁶ Bernády felkarolta az ötletet, az Iparos Polgári Egylet segítségével létrehozott egy Kossuth-szobor bizottságot, amely városi és országos gyűjtésbe kezdett egy Marosvásárhely főterén felállítandó szoborra. A bizottság elnöke Bernády György lett. Akciójához politikai semlegességet hirdetett, ezzel is híveket szerezve pártszimpátiától függetlenül. Tiszteletbeli elnöknek a város polgármesterét és Sándor László vármegyei alispánt kérte fel. A sajtó részéről 250 forintnyi adománnyal járult hozzá a gyűjtés megkezdéséhez.⁹⁷

Bernády a marosvásárhelyi közönség előtt gesztusokat tett a kormánypárt irányába is, annak ellenére, hogy a városi Függetlenségi és 48-as Párt vezetője volt ekkor. Politikailag inkább apponyista volt, viszont mivel nem volt külön városi tagozata Apponyi pártjának, ezért a Függetlenségi és 48-as Párt egyfajta „egyesült” ellenzékként működött, annak minden eszmei árnyalatával. Bernády kormánypárti gesztusainak egyik példája a Marosvásárhelyen hagyománnyá vált díszpolgári kinevezés odaítélése volt. Bernády személyes javaslatára lett díszpolgár Baross Gábor kereskedelemügyi miniszter. 1892-ben, Wekerle Sándor miniszterelnökké való kinevezésekor a városi törvényhatóság rendkívüli gyűlésen díszpolgárrá választotta a miniszterelnököt. Bernády ekkori felszólalásában utalt rá, hogy nem egyazon politikai oldalon állnak, ennek ellenére támogatta a javaslatot.⁹⁸ Minden alkalommal részt vett a díszpolgári oklevelek átadásán. Városi szinten is közeledett a szabadelvű párt híveihez. A városi sajtó többször jelezte, hogy „meleg barátság” fűzi a polgármesterhez, de ugyancsak jó viszonyban volt Sándor János és Mikó Árpád főispánokkal. Lukács Béla szabadelvű párti városi országgyűlési képviselő kereskedelemügyi miniszterré való kinevezése alkalmából tagja volt a gratulációkat továbbító városi küldöttségnek, és Marosvásárhelyen külön díszebédet adott a tiszteletére.⁹⁹

A személyes kapcsolatok ápolásán túl Bernády nyíltan támogatta a kormány egyházpolitikai reformjait. Az egyházpolitikai reform egy olyan törvénycsomagot foglalt magában, amely érvényesítette az állami anyakönyveztetést (mivel addig az egyházak vezették ezeket), a polgári házasságot, a zsidó vallás elfogadását, a vallás szabad gyakorlását, lehetővé téve a felekezeten kívüliséget is. A nyugat-európai államok zömében már korábban bevezettek hasonló reformokat, a Monarchiában ez mégis országos ellenállásba ütközött: el-

⁹⁵ A torinói gyászszertartásra szóló személyes meghívója a marosvásárhelyi Kultúrpalota Bernády-szobájában tekinthető meg.

⁹⁶ *Közérdek*, 1894. április 22.

⁹⁷ *Marosvidék*, 1894. május 3.

⁹⁸ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul muncipiului Tg. Mureș, 72/1892. sz., 83-84. f.

⁹⁹ *Marosvidék*, 1892. augusztus 9.

sősorban az egyházak és az arisztokraták tiltakoztak a bevezetésére tett kísérletek ellen. A reformokat végül törvénybe foglalták, de ennek az ára Wekerle Sándor miniszterelnöksége volt.¹⁰⁰ A reformok elfogadása mellett számos vidéki város felsorakozott, közöttük volt Marosvásárhely is. Bernády a város törvényhatósági bizottságában a Függetlenségi Párt vezetőjeként üdvözlő felirat küldését javasolta az országgyűlés Képviselőházához az egyházpolitikai reformok elfogadása alkalmából, szerencsét kívánva azok végrehajtásához. Ellene szavazott a gyűlésben Kovács Ferenc apátplébános, azonban Bernády indítványát hatalmas fölényrel elfogadták.¹⁰¹ A reformok támogatása érdekében városi népgyűlést szerveztek, melynek elnökévé Bernády Györgyöt választották, aki mellett felszólalt a városi Szabadelvű Párt elnöke, Bihari Sándor is. A sajtó szerint legalább nyolcszázan voltak kíváncsiak a gyűlésre, az éljenezések közepette pedig elfogadták azon határozatot, miszerint „a fölvetett egyházpolitikai reformokat nemcsak a haladó korszellem és a liberalizmus elengedhetetlen követelményeinek tekinti, de hazánk vallási és nemzetiségi különféleségére való tekintettel aktuális szükségnek is”.¹⁰² Bernády számára az egyházpolitikai reformok közeledést jelentettek a kormánypárt felé.

1895-ben lejárt a választott törvényhatósági bizottsági tagok mandátuma, ezért év végéig lebonyolították az új választásokat. Bernády ragaszkodott a városi törvényhatósági tagságához, nem bízta a véletlenre annak megszerzését: mindkét városi szavazókerületben jelöltette magát. Számítása bejött, mindkét helyen megválasztották, ő pedig a második választási kerületet tartotta meg. A városi törvényhatóság a választások elfogadása és a bizottsági tagok kinevezése érdekében rendkívüli közgyűlést tartott 1895 utolsó napján. Ezen a gyűlésen jól látszott Bernády növekvő népszerűsége és tekintélye. Abban is megmutatkozott, hogy a gyűlés befejeztével, miután a főispán (ekkor Sándor János) sikereket kívánt az új tagoknak és a tanácsnak az új évben, Bernády köszöntötte a főispánt, a polgármestert, a többi törvényhatósági bizottsági tagot, és csak ezután zárták be az ülést.¹⁰³ 1896 márciusában Geréb Béla polgármester megbízása is lejárt. A tisztújító gyűlést előbbre hozták Bernády tanácsára, az általa szervezett március 15-i ünnepség miatt. A március 11-én tartott tisztújításon a polgármester újra indult, és mivel kihívója nem akadt, ezért a törvényhatósági bizottság egyhangúan erősítette meg tisztségében.¹⁰⁴

Elképzelhető, hogy voltak politikai egyeztetések abból a célból, hogy Geréb Bélának ne legyen kihívója a polgármesteri székért. Bernády mindenesetre ekkor nem indult a tisztségért, de nem is szállhatott volna versenybe, mivel az 1883. évi I. törvénycikk 3. és 5. paragrafusai szerint a városok polgármestereinek, rendőrfőkapitányainak (vagyis köztisztviselőinek) szükséges „legalább a jogi négy évi tanfolyamnak a fennálló szabályok

¹⁰⁰ Gergely András szerk.: *Magyarország története a 19. században*. Budapest, 2005, Osiris, 495. o.

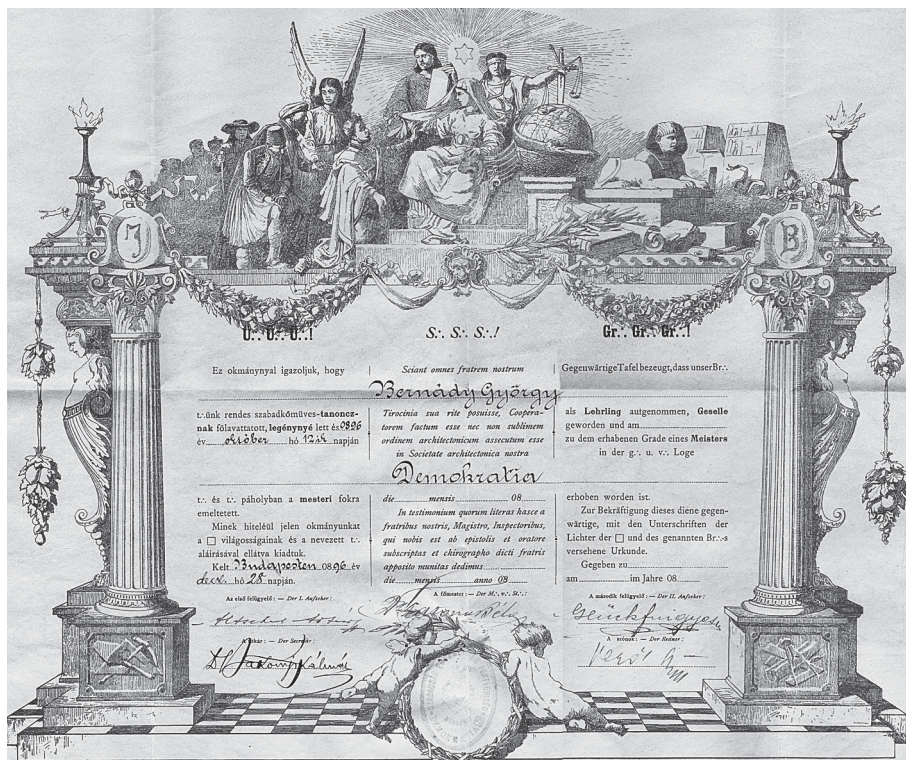
¹⁰¹ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul muncipiului Tg. Mureș, 72/1892. sz., 10. f.

¹⁰² *Marosvidék*, 1894. február 11.

¹⁰³ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul muncipiului Tg. Mureș, 75/1895. sz., 118–121. f.

¹⁰⁴ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul muncipiului Tg. Mureș, 76/1896. sz., 19–21. f.

szerint való bevégezése, és az államtudományi államvizsgának sikeres letétele”.¹⁰⁵ Bernády szándékát, hogy később megszerezze a polgármesteri széket, jelzi az, hogy 1895-ben a közigazgatási szolgálatban szükséges jogi képzésért engedélyt kért a vallási és közoktatásügyi minisztertől a jogi vizsgálatok letételére a nagyváradi királyi jogakadémián. Az 1895-ös évi, 71.376-os számú miniszteri rendelet értelmében Bernádyt a tanfolyamon zajló előadások hallgatása alól felmentették, csupán a vizsgákat kellett letennie. A nagyváradi tanintézmény almanachja szerint Bernády György beiratkozott a vizsgákra, melyeket kitüntetéssel teljesített.¹⁰⁶ 1896. április 18-án államtudományi államvizsgát tett, amelyen szintén kitűnő eredménnyel végzett. Ugyanazon év október 9-én a jogtudományi államvizsgálaton a vizsgáztató bizottság szótöbbséggel képesítettnek ítélte.¹⁰⁷

Bernády György Demokrácia Páholyhoz kötődő szabadkőműves oklevele 1896-ból

Bernády tehát tudatosan készült a városi közszolgálati állásra, de az 1896-os, év eleji tisztújításra még nem volt megfelelő minősítése. Így annak későbbi megszerzése után

¹⁰⁵ Az országgyűlési képviselőkre nem vonatkozik ez a törvény. *1000 év törvényei*. Internetes adatbázis, CompLex Kiadó Kft. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6079> (Letöltve: 2015.05.14.)

¹⁰⁶ *A nagyváradi. kath. Jogakadémia Almanachja az 1895–96-os tanévré*. 74. o.

¹⁰⁷ MNL OL, K 148, 674. cs. 1919-11-1764. 15–19. f.

már másként tervezhetett, mivel a képviselői választáson való induláshoz nem volt szükséges az előbb említett jogi végzettség.

Bernády György gyaníthatóan már diákkorában hallhatott a szabadkőművességről. Neveltetése, érdeklődő természete miatt dönthetett amellet, hogy 1894 novemberében benyújtsa felvételi kérelmét a budapesti Demokrácia Páholyhoz. A Demokrácia Szabadkőműves Páholyt 1887-ben alapították, a Könyves Kálmán Páholyból kivált tizennégy tagból. A páholy jeligéje a „Szabadság, egyenlőség, testvériség” jól ismert jelmondat volt, s ennek megfelelően programjában többek között a népnevelés, a parasztság felemelése, a tanügy, a munkáskérdés, a polgári házasságkötés bevezetése szerepelt. Jellemző volt a páholy mentalitására, hogy a házi szabályzata többek között kimondta, hogy a páholytagok a páholyon belül és kívül is tegeznek egymást.¹⁰⁸ Ez szokatlan közvetlenséget jelentett a polgári kori Magyarországon, ahol a társadalmi származás különbözősége igencsak meghatározta a társas érintkezést.

Bernády György 1894. november 2-án keltezett kérelmét a november 12-i gyűlés alkalmával tárgyalta a budapesti páholy. Meghatározták az úgynevezett három „kutató testvér” is, akik feladata volt a jelentkezőt kivizsgálni alkalmasságáról. Bernády kutatói a következők voltak: Gelléri Mór, Braun Gyula és Fekete Ignác. Mivel a három személy közül csupán Braun Gyula volt marosvásárhelyi illetőségű, Gelléri és Fekete, a személyes megismerkedésre nem találva alkalmat, másoktól tájékozódtak jelentésükhöz Bernády Györgyről. Értékelésükben pozitívan vélekedtek Bernádyról, szabadelvüként jellemezték politikai meggyőződését.¹⁰⁹ Gelléri Mór emellett megjegyezte, hogy Bernády különösen kiemelkedő személyiség marosvásárhelyi környezetében, „sőt, a város jövődöbéli képviselőjének van kiszemelve”.¹¹⁰ Ez fontos és egyben igencsak bizalmas információnak számított, mivel Gelléri 1894. november 12-én írta jelentését Bernádyról, akit ebben az időszakban Marosvásárhely ellenzéki vezéréként ismertek, és a városi közvélemény csupán 1896 októberében (a választások előtt) szerzett tudomást Bernády képviselői ambícióiról és szabadelvű pártiságáról. A legteljesebb körű jelentés Braun Gyulától származott. Megállapításainak a lényegét így foglalta össze: Bernádyt „rég kiszemelték már, a Marosvásárhelyen alapítandó páholy egyik

A Bethlen Gábor Szabadkőműves Páholy pecsétje

¹⁰⁸ A magyarországi Symbolikus nagypáholy védelme alatt dolgozó Demokratia című „Szabadság, egyenlőség, testvériség” jeligéjű szabadkőműves páholy házszabályai. Budapest, 1896.

¹⁰⁹ MNL OL, P 1106, 12. doboz, 5. tétel. 279. f.

¹¹⁰ Uo. 283. f.

Oroszlány István

oszlapos tagja lesz”.¹¹¹ Gyakorlatilag tehát azal a világos szándékkal kívánták beléptetni Bernádyt a szabadkőműves páholyba, hogy majd valamikor hozzájárul a szabadkőművesség terjedéséhez, egy Marosvásárhelyen létrehozandó leánypáholy által.

Bernády felvételére 1895. február elején került sor, második fokra emelése, vagyis legénnyé avatása több mint egy év múlva, 1896. április 20-án történt.¹¹² Viszont ebben az évben már felgyorsult további előmenetele, aminek gyaníthatóan köze volt az őszi országgyűlési képviselővé választásához. Bernády Györgyöt 1896. október 12-én harmadik fokozatra emelték, azaz mesteri fokot szerzett. Budapesti útja összefüggésben állhatott a képviselőválasztásokkal, mivel pár nap múlva Marosvásárhelyen pártot váltva, a kormánypárt jelöltje lett. Díszes szabadkőműves diplomáját 1896. december 12-én

állították ki. Bernády ekkor már a kerületében megbízást szerzett országgyűlési képviselőként mehetett Budapestre átvenni okmányát.

Bernády György belépését, valamint előmenetelét a szabadkőművesi mozgalomba több tényező befolyásolta. Egyik a saját személyes becsvágya volt, s természetéből adódóan nyitott volt az új és számára hasznosnak ítélt dolgok iránt. Valószínű, hogy politikai tőkét, kapcsolatrendszerét is a szabadkőművesség segítségével szerette volna gyarapítani. A másik tényezőt a belépését szorgalmazó és a háttérmunkát biztosító csoport jelentette. Ezt a csoportot Marosvásárhelyen egy igen szűk körű társaság alkotta, amelynek tagjai már korábban szabadkőművesek voltak. Közülük kerültek ki Bernády támogatói. Braun Gyula mellett ebbe a csoportba a következő vásárhelyi polgárok tartoztak: Turnowsky Mór orvos, Fekete Jakab iskolaigazgató, Tauszik B. Hugó bankigazgató, iparkamarai elnök, valamint Sz. Szakács Péter kereskedelmi és iparkamarai titkár.¹¹³ Továbbá érdemes

¹¹¹ Uo. 288. f.

¹¹² *A marosvásárhelyi Bethlen Gábor szabadkőműves páholy Anyakönyve.* Teleki–Bolyai Könyvtár, B-q 1703. 1. f.

¹¹³ Turnowsky Mór és Sz. Szakács Péter a kolozsvári Unió Páholyban lett szabadkőműves, Tauszik B. Hugó a szegedi Árpád Páholy tagja volt, Fekete Jakab szintén a budapesti Demokrácia Páholy tagságát élvezte. *A marosvásárhelyi Bethlen Gábor...* i. m. 1-2. f.

kiemelni, hogy Oroszlány István városi tanácsost, későbbi polgármester-helyettest pontosan Bernádyval egy időben vették fel a Demokrácia Páholyba.¹¹⁴

További érdekes adalék az 1896-os marosvásárhelyi országgyűlési választásokkal kapcsolatban, hogy Bernády kerületében a választási elnök Oroszlány István volt, Fekete Jakab pedig egyike volt a Bernádyt jelölő bizalmi férfiakkal. A szűk csoport az évek során a következő tagokkal bővült: Bürger Albert sörgyáros, virilista, Straetz Hermann gyáros, Tóthfalusi József vártemplomi református lelkész. Ők alkották a későbbi marosvásárhelyi Bethlen Gábor Szabadkőműves Páholy alapító tagságát.

Országgyűlési képviselő (1896–1901)

Az 1896-os év egyik központi eseménye a millenniumi ünnepségsorozat volt. A budapesti ceremónián a városi díszbandériumban a polgármester mellett helyet kapott Bernády György és Petry Zsigmond. A város címeréhez találó kék színű díszruhát választottak, s a szükséges lovak és kellékek beszerzésével a polgármestert bízták meg. A marosvásárhelyi iskolások számára a városi református Kistemplomban tartották az ezzel kapcsolatos ünnepséget, amit Bernády beszédével nyitottak meg. A budapesti kiállításon látottak alapján Bernády szorgalmazta a városi törvényhatósági bizottságban az iskolai tanítók és tanítónők támogatását fejenkénti 25 forinttal, hogy utazzanak fel a fővárosba.¹¹⁵

A millenniumi ünnepségek által teremtett békés hangulat azonban hamar véget ért, ősszel elkezdődtek az országgyűlési választásokra készülő kampányok, rivalizálások.

Marosvásárhely történetében az előző országgyűlési választásokról elmondható, hogy igencsak „kuruckodó” jelleget öltöttek. A város országgyűlési képviselői többnyire a Függetlenségi Párt soraiból kerültek ki, így az 1881-es választásokon Győrfi Petőt és Lázár Ádámot, illetve az 1884-es választásokon Lázár Ádámot és Ugron Gábort választották

Bernády György díszmagyarban, 1896 körül

¹¹⁴ Uo.

¹¹⁵ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul Muncipalului Tg. Mureș, 76/1896. sz., 59. f.

meg a két választói kerületben. Ez alól az első kivételt az 1887-es választások jelentették, amikor mindkét kerületben szabadelvű képviselők kerültek ki győztesként Lukács Béla és Boncza Miklós személyében.¹¹⁶ Ez részben azzal magyarázható, hogy változott a választói magatartás, részben pedig azzal, hogy a pártok városi szervezettsége is módosult. Így az 1892-es választáson az ellenzéki jelölt, Bethlen Gábor győzelmét Apponyi Albert országos, valamint Bernády György városi szervezkedése biztosította.

1896 szeptemberében már megjelentek az első választási sajtópletykák, melyek nagy politikai harcokat jósoltak a városi alsó (II.) kerületben. Bernády György indulásáról a hírlapok tudni vélték, hogy az „Ugron-féle párt saját külön jelöltjével kell megküzdenie”, de az is lehetséges forgatókönyv volt, hogy Kossuth Ferenc leutazik a városba pártot szervezni.¹¹⁷

Az I. választói körzetben Lukács Béla előző sikeres ciklusa után fenntartotta a kerületét. Rövid marosvásárhelyi tartózkodása népünnepélyé duzzadt, ellenjelöltje nem akadt a kerületében. A másik, az úgynevezett alsó választókerület az első gyűlést október 12-én tartotta, amikor három-négyszázan gyűltek össze a választópolgárok közül. Az eseményt Geréb Béla polgármester nyitotta meg, a gyűlés elnökül Harmath Sándort választották, aki egyben a város alsó kerületének szabadelvű végrehajtó bizottsági elnöke volt. Szólásra Vass Tamás református lelkész jelentkezett, aki megtette indítványát az általa kiválasztott jelöltre vonatkozólag. Beszédében kiemelte, hogy bár voltak a kerületnek ellenzéki képviselői, de szerinte az újabb idők érdekei leginkább a szabadelvűség mellett szólnak. Bernádyt javasolta a kerület képviselőjelöltjének. Az ellenzék részéről Petry Zsigmond nyilatkozott, hogy elfogadja Bernády jelöltségét, „de tartsák keresztvíz alá a megkeresztelendőt, s mondja meg az értekezlet a pártelvet, amellyel Bernádynak a jelöltséget felajánlja”. A gyűlést vezető Harmath Sándor és Vass Tamás kijelentették, hogy Bernádyt szabadelvű programmal kívánták felléptetni, amire Petry Zsigmond társaival elhagyta a helyszínt. Bihari Sándor, a városi Szabadelvű Párt elnöke is felsorakozott Bernády mellett, így a bizottság Bernádyt lakásán kereste fel, hogy közöljék a hírt.¹¹⁸ Bernády megköszönte a szabadelvűeknek a neki nyújtott bizalmat, és vacsorára hívta a II. kerület szabadelvű párti végrehajtó bizottságát. A vacsorán költői hasonlatokkal köszöntötték fel az újonc képviselőjelöltet, pohárköszöntőket Mikó Árpád, Geréb Béla, Oroszlány István, Fekete Jakab stb. mondott.¹¹⁹

A városi ellenzék újrászervezte magát, ugyanis Bernády mellett Debreceni Nagy János is elhagyta a Függetlenségi és 48-as Pártot, aki korábban szintén egyik vezetője volt. Új elnökül Szöllősi István nyugalmazott református lelkészt választották, az alelnök Petry Zsigmond mészáros lett. Jelöltjüknek Kossuth Ferencet kérték fel, akit táviratilag és sze-

¹¹⁶ Szentgyörgyi Dénes: *Marosvásárhelyi lexikon*. Marosvásárhely, 1912, 235. o.

¹¹⁷ *Marosvidék*, 1896. szeptember 27.

¹¹⁸ Ua. 1896. október 14.

¹¹⁹ *Székely Hírlap*, 1896. október 18.

mélyesen is megkerestek. Kossuth a jelölést vállalta, leutazni azonban nem tudott kampany céljából, mivel őt jelölte több más kerület is, ahová már korábban elígérkezett.¹²⁰

Ebben a korszakban még nem létezett Marosvásárhelyen kifejezetten ellenzéki (vagyis ebben az esetben a Függetlenségi és 48-as Párthoz köthető) sajtó, de a választások előtt már megjelentek enyhébb kritikák Bernády „átigazolásáról”: „Nekünk dr. Bernády jelölése ellen magába véve nincs kifogásunk. (...) tény az, hogy e városnak dr. Bernády igen tevékeny és hasznos polgára. Ha ambíciója oda vezet, hogy gyógyszerétárát a képviselőséggel cserélje fel, és polgártársai őt tüntetik ki bizalmukkal, nincs szavunk ellene. Az azonban, hogy míg e kijelölő gyűlésen is csak Petri Zsigmond egyenes felhívására vallották be, hogy őt a kormánypárt hivatalosan jelöli, nem volt egészen helyes dolog. Elkeseredettséget szül a titkolózás, holott a férfias nyíltság nem teremt ellenséget, hanem ellenfelet. A nyílt ellenfél pedig becsülendőbb a titkos ellenségénél.”¹²¹ A választásokon végül Lukács Bélát kihívó híján egyhangúlag választották meg, Bernády György pedig a városi alsó kerületben 205 szavazattal győzött, a Kossuth Ferencre leadott 176 szavazattal szemben.¹²²

Annak ellenére, hogy Bernády magatartása a választások alkalmával nem volt túl szokatlan jelenség, mivel több ismert politikus váltott korábban pártállást (pl. Apponyi Albert, Andrássy Gyula stb.), az ezzel való szembesítése mégis rányomta a bélyegét képviselőségére. Marosvásárhelyen évekig a szemére vetették pártváltását. Döntésére több magyarázat is felmerült. Vass Tamás szerint Bernády jelölésekor nem tartózkodott a városban, „talán maga sem tudta teljes elhatározottsággal, hogy minő programmal fog fellépni”. Vass úgy érvelt, hogy végeredményben a Szabadelvű Párt marosvásárhelyi szervezete döntött, Bernády csak elfogadta az ajánlatukat.¹²³ Pártváltásának tényével Bernádyt az országgyűlésben is többször szembesítették. Az országgyűlés ellenzéki tagjai közül Pichler Győző fogalmazta meg a legmarkánsabban véleményét a pártcseréről. Erkölcstelennek tartotta, mivel Bernády az utolsó pillanatban lépett át a kormánypártiak táborába, ezzel cserbenhagyva korábbi híveit.¹²⁴ Bernády sértve és kényelmetlenül érezte magát Pichler Győző vádaskodásai miatt. Reakciója azonban lényegi cáfolatot nem tartalmazott. Megállapításával azt kívánta bizonyítani, hogy Pichler tévedett, és nem állnak a rendelkezésére pontos információk a marosvásárhelyi viszonyokról, továbbá tagadta, hogy a kormánypárt ellen szervezte volna a Függetlenségi Pártot, ezután pedig az alelnökséget is letagadta.¹²⁵ Érvelése gyenge lábakon állt.

Bernády pártváltásának egyik fő okát a városi ellenzéki párt szervezetlenségében és belső konfliktusaiban jelölte meg. Azt állította, hogy ez „nemcsak engem, hanem száza-

¹²⁰ Kossuth kampánykörútja érintette Hódmezővásárhelyt, Mindszentet, Szegvárt, Kunszentmártont. A választások napján Cegléden tartózkodott. *Marosvidék*, 1896. október 24.

¹²¹ *Székely Hírlap*, 1896. október 15.

¹²² Választási jegyzőkönyv. ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 1. dosszié, 1-2. f.

¹²³ *Marosvidék*, 1896. november 1.

¹²⁴ *Képviselelőházi Napló*. 1897. 2. köt. 77. o.

¹²⁵ *Képviselelőházi Napló*. 1897. 13. köt. 82. o.

kat és ezeket hozott abból a táborból ide”. Nem szerette volna, ha azt gondolják, hogy ő olyan politikus, akit a kormánypárt ígéreteivel áthódított, hanem tettekkel akarta bizonyítani politikai elköteleződését a kormánypárthoz. Szerinte ezt el is érte, mivel döntésén a belügyminiszter, a miniszterelnök, de még a főispán (aki ekkor Mikó Árpád¹²⁶ volt) is meglepődött. Az országgyűlési napló szerint Bernády ezen kijelentése különös derűtséget váltott ki, a bekiabálások között szerepelt, hogy „az egész országot” sikerült meglepnie. Továbbá kijelentette: tisztában volt azzal, hogy amennyiben ellenzéki programmal indul, megválasztása biztosabb lenne, mégis vállalta a kockázatot, valamint a kormánypárt tagjait hívta tanúnak arra, hogy nem érdekből vagy juttatás miatt hagyta el az ellenzéket.¹²⁷ Bernády magyarázatának lehet valóságalapja, ami az elvekről szól, viszont annál logikusabb érv lehetne az, hogy míg az előzőleg általa említett Függetlenségi Párt valóban szervezetlen volt, addig a Szabadelvű Párt a választások alatt sokkal egységesebb színben mutatkozott.

Bürger Albert

A marosvásárhelyi Szabadelvű Párt ügyeit egy 50 tagból álló végrehajtó bizottság intézte.¹²⁸ A párt tagjai közé tartozott a város és a megye vezetősége, vidéki birtokosok, továbbá a városi nagyiparosok (Bürger Albert sörgyáros, Mestitz Mihály bútorgyáros, Grünwald József stb.). De ugyaninnen került ki a marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara vezetősége is (Tauszik B. Hugó elnök többek között), amely éppen a választásokat megelőző időszakban vette fel Bernádyt az Iparkamarába levelező tagként.¹²⁹ Bernády így egyre inkább a kormányon levő Szabadelvű Párthoz közeledett, amely számára vonzóbb alternatívát jelentett felemelkedése szempontjából. Továbbá az is érv lehetett (amit azonban ő maga nem hangoztatott), hogy az édesapja korábban (1884-ben) a Szabadelvű Párt választókerületi elnöke volt.

Bernády számára a pártcsere az általa kezdeményezett marosvásárhelyi Kossuth-kultusz építésének a végét is jelentette. 1896 elején még ünnepelt elnöke volt a Kossuth-

¹²⁶ Mikó Árpád (1858–1918) politikus, országgyűlési képviselő, Udvarhely és Maros-Torda vármegye főispánja. *Vasárnapi Újság*, 1918. február 3.

¹²⁷ Uo.

¹²⁸ *Székely Hírlap*, 1896. október 18.

¹²⁹ A levelező tagság csak a szavazati jog tekintetében különbözött a rendestől.

szoborbizottságnak, tisztségét később valószínűleg kormánypárti nyomásra át kellett adnia a helyetteseinek. Habár összegyűlt a tetemes összeg, és a szobrot 1899. június 11-én felavatták (az ünnepségen számos díszvendég jelen volt), Bernády neve nem szerepelt a programban, sőt, a meghívottak között sem volt. Ettől függetlenül magánszemélyként részt vehetett, de a kezdeményező érdemeiről csak minimálisan számolt be a sajtó.

Bernády György 1896-tól 1901. január 19-i lemondásáig volt tagja a Magyar Országgyűlésnek. Az 1896-os választásokkor a kormányzó Szabadelvű Párt második legnagyobb győzelmét aratta, megszerezve a mandátumok 70,21%-át (ez 290 képviselőt jelentett a 413-ból). A Kossuth-féle Függetlenségi és Negyvennyolcas Párt 50 mandátumot szerzett (ez 12,10%-a volt a mandátumok arányának), Apponyi Nemzeti Pártja 33, az Ugron-féle 48-as Párt 11 képviselőt nyert a választásokon. Hasonlóan kevés mandátumot szerzett az 1895-ben alakult Katolikus Néppárt (összesen 18-at).¹³⁰

Bernády életében a képviselőség több változást hozott. Városi patikáját bérbe adta Hints Zoltán marosvásárhelyi gyógyszerésznek.¹³¹ A képviselői fizetésén kívüli bevételeit az 1896-tól bérbe vett Bosznia fogadó működtetésével növelte.¹³² A másik nagyobb változás a budapesti ingázása volt, ahol képviselőségének első időszakában a IV. kerületi Vámház körút 10. szám alatt volt bejelentett szállása.¹³³ Képviselőségének utolsó éveiben átköltözött a VIII. kerületi Rémi szállodába. Ez részben azt jelentette, hogy az ott tartózkodásai nem voltak állandók, rendszeresek, valamint vagyoni helyzete is erősödött, ugyanis a József körúton található szálloda (ma a Hotel Nemzeti található itt) a korszak egyik legmodernebbjének számított a városban. Itt működött először szállodai lift, minden szobában be volt vezetve a villanyáram, illetve biztosította a fürdőszobai vezetékes hideg- és melegvíz-ellátást is.¹³⁴ Budapesti tartózkodásai nem voltak állandók, mivel Bernády megtartotta a marosvásárhelyi törvényhatósági bizottsági tagságát. Ragaszkodott a városi egyesületekben betöltött tisztségeihez is.

Bernády György a képviselőház zárszámadás-vizsgáló bizottságában tevékenykedett. Képviselősége alatt egyetlen felterjesztése volt: 1897. július 3-án bemutatta a Maros menti répatermelők értekezletének kérvényeit, amelyek a cukoradóról szóló törvénycikk hatályát meghosszabbító törvényjavaslatra vonatkoztak.¹³⁵ Beadványával közvetítői szerepet vállalt a répatermelők és a törvényhozók között. Az országgyűlési munkán, szavazásokon, amelyeken részt vett, többségében egyetértett a kormány határozataival.

Összesen három beszédet mondott a képviselőházban. Szűzbeszédét 1897. január 14-én tartotta, az Országgyűlés 24. gyűlésén, amelyen többek között az 1897-es költségve-

¹³⁰ Pölöskei Ferenc: i. m. 21. o.

¹³¹ Péter H. Mária: i. m. 75. o.

¹³² ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul Municipiului Tg. Mureș, 76/1896. sz., 19. f.

¹³³ *Budapesti Czim- és Lakjegyzék*. Budapest, 1898, Franklin-Társulat, 10. évf., 174. o.

¹³⁴ Legalábbis ezt hirdeti az egykori Rémi szálloda helyén álló Hotel Nemzeti Budapest. <http://hotel-nemzeti-budapest.hu/bemutakozas/> (Letöltve: 2015.05.15.)

¹³⁵ *Képviselőházi Napló*. 1897. 13. köt. 312. o.

tésről vitáztak. Felszólalása nem aratott osztatlan sikert. Habár mentegetőzéssel kezdte, kérése ellenére ellenzéki képviselőtársai nem voltak elnézőbbek „a kezdő parlamenti szónokkal” szemben. Ez tulajdonképpen annak volt tulajdonítható, hogy beszédében rögtön az ellenzék képviselőit támadta. Felszólalásában az 1897. évi költségvetés elfogadásához adott szavazatát indokolta, de előtte reflektált néhány ellenzéki képviselő korábbi beszédére, bírálva azok passzivitását a költségvetési vitával kapcsolatban.¹³⁶ Ezután az előző gyűlésen beszédet mondó Polónyi Géza gondolataira reagált.¹³⁷

Bernády felszólalása után Pichler Győző következett, aki rutinosabb szónokként fejtette ki gondolatait Bernádyhoz képest. Megjegyzést tett a kormánypárt szónokaira, elsősorban Bernádyra utalva, majd egyre személyeskedőbb hangnemben vette védelmébe Apponyit, aki ugyan nem volt párttársa, de Bernády következetlenséggel vádolta a költségvetési vita kapcsán. Pichler az Apponyi elleni vádakát elsősorban azért tartotta erkölcsstelennek és számára érthetetlennek, mivel a választások előtt Bernády köztudottan a marosvásárhelyi ellenzék azon ideológiai vonalát képviselte, amely az Apponyi pártjához állt a legközelebb.¹³⁸ Bernády a személyét érintő megjegyzésekre nem tudott érdemben reagálni.

Szűzbeszédével nem valószínű, hogy sikerült meggyőznie a képviselőházat, de képviselőtársait sem a rátermettségéről. Visszaemlékezések és leírások szerint nem volt gyakorlott szónok, hosszan és olykor zavarosan fogalmazott vagy ismételte magát. Beszédekor az ellenzék padsorai felől érkező bekiabálások is megzavarhatták, amelyek egyébként szokványosnak számítottak a parlamentben. A bekiabálások ez esetben Bernádynak szóltak, mivel az ellenzéki pártokat bírálta; valószínűleg a kormánypárthoz fűződő hűségét szerette volna hangsúlyozni.

Második parlamenti felszólalására 1897. február 4-én került sor, nem sokkal szűzbeszéde után, közegészségügyi témában. Első felszólalásához képest jóval összeszedettebb beszédet mondott, ami annak tulajdonítható, hogy az eredeti szakmájához közel álló, közegészségügyi témát boncolgatott. Beszédének első részében a körorvosok ügyéről szólt. Az alulfizettségüket súlyos és megoldandó problémaként említette, ugyanis szerinte emiatt volt kevésbé vonzó az orvosi karrier, kiváltképp a vidéki körorvosi állás. A megoldást a közegészségügy teljes reformjában látta, valamint az orvosi közigazgatás teljes átlamosításában, ami által csökkenthető a járásorvosok és körorvosok körzetei, valamint központilag emelhető a bérezésük.¹³⁹ Ezen kívül javasolta újabb bábaképző intézmények létesítését, a halottkémi intézmény fejlesztését, a közegészségügyi törvény kuruzslásról szóló részének szigorítását, valamint a hét éven aluli gyermekek gyógykezelésének az

¹³⁶ Az ellenzéknek a választási csalások miatt benyújtott panaszaira utalt. *Képviselőházi Napló*. 1897. 2. köt. 77. o.

¹³⁷ Uo.

¹³⁸ Uo. 79. o.

¹³⁹ *Képviselőházi Napló*. 1897. 3. köt. 162–166. o.

ellenőrzését. Beszédének második része a gyógyszerészetről szólt, annak teljes megreformálását javasolta. Felszólalását a gyógyfürdők kérdésével zárta, melyek működéséhez kamatmentes állami kötvények kibocsátását javasolta.¹⁴⁰

A gyógyfürdők és a fürdők gyógyászati használatával korábban is foglalkozott. A marosvásárhelyi törvényhatósági bizottságban, 1895 márciusában Bernády kezdeményezte egy gőzfürdő építését. A továbbiakban is kiemelt figyelemmel követte az 1897-re felépült gőzfürdő sorsát.¹⁴¹ Bernády György országgyűlési felszólalása szakpolitikai megnyilvánulásnak tekinthető, amely jelzi a témában való jártasságát, tapasztalatait. Beszédének terjedelmesebb részét közölte a *Gyógyszerészeti Közlöny*, kiemelve azon részeket, amelyek a körorvosok és a gyógyszerészet ügyeiről szóltak. Ez a felszólalás sikerességére utalt, valamint arra, hogy a szakmai fórumon továbbra is láttatni kívánta magát, annak ellenére, hogy ezt elhanyagolta politikai karrierjének építése érdekében.¹⁴²

Harmadik, egyben utolsó felszólalására 1898. február 17-én került sor, a 243. országgyűlési ülésen. Ekkor a vallás- és közoktatásügyi tárca évi költségvetését tárgyalták. Beszédét a népoktatás ügyével kezdte, a népiskolákban a magyar nyelv oktatására s burkoltan a nemzetiségek kérdéskörére utalt. Kérte a vallás- és közoktatásügyi minisztert, hogy hasson oda, hogy azon tanítók, akik ismerik a magyar nyelvet, használják és tanítsák is azt. Továbbá kérelmezte, hogy az állami iskolák felállításánál legyen különös tekintettel „az ország azon vidékeire, ahol a parányi magyarságot a nemzetiségek elnyeléssel fenyegetik”.¹⁴³ Bernády kitért a magániskolák kérdéskörére, a szigorúbb ellenőrzésüket javasolta. Beszéde befejező részében tulajdonképpen saját tapasztalatait osztotta meg az iskolagondnokságok, iskolaszékek és tanfelügyelőségek nehézségeiről.¹⁴⁴

Az oktatásügy és -politika szintén nem volt ismeretlen terep Bernády György számára. Nem csupán a felsőoktatásban, jogi és gyógyszerészeti tanulmányai során szerzett tapasztalatai miatt, hanem a Marosvásárhelyen végzett oktatásügyi tevékenysége folytán is. 1892. február 10-én polgári iskolai gondnokká választották, ugyanazon év május 25-én iskolaszéki alelnök lett. 1893. augusztus 21-én választották meg a városi iskolaszék elnökének a leköszönő D. Nagy János helyébe.¹⁴⁵ Bernády iskolaszéki elnökségét pozitívan értékelték a lapok az iskolák gyarapodása miatt. Elnöksége idején, közbenjárására állították fel a felsővárosi elemi iskolát, amely rövid idő alatt két újabb osztállyal bővült. Kez-

¹⁴⁰ Uo. 164-165. o.

¹⁴¹ A gőzfürdővel kapcsolatos iratok felkutatásában köszönettel tartozom Imecs-Magdó Eszternek, aki felhívta figyelmem Bernády György ezen a téren kifejtett munkásságára, és segített az adatok összegyűjtésében. ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, 9. sz., Acte tehnice, 23-24. cs.

¹⁴² *Gyógyszerészeti Közlöny*, 1897. február 7., 13. évf., 6. sz., 81-83. o.

¹⁴³ *Képviseelőházi Napló*. 1897. 13. köt. 65. o.

¹⁴⁴ Uo. 66. o.

¹⁴⁵ D. Nagy János ügyvédi hivatása miatt mondott le, a marosvásárhelyi református egyház ügyvédjeként és a Takarékpénztár jogtanácsosaként működött. Nemes Ödön: *A marosvásárhelyi községi polgári iskola története*. Marosvásárhely, 1896, 117-118. o.

deményezte a természettudományi szak fellendítését, korszerűsítve az épületet a megfelelő tanszerek beszerzésével, labor építtetésével. A városi leányiskola szintén ebben az időszakban vált osztottá, és egy negyedik osztállyal meg egy tanítónővel bővült. Bernády a városi törvényhatósági bizottsági gyűléseken az iskolagyarapítás mellett a tanárok és tanítók anyagi helyzetén is javítani próbált.¹⁴⁶ Iskolaszéki elnökségének eredményességét látva, a felekezeti egyházak hozzá folyamodtak támogatásért ügyeikben. Országgyűlési felszólalását lezáró utolsó mondataival megköszönte Wlassics Gyula miniszternek, hogy a marosvásárhelyi Református Kollégiumot és a Római Katolikus Gimnáziumot ideiglenesen felvette az államilag segélyezendő középiskolák közé.¹⁴⁷ A református egyház ezt követően keblbi (városi presbitériumi) gondnokává választotta az iskolaszéki elnököt.

Bernády György utolsó parlamenti felszólalása ismét szakpolitikai jellegű megnyilvánulás volt, amelyben mellőzte az első felszólalásakor említett politikai kérdéseket. Beszédét minden bizonnyal felolvasta, ugyanis a házelnök figyelmeztette, hogy a „szabályok tiltják ugyan a beszéd olvasását, a ház azonban mindig elnézte azt, hogyha az emlékezet könnyítése végett a szónok jegyzeteit használta”.¹⁴⁸ Erre azért lehetett szüksége, mivel beszédében számos statisztikai adatot felsorakoztatott.

Bernády György országgyűlési képviselőségének utolsó éveiben leginkább a városi törvényhatósági bizottság vitáin volt aktív, és nem az országos politikai életre kiható parlamentben. A városi ügyekbe való bekapcsolódása egy olyan periódusban történt, amikor a város pénzügyi helyzete igencsak botránys volt. A városi közhangulat pártszimpátiától függetlenül elégedetlen volt a polgármester második mandátuma alatti munkájával. Ez alatt ugyanis vajmi kevés beruházást valósított meg, látványos építkezésekre nem került sor, néhány kivételtől eltekintve (ilyen például a már említett gőzfürdő, amelynek létrehozása elsősorban Bernády nevéhez köthető). 1900-ban kiderült, hogy az előző évek zárszámadásai annyira hibásak voltak, hogy azokat a Belügyminisztérium nem fogadta el. Végül az 1900. március 20-án egybehívott rendes közgyűlésen Bernády a polgármestert vonta felelősségre.¹⁴⁹ Az ellenzéki párthoz tartozó városi törvényhatósági bizottság tagjai számára szimpatikus volt Bernádynak a polgármester elszámoltatására tett kísérlete.¹⁵⁰ Bernády a városi törvényhatósági bizottságban a polgármester mellett burkoltan a főispán tevékenységét is kritikával illette.

A városi ellenzéki sajtó egyre jobban ostorozta a polgármestert, de a Szabadelvű Párt újságírói sem kímélték.¹⁵¹ A polgármester szorult helyzetére a megoldást Ajtai Gyula tanácsos, helyettes polgármester 1900 júliusában bekövetkezett hirtelen halála jelentette. A

¹⁴⁶ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul Muncipiului Tg. Mureș, 74/1894. sz., 47-48. f.

¹⁴⁷ *Képviselőházi Napló*. 1897. 13. köt. 67. o.

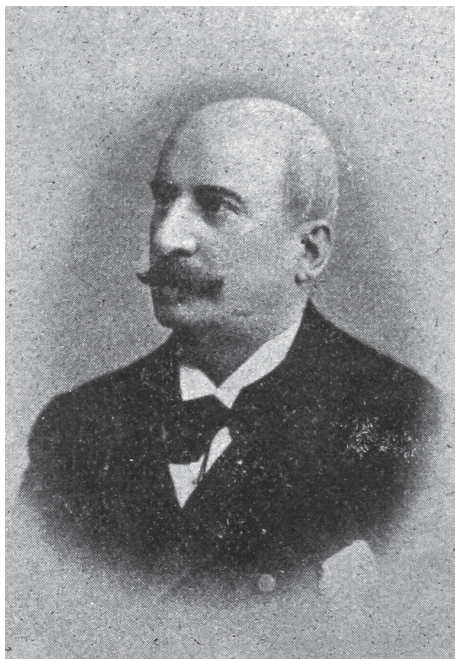
¹⁴⁸ Uo. 66. o.

¹⁴⁹ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul Muncipiului Tg. Mureș, 80/1900. sz., 47-48. f.

¹⁵⁰ *Marosvásárhely*, 1900. március 24.

¹⁵¹ *Egyenlőség*, 1900. augusztus 1., valamint augusztus 8.

polgármester-helyettes elhunytával megüresedő tisztviseelői pozíció betöltésére két jelölt nyújtott be pályázatot: Oroszlány István¹⁵² és Bernády György. Bernády György pályázata meglepetést keltett, elsősorban a városi ellenzék számára. Ugyanis amennyiben Bernády elnyeri a polgármester-helyettesi tisztséget, le kell mondania az országgyűlési képviselőségről, mivel előbbi köztisztviselői funkció, ezért összeférhetetlen a parlamenti képviselőséggel. A városi ellenzék Bernády visszalépését úgy értelmezte, hogy a pártváltását követően a kormánypártban immár mellőzött és végeredményben bukott országgyűlési képviselővé vált. Ugyanakkor megindultak a találgatások is, hogy amennyiben Bernády lemond a képviselőségről, az ideiglenes választásokkor a város polgármesterét indítja a kormánypárt, és utána Bernády lehet az új városvezető. A személyével kapcsolatos spekulációkról vagy terveiről személyesen nem nyilatkozott ebben az időszakban, viszont tetteivel részben az

Lázár Benedek

ellenzék találgatásait igazolta, vagyis azt, hogy Bernády csatlakozik a városi törvényhatósághoz, mivel jól ismeri a helyi viszonyokat és jó adminisztrátor. Helyében a polgármester átveszi Bernády képviselői helyét, mivel elméleti tudását a parlamentben jobban tudná hasznosítani, mint a városházán.¹⁵³ A város másik ellenzéki lapja is hasonlóan vélekedett, Bernády polgármesterré választását a „kisebbit rosszként” értelmezte. A *Székely Ellenzék* szerint Bernády polgármesterként képes orvosolni a felmerülő városi ügyeket.¹⁵⁴

Bernády budapesti országgyűlési képviselőként 1900-ban már nem volt tevékeny. Annál inkább összpontosított a marosvásárhelyi városi ügyekre, minden lehetséges alkalommal felszólalt a törvényhatósági bizottsági gyűléseken. Képviselői visszalépéséről minden bizonnyal egyeztetett kormányzati képviselőtársaival, de a városi párttársaival is. Ők a városi ellenzékhez hasonlóan egyetértettek abban, hogy a város törvényhatósága körül uralkodó állapotokra Bernády személye jelentheti a megoldást Geréb Bélával

¹⁵² Oroszlány István (1847–1907) Lőrincfalván (Maros-Torda vármegye) született, jogi tanulmányait Kolozsváron végezte. Visszatért Marosvásárhelyre, ahol 1879-ig ügyvédként működött, majd ezt követően felhagyta a jogi pályával, végig tagja volt Marosvásárhely törvényhatóságának. *Székely Ellenzék*, 1907. július 30.

¹⁵³ *Egyenlőség*, 1900. szeptember 6.

¹⁵⁴ *Székely Ellenzék*, 1900. október 25.

szemben. Bernády gyűlést tartott híveivel a kosárdombi villájában, ahol elsősorban a törvényhatósági bizottság virilistái voltak jelen. Bernády lehetséges kihívója, Oroszlány István pártfogói Bedőházi János lakásán tanácskoztak, ők értelemszerűen többségében függetlenségpártiak voltak.¹⁵⁵ Így versenyhelyzet alakult ki Bernády és Oroszlány között. Oroszlány István személyéről a függetlenségpártiak között megoszlottak a vélemények. Mivel korábbi politikai magatartása (a Bernádyéhoz hasonlóan) igencsak változékony volt, ezért nem nyerte el a városi ellenzék egyöntetű bizalmát.

A Bernády és Oroszlány közötti versengést egy másik tisztviselői pozíció megüresedése oldotta fel: Lázár Benedek, a város rendőrfőkapitánya 1900 szeptemberében nyugdíjazását kérte. Kérelmét a törvényhatósági bizottság novemberben hagyta jóvá. Ennek következtében Bernády György egyedüli jelöltként megpályázta a rendőrfőkapitányi tisztséget, az alpolgármester pedig Oroszlány István lett, szintén egyedüli jelöltként, feltehetőleg a kettejük közötti megegyezés alapján.

1900. december 24-én Mikó Árpád főispán Bernády Györgyöt városi rendőrfőkapitánnyá nevezte ki. A korabeli törvénykezés szerint az alpolgármesteri tisztséghez hasonlóan a rendőrfőkapitányi állás is összeférhetetlen volt az országgyűlési képviselőséggel. Bernády az előbbit választotta, lemondását az Országgyűlés 1901. január 19-én vette tudomásul. Lemondását nem indokolta meg, erre a városi ellenzék sajtóinformációkból próbált magyarázatot találni, amit átvett később az Országgyűlésben korábban is ellene felszólaló Pichler Győző. Pichler szerint megállapodás történthetett Mikó Árpád főispán és Geréb Béla polgármester között, hogy a város gazdasági helyzetének szanálását Bernádyra bízzák, és a polgármestert képviselővé léptetik elő, hogy ne lehessen felelőségre vonni.¹⁵⁶ Annak ellenére, hogy Pichler információit a marosvásárhelyi ellenzéki párti képviselőktől kaphatta, megállapítása igen pontosnak mutatkozott. Bernády a jogi oklevelekkel immár a törvények alapján minden feltételnek megfelelt a köztisztviselői állás betöltésére. Valóban elképzelhető, hogy a saját kérelmére nevezte ki főkapitánynak Mikó Árpád, annak érdekében, hogy Bernády képviselői helyébe léptessék Geréb Béla polgármestert, aki ezáltal megmenekülhetett a zürös pénzügyi helyzet miatti felelőségre vonás alól. A polgármester felfelé buktatása nem annyira a személye miatt történt, hanem inkább a Szabadelvű Párt városi szervezetének jó híre megmentése érdekében. Egy ilyen lehetséges alku tehát mindkét félnek megfelelt.

Bernády György marosvásárhelyi köztisztviselői kinevezése a képviselősége végét eredményezte, és politikai karrierjének egy kevésbé sikeres korszakát zárta le. Arra mindenképp hasznos volt, hogy tapasztalatot szerezzen, és rendkívül jó kapcsolatokat alakítson ki a főváros befolyásos köreivel, a kormányzó párt vezetőivel. A városi törvényhatósági bizottságtól eltérően az országgyűlésben láthatóan nem érezte otthonosan magát. Döntéséhez a válságos belpolitikai helyzet is hozzájárulhatott. Bánffy Dezső miniszterelnök

¹⁵⁵ Székely Ellenzék, 1900. október 16.

¹⁵⁶ Képviselőházi Napló. 1897. 33. köt. 70. o.

az ellenzékkel szemben türelmét vesztette, bukása pedig egyfelől a kormányzó párt belső ellentéteit jelezte (ekkor vált ki a pártból Szilágyi Dezső, Csáky Albin, Andrássy Gyula), másfelől a parlamenti ellenzék elszántságának az erősödését jelentette.¹⁵⁷ Bernády pedig nem kívánt részt venni további belpolitikai harcokban.

Főkapitányi kinevezését a városi lapok többnyire pozitívan fogadták. Oroszlány Gábor marosvásárhelyi újságíró versben foglalta össze az egy év alatt történt marosvásárhelyi eseményeket, amelyben nem feledkezett meg Bernády kinevezéséről sem:

„És végre éppen az esztendő végén,
Meg lett helyesen oldva a nagy talány,
Örülhet is minden ember a békén,
Hogy Bernády György a rendőrkapitány.”¹⁵⁸

Rendőrkapitányi tevékenysége és a „véres választások”

Marosvásárhelyen a város pénzügyi helyzetéhez hasonlóan a rendőrségen is kaotikus állapotok uralkodtak. A századfordulón a megközelítőleg 18 000 lélekszámú törvényhatósági jogú városban mindössze 34, feladatát többnyire ellátni képtelen rendőrlégény szolgált, azaz 529 városi lakosra jutott egy rendőr.¹⁵⁹ Ez érződött is a város közbiztonságának tragikus állapotán.¹⁶⁰

A városi rendőrséget 1862–1900 között az ezután nyugdíjba vonuló Lázár Benedek irányította. A rendőrségen uralkodó állapotok ellenére a jómódú polgári családból származó Lázár városszerte köztisztelőnek örvendett. Működése alatt, hosszú időn keresztül azonban képtelen volt kiépíteni egy hatékony rendőrségi intézményt. Az irányítása alatt szolgáló legénységnek nem volt egységes ruházata, de olykor a kötelező rendőri karszalag viselésére sem tudta rávenni alattvalóit. Nem volt egységes szolgálati szabályzat a legénység részére. Országos szinten sem képviselte a helyi rendőrséget, illetve ügyének előbbre vitelét, emiatt Marosvásárhely számos országos rendőrségi statisztikából hiányzott, sőt az országos rendőrségi kongresszusokon sem volt képviselője 1902 előtt.¹⁶¹

A legénység, valamint a kapitány munkájából fakadó hiányosságok mellett egy megfelelő székhely és fogdahelyiség hiánya is hozzájárult a nem megfelelő működéshez. A városi közvélemény ezt Geréb Béla polgármester hibájának tartotta, ugyanis tízéves mandátuma alatt az ígéretek és a megszavazott törvényhatósági bizottsági rendelet ellenére

¹⁵⁷ Pölöskei Ferenc: *A magyar parlamentarizmus a századfordulón*. Budapest, 2001, MTA Történettudományi Intézet, 100–103. o.

¹⁵⁸ *Székely Lapok*, 1900. december 24.

¹⁵⁹ *Egyenlőség*, 1900. március 14.

¹⁶⁰ *Székely Lapok*, 1900. március 3.

¹⁶¹ Tisza Miksa: *Magyarország rendőrségének története*. Pécs, 1925.

nem sikerült megfelelő városházát építenie. A régi tanácsházban, amely a főtéri katolikus plébániatemplom mellett volt (és amelyben a rendőrségi tiszti ház székelt), áldatlan állapotok uralkodtak: a tanácsházban levő hivatalok alkalmatlanok voltak.¹⁶² A városháza kibővítésére tervezet is született, viszont ennek megvalósítása forráshiány miatt elmaradt, emellett számos hivatal a Főtér különböző épületeibe volt kénytelen átköltözni. Mivel az 1900. január 1-jétől életbe lépő új büntetőtörvénykönyv rendelkezései előírták, hogy a bűnvádi eljárások lefolytatásához megfelelő helyiséget kell biztosítani, Bernády György törvényhatósági bizottsági javaslattal állt elő ugyanazon év márciusában, miszerint a városnak ki kell bérelnie egy, legalább öt helyiséget magában foglaló házat. A javaslat nyilvánvalóan tűzoltásszerű megoldás volt, ugyanis létezett egy korábbi törvényhatósági bizottsági rendelet, amely a városháza kibővítését célozta. Mivel a Főtér felé már nem lehetett terjeszkedni, ezért értelemszerűen a (Sáros utca felőli) hátsó telek beépítése jöhetett szóba. Azonban a bizottság ennek sem szerzett érvényt, mivel ha az említett módon ki is bővítik a tanácsházban működő tiszti házat, az már nem felelt volna meg a kor egészségügyi követelményeinek.¹⁶³ Végül mégis felemás eredmény született, ugyancsak Bernády javaslatára: a tanácsház telkén levő szint alakították fogdává.¹⁶⁴

Bernády teljes mértékben tisztában volt a rendőrségen uralkodó körülményekkel. Lázár Benedek nyugdíjazása időszerű volt, mivel a valóban idősödő rendőrfőkapitány már nem tudta megfelelően ellátni feladatait, nem tudott lépést tartani a korszak új vívmányaival (más városokban például a forgópisztoly használatát is bevezették ekkorra). Bernády számára a rendőrkapitányi állás ideiglenes tisztség volt. Ennek ellenére igyekezett helytállni a rá háruló feladatokban. Ezért kinevezése után nem foglalta el hivatalát, hanem pár hét türelmi időt kért, mialatt Budapestre utazott, hogy a fővárosban mintának számító államrendőrség szervezeti működését tanulmányozhassa.¹⁶⁵ Eközben benyújtotta a lemondását az országgyűlési képviselői tisztségéről. Budapestről való hazatérte után, 1901. január 20-tól megkezdte rendőrfőkapitányi tevékenységét. Első intézkedéseként kicseréltette a tiszti ház belső berendezését. Elhordatta a raktárba a régi rendőrségi aktákat, ezzel is jelezvén, hogy szakítani kíván az előző időszakkal. Ami még fontosabb: üzent a város lakosságának, hogy miután elfoglalta hivatalát, „megszűnt mint politikai személy szerepelni, és a város közügyeivel kíván foglalkozni”.¹⁶⁶

Bernády György országgyűlési képviselői mandátumáról való lemondásával párhuzamosan történt egy másik, igencsak váratlan esemény: Lukács Béla volt kereskedelmi és közlekedési miniszter, Marosvásárhely díszpolgára és első kerületi országgyűlési képviselő.

¹⁶² *Székely Lapok*, 1902. január 26.

¹⁶³ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul Muncipiului Tg. Mureș, 18/2842 Törvényhatósági bizottság, 6. f.

¹⁶⁴ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul Muncipiului Tg. Mureș, 60/5664. sz., 24. f.

¹⁶⁵ *Székely Lapok*, 1901. január 6.

¹⁶⁶ *Egyenlőség*, 1901. január 22.

selője öngyilkos lett. Emiatt mindkét városi kerületben pótválasztásokat kellett tartani. Mindkét kerületben szoros versengés alakult ki. Az első kerületben, ahol 1887 óta Lukács Béla volt a képviselő, a legutóbbi választásokon kihívó nélkül jutott mandátumhoz. Hagyományosan a Szabadelvű Párt győztes kerületének számított ez, ezúttal azonban az ellenzék is állított jelöltet, Szakács Péter lapszerkesztő személyében. Kihívója a Szabadelvű Párt részéről Geréb Béla, Marosvásárhely polgármestere volt.¹⁶⁷ A második kerületben is szoros eredményt jósoltak. Bernády György korábbi kerülete hagyományosan a városi ellenzékét támogatta. Az ellenzék Bedőházi Jánost jelölte képviselőnek, aki Bernády pártelhagyását követően átvette az ellenzék irányítását a városban. Kihívója a Szabadelvű Párt részéről Tauszik B. Hugó volt, tökéletes megtestesítője az ellenzék korabeli leírása szerint a szabadelvű párti bankár „mameluknak”.¹⁶⁸

A választásokat 1901. február 6-án tartották. Míg korábban a két képviselőre a szavazást a tanácsházán bonyolították le, ezúttal áthelyezték az Iskola utcai polgári iskolába, mely nem esett túl messzire a központtól. A várható politikai feszültségek miatt a városi rendvédelemért felelős rendőrség sorait a vidékről behívott huszonnégy csendőr gyarapította, munkájukat pedig egy járőröző zászlóalj gyalogság is segítette. A csendőrök irányításáért a rendőrség vezetője, vagyis Bernády felelt. Az első kerületben Geréb Béla került ki győztesként, a második kerületben pedig Bedőházi János szerzett több szavazatot. A választási győzelem ünnepét azonban tragédia árnyékolta be: a második kerület képviselőjének megválasztásakor (ahol szorosabb versengés volt) dulakodás tört ki a Függetlenségi Párt szimpatizánsai és a csendőrség között. Többek között az történt, hogy kiabáltak a Szabadelvű Párt jelöltjeire, őket és a csendőröket dobálták el nem takarított jégtömbökkel és kövekkel. A dulakodás eredményeképpen a csendőrség a tömegbe lőtt, melynek következtében négy személy meghalt, tíz megsebesült. Másnap a tragédia híre futótűzként terjedt a városi és országos sajtóban, ahol „véres választások” címszóval írták le a marosvásárhelyi eseményeket. A következő napokban az országos lapok címlapon hozták az esemény valós vagy némileg torzított részleteit, de az európai sajtó is foglalkozott a történetekkel. Ugyancsak másnap, február 7-én a Marosvásárhelyen történtek parázs vitát eredményeztek az Országgyűlésben. A Kossuth-párt az eseményeket kitűnő alkalomnak látta a „jog, törvény, igazság” jelszavakkal kormányra lépő Széll Kálmán miniszterelnök és kabinetje elleni politikai hadjáratra. Bár maga a kormányfő nem volt jelen az említett gyűlésen, rajta kívül a korszak szinte minden számottevő politikusa felszólalt az esemény kapcsán: Kossuth Ferenc, Pichler Győző, Thaly Kálmán, Lukács László, Darányi Ignác,

¹⁶⁷ *Székely Lapok*, 1901. január 17.

¹⁶⁸ Tauszik B. Hugó (1848–1912) Mohácson született jómódú kereskedői családba. Közgazdasági tanulmányai után fiatalon az Erdélyi Kereskedelmi és Hitelbank marosvásárhelyi fiókjának titkára, majd igazgatója lett. 1890-ben a marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara elnöke, valamint a szintén marosvásárhelyi pénzintézet, az Agrár Takarékpénztár vezérigazgatói tisztségét is betöltötte. Lásd a családi iratok felhasználásával összeállított Wikipédia-szócikket: https://hu.wikipedia.org/wiki/Tauszik_B._Hug%C3%B3 (Letöltve: 2016.08.09.)

Ugron Gábor és Tisza István. Az Országgyűlésnek esélye sem volt az események miatt a napirendi pontokat tárgyalni, a Tallián Béla elnöklete alatt zajló gyűlés a bekiabálások miatt többször félbe kellett szakítani. A marosvásárhelyi események tisztázása érdekében az ellenzék számos interpellációt intézett a kormányhoz.¹⁶⁹ A gyűlés másnap is hasonló hangnemben folytatódott, az ellenzék számos vádpontot megfogalmazott az események kapcsán. Ezek lényegében azt sugallták, hogy a marosvásárhelyi választások nem voltak tiszták, az „Agrárbank rendezte” és pénzelte a választást, továbbá a kormánypárt sugallatára alkalmaztak csendőri erőszakot, tűzparancsot az ellenzéki érzelmű polgárok megnyitására.¹⁷⁰

Az ellenzék felszólalásaira rögtön reagált Széll Kálmán miniszterelnök. Nyugalomra intette a függetlenségpártiak képviselőit, és egy pártatlan vegyes bizottságot nevezett ki a marosvásárhelyi események kivizsgálására.¹⁷¹

A vegyes bizottság vizsgálatának eredményeit Széll Kálmán miniszterelnök március 16-án ismertette az országgyűlésben. A bizottság kéthetes megfeszített tempójú munkássága alatt 132 tanút hallgattak ki eskü alatt. A vizsgálat megállapította, hogy az egyébként szavazati joggal nem rendelkező, felfokozott hangulatban lévő tömeg valóban akadályozta a csendőrség tevékenységét, akik nem vezényszóra, hanem önvédelemből sütötték el fegyvereiket, több figyelmeztetés után. Továbbá azt is tényszerűen megállapította a bizottság, hogy menekülő emberekre lövés nem történt. Viszont – szintén a bizottság megállapítása alapján – „tervszerű és rendszeres óvintézkedésekkel valószínűleg el lett volna kerülve a gyászos eset”. A jelentés alapján Széll Kálmán azt is megállapította, hogy jórészt Bernády mulasztásai miatt következhetek be a szomorú események.¹⁷² A miniszterelnök kiemelte, hogy Bernádyt nem terheli felelősség az események előidézése miatt, kizárólag az óvintézkedések elhanyagolása miatt vonható eljárás alá. Emiatt elrendelte az állásából való felfüggesztését és fegyelmi eljárás megkezdését Bernády ellen. A felfüggesztést és a fegyelmi eljárást indítását az ellenzék pozitívan értékelte, bár látszatintézkedésnek minősítette.¹⁷³

Az országgyűlésben a vizsgálati jelentés közzététele lezárta a marosvásárhelyi véres választások vitáját. A miniszterelnök ehhez Bernádyt „áldozta fel”, így sikeresen elkerülte a politikai válságot. Marosvásárhelyen is lecsillapodtak az indulatok, annak ellenére, hogy több fenyegető hangvételű névtelen levél érkezett Geréb Béla és Tauszik B. Hugó címére.¹⁷⁴

¹⁶⁹ *Képviselőházi Napló*. 1901. 33. köt. 65–93. o.

¹⁷⁰ Uo. 106. o.

¹⁷¹ Uo. 94–119. o.

¹⁷² *Képviselőházi Napló*. 1901. 34. köt. 305–311. o.

¹⁷³ Uo. 311–321. o.

¹⁷⁴ *Székely Lapok*, 1901. február 10.

Bernády György felfüggesztett rendőrfőkapitány (és mellette Csíki Károly, aki választási elnökként szintén a vádlottak padjára került) többhónapos bírósági eljárás elé nézett. A védelemhez való felkészülésében kitűnő ügyvédje, Fenyvessy Soma¹⁷⁵ segítette. A Bernády ügyét képviselő ügyvédre nem véletlenül esett a választás. Fenyvessy Somát Fekete Andor ügyvédkollégája kivételes tehetségű, jó felkészültséggel rendelkező és kitűnő szónok jogászként jellemezte.¹⁷⁶

A tárgyalásra végül 1901. május 5-én került sor. A többórás kihallgatások után Bernádyra vonatkozóan felmentő ítélet született. Az ítélet ellen az ügyészség fellebbezett, így az ügy a Királyi Táblához került. Ott június 16-án zajlott le a tárgyalás, ahol Bernády Györgyöt másodjára is felmentették a vádak alól, és elrendelték az ügyével kapcsolatos vizsgálat beszüntetését.¹⁷⁷ Állásába való visszahelyezéséről Mikó Árpád főispán folytatott tárgyalásokat a kormánnyal. Ennek első eredményei ugyanazon év szeptemberében mutatkoztak meg, amikor visszaállították Bernádyt a rendőrség élére. Bernády óvatosságáról árulkodik azon tény, hogy csupán az október elején zajló képviselőválasztások után foglalta el hivatalát, ezzel is megelőzve a személyéhez köthető újabb incidens kialakulását.¹⁷⁸

Az október első napjaiban rendezett országgyűlési választásokon nyoma sem volt a korábbi véres választások hangulatának. A város első kerületében a kormánypárt városi tagozata megvonta bizalmát Geréb Bélától, a városi pénzügyek csődbe vitele miatt. Helyette Szentmariay Dezső volt törvényszéki elnököt jelölték az esélyesebbnek tartott kerületben. Kihívója a Függetlenségi Párt részéről Sebess Dénes¹⁷⁹ ügyvéd volt, akit 61 többlétszavazattal választottak meg (a leadott szavazatok aránya: Szentmariay 161, Sebess 222). A második kerületben a Függetlenségi Párt ismét Bedőházinak szavazott bizalmat. Kihívója Geréb Béla volt. Igencsak szoros eredmény született: Geréb Bélára 212-en szavaztak, míg Bedőházi 226 szavazattal győzte le a város volt polgármesterét.¹⁸⁰ Ezzel véget is ért Geréb Béla politikai karrierje. Ugyanakkor a választásokat teljességében függetlenségi nyerték meg. Emiatt Geréb Béla mellett Mikó Árpád bukása is várható volt. A főispán a városi közvéleményben nem volt annyira népszerűtlen, mint a polgármester, előbbi bukását mégis számos tényező vetítette elő: a pénzügyi kivizsgálások folya-

¹⁷⁵ Fenyvessy Soma (1869–1914) ügyvéd, később országgyűlési képviselő. Gyulafehérvári származású, zsidó eredetű családban született, később felekezetet váltott. Fekete Andor ügyvédtársa visszaemlékezése alapján 45 évesen hunyt el: „Rövid ideig országgyűlési képviselő. Mandátuma elvesztése sokban hozzájárult lelki összeomlásához, amely végül is az öngyilkosságához vezetett.” MTA Kézirattára, Fekete Andor emlékiratai. Ms 10.237/f, 27. f.

¹⁷⁶ Uo. 27–28. f.

¹⁷⁷ *Székely Lapok*, 1901. június 16.

¹⁷⁸ *Székelység*, 1901. október 15.

¹⁷⁹ Sebess Dénes (1869–1963) marosvásárhelyi születésű ügyvéd, közíró. Jogi tanulmányait Budapesten végezte. Lapszerkesztői és közírói tevékenységéért a Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság rendes tagjai közé választotta. Lásd *Magyar Életrajzi Lexikon* <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/> (Letöltve: 2015.11.07.)

¹⁸⁰ *Székely Lapok*, 1901. október 3.

matos halogatása, Geréb Béla polgármester felelősségének eltussolása, valamint a városi kaszinó elnöki tisztségéből való kiszavazása. Utóbbi volt a leginkább jelzésértékű gesztus. A hírlapok több alkalommal nem igazolt hírként terjesztették távozását a főispáni tisztségből. Mikó végül 1901. október 20-án, vélhetően kormányzati nyomásra adta be lemondását.¹⁸¹ A kormány helyébe Sándor Jánost¹⁸² helyezte vissza a főispáni székbe. Sándor János Maros-Torda vármegye és Marosvásárhely mellett Kis-Küküllő vármegye ügyeinek kormányzati feladataival is meg volt bízva. A Bernádyval szoros barátságban álló főispán a városi és megyei közönség számára sem volt ismeretlen, ugyanis korábban (rövid ideig, 1895–96-ban) ugyanitt tevékenykedett, ugyanebben a tisztségben.

Sándor János

Bernády Györgyöt Marosvásárhely polgármesterévé választották, és ez a rendőrfőkapitányi pályafutásának végét jelentette. Tisztségétől 1902. április 10-én vált meg. Helyére pályázatot hirdettek, több jelentkező is akadt. A választás Hegedűs Sándorra, Szilágysomlyó korábbi rendőrkapitányára esett. Az új jelölt 1884–1889 között Szilágysomlyó aljegyzője volt, majd alkapitányi tisztségbe került, ahonnan rövid időn belül főkapitánnyá léptették elő. Szervezőként, illetve alelnökként szerepelt az 1893-as rendőrkapitányi országos kongresszuson. A városi rendőrszervezetek államosítása mellett foglalt állást. Több országos lapban közölte a rendőrség szervezeti elképzeléseiről szóló írásait. A közigazgatás egyszerűsítésével foglalkozó dolgozatával hívta fel magára Bernády György polgármester és Sándor János főispán figyelmét, aki végül Marosvásárhelyre hívta.¹⁸³ Marosvásárhelyen megtalálta a szakmai kiteljesedéshez szükséges teret, melyre korábbi városa nem volt alkalmas. Hegedűs Bernádyval karöltve végrehajtotta a rendőrség újjászervezését, illetve szervezői tevékenysége révén bekapcsolta a marosvásárhelyi rendészetet az országos vérkeringésbe.¹⁸⁴

¹⁸¹ *Székely Lapok*, 1901. október 20.

¹⁸² Sándor János (1860–1922) politikus, belügyminiszter, Marosvásárhely és Maros-Torda vármegye főispánja, valamint Marosvásárhely díszpolgára. Sógorság és politikai barátság fűzte Tisza Istvánhoz, a második Tisza-kormány (1913–1917) belügyminisztere volt. Lásd *Magyar Életrajzi Lexikon...* i. m.

¹⁸³ Tisza Miksa: *Magyarország rendőrségének története*. Pécs, 1925, 188–201. o.

¹⁸⁴ *Székely Lapok*, 1902. augusztus 23.

Bernády rövid rendőrkapitányi pályafutása alig egy évig tartott, amelyből szinte nyolc hónapig volt felfüggesztve az ellene indított bírósági eljárás miatt. Ezalatt nem tudott maradandót alkotni, viszont nem is tekintette a főkapitányságot pályafutása csúcspontjának. Politikai ambícióit ismerve, nem elégedett volna meg az amúgy kényelmes, közepesen javadalmazó, nyugdíjazásáig tartó főkapitányi tisztséggel. Számára a főkapitányi tisztség ugródeszkeként szolgált a polgármesteri szék megszerzéséhez. Polgármesterré választását késleltették, de nem akadályozták meg az ideiglenes képviselőválasztásokkor bekövetkező szerencsétlen események. Bár a korábbi városi vezetés egy része politikailag elbukott (Geréb Béla, Mikó Árpád), továbbá a kormány is felelőssé tette Bernádyt a véres választásokkal kapcsolatosan, mégis előnyére tudta fordítani a helyzetét. A főkapitánysága alatt szerzett tapasztalatok hozzájárultak személyes fejlődéséhez, politikai habitusának kialakulásához. Az erélyesebb, határozottabb fellépés, amely kapitánysága alatt hiányzott, a későbbiekben jellemzőjévé vált. A szolgálati szabályzatot, melynek kidolgozásához kapitánysága alatt kezdett hozzá, 1903 októberében hagyta jóvá a törvényhatósági bizottság. A korszak összes vívmányát tartalmazó, 56 oldal terjedelmű szabályzatot minden bizonnyal Hegedűs Sándor segítségével állították össze.¹⁸⁵ Bernády így a továbbiakban is teljes mértékben hozzájárult a városi rendőrség szervezetének fejlesztéséhez.

1901 novemberében eladta az addig bérbe adott gyógyszerárának felét Hints Miklós gyógyszerésznek (a patikája addigi bérlőjének). Ez egyrészt azt mutatta, hogy végleg felhagyott gyógyszerési pályafutásával, teljes mértékben a város szolgálatára kívánt koncentrálni. Az üzlet másrészt vagyoni gyarapodását szolgálta, melynek hatására először került fel 1901-ben a legtöbb adót fizetőknek az év végén közölt listájára (682 korona 10 fillér egyszeri befizetéssel az utolsó, azaz 26. virilista volt).¹⁸⁶

¹⁸⁵ *Marosvásárhely szabályrendeleteinek gyűjteménye*. 2. köt. Marosvásárhely, 1905, 1–56. o.

¹⁸⁶ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul municipiului Tg. Mureș, 81/1901. sz., 121, 124. f.

III.

Marosvásárhely polgármestere (1902–1912)

Bernády György díszmagyarban
Marosvásárhely polgármestereként,
az 1900-as évek elején

Marosvásárhelyen a polgármesteri tisztség Geréb Béla lemondását követően több mint egy éven keresztül betöltetlen maradt. Ennek oka részben a törvényhatóság ellen indított vizsgálatok voltak, de az is hozzájárult, hogy sokáig nem akadt megfelelő jelölt a városvezetői pozíció betöltésére. Bernády György bírósági felmentése ismét alapot adott a találgatásokra, viszont a rendes városi közgyűlés összehívása híján rendre elmaradt a

választás. A tisztségre a korábban szintén szóba hozott Oroszlány István is pályázott. Ám a belügyminiszter, Bernádyhoz hasonlóan, Oroszlányt is felfüggesztette polgármester-helyettesi állásából, az ellene zajló vizsgálatok lezárulásáig. Akadt viszont egy új, harmadik jelölt, aki addig megyei tisztviselő volt: Hofbauer Aurél.¹⁸⁷ A véres választásokat követően ő került az első tanácsosi (vagyis helyettes polgármesteri) székbe. Míg Bernády és Oroszlány a bíróságon védtek az igazukat, addig Hofbauer ügyesen építette népszerűségét. Polgármester-helyettesként Bernády politikai ellenfelévé vált: az 1901 szeptemberében összehívott rendkívüli gyűlésen Hofbauer megpróbálta elgáncsolni Bernády visszahelyezését a rendőrkapitányi tisztségbe. Bernády mellett a városi ellenzékkel is összetűzésbe került: az október 6-i

Hofbauer Aurél

törvényhatósági bizottsági gyűlésen Hofbauer belement volna egy nagyobb összegű kölcsön felvételébe a városi erdőalaptól, amelyet egy másik kölcsön igényléséből javasolt fedezni. Bernády fellebbezett az észszerűtlen javaslat ellen, és Bedőházi Jánossal együtt elhagyták az üléstermet.

A Bedőháziira leadott szavazatával Hofbauer törekvése, hogy politikai előnyt szerezzen, nem vált be, nem tudott Bernádyval szemben reális alternatívává válni. Tovább rontott a helyzetén, hogy 1902 januárja folyamán több alkalommal erőszakosan próbált pártfogókat találni. Többek között megfenyegette a városi kocsmárosokat, hogy amennyiben képviselőik nem támogatják, meg fogja emeltetni a fogyasztási adókat. Továbbá a lakásán rendezett lakomán szabadelvű pártfogóinak kijelentette, hogy „ti képviselők, én polgármester leszek, s akkor aztán majd megmutatom, hogy nem lesz ellenzék Vásárhelyen.”¹⁸⁸

Ezekhez az előzményekhez képest Bernády szerencsésen került ki a bírósági megpróbáltatásokból. Türelemmel kivárta, míg lejárnak az országgyűlési választások, és csak azután foglalta el rendőrfőkapitányi hivatalát. Addig sikerült tisztáznia nyilvánosan is az

¹⁸⁷ Hofbauer Aurél (1867–1928) Világosan született, jogi tanulmányai befejezése után Maros-Torda vármegyei tisztviselőként tevékenykedett. Emellett szerkesztője volt a kormánypárti *Székely Lapok*nak. 1913–1915 között Marosvásárhely polgármestere, előtte alpolgármester. Balogh Edgár szerk.: *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*. Kolozsvár, 1981, Kriterion. Elektronikus változat: <http://mek.oszk.hu/03600/03628/html/h.htm#HofbauerAur%C3%A9l> (Letöltve: 2016.02.15.)

¹⁸⁸ *Székelység*, 1902. január 11.

ellene felhozott vádakat. A kivárás taktikájával elérte, hogy lecsillapodtak az ellene irányuló indulatok. Az új főispánnal karöltve a határozott fellépés és a városfejlesztés mellett kötelezte el magát.¹⁸⁹

1901 végére a városi törvényhatóságban lezárultak a vizsgálatok és a felfüggesztések. Legtöbb törvényhatósági tag (aki ellen eljárás indult) pénzbírsággal megúszta a történeteket. Ennek következményeként ismét működőképessé vált a városvezetés, így megtarthatták a várva várt tisztújításokat. A polgármestert választó közgyűlésre 1902. március 8-án került sor.¹⁹⁰ Ugyanezen alkalommal választották meg a város többi vezető tisztviselőjét is. A közgyűlés előtti napokban a főispán és a városi sajtó az „egyhangúan” történő választások mellett kardoskodott. Oroszlány István végül a polgármester-helyettes (és első tanácsosi) állást pályázta meg. Az ellenzék nem indított jelöltet, így Bernády egyedüli kihívója Hofbauer Aurél maradt, aki azonban a tisztújítást megelőző napokban visszalépett a jelöltségtől. Ez vélhetően a népszerűségének tudható be. Csiszár Lajos¹⁹¹ visszaemlékezése szerint a városi ellenzék egy szűk csoportja Petry Zsigmond mézárósbirtokos vezetésével Hofbauer mellett állt volna ki a választáson. Azonban a városban terjedő híresztelések szerint a választások előtti időszakban az történt, hogy a mézáróssal való italozások után Hofbauer annyira elázott, hogy hazafele menet elesett. Őszesároozva tévedt be az egyik asztalosműhely pincéjébe, ahol tovább fetrengett a forgácsban. Lényegében az eset miatt álltak el a mézáróssok Hofbauer támogatásától.¹⁹² Bármi is volt a magyarázat, Hofbauer visszalépését követően Bernády maradt az egyedüli jelölt. Hofbauer a második tanácsosi állást pályázta meg (szintén egyedüliként), ami megalázó visszalépést jelentett. Mivel minden tisztségre egy jelölt pályázott, a választások egyhangúlag történtek. A polgármester Bernády György lett, polgármester-helyettesnek Oroszlány Istvánt választották.¹⁹³ Bernády megválasztásával egy hosszú és keserves periódus zárult le a város történetében. Megválasztására a városi közhangulat is pozitívan reagált, tőle várták a város zűrés pénzügyi helyzetének a lezárását, a helyzet végleges szanálását. Ehhez a törvényhatósági bizottságban levő városi ellenzék is látványosan hozzájárult, amikor már-már ünnepélyesen megszavazta a tetemes pótdadót.

¹⁸⁹ *Székely Lapok*, 1901. november 21.

¹⁹⁰ ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 2. dosszié, 1-2. f.

¹⁹¹ Csiszár Lajos (1876–1963) marosvásárhelyi építész. Iskoláit szülővárosában végezte, majd a Kereskedelmi és Iparkamara ösztöndíjával egyetemi tanulmányokat folytatott Párizsban. Hazatérte után számos városi és vidéki köz- és magánépület emelését fémjelzi építkezési vállalata. Legnevesebbek a marosvásárhelyi városháza, a Református Kollégium új épülete vagy a sáromberki Teleki-kastély. Lásd Balogh Edgár szerk.: *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*. Kolozsvár, 1981, Kriterion. Elektronikus változat: <http://mek.oszk.hu/03600/03628/html/c.htm#Csisz%C3%A1rLajos> (Letöltve: 2016.02.15.)

¹⁹² MTA Kézirattára, MS 10.292. Csiszár Lajos emlékiratai 2. Marosvásárhelyi emlékek (Marosvásárhelyi tréfái). 6–13. f.

¹⁹³ ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 2. dosszié, 1-2. f.

Városfejlesztési program és fontosabb építkezések

A tisztújítás alkalmával, amelyen Bernády György elnyerte a polgármesteri széket,¹⁹⁴ a főispán átadta a város pecsétjét mint a városi önkormányzat jelvényét. Az eskü letétele után, amelyet egy apró malőr miatt meg kellett ismételni,¹⁹⁵ egy másik – kevésbé szimbolikus – része következett a tisztújításnak, amikor az újonnan megválasztott polgármester köszöntőbeszédében felvázolta elképzeléseit, programját. Bernády tudatában volt annak, hogy komoly nehézségekkel kell szembenéznie, valamint elvárásoknak kell megfelelnie. Programja a következő pontokban foglalható össze:

- A közigazgatás működőképesebbé tétele, ezáltal a lakosság gyors és becsületes kiszolgálása, ugyanakkor a városi tisztviselői és alkalmazotti kar becsületének visszaszerzése.
- A város anyagi helyzetének rendbetétele, valamint takarékoság, de a kötelező jellegű kiadások csökkentése nélkül.
- Az iskolaügyek rendezése: megfelelő épületek biztosítása, a nélkülözés megszüntetése.
- A városi kereskedelem és ipar fellendítése.
- Konkrétan megnevezett ügyek: a gőztéglagyár ügyének rendezése, a város adósságainak végleges rendezése, közbádoghíd építése, a rendőrség fejlesztése, nyári fürdő, uszoda létesítése, a járdák lefektetése, utak korszerűsítése, befásítása, a város szabályozási tervének elkészítése, a kor viszonyainak megfelelő városi szabályrendeletek kidolgozása, új, eddig még ki nem használt jövedelmi források keresése.

A polgármesteri programból kiolvasható az előző adminisztráció kritikája (a város adósságai, a fejlődés megrekedése terén), ugyanakkor az előző (1896-ban elmondott) polgármesteri program átélése és folytatása is megállapítható. Bernády programjából elsőként a városi szabályrendeletek megfelelő kidolgozását, korszerűsítését és közzétételét valósította meg. Ennek hatására polgármesterségének első két évében egy addig nem tapasztalt szabályozási folyamat ment végbe. Nyilvánvalóan korábban is foglalkozott a törvényhatósági bizottsági szabályozásokkal, szabályrendeletek elfogadásával, azonban ezeket legtöbb esetben minisztériumi kötelezettségből vagy valamely korábbi szabályrendelet módosítása miatt tette. A szabályzatok megalkotásához többféle mintát használt fel. 1902-ben, alpolgármesterével számos tanulmányutat tett Magyarország néhány jelentős városába, amelyek fejlődése, háztartása köztudottan sikeres volt. Ide sorolható Szombathely és Győr, az erdélyi nagyvárosok közül Nagyvárad és Kolozsvár, valamint Budapest is. Egy másik alkalommal pedig Debrecen mellett Szatmárnémeti, Máramarossziget,

¹⁹⁴ Bernády polgármesteri tevékenységéről Pál-Antal Sándor is végzett kutatásokat. Pál-Antal Sándor: A polgármester. In Fodor János – Pál-Antal Sándor – Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády, a városépítő*. Csíkszereda, 2015, Alutus, 97–172. o.

¹⁹⁵ A titkár összekeverte a lapokat, így nem a megfelelő eskü szövegét tartalmazó mintát olvastatták fel. Emiatt megismételték az esküt. *Székeley Lapok*, 1902. március 9.

BERNÁDY GYÖRGY. POLITIKAI ÉLETRAJZ

Miskolc és Kassa voltak tanulmányútjának célpontjai.¹⁹⁶ A Bernády polgármestersége alatt kidolgozott szabályrendeletek elfogadásának, illetve kihirdetésének időpontját a következő táblázat összesíti:

<i>Szabályrendelet neve</i>	<i>Tárgyalása és elfogadása</i>	<i>Kihirdetése</i>
Mezőgazdasági segélyalap szabályrendelete	1902. július 7.	1902. október 22.
Szabályrendelet a csend- és rendzavarás tiltására	1902. augusztus 30.	1903. április 25.
Szabályrendelet a város faiskolájáról és a közútjaink befásításáról	1903. április 4.	1903. június 24.
Nyugdíj szabályrendelet	1903. június 24.	1904. március 26.
Szabályrendelet a számvitelről, a pénztárkezelésről és a pénztár megvizsgálására vonatkozó utasítás	1903. július 25.	1904. március 26.
Szolgálati szabályzat a rendőrlegénység részére	1903. október 14.	1904. április 22.
Szabályrendelet a magáncélra szolgáló hatósági bizonyítványok kiállításáért fizetendő díjakról	1903. október 14.	1904. március 26.
Szabályrendelet a hirdetési ügy rendezéséről	1904. március 26.	1904. július 19.
Szabályrendelet a gyámoltak és gondnokoltak pénzei gyümölcsöztetéséről és a gyámpénztári tartalékalap javára levonható jutalékról	1904. március 26.	1904. június 22.
Szabályrendelet a telekkönyvi átírás alkalmából fizetendő városi átírási díjról	1904. július 6.	1904. augusztus 27.
Szabályrendelet a közvágóhídról, a húsvágásról, a húsvizgálatról, húskimérésről és a közvágóhíd melletti jéggyárról	1904. július 6.	1904. október 5.
Vásárvám, piaci és állatvásártéri helypénz szabályrendelet	1904. július 19.	1905. január 3.
Ebtartási szabályrendelet	1904. augusztus 27.	1905. február 15.
Színielőadások, hangversenyek, vigalmak, mutatványok stb. alkalmából fizetendő díjakról szóló szabályrendelet	1904. október 5.	1905. március 18.
Építkezési szabályrendelet	1904. december 29.	1905. február 15.

¹⁹⁶ Székelység, 1903. május 17.

MAROSVÁSÁRHELY POLGÁRMESTERE (1902–1912)

<i>Szabályrendelet neve</i>	<i>Tárgyalása és elfogadása</i>	<i>Kihirdetése</i>
Magyar honosok településéről, a települők nyilvántartásáról, a város kötelékébe való felvételtől és a város kötelékébe való felvétel alkalmából fizetendő díjakról szóló szabályrendelet	1905. július 22.	1905. augusztus 30.
Jövedéki hivatalról szóló szabályrendelet	1905. július 22.	1905. szeptember 20.

Bernády a szabályrendeletek kidolgozása mellett, amelyek javarészt csak a későbbiekben hozták meg a gyümölcsüket, jóval látványosabb intézkedésekkel érzékeltette, hogy polgármesterré választását követően valóban egy új korszak köszöntött be a (még régi) városházán. Első ilyen intézkedése tágas és rendezett sétátér kialakítása volt a Bethlen Gábor (mai Vársétány) utcából. Ez az utca a Vár északi oldalán helyezkedett el, kelet fele indulva pedig a Vártól a Trébely szőlőhegyig lehetett eljutni, amelyen keresztül a Somstetőre vezetett az út. Ez utóbbi a későbbiekben a város egyik kedvelt kirándulóhelyévé vált, nem mellékesen pedig a Bethlen Gábor utcán sétálva a Trébely szőlő felé a polgármester villája volt található. Korabeli beszámolók szerint a Vár melletti utcák sárosak, vizenyősek voltak, melyeken esőzések után nehezen lehetett közlekedni. Bernády ezen utca rendbetételét szorgalmazta legelőször, és polgármesterségének első hónapjában (1902 márciusa) el is készült. Az említett Bethlen Gábor utcából egy sétányt alakítottak ki, amelyen a széles gyalogjáró mellett kocsiót és frissen ültetett fasor is helyet kapott.¹⁹⁷ A gyors munkálatokat Bernády a város területén szolgáló katonaság segítségével oldotta meg, amit a 64. gyalogezred parancsnokához (Arendt Lajos) fűződő baráti viszonya tett lehetővé. A területrendezést követően alig lehetett ráismerni az utcára. Ugyanazon év novemberében a *Székely Lapok* munkatársa javasolta, hogy Bernádyról nevezzék el az újonnan kialakított sétányt, amely kiváltotta az egész város elismerését.¹⁹⁸ Az eset tanulságából kiindulva Bernády hasonló intézkedésekkel folytatta, melyek kevés anyagi áldozatot jelentettek a városnak, mégis látványos városrendezési eredményeknek számítottak: baromfitenyészet létrehozása, a külvárosi utcák felülvizsgálata, építési engedélyek ellenőrzése, az Erzsébet-ligeti mocsár kitisztítása, a gőzfürdő melletti híd helyett új építése, a koldusok kitiltása a belvárosból.

Mindezek mellett nagyszabású intézkedésnek számított az aszfaltozás. Az aszfaltozásról a marosvásárhelyi törvényhatósági bizottság már az 1901-es év folyamán határozatot fogadott el. A városi adminisztráció akkori elakadása miatt azonban a végrehajtás az újonnan megválasztott városatyákra hárult.¹⁹⁹ Első körben a nagyobb forgalmú utcák és járdák felületének burkolását hagyta jóvá a Belügyminisztérium. Az évek során aszfalt-

¹⁹⁷ *Egyetértés*, 1902. március 25.

¹⁹⁸ *Székely Lapok*, 1902. november 1.

¹⁹⁹ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul municipiului Tg. Mureș, 82/1902. sz., 37. f.

burkolatot nyert utcák sora egyre bővült, az igény is egyre növekedett. Többlépcsős folyamatként így a belvárosból, a külvárosi negyedek felé haladva, több alkalommal vette igénybe a város az aszfaltozási cégek szolgáltatásait. Az aszfaltozás folyamatának csak az első világháború kitörése vetett véget. Marosvásárhelyen 1908-ban 84 utca volt leaszfaltozva, összesen 41 500 négyzetméteren.²⁰⁰ Ezzel az aránnyal a 26 törvényhatósági város közül Marosvásárhely a 23. helyen szerepelt.

A Bethlen Gábor utca rendezése és az aszfaltozási munkálatok megkezdése mellett Bernády György átfogóbb városrendezési munkákba kezdett. Ehhez a városi mérnökséggel működött együtt, városrendezési tervek kidolgozását szorgalmazta. A város főmérnöke, Flesch Adolf már 1901-ben elkészített egy nagyszabású tervezetet, melyet bemutattott a törvényhatósági bizottságnak. Ezt követően évente nyújtott be tervvázlatokat a közgyűléshez. Ezek a város rossz anyagi helyzete miatt kisebb városrészek rendezését foglalták csak magukban. Lényegében a parkosítások mellett utcarendezést, utcanyitásokat jelentettek, amelyek megvalósításához telekvásárlásokat vagy -kisajátításokat eszközölt a város. Ennek következtében jelentős mértékben nőtt a város utcahálózata, 1904 és 1910 között 76 új utcát nyitottak.²⁰¹ 1910-ben 150 elnevezett és felszámozott utcával rendelkezett a város.

A mérnöki hivatal segítésére, de leginkább munkájuk kiegészítésére Bernády kezdeményezésére 1902. május elején létrejött a

Flesch Adolf

Városszépítő Egylet. A kezdeményezők nem mérnöki, hanem esztétikai szempontú tanácsokat kidolgozó és adó testületet kívántak létrehozni. Ennek megfelelően az alapszabályzat szerint az egylet hivatása „az utcák, terek szépítése, csinosítása, utcarendezések, építési tervezetek szépészeti szempontból való megítélése stb.”²⁰² Az egyesület tagsága olyan laikusokból állt, akik szakmájukból eredően nem voltak mérnökök, viszont érdekelték voltak a város fejlődése során a szépészeti szempontok érvényesítésében. Megalakulását követően az egylet gyakran ülésezett, s olyan határozatokat fogadott el, amelyek később a törvényhatósági bizottság elé kerültek. Az egylet számos terve eredményes volt.

²⁰⁰ Thirring Gusztáv: *Magyar városok statisztikai évkönyve*. Budapest, 1912, 420. o.

²⁰¹ Pál-Antal Sándor: i. m. 118. o.

²⁰² *Egyetértés*, 1902. május 7.

Ide tartozott a Főtér rendezése. Bernády kezdeményezésére az egyesület egy Petőfi-emlékmű emelését javasolta.²⁰³ A Petőfi-emlékoszlop 1912 novemberében készült el. Kallós Ede budapesti szobrászművész munkáját a tervezett (de el nem készült) színház melletti téren állították fel. A Szépítő Egyesület Bernády számára eszköz volt, amelyet városrendezési akcióihoz és városépítészeti megoldásainak kivitelezésére használt.

Bernády György városfejlesztési programjának „látható” részét a folyamatosan zajló magán- és középítkezések alkották. Kutatásunk nem kívánja számba venni az összes megvalósítást, mivel politikai életrajzként elsősorban Bernády politikai működését vizsgálja. Bernády polgármestersége kezdetén a városi építőipar fellendítésén munkálkodott. Ezt úgy próbálta elérni, hogy minél több beruházást szándékozott a városba vonzani. Ennek érdekében ismételt feliratokat intézett a kormányhoz, hogy a város területén székelő állami hivatalok részére megfelelő épületek emeléséről gondoskodják. Első próbálkozá-

Bernády György építkezésen szemlélődik (középen kalapban). 1911 körül készült felvétel, gyaníthatóan a Maros holtágának építésekor

sai nem jártak sikerrel, viszont polgármestersége végére számos épülethez szerzett állami támogatást. Másik fontos szempont a helyi építőipar fellendítéséhez és ezáltal a középítkezések folyamatos kivitelezéséhez a megfelelő építőanyagok beszerzésének megoldása volt. Polgármesteri programjában Bernády a városi gőztéglyagyár ügyének rendezését ígérte. Emellett pedig kezdeményezte egy új városi téglagyár létrehozását, korszerű berendezésekkel. A két létesítmény termelése számításai szerint kielégítette volna a folyamatosan növekvő igényeket.²⁰⁴

²⁰³ Székely Ellenzék, 1910. április 9.

²⁰⁴ Thirring Gusztáv: i. m. 346. o.

Az 1904-es évvel megindultak a nagyobb tételt igénylő beruházások, amelyekhez tetemes kölcsönt vett fel a város. Egyik első ilyen óriási vállalkozás a katonai alreáliskola felépítése volt. A közös hadügyminisztérium egy nagyobb tanonc-létesítmény felépítésén gondolkodott. Ezt Székelyföldön tervezték megvalósítani. Bernády 1904. január 30-án sürgősen összehívta a városi törvényhatóságot, és első napirendi pontként egy, a kormánynak címzett előterjesztést fogadtak el, melyben kérték, hogy járuljon hozzá a tervezett katonai alreáliskola Marosvásárhelyen való létrehozásához.²⁰⁵ Ennek költségeit 1 600 000 koronára becsülték, azonban befejezéséig több mint kétszeresébe került. Ezeket a költségeket a város állta hitelből, majd, a felépítést követően az államkincstárnak törlesztett részletekben.²⁰⁶ Az iskola építésének ügye azonban nem haladt zökkenőmentesen. Az 1905-ös országgyűlési választásokon Nyíri Sándor honvédelmi miniszter Marosvásárhely egyik kerületének szabadelvű párti jelöltjeként indult. Marosvásárhelyi látogatásakor kortesbeszédében támogatta az alreáliskola ügyét, azonban a városi ellenzék rögtön észrevette, hogy korábban Székelyudvarhelyt támogatta helyszíneként.²⁰⁷ Tovább bonyolította a helyzetet, hogy Bernády nyíltan nem támogatta, vagyis nem volt jelen a kampánykörútja marosvásárhelyi állomásán, viszont választásokkor őreá szavazott.²⁰⁸ Ennek ellenére Nyíri kerületében vereséget szenvedett, 26 szavazattal győzte le Bedőházi János, a függetlenségek jelöltje. Vélhetően emiatt is további nehézségek akadályozták a katonai alreáliskola megvalósítását: felmerült annak a lehetősége, hogy az iskolát Kolozsvárra helyezi a Honvédelmi Minisztérium. Bernády 1906 decemberében Bécs és Budapest között ingázva győzte meg az illetékeseket, hogy Marosvásárhely maradjon a tervezett helyszín.²⁰⁹ Küldetése sikerrel járt, azonban a felépítése körüli liciten is akadtak bonyodalmak. A városi ellenzék a választások miatti hangulatban támadta Bernádyt az Alreáliskola ügyében, hogy nem a városi ipart támogatta, mivel az építésével a helyi iparosok helyett a budapesti Grünwald testvérek cégét bízták meg.²¹⁰ Ezzel szemben a valóság az volt, hogy Bernády Csiszár Lajosnak a Városháza kivitelezésével is megbízott marosvásárhelyi cégét támogatta, azonban a döntés a Honvédelmi Minisztérium kezében volt, akik a zártkörű pályázatra Csiszár mellett a budapesti Grünwald-céget, valamint három másikat is meghívtak. A legkedvezőbb ajánlatot a Grünwald-cég tette, így a nagyszabeni tárgyaláson Bernády tehetetlen volt. Azzal a kikötéssel szerződött velük, hogy a marosvásárhelyi iparosokat is azonos feltételek mellett ellátják munkával.²¹¹ Az építkezés így 1906 végén elkezdődhetett, és 1909-ben a hatalmas épületegyüttesbe költözött a Kismartonból Marosvásárhelyre áthelyezett katonai alreáliskola mintegy 280

²⁰⁵ ANDJ MS Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul muncipiului Tg. Mureș, 84/1904, 15-16. f.

²⁰⁶ ANDJ MS Fond Primăria Tg. Mureș, 2923/1904 dosszié, 5. f.

²⁰⁷ *Egyetértés*, 1905. január 21.

²⁰⁸ Az újságok általában közölték a szavazók listáját. *Székelyföld*, 1905. január 31.

²⁰⁹ *Székely Lapok*, 1906. december 18.

²¹⁰ *Egyetértés*, 1907. június 22.

²¹¹ ANDJ MS Fond Primăria Tg. Mureș, 8065/1907 dosszié, 5. f.

tanulót számláló testülete. Az épület átadásán József főherceg is jelen volt.²¹² Az épület az impériumváltást követően Mihai Viteazul Katonaiskolaként működött tovább, ma pedig a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemnek ad otthont.

Egy másik nagyobb volumenű megvalósításnak számított Marosvásárhely városházának a felépítése. Ezt polgármesteri programjában Bernády nem nevezte meg, viszont

A Városháza a két világháború között

elődje már kezdeményezte egy új városháza építését, amelyet a Belügyminisztérium el is fogadott. A dualizmus korának városház-építkezései közül a marosvásárhelyi a második szakaszhoz tartozott (ide sorolhatjuk még Kecskemét, Pécs, Szombathely, Szabadka, Győr esetét).²¹³ A reprezentatív külső mellett a Városháza tervezésénél egyik fontos szempont volt, hogy szervesen illeszkedjen a város átfogó urbanisztikai megújításába, illetve modernizálásába. Az építkezések a város anyagi helyzete miatt egy ideig nem indultak meg. A változást az 1904-es év hozta, amikor a tárgyalásokon túlmenően, konkrét lépésként 1 530 000 korona értékű kölcsönt vett fel a város. Ebből a tanácsházra 580 000 koronát szántak költeni.²¹⁴ A köl-

cson felvételét követően elindultak a viták, és korábban példátlan közérdeklődés kísérte az eseményeket. A helyszínválasztás is komoly kihívást jelentett. Ezzel kapcsolatosan a lapok szerint kisebb csoportosulások („klikkek”) alakultak, akik egy-egy helyszín mellett lobbiztak.

A tanácsház építése körüli viták 1905-ben sem csendesedtek. Ugyanezen év februárjában nyílt pályázatot hirdettek a tervek elkészítéséhez. Ebben meghatározták, hogy nagyjából hány helyiséget szeretnének elhelyezni, továbbá milyen intézményeknek legyenek ezek megfelelőek (pl. rendőrség, levéltár, bíróság, jövedéki hivatal, díszes közgyűlési terem stb.). Emellett kikötés volt a tanácsházhoz tartozó őrtorony, amelyről a város belátható a tűzvédelem miatt. Továbbá a kor vívmányainak megfelelően elvárták, hogy úgy tervezzék, hogy a még el nem készült víz- és csatornahálózatra csatlakozhasson, valamint alapkritérium volt a villanyáram bevezetése is. Tizennégy pályamű érkezett, amelyek közül Bernády a városi tanács és szakértők bevonásával három pályaművet részesített díja-

²¹² *Ellenőr*, 1909. szeptember 16.

²¹³ Sármány Ilona: Magyar stílusban épült városházák a századelőn. *Ars Hungarica*, 22. (1994) 1-2. sz., 147–153. o.

²¹⁴ *Székelly Lapok*, 1904. július 7.

zásban, emellett három másikat is megvásárolt a város részére.²¹⁵ Komor Marcell és Jakab Dezső építéssz páros pályázata győzött, akik korábban dolgoztak már a városnak a színház terveinek elkészítésében.²¹⁶ A pályázatok elbírálását követően a kivitelezést a törvényhatósági bizottság akadályozta. Folyton levetették a napirendről a Városháza építésével kapcsolatos pontokat, és Bernády határozottsága kellett az ügy továbbviteléhez. Ha kellett, erőszakosan is, de leküzdötte az építés iránti közönyt, valamint ösztönözte a kockázatvállalást. A helyszínről, de a teljes koncepcióról is igen határozott véleménye volt. Komor Marcell visszaemlékezésében is megerősítette ezt, a helyszemléltől a kivitelezésig gyakorlatilag együtt dolgoztak a polgármesterrel, míg sikerült kialakítani az új városközpontot, „amely előkelőségével, artisztikumával és praktikus elrendezésével ritkítja párját”.²¹⁷

A kivitelezést a legelőnyösebb ajánlatot tevő Csiszár Lajos cége nyerte el, de a belső munkákat, bútorberendezést is helyi mesteremberekre és iparosokra bízta. 1907 végén már beköltöztek az első hivatalok, 1908-ban pedig az új és díszes tanácssteremben tartották a tisztújítást, és tette le az esküt a régi-új tiszti kar. A félelmek azonban beigazolódtak, végelszámoláskor a Városháza épülete közel 700 000 koronájába került a városnak. A túlzottan fényűzőnek tartott épület a köznyelvben csak „cifra palotaként” volt ismert. Ez utalás (a pazarlás mellett) a kecskeméti, hasonlóan szecessziós stílusban kivitelezett épületre. Csiszár Lajos visszaemlékezése szerint az ő érdeme, hogy meggyőzte Bernádyt a kor divatos stílusirányzata mellett: „Én Vásárhelyből nem Székely, európai várost akarok, mondta beszédünk folyamán Bernády, a tettere vágyó ifjú polgármester.” Ezt követően pedig Csiszár hathatós érvekkel meggyőzte: „De a mi nemzeti külön sajátos modorunkban ha építünk, ami a szívünk vágyának is megfelel: nemcsak mi fogjuk élvezni, hanem az erre vetődő idegen is megáll és részleteiben is végighordozza rajta a szemét. – Hisz ott az önálló magyar irányú építő stílusunk, melyből Lechner építész egész iskolát teremtett” – vélte Csiszár.²¹⁸ A történet igazságtartalma némileg kétségbe vonható, mivel vélhetően Bernády is tisztában volt a korszak sajátos stílusirányzataival, döntéséhez ennek ellenére meghallgatta a szakértőket. Csiszárnak pedig mindenképp érdeme az igényes kivitelezés, hogy a ma is álló impozáns épület, amely megyeházként működik, megcsodálható Marosvásárhely főterén.

Az új városháza számára megvásárolt nagy kiterjedésű telkeken levő régi házakat elbontták, és az értékesíthető építőanyagot eladták. Emellett a teljes telket felparcellázták, hogy a tanácsház melletti részeket befektetészerűen hasznosítsák. A Városháza mellett

²¹⁵ *Egyetértés*, 1905. május 27.

²¹⁶ A tervpályázatok, munkatervek és az ehhez kapcsolódó dokumentumok megtekinthetők a *Magyar Építőművészet* digitalizált pályázatok közlő honlapján: <http://vpublic.omikk.bme.hu/epmuv/index.php?page=article&id=14801> (Letöltve: 2016.03.29.)

²¹⁷ Oniga Erika szerk.: *A marosvásárhelyi Kultúrpalota 1908–1913*. Marosvásárhely, 2013, Maros Megyei Múzeum, 15. o.

²¹⁸ MTA Kézirattára, MS 10.292. Csiszár Lajos emlékiratai 2. Marosvásárhelyi emlékek (Marosvásárhelyi tréfái). 13–17. f.

MAROSVÁSÁRHELY POLGÁRMESTERE (1902–1912)

közvetlenül jobboldalt található Nyugdíjpalota is egy ilyen befektetési és térszervezési megoldás volt. A Városháza mögött található telken a Közigazgatási Tanfolyam épületét húzták fel 1912–1913 között. Ezt a város költségén építették, 560 000 koronába került, de a tanfolyamot és az épület bérletét a Belügyminisztérium fizette.²¹⁹ A Városháza bal oldalán található telken a Kereskedelmi és Iparkamara székháza Toroczkaí Wigand Ede építész és iparművész tervei alapján épült 1909-ben.

A Kulturpalota
és a Városháza

A Városháza melletti jobb oldali sarokteleken épült fel a Kulturpalota, amelyet Bernády egyik legjelentősebb, de mindenképp leglátványosabb építkezésének tartanak. Az ötlettől a kivitelezésig végig követte, és bábáskodott, néha erőszakosan, de céltudatosan elképzelései mellett. Az 1911–1913 között felépült, szecessziós stílusú palota jóval többbe került az előirányzott 581 603 koronánál: a berendezéssel együtt 2 150 000 koronát tett ki a végelszámolása.²²⁰ Ezt a város hitelből fedezte, azonban Bernády megfogalmazása szerint a Kulturpalotát „a város közönsége egyetlen adófillérének igénybevétele nélkül” sikerült felépíteni, ugyanis a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium évi 15 000 koronás törlesztőrészlettel állta a költségeket, 50 évig.²²¹ Az azonnali segély és a hosszú lejáratú kölcsön apropóját az Apponyi Albert által benyújtott 1907. évi XXVIII. törvénycikk jelentette, amely a Ferenc József megkoronázása 40. évfordulójának emlékére megvalósuló műemlékek finanszírozását garantálta.²²² A törvénytervezetről Bernády Molnár Viktor

²¹⁹ Bernády György zárszámadása 1. (3993-1916) 1917-ből. Marosvásárhely, 1917, 13-14. o. (Ld. 471. lábjegyzet.)

²²⁰ Uo. 45. o.

²²¹ Bernády György dr.: A marosvásárhelyi Közművelődési Ház. *Magyar Iparművészet*, 16. (1913) 10. sz., 396. o.

²²² *1000 év törvényei*. Internetes adatbázis, CompLex Kiadó Kft. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6967> (Letöltve: 2015.05.14.)

államtitkártól értesült, így született meg Bernádyban a marosvásárhelyi Kultúrpalota építésének gondolata. Bernády visszaemlékezése szerint ezt követően rögtön felkereste Komor Marcell és Jakab Dezső műépítészek fővárosi irodáját, és felkérte őket az épület terveinek előkészítésére. Bevallása szerint útközben Komorékhoz már maga előtt látta annak stílusát és funkcióját. „A magyar történetből és a székely népmondákból merített tárgyú képző- és iparművészeti remek kincsházának kell lennie, hogy az abban elhelyezett intézményeknek a tudós és írástudatlan, a hatalmas és alacsony sorsban levő, gazdag és szegény előtt egyaránt nyitva kell lenniük, s hogy ez az intézmények révén kell annak az elválasztó falnak a lerombolására az első csákányütést megtenni, amely a magyar társadalmi osztályokat elkülöníti s a magyarság s a magyarság megerősödésének alapját képező egységes, demokratikus magyar társadalom szervezését lehetetlenné teszi”²²³ – lelkesedett Bernády. Bernády elgondolásában érdekesen vegyült saját liberális-demokratikus felfogása a koalíciós kormánynak imponáló magyar szupremácia-gondolattal, ugyanakkor az építészeti stílusában is megvolt a megfelelő ideológiai magyarázat. A magyar parlamentben ugyanis 1902-től támadás indult a lechneri szecessziós és magyaros stílus ellen. A klikkharcolat vezető Alpár Ignác és szövetségesei a lechneri iskola pályaterveit a fővárosból vidékre szorították ki, ahol egyébként is a politikai válságok által feltüzelt nacionalista érzület dominált. Ennek hívei számára a nemzeti karakter minden valós vagy vélt megnyilvánulása megkülönböztetett fontossággal bírt, kiváltképp, ha az adott település közel esett a vegyes nemzetiségű vidékekhez.²²⁴ Bernády számára így a már bevált szecessziós stílus úgymond kapóra jött, a Városháza tervezésekor már szintén bevált építészpárossal. Ugyanakkor az említett stílusirányzat hűen jellemezte a marosvásárhelyi politikai életre általánosan jellemző ellenálló magatartást.

A műépítészekkel való megegyezést követően Bernády Apponyival tárgyalt. A régi ismeretségük mellett Bernády malmára hajtotta a vizet a tárgyalás alkalmával az a tény is, hogy egy évvel korábban a marosvásárhelyi küldöttség élén adhatta át városa díszpolgári címét a vallás- és közoktatási miniszternek. Ennek megfelelően a tárgyalások kedvezően alakultak.²²⁵ Az alapkőletételt 1910. augusztus 18-ára, Ferenc József 80. születésnapjára időzítették, de a tulajdonképpeni építkezésekre csak 1911 tavaszán került sor. A Kultúrpalota kivitelezésében már nem a helyi iparosok részesültek előnyben, hanem a budapesti Grünwald-cég. Ez a helyi vállalkozók – főként Csiszár Lajos – nemtetszését váltotta ki, viszont az is tény, hogy a Grünwald-cég előnyösebb ajánlatot nyújtott be, továbbá az indoklás szerint a helyi építészek beadványai pontatlanok és megbízhatatlanok voltak.²²⁶ Az építkezések közben is akadtak nézeteltérések. „Sokat tanakodtam, akadémuskodtam, laikus létemre sokat kritizáltam és talán feleslegesen sokat vitatkoztam” – vallotta Bernády

²²³ Bernády György dr.: i. m. 396. o.

²²⁴ Sármány Ilona: i. m. 150. o.

²²⁵ Bernády György dr.: i. m. 396. o.

²²⁶ Oniga Erika szerk.: i. m. 21. o.

az építészekkel, iparművészekkel folyt tárgyalásairól.²²⁷ Egyik legjellemzőbb példa erre az volt, hogy Bernády amerikai utazása közben hazatáviratozta, az építészek nem kevés keserűségére: a már kivitelezési fázisban lévő épületet háromemeletesre alakítsák át. A tervezők sokáig ellenálltak a javaslatnak, statikai problémákra hivatkozva, de felhozták indokként azt is, hogy a szomszédos Városházával addig összhangban tervezett Kultúrpalota arányai felbomlanak. Sok levelezést s feltehetőleg veszekedést is követően Bernády akarata érvényesült.²²⁸ A Kultúrpalota koncerttermeknek, zeneiskolának, múzeumnak és könyvtárnak, ezenfelül pedig a földszinten üzleteknek adott helyet. Az 1913-ban elkészült Kultúrpalota azóta is a szecessziós kulturális örökség egyik gyöngyszemének számít, Kárpát-medencei viszonylatban is kiemelt értéket képvisel. Bernádynak imponált a műpártoló szerep, amikor gyakorlatilag számára megfelelő (döntéshozói) pozícióból valóban „alkothatott”, ennek pedig látványos eredménye született. Tudatában volt annak, hogy egyik legjelentősebb hozzá köthető alkotásról van szó, amelyre évtizedek múlva, öregkorában is szívesen emlékezett.²²⁹

Bernády György polgármesteri programjában az iskolaügyről kijelentette, hogy a városban áldatlan állapotok uralkodnak. Rengeteg tanköteles diák szorul ki az iskolából emiatt, akik pedig mégis járnak, azok nem megfelelő létesítményekben sínylődnek.²³⁰ Iskolaszéki elnökként, de korábban országgyűlési képviselőként is szíven viselte az oktatás ügyét, így a városi építkezések jó részét az iskolaépítések tették ki. Az iskolaépítési és -bővítési programnak köszönhetően megduplázódott a városi tanintézmények száma. 1895-ben tizenkét iskola (ebből kilenc elemi, két polgári, egy felső leányiskola) és egy árvaház működött a városban.²³¹ 1914-ben huszonnyolc tanintézményt írtak össze Marosvásárhelyen. Ebből három óvoda, tizenhárom elemi iskola, három polgári iskola, három ipari és kereskedelmi iskola, két gimnázium volt, emellett vegyes szakiskola, felsőbb leányiskola, kereskedőtanonc iskola és iparostanonc iskola is létezett.²³² Bernády az iskolai építkezések mellett oroszlánrészt vállalt a városi iskolák államosításának folyamatában. A bizonytalan helyzetű városkassza a városi alapból épített iskolák fenntartási gondjaival küszködött, így állami kezelésbe való átengedésük a megmentésüket és fejlődésüket is biztosította. A meglévő iskolák megfelelő épületbe való helyezése és újabb csoportok, osztályok létrehozása érdekében kardoskodó Bernády gyakorlatilag „visszatérő vendégnek” számított a Közoktatási Minisztériumnál. Az állami iskolák mellett új épületeket

²²⁷ Bernády György dr.: i. m. 397. o.

²²⁸ Oniga Erika szerk.: i. m. 24–25. o.

²²⁹ A *Magyar Család* c. folyóirat 1934-es évfolyamában Kertész Ákos készített interjút az épp 70 éves Bernádyval. A volt polgármester kijelentette, hogy ha újratekeshetné, ugyanígy csinálná. Kijelentése a Kultúrpalotára is vonatkozott. *Magyar Család*, 1934. július 8., 1. évf., 2. sz., 3. o.

²³⁰ *Székely Lapok*, 1902. március 9.

²³¹ Pallós Albert: *Marostorda vármegye népoktatási intézményeinek története*. Marosvásárhely, 1896, 251. o.

²³² Orbán István: *Marosvásárhely földrajza*. Sárospatak, 1943, 65. o.

kaptak a felekezeti iskolák is: 1909-ben szecessziós stílusban épült új szárnyal bővült a Református Kollégium.

Bernády az általános és szakoktatás mellett a művészeti oktatást is támogatásában részesítette. Bábáskodása mellett jöhetett létre 1908-tól a városi zeneiskola. Az iskola megszervezésével, valamint a megfelelő színvonal biztosításával Metz Albert budapesti hegedűművészt, komponistát kérte fel.²³³ Segítőiként Henzelmann-né Erkel Sarolta és Maleczki Margit zenetanárnőket nyerte meg Bernády. A törvényhatósági bizottságban Bernády átvitte javaslatát, a budapesti zeneművészek fizetését megszavazták, előterjesztésében azonban bizonytalan kérdésként szerepelt az iskola majdani helye.²³⁴ A kérdést végül Csiszár Lajos oldotta meg, aki bérházát az iskola rendelkezésére bocsájtotta, így 1908-ban, vízkereszt ünnepén a tanintézmény megnyithatta kapuit. Az iskola 170 tanulóval kezdte első évét, s ez a következő tanévre 200-ra bővült, majd egy év múlva 284 növendék tanult zongora, hegedű és ének szakokon.²³⁵ Így nyilvánvalóvá vált, hogy Csiszár bérházát hamar kinőtték. A zeneiskola végül 1913-ban az ideiglenes helyiségekből a Kultúrpalotába költözhetett, ahol megfelelő hangversenyterem és orgona is rendelkezésre állt.

Bernády elkötelezettsége a zene iránt korábban is megmutatkozott. Polgármester-sége kezdetén a városi Dalkör elnökévé választották, az egyesület felélesztésének a reményében. A kísérlet kudarcot vallott, Bernády tisztségéről 1904-ben lemondott elfoglaltságaira hivatkozva.²³⁶ A zeneiskola felállításával kompenzálta korábbi kudarcát. Nemcsak a fiatalságot, hanem a városi közönséget is művelni szeretne volna, legalábbis ami a komolyzenei ismereteket illeti. Egy népszerű városi történet szerint, amely több változatban fennmaradt, Bernády Apponyinál tett látogatásakor történt, hogy a megszűnt Népszínház zenekarából alakított szimfonikus zenekar felélesztésén törte a fejét a közoktatásügyi miniszter. „»Itt van a 100 tagú filharmonikus zenekarom, s nem tudom, melyik vidéki városba küldjem először?« – kérdezte félhangosan Apponyi. »Marosvásárhelyre, Kegyelmes Uram!« – vágta rá Bernády.”²³⁷ Állítólag ez Apponyi szemében akkora pozitívumot jelentett, hogy cserébe a város „megkaphatta a Kultúrpalotát.”²³⁸ Akárhogy is volt, 1909 márciusában felcsendülhetett a Transsylvánia szálló nagytermében az első szimfonikus hangverseny. A közönség megszervezése azonban nem ment egyszerűen. Csiszár visszaemlékezése szerint Bernády személyesen kereste fel a város

²³³ Székely Ellenzék, 1907. november 27.

²³⁴ ANDJ MS Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul muncipiului Tg. Mureș, 87/1907, 429–431. f.

²³⁵ Hajdó Károly: *A marosvásárhelyi zeneiskola évfordulójára*. <http://www.erdelyweb.hu/mvhely/szovegyujtemeny/zeneiskola.htm> (Letöltve: 2016.03.30.)

²³⁶ *Egyetértés*, 1904. május 10.

²³⁷ MTA Kézirattára, MS 10.292. Csiszár Lajos emlékiratai 2. Marosvásárhelyi emlékek (Marosvásárhelyi tréfái). 17. f.

²³⁸ *Székely Lapok*, 1909. március 11.

tehetősebb polgárait, iparosait, hogy váltsanak jegyet az előadásra.²³⁹ A jegyek magas ára ellenére telt házzal csendülhetett fel az igényes műsor, a következő tételeket tartalmazva: Wagner: *Tannhäuser-nyitány*, Mozart: *Szerenád*, Csajkovszkij: *III. szimfónia*, Beethoven: *V. szimfónia*. A komolyzene iránti városi közöny lassan oldódott fel: „Előttem áll Bucher Károly, a Nagy Takaréék vezérigazgatója, aki így fakadt ki: – Na, ez a bolond Gyuri, nem e szmokingba kellett másznom magam, s azt a sok hú-hó zenét hallgassam, ahelyett, hogy egy jó flekken mellett a cigány zenében lett volna részem” – jellemezte tréfásan Csizsár a koncertet követő közvélekedést.²⁴⁰ Bernády ezt is orvosolni kívánta. Ugyanazon év júniusában megalapította elnökként a Zenetársaságot, melynek célja egy zeneértő közönség kinevelése, és tagjait saját házi hangversenyein mintegy előkészíti a magasabb zeneművek megértésére.²⁴¹ A zenekedvelő polgármester élete végéig levelezést folytatott Hubay Jenő hegedűművésszel, a budapesti Zeneakadémia vezetőjével.²⁴²

A zene iránti fogékonyság elterjedéséhez, valamint az oktatás színvonalának növeléséhez nagymértékben hozzájárult Bernády polgármesteri tevékenysége. A megfelelő oktatás biztosítása által az analfabetizmus visszaszorításában is szerepe volt. 1900-ban Marosvásárhelyen az össznépeség 64,6%-a tudott írni és olvasni, a századfordulótól 1910-ig ez az arány már 70,5%-ra emelkedett.²⁴³ A városi műveltségi szint növekedéséhez az újonnan létrehozott oktatási intézmények járultak hozzá, ezek által nagyobb hozzáférésük volt a városi és környéki diákoknak az állami vagy egyházi oktatáshoz. Ráadásul az új iskolák létesítése által a városba került egy színvonalas értelmiségi tanári kar, amelyik évtizedekig befolyásolta a város közművelődését. Így került Marosvásárhelyre Antalffy Endre orientalista, irodalomtörténész, aki kairói, jeruzsálemi és konstantinápolyi tanulmányait követően marosvásárhelyi tanári éveit fordította le magyarrá a *Koránt*, az *Ezeregy éjszaka meséit*, de számos önálló publicisztikát is írt.²⁴⁴ Hasonlóan Marosvásárhelyre költözött Nagy Endre filozófus, iskolatörténész, később kollégiumi igazgató, vagy Molter Károly író, kollégiumi tanár, akik Antalffyhoz hasonlóan meghatározó szereplői voltak a városi értelmiségi életnek. De ugyancsak Marosvásárhelyen tanárként tevékenykedett Barabás Endre pedagógiai író és Braun Róbert, a magyar szociográfia egyik úttörője, akik a század első évtizedében hozzájárultak az iskolai oktatás színvonalának növeléséhez, viszont a háború előtt elhagyták a várost.

²³⁹ MTA Kézirattára, MS 10.292. Csizsár Lajos emlékiratai 2. Marosvásárhelyi emlékek (Marosvásárhelyi tréfái). 17. f.

²⁴⁰ Uo. 19. f.

²⁴¹ *Székely Ellenzék*, 1909. június 8.

²⁴² OSZK Kézirattára, Fond 73/818. Bernády György levelei Hubay Jenőhöz. 1. f.

²⁴³ Fleisz János: *Az erdélyi magyar sajtó története (1890–1940)*. Pécs, 2005, Pannónia Könyvek, 233. o.

²⁴⁴ Balogh Edgár szerk.: *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*. Kolozsvár, 1981, Kriterion. Elektronikus változat: <http://mek.oszk.hu/03600/03628/html/a.htm#AntalffyEndre>

Marosvásárhelyi építőttelep 1910 körül. A helyszín vélhetően a Maros-gát, Turbina-árok, háttérben a nemrég épült Katonai Alreáliskola

A beruházások másik, kevésbé látványos részét a nagyméretű közművesítések képezték.²⁴⁵ A vízvezeték-hálózat létrehozásában a már említett katonai alreáliskola felépítése játszott meghatározó szerepet. A Hadügyminisztérium által megrendelt létesítménybe ugyanis a vezetékes ivóvíz bevezetését is elrendelték, ami már okot adott az amúgy is tervezett vízmű létrehozásához. Annak igencsak magas költségeivel azonban csak Bernády s igen szűk köre volt tisztában. A törvényhatósági bizottságot döntés elé állította: 1907. június 18-án rendkívüli közgyűlésre hívta össze a város képviselőit. A gyűlésen előadta, hogy a vízmű elkészítése rövid távon nagy terhet jelent a városnak, viszont hosszú távon megtérülő befektetés. Emellett pedig úgymond „ráijesztett” a közgyűlésre, ugyanis kijelentette: a fővárosban tudomást szerzett arról, hogy a közeljövőben drágítani fogják az öntöttvas termékek árát, ezért mielőbb meg kell vásárolni a szükséges csöveket.²⁴⁶ Hasonló módon járt el a csatornamű készítésekor is, mondván, hogy a csatornázás nélkül a vízvezeték nem ér semmit.²⁴⁷ A fent említett művek építési költsége 6 400 000 korona.

A város fokozódó igényei kielégítésére 1907-ben 750 000 koronáért megvásárolták Farkas Mendel gyáros utódaitól annak villanytelepét.²⁴⁸ A létesítmény kibővítését és korszerűsítését követően sem oldódtak meg kielégítően az ipari és magánvállalkozá-

²⁴⁵ Pál-Antal Sándor: Marosvásárhely vízművesítése a 20. század elején. In Pál-Antal Sándor – Simon Zsolt szerk.: *Marosvásárhely történetéből*. 3. köt. Marosvásárhely, 2013, Mentor, 59-60. o.

²⁴⁶ MTA Kézirattára, MS 10.292. Csiszár Lajos emlékiratai 2. Marosvásárhelyi emlékek (Marosvásárhelyi tréfái). 19-20. f.

²⁴⁷ Uo. 21. f.

²⁴⁸ ANDJ MS Fond Primăria Tg. Mureș, 8065/1907 dosszié, 3. f.

sok villamos áram iránti igényei. Így az áramellátást a gázgyár létrehozásával pótolták. A villanytelep költséges kibővítése helyett egy szerencsétlenség hozta el a megoldást. 1912 tavaszán és őszén igen nagy áradások voltak. A Maros folyó elsodorta a régi városi rőzsegátat, emiatt a víz ellepte a malomcsatorna felső nyílását, veszélybe sodorva az új villanytelepet, a gázgyárat és a város Maros menti negyedeit.²⁴⁹ A régi gát újjáépítése helyett a városi törvényhatóság újabb és korszerűbb vízvédelmi rendszer kiépítése mellett döntött, amely egyúttal vízerőtelepként is működött. Az akkor éppen dúló gazdasági válság nem biztosított kedvező feltételeket a hitelszerzésre, ennek ellenére a megépülő védgátnak köszönhetően az 1913-as áradások már jóval kevesebb kárt okoztak a városnak. Bernády az építésekért felelős döntések meghozatala mellett a kártalanításban is kivette a részét. Az 1912-es áprilisi árvízkor még „csupán” a Maros árterületére telepített cigány családok költöztetéséhez járult hozzá.²⁵⁰ A május végi hatalmas áradáskor a sajtóbeszámolókat szerint „étlen-szomjan” több éjszakán keresztül segített a mentési munkálatokban a katonaságnak. A városi vashíd alatt feltorlódott tutajok kiszabadításában is részt vett.²⁵¹ Utóbbival kapcsolatban Szentimrei Jenő költő, író egy anekdotát örökített meg, ugyanis 1912-ben éppen Marosvásárhelyen katonáskodott, így leírásában „hiteles tanúként” nyilatkozott a történetről: „Bernády akkor érkezett a tanács néhány tagjával a helyszínre. Távbeszélőn jelentést kapott, hogy polgármesteri alkotásainak egyik féltett büszkesége, a Maroson átvezető új vashíd – menthetetlen.

– Az Istenért, polgármester úr – rántotta vissza karjánál egy honvéd őrnagy –, életeddel játszol, ha rálépsz a hídra.

– Ostoba beszéd – förmedt hátra nyersen Bernády –, hiszen a híd még áll.

Aztán elballagott a híd közepéig, s néhány rövid pillanatig alaposan szemügyre vette a félelmetes tutajtömeget, melynek felső széle tenyérnyire lehetett már a hídmező alsó peremétől. Aztán két rövid, nyomdafestéket nem tűrő szó hagyta el ajakát. Szólt ez a két szó szakembereknek, katonaságnak, városi mérnököknek egyaránt.

– Egy szál katonát adjatok s egy szál rudat. A rúd végére élesre fent bajonettet kössetek! Kolumbusz tojása volt az egész. A tutajok szálfáit egymáshoz erősítő vesszőgúzsokat kell átmetszeni. Akkor a szálfák felszabadulnak, s egyenként szépen át fognak csúszni a pillérek között. Csakhogy ez senki másnak nem jutott eszébe. Negyedóra alatt a híd meg volt mentve.²⁵²

A történet hitelességének kétsége ellenére megállapítható, hogy Bernády problémamegoldó készsége a korabeli ismerőseit is lenyűgözte. Az sem volt újszerű, hogy a polgármester városi katasztrófák alkalmával elsőként segítette az önkénteseket. 1904

²⁴⁹ Orbán István: i. m. 105. o.

²⁵⁰ *Hírlap*, 1912. április 10.

²⁵¹ *Székely Napló*, 1912. május 30.

²⁵² *Kelet Népe*, 1938. december. Idézi Marosi Ildikó: *Tekintetes Tanács! Korunk*, 2004. október. <http://www.korunk.org/?q=node/7655> (Letöltve: 2016.03.31.)

júliusában egy tüzeset alkalmával jegyezték fel gyors reakcióját: „Az elsők között jelent meg Bernády György, aki lakásáról gyalog futott le, magával hozván kertészét, egy igen ügyes fiatalembert, aki bámulatos bátorsággal ugrott fel a szomszédos fedélre, s elvágta a fedelet, úgyhogy az összekötve levő másik épületek teljesen megmentődtek.”²⁵³ A marosvásárhelyi árvízzel kapcsolatosan a fővárosi sajtó is közölt kedves történeteket. A *Népszava* beszámolója szerint a polgármester a helyszínrre hajtott kocsijával, amikor az a sárba süppedt. A közelben tartózkodó tutajosok és iparossegédek a segítségére siettek. Azonban nézeteltérés merült fel közöttük, mivel mindenik magának követelte a „dicsőséget”. A nézeteltérés verekedéssé fajult, előkerült „bicska, revolver”, mígnem rövid időn belül „tizenkét tutajos feküdt sebesülten a harctéren”. A felelősöket végül letartóztatták.²⁵⁴

Az amerikai út és a földgázkérdés

Bernády György amerikai útja az erdélyi földgázmezők felfedezésével hozható összefüggésbe. 1908-ban geológusok mélyfúrásokat végeztek a Pénzügyminisztérium megbízásából. A cél a káliumsó-tartalékok felkutatása volt, mivel a szakemberek feltételezése szerint az Erdélyi-medence belső részeiben számítani lehetett ilyenekre. Az első mélyfúrások sikertelensége után a Marosvásárhelytől 51 km-re, északnyugatra elhelyezkedő Kissármáson próbálkoztak, ahol váratlan meglepetés érte a geológusokat. Nagy mennyiségű földgázra bukkantak, ami új kutatásokat és élénk országos érdeklődést eredményezett.²⁵⁵ A kormány új fúrásokat rendelt el, miközben a természeti kincs felfedezésének mámore áthatotta az országos politikát. Egyre több szakmai-politikai vita kezdődött a földgáz hasznosításáról, valamint értékesítéséről, spekulációk annak értékéről. Új törvény született a földgáz monopóliumáról, a Pénzügyminisztérium megbízást kapott további kutatásokra. A hasznosításhoz szükséges előtanulmányok elkészítéséhez a minisztérium több szakembert küldött külföldre, többek között Amerikába tanulmányútra.²⁵⁶ Egyik volt közülük Bernády György, akit a felfedezést követő időszakban élénken érdekelt a földgáz felhasználása.

1911. április 4-én tartott rendkívüli törvényhatósági bizottsági gyűlésén a gazdasági és pénzügyi szakbizottság, a városi tanács, valamint az állandó választmány közös határozati javaslatot terjesztett elő. Ebben Bernády mellett Pfeifer Ignác műegyetemi tanárt kérték fel az Amerikai Egyesült Államok földgázhasznosításának a tanulmányozására.²⁵⁷ Gyakorlatilag ekkor vált nyilvánossá Bernády amerikai utazásának a terve. A Bernády

²⁵³ *Egyetértés*, 1904. július 27.

²⁵⁴ *Népszava*, 1912. április 13.

²⁵⁵ Bizony László: *Öt év a földgáz hasznosításának munkájából*. Budapest, 1918, Franklin-Társulat, 9–11. o.

²⁵⁶ Uo. 11–12. o.

²⁵⁷ ANDJ MS Fond Primăria Tg. Mureș Consiliul muncipiului Tg. Mureș, 91/1911. 212–213. f.

mellé felkért szakértő, Pfeifer Ignác 1867-ben született Szentgálon, a Budapesti Műegyetemen szerzett vegyészmérnöki oklevelet, majd a MÁV laboratóriumában volt vegyész. Kutatómunkája mellett oktatott is, magántanári képesítést szerezve a Műegyetemen, ahol 1904-től magánlaboratóriumában működött.²⁵⁸ Pfeifert szakértőként érdekelte az erdélyi gáz felfedezése, gyakorlatilag a kezdetektől jelen volt Böck Hugó és Cholnoky Jenő geológusokkal együtt a helyszínen vizsgáldni. Számos publikációt szentelt a témának.²⁵⁹ Arról nincs tudomásunk, hogy miért pont Pfeifert kérték fel Bernády mellé útitársként. Tény, hogy a vegyészmérnök neve az 1910-ben zajló törvényhatósági bizottsági gyűléseken felbukkant. A földgáz bevezetésének kérdésköréről a törvényhatósági határozat az ő szakvéleményét kérte ki, valamint további kutatásokra ösztönözte. Azt pontosan nem tudni, hogy Bernádyval mikortól lehetett kapcsolatban, de a legvalószínűbb, hogy a szabadkőművesség lehetett a kapocs kettőjük között. Míg Bernády a marosvásárhelyi páholyt vezette, addig Pfeifer a budapesti Comenius Páholy főmestere volt, és aktívan részt vett a Galilei Kör létrehozásában.²⁶⁰

Chicagói képeslap.
Bernády kalapban,
bal oldalt az autóbussz
hátsó részén, 1911-es
amerikai útján

Bernády amerikai utazásáról naplót vezetett.²⁶¹ Az utazásáról készült gazdagon illusztrált dokumentációt szerette volna publikálni. Erre azonban nem került sor. Bernády a keleti és nyugati partvidék fontos ipartelepeit látogatta meg. Ezek mellett utazása során néhány látványosság megtekintésére is maradt ideje. Ilyen volt a Niagara-vízesés (melyről fényképet is hozott haza) vagy a Grand Canyon. Hamar alkalmazkodott a helyi vi-

²⁵⁸ *Magyar Életrajzi Lexikon*. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC11587/12211.htm> (Letöltve: 2016.03.22.)

²⁵⁹ Pfeifer Ignác: A kissármási gázkitörés. *A Magyar Mérnök és Építész-Egylet Közlönye*, 45. évf., 155. köt., 46. sz.; Uő: Mi okozta a kissármási gázkitörést? *Magyar Mérnök és Építész-Egylet Közlönye*, 46. évf., 56. köt., 11. sz.

²⁶⁰ Berényi Zsuzsanna Ágnes: Adatok a magyarországi szabadkőművesség történetéhez. *Múltunk*, 2003/3, 203. o.

²⁶¹ A naplóról és az utazásáról bővebben lásd Fodor János: Egy amerikai út tapasztalatai – Bernády György 1911-es tanulmányútja. *Magyar Kisebbség*, 2017/1-2. 175–208. o.

szonyokhoz, és megpróbálta kialakítani az otthonihoz hasonló munkarutint. Reggel hat órakor kelt, és a fentebb említett személyek társaságában vasúton vagy automobilon utazott és gyűjtötte az információkat. Éjjel 12-1 óra körül vonult vissza, alvásról csak azután lehetett szó, hogy elkészült az aznapi feljegyzéseivel.²⁶² Utazásai beszámolóiból kiderül, hogy nem csupán a száraz technikai adatokat rögzítette, hanem az amerikai fogyasztói társadalom működését is megfigyelte. Naplójában nem rögzítette, hogy július 4-én, a függetlenség ünnepén éppen Chicagóban tartózkodtak. Itt figyelte meg elsősorban, hogy a különböző népcsoportok hogyan kezdték meg az integrációt a kontinensen, levonva azt a következtetést, hogy a legszilárdabban mégiscsak a magyarok ragaszkodtak identitásuk megőrzéséhez, s ezzel mintegy állást foglalt a kivándorlás ellen.²⁶³

Bernády utazásai során emléktárgyakat is gyűjtött. A hajótól kezdve a Colorado-völgyig mindenhol emblémákkal ellátott kanalakat vásárolt, melyek nagy része megtekinthető ma is a Kultúrpalotában berendezett Bernády-emlékszobában. Emellett számos képeslapot, hotelbrosúrát, étlapot és az ipartelepeken készített fényképet őriz az amerikai útját idéző gyűjtemény.

Amerikai útját követően Bernády sokkal realisabban látta a földgázkérdést. A tanulmányútján összegyűjtött információit és tapasztalatait már főispánként, a magyar városok 1913. szeptember 29-én, Nagyváradon megrendezett országos kongresszusán adta elő. Bárczy István, Budapest főpolgármesterének és közeli barátjának a felkérésére vállalta előadását, amelynek szövegéről különnyomat készült,²⁶⁴ összefoglalóját pedig a *Magyar Mérnök és Építész-Egylet Közlönye* szemlélte.²⁶⁵ Tapasztalatai nyomán azt állapította meg, hogy a földgázt elsősorban a gázmezőkhöz közel eső erdélyi városokba kell bevezetni. További meglátása szerint a fennmaradó mennyiséget az Erdély-részi ipar megerősítésére és fejlesztésére kell fenntartani, amiben nemzetpolitikai célokat kell szem előtt tartani (az Erdély-részi magyarság megerősítése).²⁶⁶

Megállapítását a következőképpen zárta: „Nem szabad a földgáz kérdését túlbecsülnünk, de épp oly kevésbé szabad azt lekicsinyelnünk, [...] higgadtsággal és lelkiismeretességgel kell a földgáz kérdését tovább tárgyalnunk mindaddig, amíg városaink polgársága a földgáz élvezetéhez nem jut. A még utunkba álló nehézségek nagy tömege dacára hiszem és vallom, hogy nem soká kell már várnunk.”²⁶⁷

Bernády optimizmusa ellenére a polgármestersége alatt, sőt, az azt követő évtizedben sem vezették be Marosvásárhelyre a földgázt. Amíg a bevezetésre sor került, az 1910-ben felépített és 1911-ben üzembe helyezett gázgyár szolgálta ki a város ipari igényeit.

²⁶² *Marosvásárhely*, 1911. július 15.

²⁶³ *Budapesti Hírlap*, 1911. augusztus 13.

²⁶⁴ Bernády György: *Az erdélyrészi földgázkérdésről*. Marosvásárhely, 1913.

²⁶⁵ Bernády György: *Az észak-amerikai földgázfogyasztás és az erdélyrészi földgázkérdés*. *Magyar Mérnök és Építész-Egylet Közlönye*. 47. évf., 43. sz., 693–700. o.

²⁶⁶ Bernády György: *Az erdélyrészi...* i. m. 40–42. o.

²⁶⁷ Uo. 44. o.

Elsősorban a villanytelep megsegítésére használták, a közvilágítás megoldásához. A gyár épülete, a gáztározó, valamint a mintegy 40 kilométernyi csőhálózat összesen 900 000 koronájába került a városnak.²⁶⁸ Fejlesztésére azonban nem gondoltak, mivel kilátásban volt a földgáz bevezetése a városba, így a gázfogyasztás rövid stagnálás után visszaesett, és veszteséget termelt a városnak. Az 1912-es és 1913-es súlyos árvizek miatt a városnak véderőmű kiépítésére kellett felhasználnia a hitelkeretét, emellett pedig 1913-ban pénzügyi válság, az azt követő években pedig a háború miatt folyamatosan kitolódott a földgáz bevezetése. Annak ellenére, hogy a háború első éveiben részvénytársaság is alakult, valamint folyamatosan napirenden volt, a háború végére, valamint az impériumváltást követően végleg elnapolódott a kérdés. Végül a két világháború közötti időszakban, 1932-ben került sor a földgáz bevezetésére. Így az ügy végül Bernády meg nem valósított terveinek listájára került. Ennek ellenére az amerikai tanulmányútja során számos tapasztalatot szerzett, melyeket az elkövetkező évtizedekben is kamatoztatni tudott, s szemléletének alakulásához is hozzájárult. Útja abban is hasznosnak bizonyult, hogy a közvélemény ennek jóvoltából is nyitottabb, liberálisabb politikusként tartotta számon a továbbiakban, aminek hatását az impériumváltást követően is érezni lehetett.

A nagypolitika hatása a polgármesteri tevékenységére

A korabeli dualista rendszerben a magyarországi pártok elsősorban a 67-esek és a 48-asok közötti közjogi vita mentén foglaltak állást valamelyik oldalon. Az 1867-es kiegyezést követően az említett közjogi kérdésben a kiegyezés melletti markáns nézőpontot az 1875–1905 között kormányzó Szabadelvű Párt, majd azt követően, 1910-től 1917-ig a lényegében ugyanazzal a háttérrel rendelkező Nemzeti Munkapárt képviselte. Az említett két alakulat tulajdonképpen minimális megszakítással a mindenkori kormánypártot jelentette, elfogadta a bécsi kormányzással közösen járó munkamegosztást, ebből fakadóan pedig az uralkodó támogatását is élvezte. Olyan tehetséges politikusok erősítették a párt sorait, mint Tisza István, Bánffy Dezső, Wekerle Sándor, Széll Kálmán miniszterelnökök. Az ellentábor a Függetlenségi Párt, a 48-as Párt és a mögötte felsorakozó ellenzékiek jelentették. Ők bírálták a kormány gazdaságpolitikáját, a dualista rendszer közös intézményeit, valamint független és nemzeti jellegű követeléseket fogalmaztak meg Béccsel szemben. Kormányzásra csak az úgynevezett nemzeti koalíció időszakában kerültek. A pártban olyan politikusok sorakoztak, mint Apponyi Albert, Andrássy Gyula, Justh Gyula, Kossuth Ferenc stb.²⁶⁹

A Szabadelvű Párttal elsősorban a befolyásos nagyburzsoázia, valamint a gazdasági előnyökre szert tevő nagybirtokosság szimpatizált, míg a Függetlenségi Párt táborában az

²⁶⁸ Bernády György zárszámadása I. (3993-1916) 1917-ből. Marosvásárhely, 1917, 23. o.

²⁶⁹ Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, 2005, Osiris, 71-72. o.

A törvényhatósági joggal felruházott városok polgármestereinek országos értekezlete, 1906, Pozsony. Bernády György az ülő sorban balról a negyedik

agrárius középbirtokosok, valamint a nagytőkével szemben versenyképtelen középvállalkozó kisiparosok sorakoztak.²⁷⁰ Az 1900-tól 1912-ig terjedő időszakban több belpolitikai válság zajlott. Széll Kálmán kormányzati időszakát követően – melyet a korabeli szójáték szerint „széllcsendnek” hívtak – Tisza István alakított kormányt 1903-ban. Tisza arra készült, hogy a parlamenti szabályok megváltoztatásával letörje az ellenzék obstrukcióját, vagyis ellenállását a közjogi kérdések megvitatásakor. Szigorú és konok hozzáállásával, valamint puccszerű politikálási stílusával népszerűsége csökkent saját pártján belül is, melyet 1906-ban, a leváltását követő évben kénytelen volt felosztatni. 1905-ben ugyanis az addig kormányzó Szabadelvű Párt történetében először elvesztette a választásokat, viszont az uralkodó a nemzeti koalícióba tömörülő ellenzéki pártok képviselői helyett a korábbi honvédelmi minisztert, Fejérváry Gézát – a királyi testőrség, azaz a darabontok parancsnokát – nevezte ki miniszterelnöknek. A szövetkezett ellenzék reakcióként „nemzeti ellenállást” hirdetett, melyhez a legtöbb vármegye – így Maros-Torda is – csatlakozott. A Monarchia- és királyellenes hangulatot végül a következő évben sikerült megfékeznie az uralkodónak és az általa kinevezett kormánynak: az áprilisi paktumnak nevezett titkos megállapodás értelmében a nemzeti koalíció feladta követeléseinek jelentős részét, cserében pedig kormányt alakíthattak. A korábban szabadelvű párti Wekerle Sándor vezette koalíciós kormány 1910-ig maradt hatalmon, melyet követően a Tisza István által alapított Nemzeti Munkapárt vette át a vezetést.²⁷¹

²⁷⁰ Uo.

²⁷¹ Uo. 71-72. o., valamint Gergely András szerk.: i. m. 517–522. o.

Bernády György polgármestersége első nyolc évében tartózkodott a nagypolitikai kérdésektől, állásfoglalástól. A megválasztását követő időszakban csupán adminisztrációs kérdésekkel, városfejlesztéssel, valamint szakpolitikai problémákkal foglalkozott, a törvényhatóságban sem engedélyezte a politikai kérdések tárgyalását. Ennek ellenére nyilván volt saját szilárd véleménye az országos problémákról, de ezt elsősorban szűk baráti körben ismertette. Ilyenkor azt hangoztatta, hogy szerinte „az egyetlen posszibilis párt az uralkodó ház”. Az uralkodó iránti lojalitása mellett a kiegyezés kidolgozóit is gyakran éltette. Azt vallotta, hogy „aki a magyarságért dolgozni akar, ennek a politikának vezető egyéneivel kell a kontaktust tartania”. Emellett pedig hitt egy valamikori független Magyarország létrejöttében is, amely szerinte csak egy „jövőbeni, ismeretlen világváltozással következhetik be”, és nem a politikai, közjogi viták szóharcaival. Addig viszont meggyőződése szemléltetéséhez elővett egy osztrák–magyar bankjegyet, amelynek a magyar oldali feliratára mutatva igazolta a „magyarság 50%-nyi igazságát a Monarchiában”.²⁷² Ehhez alkalmazkodva mindig a mindenkori kormánypárt embereivel tárgyalt, s elmondható, hogy szinte mindegyikkel bizalmas viszonya volt.

A Fejérváry Géza által vezetett „darabontkormány” időszakában Marosvásárhelyen Kristóffy és Vozáry nevének említése szitokszónak számított. Előbbi a Szabadelvű Pártot tovább polarizáló darabontkormány belügyminisztere volt, utóbbi pedig kinevezett teljhatalmú királyi biztos, akit az „ellenállás” letörésére küldtek Marosvásárhelyre. A Bernádyt szélsőséges hangnemben támadó sajtó Kristóffy és Vozáry „kebelbarátjaként” írt a polgármesterről. A valóság ezzel szemben az volt, hogy Marosvásárhely is csatlakozott azon településekhez, amelyek a „nemzeti ellenállás” nevében nem ismerték el a kormány kinevezését, megtagadták az adófizetést és az újoncállítást. Az erről szóló vitán Bernádynak nem volt világos álláspontja, csak kihirdette polgármesterként

Lázár István

²⁷² MTA Kézirattára, MS 10.292. Csiszár Lajos emlékiratai 2. Marosvásárhelyi emlékek (Marosvásárhely tréfái). 22. f.

a törvényhatóság határozatát.²⁷³ Miután a kormány felmentette Lázár István főispánt, a törvényhatóság megszavazta, hogy a helyére küldött képviselőt vagy királyi biztost nem fogadja, nem lépnek vele érintkezésbe. Bernádynak ezzel kapcsolatban az volt a kérése, hogy ő kihirdeti a határozatot, még ha fel is mentik emiatt a tiszttségéből, viszont akkor a törvényhatóság vállaljon felelősséget a tisztviselőért, amennyiben azokat is kirúgnák.²⁷⁴ Végül Vozáry Jánost küldte a kormány. A királyi biztos fogadására egybehívott közgyűlésen csupán a tanács és a tisztikar tagjai (mindössze 17-en) jelentek meg, pusztán formalitásból.²⁷⁵ Meg nem erősített sajtóhírek szerint Bernády személyesen is találkozott Vozáryval, akivel hivatalos ügyekről egyeztettek. Ez adta a támadások apropóját. Ami a belügyminisztert illeti, Bernády polgármesterként kénytelen volt érintkezni vele, mivel a város hivatalos ügyeit másként nem rendezhette volna. Viszont tény, hogy Bernády valóban közeli ismerőse volt Kristóffy-nak. Bernády képviselői időszakából származik a kapcsolatuk, bizalmas körben többször is elmondta beszélgetőtársainak, hogy „nézd, a mutuj²⁷⁶ Kristóffy, ugye miniszter lett, s én hol vagyok? Pedig képviselő korunkban az átmulatott éjjel után hullá lett a nő mellett...”²⁷⁷

Az 1905 végén indult, Désey Zoltán²⁷⁸ alapította demagóg megyei lap, a *Szabadság* többször is ízléstelen hangnemben írt Bernádyról. Egy kiszivárgó levél váltotta ki a lap haragját, olyannyira, hogy gyászkeretes cikkben „erkölcsi halottnak” nevezték. A lap szerint az egyik helyi függetlenségi párti újság (*Független Székelység*), amely a csőd szélén állott, felkereste a polgármestert támogatásért. A polgármester közben is járt, Kristóffytól állami támogatást szerzett, azzal a feltétellel, hogy a lap továbbra is fenntartja függetlenségi látszatát, de Bernády utasítására támadja a *Szabadság*ot és szerkesztőit. Erre a *Szabadság* újságírója tücsköt-bogarat kiáltott az „esküszegő” polgármesterre: „Hogy az a parazita fel tudott kapaszkodni azon polcra, ahol van, az csak azon korrupt rendszer gyalázatosságait igazolja, mely képes volt ily bürköt termelni, hogy bűzös leheletével megrontsa szomszédjai s minden vele érintkező lény lelkét, életét” – írta a lap a polgármesterről.²⁷⁹ Az eset nagy port kavart mind a városi törvényhatóságban, mind a városi Függetlenségi Párt gyűlésén. A törvényhatóság egyhangúan megszavazta azon függetlenségi köréből érkező indítványt, amely elítélte a *Szabadság* magatartását, és a polgármestert támogatásáról biztosította. Továbbá a közgyűlés kérte a polgármestert, hogy perelje be a lapot, amit

²⁷³ *Egyetértés*, 1905. december 19.

²⁷⁴ ANDJ MS Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul muncipiului Tg. Mureș, 86/1906, 6–11. f.

²⁷⁵ ANDJ MS Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul muncipiului Tg. Mureș, 86/1906, 37–40. f.

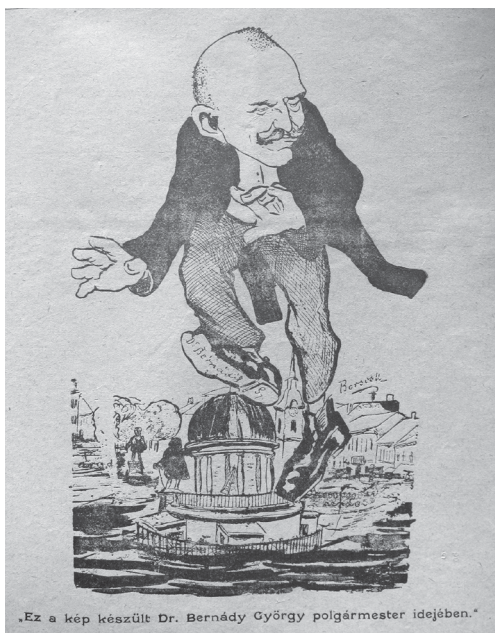
²⁷⁶ Erdélyben használatos kifejezés. Jelentése: együgyű, bamba.

²⁷⁷ *Csiszár Lajos visszaemlékezése*. Gépelt kézirat, a szerző tulajdonában. 31. o.

²⁷⁸ Désey Zoltán (1862–1915) függetlenségi politikus, országgyűlési képviselő, 1896-tól Maros-Torda vármegye alispánja, majd Szolnok-Doboka vármegye főispánja. Ő robbantotta ki a hírhedt Lukács-féle panamapert, melynek következtében bukott a miniszterelnök. Önként jelentkezett a világháborúban frontszolgálatra, ahol a galíciai harcok során elesett. *Magyar Életrajzi Lexikon*. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC03014/03285.htm> (Letöltve: 2016.03.22.)

²⁷⁹ *Szabadság*, 1906. január 11.

Bernády meg is tett.²⁸⁰ A sajtóper eredménye végül az lett, hogy felmentették a *Szabadság* újságíróját, mivel állításait bizonyítani tudta. Bernády nem jelent meg a tárgyaláson.²⁸¹ Az ügy továbbra is megosztotta a törvényhatósági bizottság függetlenségi párti tagjait, ugyanis szerintük a per eredménye következtében Bernády nem vett elégtételt, sőt, belekeverte a törvényhatóságot is a „slamasztikába”. A Bernádyt támogató, volt szabadelvű párti tagok (a párt időközben feloszlott) azzal magyarázták a per eredményét, hogy az nem lehetett igazságos, mivel „bekerült az esküdtek közé a politika is”.²⁸² Végül Bernády azzal védekezett, hogy a sajtóper a törvényhatóság „rendelte el”, valamint kijelentette, hogy az ellene felhozott vádak hazugságra épültek.²⁸³ Beszédének nyilvánvalóan más hatása lett volna, ha azt tanúként teszi a bíróság előtt. Az ügy végül elcsendesedett, ahogyan a „nemzeti ellenállás” időszaka is, miután a választásokat követően koalíciós kormány alakult. A *Szabadság* ezt követően továbbra is támadta Bernádyt. A polgármester megleélve a dolgot, az új belügyminisztertől várt megoldást. A kormányfőhöz intézett levelében elpanaszolta az ellene indított sajtóhadjáratot.²⁸⁴

Karikatúra Bernády György polgármesterről, 1904-ből

különféleképpen kezelt. A *Derű* című humorisztikus lap, mely alig több, mint két évfolyamot ért meg, Bernády polgármestersége kezdetén jött létre. Az Oroszlány Gábor által

²⁸⁰ *Egyetértés*, 1906. január 17.

²⁸¹ *Székely Lapok*, 1906. április 4.

²⁸² *Székely Ellenzék*, 1906. május 1.

²⁸³ Uo.

²⁸⁴ MNL OL, K 148, 331.d. 1907-11-1601. 12–14. f.

²⁸⁵ *Székelység*, 1906. január 18.

szerkesztett lap néhány szemtelen csipkelődést is megengedett magának a polgármesterrel szemben: „Azt rebesgetik, hogy legközelebb Sándor Jánosból belügyminiszter lesz, ugyanakkor Bernády polgármesterből államtitkár. Nem lehetetlen az sem, hogy Sándorból miniszterelnök lesz mihamarabb, Bernádyból pedig belügyminiszter. Az sincsen kizárva, hogy Sándor elfoglalja a magyar trónt, s ebből önként következik, hogy az új kormány elnöke Bernády lesz. Végül Sándor János »atya«, Bernády »fiú«, Tisza István »szentléleké« rukkol elé Rómában.”²⁸⁶ A lap vesztét az okozta, hogy egy alkalommal karikatúrát közölt Bernádyról, amelyen a város fölött hatalmaskodó „mamelukként” volt ábrázolva a polgármester. Mivel a lap főszerkesztője az alpolgármester fia volt, ezért Bernády úgy „oldotta” meg az ügyet, hogy kinevezte a főszerkesztőt tisztviselőnek az állami menhelynél, így a lap rövid idő alatt megszűnt.²⁸⁷

Bernády személyes kapcsolatait kevésbé határozta meg a politikai pártállás vagy az ideológia. Petry Zsigmonddal az említett „kibékülés” ezúttal sem tartott sokáig: 1909-ben ismét kibékíthetetlen ellentétek merültek fel kettőjük között, emiatt Petry saját lapot alapított, *Függetlenség* címen, amelyben kedve szerint szidhatta a városvezetőt.²⁸⁸ Végül Petry megvált a törvényhatósági tisztségétől, s miután az 1910-es országgyűlési választáson alulmaradt Déry Zoltánnal szemben, a politikától is rövid időre visszavonult. Csiszár Lajos visszaemlékezésében Petryt egy „nagyhangú, kevés intelligenciájú, helyesírási ismeret nélküli s az egyszerű polgárokat elbódító erőszakos” emberként jellemezte.²⁸⁹ Összeveszésüket követően különösen iriggy volt a polgármester népszerűségére, valamint azon márványtáblákra, amelyeket „készült a Bernády polgármestersége idején” felirattal függesztettek ki az új vagy felújított középületekre. Emiatt

Karikatúra Bernády Györgyről, 1914-ből

²⁸⁶ *Derű*, 1903. december 13.

²⁸⁷ *Székelység*, 1904. november 13.

²⁸⁸ „Míg ingadozott Bernády pozíciója és az ellenségek egész légiójával kellett küzdenie a darabont polgármester úrnak, addig jól fogott a Petry Zsiga támogatása. Felhasználta őt mindenre, beváltatta Petry Zsiga segítségével minden célját, amit keresztül akart vinni” – írta kapcsolatukról a Székely Lapok újságírója. *Székely Lapok*, 1909. április 8.

²⁸⁹ *Csiszár Lajos visszaemlékezése*, i. m. 32-33. o.

szellemesnek szánt bosszúból, Petry biztatására három „piaci tróger napszámos” hátán reklámtáblán a következő feliratot viselte: „Berúgtam a főtéren dr. Bernády György polgármester idejében.”²⁹⁰

Bernádynak hasonlóan hullámzó kapcsolata volt a hozzá közel álló tisztviselőkkel is. Első mandátuma idején alpolgármesterével, Oroszlány Istvánnal (aki korábbi vetélytársa, ugyanakkor szabadkőműves társa is volt) jól együttműködött. Az 1907-ben elhunyt Oroszlány helyére Hofbauer Aurélt választották polgármester-helyettesnek. Bernády egykori kihívójával kezdetben nem tudott megfelelően együttműködni. 1907-ben Bernády ismét panasszal fordult a belügyminiszterhez, ezúttal Hofbauer magaviselete miatt. Bernády szerint az alpolgármester elhanyagolta hivatali teendőit, engedetlen magaviselete és munkakerülése mellett a „közönséget megbotránkoztató” életmódot folytatott. Bernády levelében példát hozott fel Hofbauer „megbotránkoztató” viselkedésére. Két olyan alkalmat említett, amikor alpolgármesterét részegség miatt öntudatlan állapotban kellett a város közterületéről elszállítsák a hatóságok. Mindez a Főtéren tartózkodó városi polgárok szeme láttára történt, akik nagyot derültek az eseten.²⁹¹ Az ügyet a városi tanács is megtárgyalta. A tárgyaláson Bernády visszaemlékezett arra, amikor versenyben állt Hofbauerrel a polgármesteri székért, Hofbauer „legpiszkosabb, a leggalázatosabb és legaljasabb fegyvereket használta vele szemben”. Arról nem tett említést, hogy konkrétan mi történt, viszont elmondta, hogy Hofbauert több alkalommal is védelmezte állásától való menesztése ügyében, valamint neki köszönhette, hogy helyettese lett, mivel a törvényhatóság csak őmiatta választotta meg. Bernády remélte, hogy az ügy békésen fog megoldódni.²⁹² Ez be is következett, és a következő években hű követőre talált benne Bernády. Számíthatott rá a törvényhatóságbán, barátságuk is valósággal elmélyült.

A városi (és megyei) főispánokkal egy kivételével szintén jól működött együtt. Marosvásárhelyen a következő főispánok voltak hivatalban Bernády polgármestersége idején:²⁹³

Főispán neve:	Hivatali idő:
Mikó Árpád	1896–1901
Sándor János	1901–1903
Lázár István	1903–1906
Farkas Albert	1906–1907
Ifj. Ugron Gábor	1907–1910
Erődsy Sándor	1910
Haller János	1910–1912

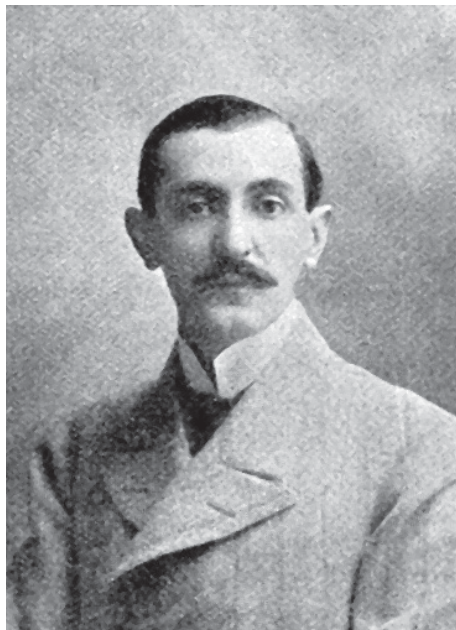
²⁹⁰ MTA Kézirattára, MS 10.292. Csizsár Lajos emlékiratai 2. Marosvásárhelyi emlékek (Marosvásárhelyi tréfái). 60. f.

²⁹¹ ANDJ MS Fond Personal Bernády György, 1908, 9. dosszié, 1–15. f.

²⁹² Uo.

²⁹³ Takács Péter szerk.: *Fejedelmek–forradalmak–vasutak. Tanulmányok Erdély történetéből*. Debrecen, 2000, Erdélytörténeti Alapítvány, 396–397. o.

Közülük a polgármestersége végén tartott díszközgyűlésen Sándor Jánost, Lázár Istvánt, Ugron Gábort és Haller Jánost említette, akikkel szívesen dolgozott együtt, és hálával emlékezett rájuk.²⁹⁴ Valóban Sándor Jánossal kezdte polgármesteri pályafutását. A főispán Tisza István sógora volt, így amikor Tisza kormányfő lett, a főispánra államtitkári tárca várt, ezért 1903 végén Lázár Istvánt, Brassó vármegye főispánját nevezték a helyére. Bernády javaslatára a város díszpolgárává választották Sándor Jánost.²⁹⁵ Lázár Bernády számára megfelelő utódnak számított, Tisza feltétlen híveként tartották számon. A darabontkormány válságát követően lemondott tisztségéről, helyére a koalíciós Wekerle-kormány Farkas Albertet nevezte ki. Előbb főszolgabíró, majd Désy

Ifj. Ugron Gábor

Zoltán távozását követően alispán volt korábban Maros-Torda vármegyében.²⁹⁶ Nem volt konfliktusa Bernádyval, és személye nem vált emlékezetessé a köztudatban. Annál inkább az őt követő ifj. Ugron Gáboré, aki a koalíciós évek ifjú főispánjaként vált ismertté. Fiatal kora, de apja személye is szimpatikussá tette a városi közvélemény számára. Együttműködése és barátsága is mondhatni felhőtlen volt a polgármesterrel, a politikában való tapasztalatlansága miatt Bernády zavartalanul irányíthatta a várost. Az ifjabb Ugron apponyista nézetei sem álltak messze a polgármester politikai felfogásától. De a koalíciós évek alatt Bernády került a politizálást, az őt bemutató újságírók sem tudták pontosan elhelyezni politikai nézeteit a „tülekedő pártok skatulyáiban”.²⁹⁷ Bernády a koalíciós évek alatt került közelebbi kapcsolatba a megyei tisztviselőkkel és előljárással. A nemzeti ellenállás időszakában a megyei törvényhatóságban durvább politikai harcok zajlottak. A megyei előljárásság számára Bernády magatartása szimpatikus lehetett. Jó kapcsolata volt Désy Zoltánnal és Bethlen Istvánnal is, aki 1901-től vármegyei országgyűlési képviselő volt. Utóbbival tárgyalásai is voltak a helyi érdekeltségű vasutaknak a megyén átvonuló szakaszáról. Bethlen közbenjárásával vélhetően több minisztérium ajtaja nyílt ki Bernády számára. 1909-ben egy városi közgyűlésen Bernády a törvényhatóság támogatását kérte Bethlen betérésére.

²⁹⁴ *Székely Napló*, 1911. december 21.

²⁹⁵ *Székely Lapok*, 1904. március 22.

²⁹⁶ *Belügyi Közlöny*, 1906, 24. sz., 279. o.

²⁹⁷ *Székely Lapok*, 1907. január 29.

A képviselő Mezősámsond vásártartási jogát kérelmezte a várostól. Bernády kijelentette, hogy Bethlen István minden alkalommal támogatta a város ügyeit, és a kormánynál számtalanszor közbenjárt ezekért. Emiatt már „maga az udvariasság is azt kívánja, hogy amikor ilyen kéréssel fordul hozzánk, azt teljesítsük” – érvelt Bernády.²⁹⁸

A koalíciós időszak végére kezdte el ismételten Bernádyt foglalkoztatni a pártpolitizálás gondolata. Az Egyesült Függetlenségi Párt kettészakadásakor Bernády Désy és Bethlen biztatására hivatalosan is belépett a Kossuth-pártba. A városi lapok ismét „árulásról” beszéltek.²⁹⁹ A tulajdonképpeni szenzációt végül az okozta, hogy 1910. március 17-én bejelentették a Nemzeti Munkapárt városi szervezetének megalakulását. A felhívást egy opportunistá részvénytársaság alakulásához hasonlította a sajtó.³⁰⁰

Bernády részt vett a párt megalakításában, tagként szerepelt, de annak vezetőségében nem vállalt tisztséget. A Munkapárt városi szervezetének tagságát a régi Szabadelvű Párt emberei alkották. Elnökké Csontos Olivér ügyvédet választották, az alelnökök között szerepelt Bürger Albert.³⁰¹ Ekkor vált nyilvánvalóvá Bernády valódi szándéka. Tovább szeretett volna lépni a városi politikából, és immár az országos, de legalább a regionális politizálás érdekelte. Elfogadta a városi Munkapárt jelölését az országgyűlési képviselőségre. A városi törvényhatóságban, pártszínezettől függetlenül valóságos mozgalom alakult Bernády marasztalása érdekében. Valóságos dicshimnuszok hangzottak el meggyőzésére, de hajthatatlannak bizonyult. A törvényhatósági bizottság előtt elmondott beszédében hangsúlyozta, hogy a második választókerületben indulni kíván az országgyűlési választáson. Ezzel kapcsolatosan pedig arra kérte a törvényhatóság tagjait, hogy ne próbálják erről lebeszélni, inkább támogassák, de az bizonyos, hogy polgármester nem kíván maradni, még akkor sem, ha elbukik a választáson.³⁰² A törvényhatóság tagjai azonban nem adták fel a küzdelmet Bernády maradásra bírásáért, segítségért a miniszterelnökhöz fordultak. Egy héttel később Bernády már meggondolta magát, teljesen szembemenve korábbi „megmásíthatatlan” elhatározásával. Döntését azzal indokolta, hogy a miniszterelnökkel folytatott tárgyalásán annak sikerült meggyőznie őt.³⁰³ Erről nem maradt fenn forrás. Bernády ellentmondásos tevékenysége nem csupán a korábbi határozottságáról tett benyomásokat cáfolta meg. Ekkor került konfliktusba a város újonnan kinevezett főispánjával, ami hozzájárulhatott az ellentmondásos döntései magyarázatához. Erősdý Sándor korábbi megyei főjegyzőt a darabontkormány alispánná nevezte ki, feladata az ellenállás letörése volt. Főispánna való előléptetésével Bernády nem értett egyet. Kettőjük konfliktusa leginkább a színpalak mögött zajlott, de Bernády látványosan

²⁹⁸ Székely Ellenzék, 1909. január 1.

²⁹⁹ Függetlenség, 1910. január 14.

³⁰⁰ Ellenőr, 1910. március 17.

³⁰¹ Székely Lapok, 1910. március 20.

³⁰² Székely Ellenzék, 1910. május 5.

³⁰³ Székely Ellenzék, 1910. május 12.

kerülte a főispán társaságát: nem jelent meg a főispán beiktatásán, számos közigazgatási bizottsági gyűlést bojkottált, és visszautasította az együttműködés lehetőségét.³⁰⁴ Ezzel ellentmondásos helyzetbe került, mivel ő is tagja volt ugyanannak a Nemzeti Munkapártnak, amely Erősdyt kinevezte. Az 1910-es országgyűlési képviselőválasztásokon Bernády végül visszalépett a jelöltségtől, mégsem a munkapárti jelöltet támogatta, mivel az szerinte „Erősdy jelöltje” volt. Igaz, hogy a lakcíme szerinti választói kerületben a Justh- és a Kossuth-párt jelöltjei (Petry Zsigmond és Désy Zoltán) versengtek, közülük Bernády végül Désyre szavazott. Nem volt hajlandó táviraton érintkezni a miniszterelnökkel, nehogy azt Erősdy ellenőrizze, ezért titkárát bízta meg a levelek kézbesítésével. Lényegében Bernády támogatásának köszönhető az ellenzéki (Kossuth-párti) Désy Zoltán a II. kerületben való megválasztását, mivel a kormánypárt nem állított ellenjelöltet, továbbá Bernády Désy-t támogatta a Justh-párti kihívójával szemben.³⁰⁵ Désy hasonlóan támogatta a polgármester főispánnal szembeni engedetlenségét. Bernády magatartását a városi munkapárti tagok sem értették. További botrányt eredményezett a főispán által városi főügyésszé kinevezett Fekete Andor ügyvéd esete is, akitől a polgármester utasítására helyettese megtagadta az eskübevételt.³⁰⁶ Bár a főispán nyilvánvaló gesztusokat tett a békülésre (például ő terjesztette elő a Bernády kiténtetésére vonatkozó javaslatot), a helyzet csak a lemondásával oldódott meg, 1910 decemberében. Utódja az Udvarhely vármegyei főispán, Haller János volt. Az idős, sokat betegeskedő főispánnal Bernády készségesen együttműködött. Sokatmondó gesztus volt, hogy Erősdy távozását követően, 1911 januárjában Bernády vette át a városi Munkapárt vezetését.³⁰⁷ Azt követően még másfél évig a város polgármestere volt, munkastílusa azonban megváltozott. Kevesebb és rendszertelen időközönként voltak törvényhatósági gyűlések, továbbá a korábban szokásos évnegyedes polgármesteri jelentésekből először félévesek lett, majd végleg elmaradtak. Egyik utolsó polgármesteri expozéjában, ahol a következő évi költségvetést tárgyalta, egyfajta visszatekintést is előadott, mivel tízéves polgármesteri tevékenységét ünnepelte.³⁰⁸ Expozéja végén „figyelemmel mutatott rá arra, hogy a törvényhatóság mindig igyekezett a kormányokkal összeköttetést tartani” – számolt be a *Székely Napló*.³⁰⁹ A kijelentés valójában inkább Bernády politikai attitűdjét jellemezte, gyakorlatilag minden kormányzathoz tudott közeledni, szinte probléma nélkül támogatást szerezni. Politikai pozíciója városi szinten sokak számára annyira tisztázatlannak tűnt, hogy az 1910-es tör-

³⁰⁴ *Székely Napló*, 1910. szeptember 15.

³⁰⁵ Az esetre 1913-ban derült fény, a Pester Lloyd kiszivárogtatása nyomán. Az ügy kapcsán több politikai vezető is nyilatkozott, a Budapesti Hírlap Bernádyval közölt interjút, melyben beismerte az eseményt. *Budapesti Hírlap*, 1913. április 24.

³⁰⁶ *Székely Napló*, 1910. szeptember 20.

³⁰⁷ A korábbi elnök, Csontos Olivér visszalépett (tisztületbeli elnök maradt), a Bernádyt segítő társelnökök Bürger Albert és Bodolla Ferenc voltak. *Székely Napló*, 1911. január 8.

³⁰⁸ *Székely Napló*, 1910. november 12.

³⁰⁹ Uo.

vényhatósági bizottsági tagok választásakor az egyszerűség kedvéért két formáció alakult. Az egyik a Polgármesteri Párt volt. Ahogy a neve is mutatja, többnyire a Bernádyt és az addigi adminisztrációt támogató csoportosulást jelentette. Ellenük pedig az Egyesült Városi Ellenzék jelöltjei indultak, akik minden polgárt tagjuknak fogadtak „pártkülönbség nélkül, aki azt akarja, hogy a városi gazdálkodás becsületes ellenőrzés mellett folyjék ezen túl” – állt a csoport felhívásában.³¹⁰ Tehát mindkét tábor ideológiai-politikai hovatartozása összemosódott, a kettő között a határt a polgármesterhez fűződő kapcsolata, valamint az általa vezetett adminisztrációval való viszony határozta meg. A választásra azért került sor, mivel a lakosság és város területének növekedésével a városi törvényhatóság addigi 58 tagú testületét 78-ra bővítették. Valamint néhány képviselő mandátuma is lejárt, így összesen a három kerületben 27 törvényhatósági bizottsági tagot választottak. A Polgármesteri Párt fölényes győzelmet aratott, a városi ellenzék 27 jelöltből mindössze 3-at tudhatott magáénak az új, kibővült törvényhatósági bizottságban.³¹¹ Így a már országosan is népszerű polgármester valójában ellenzék nélkül tudott dolgozni mandátumának utolsó, rövid időszakában.

Kitüntetése is nagy szerepet játszott polgármesteri karrierjének kiteljesedésében. Bernády kitüntetését Erősd Sándor főispán terjesztette elő a kormányhoz, vélhetően békülési szándékkal. A főispán és a polgármester kapcsolata végig ellenséges volt, bár egy pártba tartoztak, együttműködésről nem lehet beszélni. Erősd több alkalommal gesztusokat tett Bernády irányába, viszont a polgármester a főispán lemondásáig engesztelhetetlen volt. Egy ilyen gesztus lehetett az az 1910 elején a kormányhoz címzett dokumentum, melyben Erősd Bernádyt „a legfelsőbb kitüntetésre” ajánlotta.³¹² Mivel nem volt konkrétan meghatározva, hogy milyen kitüntetésről van szó, ezért ezt a hivatott minisztériumoknak kellett eldönteniük. A marosvásárhelyi politikai viták miatt az ügy azonban egy éven át szünetelt, és senki nem tudott semmi biztosat. A felküldött életrajzváltozatokat sokszorosították. Ezekből egy példányt az Őfelsége körüli minisztériumtól a Hadügyminisztériumhoz küldtek, a szükséges kiegészítő dokumentációval, a megfelelő kitüntetés kijelölésére.³¹³ Bernádynak a közös hadügyminisztériumban is jó kapcsolatai voltak, részben a városban állomásozó katonaság, részben pedig a katonai alreáliskola felépítése körüli lobbitevékenysége miatt. Ezért a Hadügyminisztériumban kiállított tervezet szerint Bernádynak a „közös hadsereg szolgálatában szerzett érdemeiért a harmadosztályú vaskorona rend adományozását javasolták”. Az „érdemei” felsorolásakor a következőket állapították meg: Bernády „a katonai érdekek állandó szem előtt tartásával, a katonai kérdések figyelembe vételénél a legnagyobb előzékenységet tanúsította, és minden alkalmat megragadott arra, hogy a katonaság és a polgárság közötti jó viszonyt

³¹⁰ *Székely Napló*, 1910. december 6.

³¹¹ *Székely Napló*, 1910. december 14.

³¹² A kitüntetéssel kapcsolatos dokumentumok: MNL OL K 148, 376. doboz, 1910-11-5857. csomó.

³¹³ Uo. 186. f.

ápolja és megerősítse”.³¹⁴ Végül elvetették, hogy Bernády katonai kitüntetést kapjon. Vélhetően a fentebb megfogalmazott megállapítások túlzottan erőltetettek voltak, vagy esetleg a Hadügyminisztériumban számontarhathatták Bernády magatartását a nemzeti ellenállás időszakában, amikor az ellenzékkel működött együtt, megszavazva többek között az újoncállítás kötelezettségének megtagadását.³¹⁵ Végeredményben Bernády kitüntetéséről az amerikai útját követően született döntés a Belügyminisztériumban. Bernády a „közélet terén szerzett érdemei elismeréséül” a magyar királyi udvari tanácsosi címet kapta. A szűkszavú hivatalos leirat nem indokolta bővebben az adományozás okait, ezt a főispán hivatalos értesítőlevele pótolta. Ebben az immár új főispán, Haller János, aki szorosan együttműködött Bernádyval, tudatta, hogy „e legmagasabb elismerést városunk közügyei érdekében kifejtett lelkiismeretes áldozatkész működésért és a város példátlan és nagyarányú felvirágoztatásáért” kapta.³¹⁶ Az udvari tanácsosi cím tulajdonképpen egy szimbolikus kitüntetés volt. A régebbi korokban az ország nagyjait udvari tanácsba hívta a császár. Ez az udvari tanács megszűnt, így csak a cím maradt meg, melyet a főtisztviselők, tanárok kitüntetésül kaptak a közügyek terén szerzett érdemeikért. A kitüntetés adományozása általában díjakhoz volt kötve, de adhatta a király díjmentesen is. Bernády esetében díjmentes adományozásról volt szó. A polgármester így 1911. október 22-től (a *Központi Értesítő*ben közzétételt követően) a kitüntetéssel a „méltóságos úr” cím viselését is elnyerte. Vele egy időben Telbisz Károly, Temesvár polgármestere, valamint Bárczy István, Budapest főpolgármestere is hasonló megtiszteltetésben részesült.³¹⁷ Bernády azok közé a városfejlesztő és -építő polgármesterek közé sorolható, amilyen a kortársai közül Éhen Gyula volt Szombathelyen, Kada Elek, majd Sándor István Kecskeméten, Zechmeister Károly Győrben, Bíró Károly Szabadkán, Bárczy István pedig Budapesten. A párhuzammal minden bizonnyal tisztában volt Bernády is, mivel a hagyatékában található egy képes album Szabadka nevezetes építkezéseiről (többek között a vásárhelyihez hasonló szecessziós városházáról). Az album borítójára Bernády a következőt írta: „A szabadkai városháza tervezésében nékem is volt valamelyes részem. Dr. Bernády.” Szándékosan hátrahagyott üzenete a hiúság mellett inkább egy tudatos útmutatás a hagyatéka értelmezéséhez az utókor történészeinek.

A Bethlen Gábor Szabdkőműves Páholyban

Bernády felvétele a budapesti Demokrácia Páholyba eleve azt feltételezte, hogy közvetítésével a szabadkőművesség Marosvásárhelyre is eljut. A páholyt 1905. április 10-én

³¹⁴ Uo. 189. f.

³¹⁵ *Egyetértés*, 1905. július 24.

³¹⁶ Maros Megyei Múzeum Levéltára, D.X.19. doboz, 407. f.

³¹⁷ *Ellenőr*, 1911. november 4.

alapították meg.³¹⁸ Időpontja több szempontból is érdekes: az alapítás napja Bernády György születésnapjára esett. Ez a véletlennek is betudható, ugyanis a korabeli szokások szerint csak egész évfordulókkor ünnepelték a születésnapokat. A páholyalapítás időpontja másrészt az országos nagypolitikai helyzet alakulása miatt érdekes. Tisza István miniszterelnök ugyanis elszánta magát, hogy a konok ellenállás dacára megszünteti a napirend előtti felszólalásokat, az indokolatlan zárt üléseket és a név szerinti szavazásokat. Előbbi kettő az ellenzék osztrukiós fegyvere volt, a hosszú idézetekkel telítődött „agyonbeszélések” akadályozták a kormányzást. Az ellenzék kompromisszumot ajánlott, amelyet a miniszterelnök látszólag el is fogadott, viszont a javaslat feletti vita befejezése előtt puccszerűen mégis átvitte eredeti elképzelését a parlamentben. A gyűlésen keletkezett zajban a Ház elnöke zsebkendőjével jelezte a kormánypárti képviselőnek, hogy felállásukkal szavazzák meg a javaslatot. A hírhedt „zsebkendőszavazás” után a kormányzó Szabadelvű Párt népszerűsége csökkent, számos vezéregyénisége elhagyta a pártot. A király 1905 januárjában feloszlatta a parlamentet, és új választásokat írt ki. A Tisza István erőszakos politikájából kiábrándult többség a Szabadelvű Párt bukását (és későbbi feloszlását) vetítette előre.³¹⁹ Elképzelhető, hogy a direkt politizálást nem folytató városi szabadkőművesség a karitatív munkája mellett a nemzeti ellenállással egyet nem értő, vagy legalábbis a 67-es elveket fel nem adó tagjainak nem hivatalos fórumává vált. A kezdetben tizenegy alapító taggal induló szabadkőműves páholy főmestere egészen a páholy „elaltatásáig” Bernády György polgármester volt. A páholy első korszaka, melyben Bernády is szerepet vállalt, 1915-ig tartott.³²⁰ A páholy székhelye a Széchenyi tér 5. szám alatt található Apollo-palotában volt.

A páholy 1905-ös alapítását követően Marosvásárhelyen a sajtó által szélesebb nyilvánosságot kapott a szabadkőművesség. Tevékenységéről nem is igazán lehetett volna titkolózni e kisváros esetében. 1905 májusában, amikor az első páholyi felvételi szertartások már lezajlottak, akkor kapták fel a helyi hírlapok a témát. Egyik kitudódott gyűlést titkolózásnak minősítette az egyik helyi lap, megjegyezve, hogy a „tisztes magyar ember nem kerüli a világosságot, de nyilvánosan, bátran hirdeti eszméit, csak a gonosz tervekkel foglalkozók keresik mindig a titokzatosság éjjeli leplét”.³²¹

A *Székely Lapok* kormánypárti orgánuma május 21-én címlapon közölte felvilágosító cikkét *A mi szabadkőműveseink* címmel. A Justus írói álnév mögött feltehetőleg Bernády György állhatott, de még valószínűbb, hogy utasítására valamely társa tolmácsolta gondolatait. A cikk azért érdekes, mivel hűen tükrözi Bernády elképzelését a szabadkőművességről. Eszerint a szabadkőművesség „emberek szövetsége, és pedig becsületes emberek szövetsége, egy filozofikus, filantropikus és progresszív intézményben, melynek célja,

³¹⁸ Uo.

³¹⁹ Romsics Ignác: *Magyarország története...* i. m. 71-72. o.

³²⁰ *Ellenzék*, 1925. március 4.

³²¹ *Egyetértés*, 1905. június 7.

a közerkölcsiség, művelődés és felebaráti szeretet terjesztése és a jótékonyság gyakorlása.”³²²

A felvilágosító szándékú cikk dacára a kedélyek nem csillapodtak. A sajtóban, többnyire az ellenzéki lapokban megjelent írások többsége misztikussággal, hazafiatlansággal, klikkesedéssel, hataloméhséggel vádolta a szabadkőműveseket, kiknek megtestesítője természetesen Bernády polgármester volt.

A páholy jegyzőkönyvei, valamint a korabeli visszaemlékezések rácáfolnak az ellenzéki sajtó állításaira. A páholy törekedett arra, hogy karitatív szervezetként jelenjen meg a városi közvélemény előtt. A páholyi munkák (gyűlések) általában (a felvételi vagy előmeneteli szertartásokat leszámítva) a következő tevékenységekben merültek ki: kapcsolattartás a többi szabadkőműves páhollyal, a felhívásaikra fogalmazódó válasziratok, továbbá a magyarországi páholyokat összefogó Szimbolikus Nagypáhollyal való egyeztetés. Emellett a tanácskozások karitatív témákra, tisztújításra, a páholy pénzügyi dolgainak megvitatására tértek ki. A gyűléseket valamely tag láncbeszéde zárta, valamint közölték az özvegyperselybe gyűlt adományok összegét.³²³ Alkalomtól függően a gyűlést vacsora (úgynevezett „vakolás”) is követhette. Gyakori esetnek számított, hogy valamely páholytag vagy testvérpáholy meghívottja tudományos vagy ismeretterjesztő előadást tartott a páholyban, különféle témákban. A Bethlen Gábor Páholy esetében Turnowsky Mór és Tóthfalusi József volt ilyen szempontból a legszorgalmasabb.³²⁴ A páholyt a főmester (Bernády György) vagy gyakori hiányzásai alkalmával a főmester-helyettes (Tóthfalusi József) vezette. A páholy irányelveit a titkár tolmácsolásában ismerjük: a tudatlanság enyhítése, a klerikalizmus megfékezése, a „mesterségesen szított társadalmi kasztrendszer” felszámolása és ezzel egy egészséges magyar középosztály megteremtése.³²⁵ A páholyi munkák alkalmával gyakran szó esett az érdeklődés csökkenéséről, a közönyről.

Annak ellenére, hogy Bernády a polgármesteri teendői miatt gyakori hiányzónak számított, egyik leglelkesebb tagja volt a páholynek. A rendszeres tisztújításokon mindig megerősítették főmesteri pozíciójában, s ezen alkalmakkor ígéretet tett, hogy építőmunkáját az eddigi lelkesedéssel és minden erejével folytatni fogja, nemcsak a páholyban, hanem a profán foglalkozásában is.³²⁶ 1910-et követően, politikai szerepvállalása ellenére rendre megerősítették a páholy főmestereként. A páholy hozzáállását legjobban Tauszik beszéde tükrözte, amelyben kiemelte, hogy Bernády „bármennyire apelál a testvéri belátására, szeretetére, hogy ne állítsák megint a páholy élére, nem teljesítheti kívánságát, mert a Bethlen Gábor páholy Bernády nélkül el nem képzelhető.”³²⁷

³²² *Székely Lapok*, 1905. május 21.

³²³ A Bethlen Gábor szabadkőműves páholy iratai. MTA Kézirattára, Ms 5724.

³²⁴ A Bethlen Gábor szabadkőműves páholy iratai. MTA Kézirattára, Ms 5724/446.

³²⁵ Uo.

³²⁶ A Bethlen Gábor szabadkőműves páholy iratai. MTA Kézirattára, MS 5724/381.

³²⁷ A Bethlen Gábor szabadkőműves páholy iratai. MTA Kézirattára, MS 5724/380.

A Bethlen Gábor Páholy elaltatásához minden bizonnyal a háború és a páholyba bezivárgó politizálás vezetett: „A szabadkőművesi munkát azért hagytam abba, mert a budapesti szabadkőművességnek egy aránylag kicsiny, de agresszívebb tábora az 1913–14 években behurcolta a politikamentes szabadkőművesség helyiségeibe a politikát, és olyan politikai állásfoglalást akart a magyar szabadkőművesség egyetemére ráerőszakolni, amely állásfoglalás ellenkezett, nemcsak az én akkori politikai álláspontommal, hanem főképpen nemzeti érzésemmel és azokkal az ideálokkal, amelyek engem munkára serkentettek. Egy ideig küzdöttem az áramlat ellen, végül pedig beláttam a küzdelmeim hiábavalóságát, kiállottam a sorból”³²⁸ – írta Bernády 1925-ben. Visszatekintésében a budapesti Martinovics Páholy progresszív csoportjára utalt, valamint az ehhez kapcsolódó Galilei Kör polgári radikalizmusára, amely számára ekkor vállalhatatlan volt a kormánykritikák miatt. Így nem volt értelme fenntartania páholya működését, melyet addig saját felfogása szerint formálhatott.³²⁹

Mindennapjai, egyénisége, anyagi helyzete

Bernády György számára a polgármesterség nem az első olyan állása volt, amely rendszeres hivatali munkával járt, hiszen korábban a családi gyógyszerész, valamint a rendőrfőkapitányi tisztség is napi rutinmunkát jelentett. Habitushoz leginkább a rendszeres munkaprogram passzolt. Különösebb szenvedélyeiről nem tudunk. Hivatali teendői az ideje legnagyobb részét lekötötték, így feleségével és örökbe fogadott lányával keveset foglalkozott. A háztartás dolgait sem ő intézte elsődlegesen, ezen feladatok ellátására a felesége, valamint a háztartásbeli személyzet volt hivatott. Persze arra azért gondosan ügyelt, hogy villájának parkja rendben legyen, az épület csinosítására is jutott kevés idő.³³⁰

Reggel hat óra előtt kelt, hat órára a villája előtt levő fogat már indulásra készen várta. Reggelit nem fogyasztott, ebédig az otthonról a hivatalába küldött pohár tej volt az

Bernády kosárdombi villája 1905 körül

³²⁸ *Ellenzék*, 1925. március 4.

³²⁹ Bővebben lásd Fodor János: *Konspiratív karrierépítés? Bernády György szabadkőművessége*. In *Egyed Emese – Gálfi Emőke – Weisz Attila szerk.: Certamen*. 4. köt. Kolozsvár, 2017, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 333-349. o.

³³⁰ ANDJ MS Fond Primăria Tg. Mureș, Varia 648, Vár utca 30. építési engedély sz. 9356-1900. Egy erkéllyel bővült a villája homlokzata, 1905 körül. A villa az építési engedély kibocsátásakor már állt, így elképzelhető, hogy az erkélyhez szükséges módosításhoz kellett. Egy 1905-ös keltezésű képeslapon látható az erkély kialakítása, így akkorra tippelhető a módosítás.

egyedüli táplálék, amit magához vett. Így a reggeli készülődés a borotválkozásra és öltözködésre szorítkozott. Borotválkozási szokásai 1910 környékén módosultak. Ekkoriban

A Bethlen Gábor utca felső vége 1905-ben (képes levelezőlap). Baloldalt a Bernády-villa

vált meg az addigi bajuszától. Öltözködésére mindig különösen odafigyelt. Díszruhában csak nagy ünnepekkor mutatkozott, polgármesteri öltözeke az öltöny volt. Gyakori mondása volt, hogy „nyakkendő nélkül nincs befejezve az öltözködés”.³³¹ Megjelenése mégis viszonylag puritán benyomást keltett, ahhoz képest, hogy lehetőségei többet is megengedtek volna. Ujjain mindig drágaköves gyűrűket viselt. Kalapját magához véve, sétabotját felemelve, a gyorsabb haladásért ruganyos léptekkel a már reá várakozó fogat felé tartott. Ilyenkor általában valamely folyamatban levő építkezéshez hajtatott, ellenőrzésre, melyet rendkívül élvezett. Bernádyra jellemző volt, hogy meghallgatta a szakértők tanácsát, véleményét, viszont minden városi munkálatot, legyen szó középítkezésről vagy a közművesítésről, közelről felügyelt. Mindenben az övé volt az utolsó szó, a tervezőasztaltól egészen a felavatásukig végigkövette a munkálatokat, s olykor, ha valamivel nem volt megelégedve, újracsináltatta a munkásokkal. Az építőtelepekről a Somostetőre vitte a fogat, ahol a város kirándulóhelye épült ki, és a magaslatról belátható volt a város. Itt rövid sétát tett. Az elé táruló városi panoráma segíthette térrendészeti elgondolásai kidolgozásában. Rövid reggeli kitérőjét követően a Városházára hajtatott. Előfordult, hogy a városi polgárok leállították Bernády kocsját, amelyre felkapaszkodtak, és a személyes, elintézésre váró ügyes-bajos dolgaikat sorolták fel neki. Bernádynak, ha volt reá ideje, mindenkit türelmesen végighallgatott. Cigarettatárcájából papírt vett elő, mellényzseb-

³³¹ Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády György emlékezete*. Marosvásárhely, 1999, Impress, 52. o.

ből pedig írószert, és a kis cetlikre jegyezte fel (sokszor olvashatatlan írással) az intézkedésre váró ügyeket, a további rendezést igénylő észrevételeket. Ugyanezekre a cetlikre kerültek fel polgártársainak ügyei is, melyeket lehetősége szerint a legrövidebb időn belül orvosolt.³³²

A szecessziós Városházában levő polgármesteri irodájában a munkát kilenc órakor kezdte meg. Titkára, Csiszér Albert, aki egyzersmind városi aljegyző is volt, már addig elvégezte a postabontási feladatait, és a fontosabb leveleket a polgármester méretes, sötét mahagóni dolgozóasztalára helyezte. Addig az előszoba és a hivatalos helyiségekhez vezető folyosó is tele volt a polgármesterre váró polgárokkal. Csiszér Albert a visszaemlékezések szerint Bernády rokonságából származhatott. Bernády polgármestersége alatt végig közeli munkatársa volt, mindig számíthatott rá. Állítólag Bernády annyira tisztában volt Berci észjárásával, hogy ha például közéleti, politikai témában kezdte mondani véleményét, Bernády megszakítva őt, „rendbe tette” mondanivalóját.³³³

Csiszér Albert

Bernády ezután kezdte meg az ügyfelek fogadását. A meghallgatások gyorsan mentek. Bernády nem szerette a fölösleges szószaporítást, ennek ellenére kedélyesen bánt a legszegényebb polgártársaival is. Persze, ha felbosszantották, rögtön leteremtette tárgyalópartnerét. A városi sajtó beszámolt egy alkalomról, amikor egy csizmadiával ordított. Az incidens apropóját az szolgáltatta, hogy a csizmadi rossz színben tüntette fel Bernádyt a kereskedelemügyi miniszter előtt.³³⁴ Egy másik hír szerint Bernády a közhídi szolgákat az egyik tanácsosa jelenlétében fizikailag is bántalmazta. „A polgármester hatalmi érzetében már annyira elvakul, hogy képes nős, családos embereket csak azon a címen, hogy azok a város alkalmazottjai, megpofozza s rugdossa” – nehezményezte az esetet az újságíró.³³⁵ Ez esetben azonban valószínű, hogy egyszerűen egy lejárató cikkről

³³² Csiszár Lajos emlékiratai 2. Marosvásárhelyi emlékek. MTA Kézirattára, Ms 10.292. 28. f.

³³³ Uo. 5. f.

³³⁴ Az esetről a *Székely Napló* számolt be, viszont a *Székely Ellenzék*, a Bernádyt támogató lap légből kapott koholmánynak minősítette a történeteket. Ezt cáfolva, a *Székely Napló* közölte a levelet, ami kiváltotta a polgármester haragját. *Székely Napló*, 1910. december 1.

³³⁵ *Ellenőr*, 1908. augusztus 13.

van szó, mivel a hír valóságtartalmát az újságíró is megkérdőjelezte. Tény azonban, hogy nem mindenki juthatott be a tágas polgármesteri irodába, meghallgatásra. Érthető módon Bernády utasítására a titkára távol tartotta azon személyeket, akik kritikával illették a munkásságát. „Fizikai lehetetlenség a polgármester úrral érintkezni, annyira igénybe veszi az a nagy munkakör, amelyet ez idő szerint betölt” – jegyezte meg Oroszlány Gábor újságíró, aki a polgármester egyik kritikusaként volt ismert.³³⁶

Bernády a meghallgatásokat tizenegy óráig tartotta, miután a városi tanácsosok, mérnökök, tisztviselők következtek. A városi ügyek érdemi tárgyalását pontban egy óraker szaktította félbe. Ekkor a kocsi már várta, ő pedig a napi sajtóval és a munkájával kapcsolatos ügyiratokkal megrakodva hazaindult. Saját bevallása szerint a városi sajtót ritkán olvasta, bár azok tartalmával tisztában lehetett, ha másként nem, a titkára vagy a tanácsosai tolmácsolásában. A közéleti kérdésekkel napirenden volt, leginkább a fővárosi sajtót lapozgatta. A fővárosi lapok közül a konzervatív-liberális *Budapesti Hírlap*ot olvasta szívesen. A lap főmunkatársával, Béla Henrikkal, aki a század első évtizedében országgyűlési képviselő is volt, jó kapcsolatot ápolt (Béla jelen volt Bernády 1913 januárjában megtartott főispáni beiktatásán). 1911 novemberében Révész Gyula újságíró,³³⁷ a *Budapesti Hírlap* hírovat szerkesztője látogatta meg Bernádyt. Látogatásának nyoma is maradt, a várost és polgármesterét dicséző cikkben, amely *Egy nap Marosvásárhelyen* címmel látott napvilágot.³³⁸

Otthon ebédrel várták, melyet gyorsan és egyszerűen fogyasztott el. Az ebédet követően Bernády félóra pihenőre ledőlt. Fél háromkor indult újra hivatalába, ezúttal gyalog. A rövid sétát követően, munkahelyén az újabb kérelmezőket fogadta. Azt követően a délelőtről elmaradt ügyeket intézte. Öt-hat óra tájékán tartotta a tanácsüléseket. Ezek a tanácsülések határozták meg gyakorlatilag a várospolitikát, amelyet később a törvényhatósági bizottság elfogadott. A tanács a városi törvényhatóság végrehajtó közege volt, de önálló közigazgatási hatóságként működött mindazon ügyekben, amelyek nem tartoztak a közgyűlés vagy más hatóság, szakbizottság alá.³³⁹ A polgármester elnöke alatt működő tanács tagságát a három tanácsos, a főjegyző, a főügyész és korlátozott jogkörrel a rendőrfőkapitány alkotta. A polgármesteri irodai ügyvitel egyik beszédes jellemzője: Bernády hivatalára háromhavonta nagyjából négyszáz ügyirat érkezett, azaz évente kb. másfél ezernyi dosszié átnézése hárult Bernádyra és az őt segítő hivatali személyzetre. Ezeket jórészt el is intézték, akadt olyan periódus, amikor minden ügyiratot lezártnak tekintettek. Bernády a saját hivatala, de a tanács fontosabb ügyeit is pontosan ismerte. A

³³⁶ *Ellenőr*, 1908. november 16.

³³⁷ Révész Gyula a *Budapesti Hírlap* hírovat-szerkesztője volt. Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/r/r21601.htm> (Letöltve: 2016.03.03.)

³³⁸ *Budapesti Hírlap*, 1911. november 3.

³³⁹ A tanács működését a városi önkormányzatban az 1886-os évi XXI. törvénycikk szabályozta. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6214> (Letöltve: 2016.03.10.)

tanácsi értekezlet sokszor elhúzódhatott este hét-nyolc óráig is. A fontosabb ügyek tisztázását és a javaslatok előkészítését követően Bernády ekkor előkészítette a következő törvényhatósági bizottság rendes vagy sürgős ügy esetén rendkívüli jelleggel összehívott gyűlésének napirendi pontjait.

A polgármester évnegyedes jelentései és a törvényhatósági bizottsági jegyzőkönyvek alapján megállapítható, hogy Bernády a törvényhatóságot polgármestersége idején háromhavonta átlagban négy alkalommal hívta össze, melyből egy alkalom rendes, három pedig rendkívüli gyűlést jelentett. Átlagról lévén szó, ez nem tartalmazza az olyan kirívó eseteket, amikor a gyűlések száma megsokszorozódott. Például 1905 tavaszi hónapjaiban (április, május, június) egy rendes és nyolc rendkívüli törvényhatósági bizottsági közgyűlést tartottak.³⁴⁰ Ez egy igen aktív időszak volt, amikor az építkezések zajlottak (katonai csapatkórház, iskolák, új téglagyár stb.), és a gyűlések összehívását Bernády azal indokolta, hogy el kell hártani a városban zajló munkák akadályait. Ilyen természetűek voltak az ebben az időszakban bekövetkezett sztrájkok, minisztériumi leiratokat kellett kihirdetni, aztán voltak olyan ügyek, melyek végrehajtásához Bernádynak meg kellett szereznie a törvényhatóság jóváhagyását. Elmondható, hogy legtöbb esetben ez akadálymentesen történt. A gyűlések napirendi pontjaival kapcsolatban Bernády rendszeresen dokumentálva felkészült, így ha bármilyen kétely felmerült a döntésével kapcsolatban, ő rögtön tudott erre reagálni, legtöbb esetben konkrét szám adatokra is támaszkodva. Bár nem volt kiemelkedő szónok, azon gyűlések alkalmával, amikor határozata ellenállásba ütközött, gyakran nyúlt az „agyonbeszélés” taktikájához az ellenzék kifárasztásának egyik eszközeként. Ilyenkor gyakran megesett, hogy az amúgy is elhúzódó közgyűlésen két- vagy többórás szónoklatokat tartott. A módszer legtöbb esetben sikeresnek bizonyult, a jegyzőkönyvvezető, de sok esetben a sajtó munkatársai is csak nagyvonalakban tudták követni az egyébként ismétlésekkel és közhellyel is teletűzdelt polgármesteri szónoklatot.³⁴¹ Annál ismertebb volt a vitakészségéről. Felkészült debatterként tartották számon. Gyorsan felismerte vitapartneri tárgyi vagy logikai tévedéseit, és azonnal reagált, frapánsan tudott válaszolni, nem mellőzve a gúnyt vagy az iróniát. Nyilvános gyűlésekre vagy vitákra felkészülve érkezett, „beépített” emberei hozták a kellő szavazatszámot, a számára inkább lényegtelen kérdésekben mutatott csak kompromisszumkészséget.

Bernády munkabírására jellemző volt, hogy szükség esetén késő esti óráig a hivatalában maradt. Amikor teendőit így sem tudta befejezni, irataiból hazavitt magával, és egy rövid pihenő után ismét nekilátott a munkának. Amikor kevesebb dolga akadt, és sikerült a hivatalt este nyolc óra körül elhagynia, a megszokott polgári társasági feladatainak

³⁴⁰ ANDJ MS Fond Primăria Tg. Mureș, 5324/1905 dosszié, 3. f.

³⁴¹ Egyik jellemző példa az 1912. november 12-én közzétett beszéde, amely ugyan a jövőbeni tervekről is szólt, de nagy részét mégiscsak polgármesteri megvalósításai felsorolása tette ki. Hatására a közgyűlés megszavazta az egyébként már nagyon eladósodott város következő évi költségvetését. *Székelly Napló*, 1912. november 12.

tett eleget. Több egyesületnek, kulturális és szociális egyesületnek a munkájában vett részt, és a legtöbb ilyen csoportosulás az elnökséggel is „megkínálta” a polgármestert. Egyik ilyen egyesület volt az Iparos Polgári Egyesület, amelyet sok éven keresztül Bernády elnökölt a polgármestersége előtt. Ennek apropóján 1905-ben, az egyesület 25 éves jubileuma alkalmával Bernády tiszteletbeli elnökké választották.³⁴² A sors fintora, hogy Bernády éppen ebben az időszakban távolodott el az egyesülettől, aminek politikai oka is volt: az elnökség lecserélődött, az addigi elnök, Kömőcsy József tízéves mandátumát befejezve, lemondott, és a tisztújítás alkalmával Petry Zsigmondot választották helyébe. A vezetőség többi tagja Petryhez hasonlóan politikailag az obstrukciót támogató ellenzékhez tartozott. Ennek hatására az ellenállás éveiben a korábban politikailag semlegesnek számító (de legalábbis nyíltan nem politizáló) egyesület Függetlenségi és 48-as Polgári Körre alakították.³⁴³ Válaszként Bernády megalakította 1905-ben a Társaskör nevű egyesületet. Az alapítók hangsúlyozták, hogy az alakítandó körből a politika föltétlenül ki lesz zárva, tagokra számítanak a város minden társadalmi osztályából. A többi hasonló egyesülettel szemben „csupán a nemes versenyt akarja fölvenni”.³⁴⁴ Ennek ellenére világosan látszott, hogy a választási kudarc hatására az országosan is összeomlott Szabadelvű Párt marosvásárhelyi vezetőségét és tagjait tömörítendő egyesület alakult Bernády vezetésével, az alelnökök Tauszik B. Hugó iparkamarai elnök (az Iparkamara biztosította az alapítás helyszínét) és Bürger Albert sörgyáros voltak. 1906 decemberében a Társaskör vezetősége megkötötte a házbérszerződést gróf Bissingen Ottónéval, aki az egyesület rendelkezésére bocsátotta Széchenyi tér 39. szám alatt levő ingatlanjának felső emeletét.³⁴⁵ A népszerű sarokházban a Corso kávéház működött, a Társaskör a fölötte levő részen kapott helyet. Csiszár Lajos visszaemlékezése szerint a Társaskör rendkívüli népszerűségnek örvendett városszerte, rengeteg összejövetelt rendeztek, amelyek alkalmával az egyesület székhelye zsúfolásig telt. A Társaskör részben az említett Iparos Polgári Egyesület, de leginkább az ekkor kevésbé jól működő városi Kaszinó szerepét töltötte be. Bernády az Iparos Polgári Egyesületen kívül, hasonló okok miatt a Kaszinót sem látogatta, működését csak később pártolta személyesen. Ez utóbbi tagságát ekkoriban inkább a függetlenségi nézeteket valló bírói, köztisztviselői kar alkotta.³⁴⁶

A Kaszinó elnöke Csongvay Lajos, a marosvásárhelyi ügyvédi kamara elnöke volt, a vezető tagok között szerepelt Bodó Sándor királyi főügyész, Bedő Sándor ügyvéd, akik mind Bernády városi ellenzékéhez tartoztak. A Főtéren található impozáns Pap-palotá-

³⁴² *Székelly Lapok*, 1905. december 28.

³⁴³ *Egyetértés*, 1907. január 29.

³⁴⁴ *Székelly Lapok*, 1905. október 24.

³⁴⁵ ANDJ MS Fond Personal Bernády György, 5. dosszié, 1–4. f.

³⁴⁶ A kávéházak és a Társaskör (ahova a polgárok többsége járt) ugyanis mindenben pótolta a Kaszinót, olykor több kényelmet és szórakozást is biztosítva utóbbinál. Dr. Fekete Andornak emlékirata a Magyar Casino végnapjairól 1948-ig. MTA Kézirattára, Tört. 20341/45, 1. f.

ban működő intézmény felkérését, hogy lépjen be, csak 1911-ben fogadta el Bernády.³⁴⁷ Az 1900-as évek első évtizedében a Kaszinó működésére rányomták bélyegüket az országos politikai események, 1905-ben egyszerre kilencvennégy tag jelentette be kiválását.³⁴⁸

Amikor Bernády nem valamely egyesület vagy intézmény „kínálatából” választott, gyakori volt, hogy ő rendezett mulatságot vagy társas vacsorát. A kosárdombi villájában pazar fogadásokkal várta vendégeit. Az ilyen alkalmaknak általában Bernády névnapja, fővárosi vendég látogatása, Bernády kinevezése vagy valamilyen kiemelkedő esemény adott apropót. Ezek közül az április végén tartott György-napi mulatság nevezhető a legrendszerezettebbnek, mivel szinte minden évben megtartotta, leszámítva 1905-öt, amikor nevelt lánya betegsége miatt, továbbá az 1911–12-es években szabadsága és hivatalos útja miatt maradt el a szokásos ünnepe. Rendszeresítette a kisebb létszámban tartott társasvacsorákat a szűkebb támogatói körével. Egy-egy ilyen bálszerű ünnepség Bernády villájánál általában este 8-9-kor vette kezdetét. Ilyenkor lakását a célnak megfelelően átrendezték, a cselédség számát megnövelték. „Az előcsarnok, ahol a család különben egyszerű polgári élete hétköznapokon eltelni szokott, most csak ruhatár, az emeletre vezető zárt lépcső csarnok, téli kert, a fejedelmi ebédlő tükörsima parkettel táncterem. A férfiszoba, női szalon, hálószoba hosszú fehér abrosszal leterített asztaloknak adott helyet” – szövege az egyik beszámoló 1910-ből.³⁴⁹ „Egyik teremben zene szól s a kitűnő Olivér muzsikájára istenigazába mulat a fiatalság. A másikba az iszogató és csöndesen politizáló urak kóstolgatják a házigazda piros borát. Az erkélyteremből méltóságteljesen vizsgálják a mamák a csillogóbbnál csillogóbb estélyi ruhákat. S aztán a negyedik, az ötödik terem mind zsúfolva mulatni vágyó emberekkel” – számolt be az újságíró egy 1907-es mulatságról.³⁵⁰

Bernády saját házi borai mellett a fővárosból rendelt ételkülönlegességekkel gondoskodott a bő választékról. „A dúsgazdag és kifogyhatatlan büfé a fűtött emeleti lépcsőházban. Tortakárpátok, malac, liba, halrengetegek, apró tésztamezők s valóságos gyümölcs Eiffel-tornyok” – sorolta áradozva a beszámoló. Emellett a kínálat pulykát, balatoni fogast, orosz kaviárt és a tengeri halak különféle változatait is tartalmazta.³⁵¹ A meghívott asszonyok és férfiak a városi elitnek is a krémjét képezték, beleértve a katonai vezetőket. Ilyen alkalmakkor a tánc, mulatság mellett a férfiak külön szalonba vonulva politizáltak, de előfordult, hogy ilyen eseményeken dőltek el a várossal kapcsolatos ügyek is. Bernády külön hangsúlyt fektetett arra, hogy pártfogóit a tanácsstermen kívül, informális környezetben is meggyőzze, ezek a vacsorák tulajdonképpen erre is szolgáltak. Többen az ilyen

³⁴⁷ Biás István: *A marosvásárhelyi Kaszinó száz éve (1832–1932)*. Marosvásárhely, 1932, Benkő László nyomdája, 84. o.

³⁴⁸ Uo. 62–63. o.

³⁴⁹ *Székely Ellenzék*, 1910. február 9.

³⁵⁰ Nátyi Olivér és bandája a korabeli Marosvásárhely vendéglős életének legfelkapottabb cigányzenekara volt. *Székely Lapok*, 1907. január 29.

³⁵¹ Uo.

estélyeket a kolozsvári Apáthy István, Péterffy Zsigmond vagy Magyary Mihály estélyeihez hasonlították.³⁵² Még a kritikusai is elismerték, hogy a Bernády rendezte mulatságok messze kiemelkedtek a városi bál-estély kínálatból.

Az általában hajnalig tartó estélyek alatt Bernády feleségével végig a kedélyes házigazda szerepét töltötte be. Italozási szokásairól a visszaemlékezések azt tartják, hogy a bort és a pezsgőt szerette, de sosem vitte túlzásba. Amikor egy-egy italozás elnyúlt, a bort ásványvízzel hígította, a pezsgőből pedig előtte kizavarta a szénsavat. Azt állították, hogy sosem rúgott be, és „a bor mellett is komoly politikai vitái voltak”.³⁵³ Estélyeken kisebb iparosokkal is tegezőpoharakat ivott. Ezt tette azért is, hogy ha vitába keveredett velük, közvetlenül leszamarazhassa őket. Ünnepeles modora, figyelmes udvariassága és sűrű kézfogásai igen népszerűvé tették minden társaságban. Bernády estéi, ha nem is volt éppen mulatság, általában későn végződtek, néha virradásig is elnyúltak, de a másnap reggelre megbeszélt találkozóira precízre pontosan érkezett.

Polgármesteri lobbitevékenysége ügyeiben elég sokszor utazott a fővárosba. Ilyenkor természetesen felborult a napi és heti időbeosztása. Útjaira nagyon ritkán kísérte el a felesége, leginkább a városi tanácsosok, tisztviselők társaságában utazott. Tanulmányútjai vagy az országos polgármesteri értekezletek miatt gyakran megfordult az ország nagyobb városaiban, vidéken. Budapesti útjai gyakran kerültek szóba a városi sajtóban. A városba érkezésekor már a kíváncsiskodók hada várta, hogy számoljon be az újdonságokról. Oroszlány Gábor újságíró egyenesen azzal vádolta, hogy gyakorlatilag több napot tartózkodik Budapesten, mint Marosvásárhelyen. Oroszlány szerint Bernády havonta húsz napot töltött utazással.³⁵⁴ A nyilvánvalóan túlzott becslést később úgy korrigálta, hogy amikor összeállított egy, az év fontosabb városi eseményeiről beszámoló naptárt, abba belefoglalta, hogy az előző évben, havi lebontásban hány napig volt Bernády távol. Ebből az derült ki, hogy Bernády 1909-ben szinte minden hónapban majdnem egy hetet töltött a városon kívüli ügyek rendezésével, de néha többet is.³⁵⁵

Bernády polgármestersége alatti utazásai egyedül 1911-ben múlták látványosan felül az addigi teljesítményt. Akkor ugyanis polgármestersége alatt, kilencéves városvezetői fáradalmak után először utazott el szabadságra. Feleségével a fővárosba indult, először hivatalos ügyeket intézni, majd Németországba utaztak. A célállomás Drezda volt, ahol fogadott lányukat, Margitot látogatták meg, aki az ottani leánynevelő intézetben tanult

³⁵² Apáthy István természettudós, politikus, Péterffy Zsigmond vasútigazgató, valamint Magyary Mihály nyomdatulajdonos, az *Ellenzék* főszerkesztője, mind a kolozsvári politikai-gazdasági élet meghatározó szereplői voltak. *Székely Lapok*, 1907. január 29.

³⁵³ MTA Kézirattára, MS 10.292. Csiszár Lajos emlékiratai 2. Marosvásárhelyi emlékek (Marosvásárhelyi tréfái). 13-14. f.

³⁵⁴ *Ellenőr*, 1909. november 27.

³⁵⁵ *Ellenőr*, 1910. január 1.

pedagógusnak. Azt követően, a háromhetes üdülés során útba ejtették Berlint, Brémát, Münchent és néhány Rajna menti várost.³⁵⁶

Bernády gyakori fővárosi tartózkodásaikor a Pannónia szállóban szállt meg. A Rákóczi úton található előkelő szállodában Bernády rendszerint az első emeleti erkélyes szobát kapta. A szálloda éttermét használta találkozóhelyként, miniszterek, államtitkárok, művészek és befektetők egyaránt megfordultak itt, amikor a polgármester Budapesten tartózkodott. Itt ismerkedett meg 1910-ben Kós Károly építésszel is, akit a helyszínen felkért a marosvásárhelyi gázgyár és tisztviselőtelep lakóházainak megtervezésére.³⁵⁷

Ilyenkor bérkocsi állt a polgármester rendelkezésére, amelyet rendszeresen igénybe is vett. Ha olykor a nap végére fogatának lovait leizzadva látták, valamilyen városi építkezésem járt. Polgármestersége alatt rendszeres szálláshelyére szoktatta a megyei főméltóságokat is: a Pannónia vált a kedvelt szállásává a mindenkori főispánnak és alispánnak is. De a vásárhelyi előkelőségek mellett is állandóan található volt egy-két városbeli a szállodában. Mivel a városi lapok szerint a szállónak mint tárgyalóhelyszínek meghatározó szerepe volt a város történetében, rendszeresen tudósítottak onnan. „Pannoniában már sok olyan ügy dőlt el, amely nagy fontosságánál fogva följegyzésre érdemes: kinevezési, pénzügyi, gazdasági, politikai és társadalmi természetűek.”³⁵⁸ Állítólag az egyik marosvásárhelyi cukorgyári munkás leánya a szállodában dolgozott szobaleányként. A vendégek közül természetesen Bernádynak volt a legtöbb becsülete a beszámolók szerint.³⁵⁹ Bernády valóban jól élt a fővárosi útjain. Korabeli beszámolók szerint egy-egy ilyen tárgyalása alkalmából nem volt ritka, hogy ezer koronát is elköltött, de volt, hogy többet is. Ezt Bernády állítólag nem útiköltségként számolta el, hanem a soron következő építkezés (mint az iskolák, vágóhíd, vízmű, csatorna, gát, villanytelep stb.) előre nem látható tételeként, így nem kellett felvenni a rendes zárszámadásba, viszont csak a beavatott személyek tudtak róla.³⁶⁰ Amikor azonban a városi ellenzék a törvényhatósági bizottsági gyűlésen és hírlapi úton is tiltakozott Bernády indokolatlanul magas útiköltségei ellen, Bernády elhatározta, hogy minden alkalommal látványosan elszámol. Első ilyen alkalommal, amikor egy 724 koronáról szóló számlát nyújtott be, a törvényhatósági bizottság nevében Ugron Gábor nyugalmazott főispán tiltakozását fejezte ki.³⁶¹ Kérte a polgármestert, hogy „néhány ember okvetetlenkedése miatt ne kényszerítse restelkedésre az egész törvényhatóságot”. Ugron tiltakozásához csatlakozott a törvényhatóság többsége, azzal indokolva döntésüket, hogy aki ilyesmire kíváncsi, az a számvevőségen megtekintheti az efféle

³⁵⁶ *Székely Ellenzék*, 1911. április 4.

³⁵⁷ Benkő Samu: *Kós Károly*. Budapest, 2014, Helikon, 79. o.

³⁵⁸ *Ellenőr*, 1910. március 3.

³⁵⁹ Uo.

³⁶⁰ Csizsár Lajos is a beavatottak közé tartozott. Szerinte, ha az ellenzék rájött volna e kis turpisságra, bajba került volna. MTA Kézirattára, MS 10.292. Csizsár Lajos emlékiratai 2. Marosvásárhelyi emlékek (Marosvásárhely tréfiái). 13–17. f.

³⁶¹ *Székely Napló*, 1911. március 14.

kiadásokat. Bernády a reakció hatására rájátszott a helyzetre: ragaszkodott volna, hogy év végéig minden egyes útját hasonlóképpen elszámolja. A bizalom jeléül indítványát a törvényhatóság szinte egyhangúan leszavazta.³⁶²

Polgármestersége alatt Bernády anyagi helyzete javult. Szállóigéjévé vált azon mondanisa, hogy „én odakint a református temetőben, haló poraimban is nyugodt lelkiismerettel fogok pihenni, mert ennek a városnak egyetlen fillére kezemhez nem ragadt”³⁶³

Ennek ellenére a nyilvánosság elé került néhány olyan zavaros ügy, amelyben érintett volt. 1901-ben eladta a családi gyógyszerár tulajdonjogának felét Hints Zoltán gyógyszerésznek, aki az addigi bérlője is volt.³⁶⁴ A tulajdonjog feléért Hints Zoltán 70 000 koronát fizetett, míg az éves bérlési díj 1600 korona volt.³⁶⁵ A patika eladása mellett több ok szólt: Bernády polgármesteri ambíciói világossá tették, hogy nem a gyógyszerészi hivatást választja. Emellett a gyógyszerár családeltartó szerepe is megszűnt: nagyobbik féltestvére, Dániel a várostól távol eső Torontál vármegyei Bánlakon, majd később a fővárosban volt orvos.³⁶⁶ Két kisebbik féltestvére ugyan Marosvásárhelyen maradt, de Lajos öccse katonai karriert választva tartotta fenn magát, Margit pedig a nemesi származású Geréb Lajoshoz ment férjhez. Bernády György mostohaanyját (1904-es haláláig) pedig vélhetően közösen gondozták. A gyógyszerár eladása Bernádyt egy nagyobb összeg tulajdonába juttatta, amely utáni adózás következtében egy évre, 1902-ben felkerült a virilisek listájára utolsóként, 682 korona 10 fillér egyszeri adóval.³⁶⁷ A gyógyszerár árából érkezett összeget vélhetően városi területek, ingatlanok és részvények vásárlásába fektette. Mindenképp ebből a pénzből építtette és módosította a már említett kosárdombi villáját. A gyógyszerár tulajdonrészének másik felét 1907-ben adta el Hints Zoltánnak.³⁶⁸ A 70 000 koronát ezúttal a gyógyszerész részletekben törlesztette. Időközben Marosvásárhelyen egy ötödik gyógyszerár megnyitását szerette volna elérni Czaich (egyres forrásokban Zaich) Gyula dévai gyógyszerész. Első kérelmét a gyógyszerár nyitásának engedélyezésére 1903-ban utasította el a törvényhatósági bizottság.³⁶⁹ Czaich nem adta fel könnyen, éveken át többször is próbálkozott az engedély megszerzésével. Elkeseredésében hallomásból vett információk alapján azzal vádolta Bernádyt, hogy az új gyógyszerár megnyitásának engedélyét saját maga számára, polgármestersége utánra tartogatja. Czaich szerint korábban azért nem engedte, mert saját eladott patikájának vevője kikötötte, hogy ha időközben új

³⁶² Székely Ellenzék, 1911. március 14.

³⁶³ Marosi Barna: *Bernády György...* i. m. 32. o.

³⁶⁴ Az adásvételt, mivel később jegyezték be, csak az 1902-es évfolyama közölte a Belügyi Közlönynek. *Belügyi Közlöny*, 1902, 209.

³⁶⁵ *Egyetértés*, 1904. július 21.

³⁶⁶ *Magyarország tisztai cím- és névtára*, 20. évf., 1901, 208. o.

³⁶⁷ ANDJ MS Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul muncipalului Tg. Mureș, 81/1901, 121, 124. f.

³⁶⁸ *Belügyi Közlöny*, 1907, 190. o.

³⁶⁹ *Székely Lapok*, 1903. október 16.

MAROSVÁSÁRHELY POLGÁRMESTERE (1902–1912)

gyógyszertár létesül, akkor kevesebbet fog neki fizetni.³⁷⁰ Bernády nem törődött a sajtóvadászokkal, viszont Czaich nem adta fel az ügyet, és a belügyminiszterhez fordult. Sőt, Czaich magát Bernádyt is megpróbálta megvesztegetni, hogy amennyiben a polgármester hozzájárul az ötödik gyógyszertár engedélyezésének elnyeréséhez, „hajlandó csendes társul venni az ötödik gyógytárhoz, vagy hajlandó valamely jótékony célra nagyobb összeget áldozni”.³⁷¹ Bernády végül perre ment, amelynek tárgyalását 1909 áprilisában tartották. A tárgyaláson végül kiderült, hogy tulajdonképpen a többi városi gyógyszerész ellenezte az új gyógyszertár létrehozását, félve a konkurencia miatti veszteségektől.³⁷² Végeredményben Czaich Gyulát csak rágalmazással vádolták (a megvesztegetés vádja alól felmentették), és háromhavi fogházra ítélték. Bernády polgármesteri mandátuma alatt nem létesült új gyógyszertár a városban, arra egészen 1916-ig kellett várni.³⁷³

Bernády polgármesteri fizetésére nem panaszkodhatott, igaz, jogosan gondolhatta, hogy megdolgozott érte. Polgármesterré választásakor, 1902-ben évi 4000 koronás fizetést kapott, amelyhez hozzáadódott az 1000 korona lakbér. Az alábbiakban a polgármester éves fizetése látható koronában:³⁷⁴

Év	Éves fizetés	Lakbérpótlék	Összes illetmény
1902	4 000	1 000	5 000
1904	6 000	1 200	7 200
1905	8 000	1 200	9 200
1910	11 400	1 600	14 880 (1000 korona személyi, 1880 korona kárpótlék)
1912	11 400	1 600	16 880

Bernády fizetése először 1903-ban változott, amikor a tisztviselők béreinek rendezésével együtt a sajátját is megemelte, lakbérpótlékkal együtt. A következő változás, amely egy év múlva történt, kisebb botrányt kavart a törvényhatósági bizottság gyűlésén. Az 1904. április 22-én megtartott közgyűlésen Bürger Albert és társai indítványt nyújtottak be, egy 2000 koronás polgármesteri fizetési pótlék megszavazását kérve, és erre vita tört ki. A többhetes vitát követően a Bernády fizetésemelése mellett állók maradtak többségben.³⁷⁵ Ellenvetésre a további évek polgármesteri fizetésrendezéseit tárgyaló vitáin sem

³⁷⁰ Szabadság, 1906. február 17.

³⁷¹ Székely Ellenzék, 1909. április 2.

³⁷² Uo.

³⁷³ Péter H. Mária: i. m. 80. o.

³⁷⁴ A fenti táblázatot a város költségvetési előirányzataiból állítottam össze. Csak azokat az éveket jelöltem meg, amelyekben változás történt a polgármester fizetésével kapcsolatban.

³⁷⁵ ANDJ MS Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul muncipiului Tg. Mureș, 84/1904, 72-73. f.

került sor. Bernády már természetesnek tartotta az ezzel kapcsolatos egyhangúságot. Az 1907. évi fizetésmódosítást a „villamos mű beváltása körül szerzett érdemei” miatt kérvényezte a törvényhatóság, és Andrassy Gyula belügyminiszter jóváhagyta.³⁷⁶

Bernády polgármesteri mandátuma alatt legutoljára 1912 januárjában végeztek módosítást a köztisztviselői bértáblán, amikor a polgármester személyi pótlékát a meglévő 2000 koronáról 4000 koronára emelték.³⁷⁷ Így Bernády polgármesterségét gyakorlatilag évi 16 880 koronával zárta. Viszonyításképp: a későbbi főispáni fizetése 12 000 korona volt, ugyanennyiben határozták meg az államtitkári fizetést is.³⁷⁸ Más városok polgármesterei fizetéséhez viszonyítva, Bernády éves juttatása kiemelkedő volt. 1910-ben, amikor fizetése 14 000 korona fölé emelkedett, a fizetések szerinti rangsorban gyakorlatilag a budapesti főpolgármester után következett. Egyedül Szeged polgármestere közelítette meg, akinek javadalmazása lakbérpótlékkal együtt 12 000 korona volt. A többi erdélyi nagyváros vezetője mind kevesebbel kellett beérje: Kolozsvár polgármestere 8000 korona fizetést kapott, mellé 1800 korona lakbért, Temesvár polgármestere ugyanannyit, mint a kolozsvári, Arad polgármesterének a bére 6000 korona volt, mellette 1200 korona lakbérpótlékkal.³⁷⁹ Az 1910-et követő fizetésemelés azzal is magyarázható, hogy ekkor Bernády már egyre látványosabban megvált volna a polgármesteri tisztségtől. Lebeszéltek arról, hogy képviselőjelölt legyen, viszont informálisan tudni vélték, hogy minimum egy államtitkári állás várományosa a vele szoros kapcsolatban álló kormánypártnál. Fizetésének újbóli megemelésével vélhetően már megelégedett a polgármesteri megbecsültségével. Politikai ambíciói ekkor már túlszárnyalták a város határait, minimum regionális szintű befolyáson gondolkodhatott, fizetésügyileg is.

Bernády György anyagi bevételeinek csak egy részét képezte a hivatali fizetése. Polgármestersége előtt és alatt is aktívan részt vett a város gazdasági életében. Amellett, hogy jó kapcsolatot ápolt a helyi ipari és egyéb nagyvállalatok kulcsbembereivel, a befektetők városba vonzása is egyik fő célja volt. Több részvénytársaságnak, vállalatnak és szövetkezetnek volt alapító és igazgatósági tagja, ugyanakkor főrészvényese. Ilyen minőségében a jól teljesítő társaságoktól időnként szép összegű prémiummal bővíthette vagyonát. Bernády György polgármesterségének ideje alatt a következő részvénytársaságoknak volt igazgatósági tagja:

<i>Bejegyzett cég/társulás neve</i>	<i>Alapítási év</i>	<i>Alaptőkéje koronában</i>	<i>Igazgatósági tagok száma</i>
Agrár Takarékpénztár Részvénytársaság	1896	1 000 000	16

³⁷⁶ ANDJ MS Fond Personal Bernády György, 7. dosszié, 1907. 1. f.

³⁷⁷ ANDJ MS Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul muncipalului Tg. Mureș, 92/1912, 67–89. f.

³⁷⁸ *Egyetértés*, 1910. január 20.

³⁷⁹ Thirring Gusztáv: i. m. 676. o.

MAROSVÁSÁRHELY POLGÁRMESTERE (1902–1912)

<i>Bejegyzett cég/társulás neve</i>	<i>Alapítási év</i>	<i>Alaptőkéje koronában</i>	<i>Igazgatósági tagok száma</i>
Székely Gyermekjáték és Faárugyár Részvénytársaság	1903	50 000	8
Székely Gabonaraktár Szövetkezet	1906	100	9-15
Marosvásárhelyi Közhasznú Takarékpénztár Részvénytársaság	1909	100 000	7-11
Marosvásárhelyi Helyi Érdekeltségű Vasút Részvénytársaság	1912	16 004 800	12-18

A fenti táblázatban felsorolt pénzügyi intézmények alapításában kivétel nélkül mindegyik esetben részt vett. Bernády a pénzintézetek mellett telkekbe és ingatlanokba is fektette a vagyonát. Tudomásunk van egy szovátai villájáról is, amelyet 1910 körül vásárolt. Öt szobájával és mindennel felszerelt konyhájával a villát az üdülőtelep egyik legszebbikeként tartották számon.³⁸⁰ A szovátai nyaraló mellett Bernády Marosvásárhelyen is rendelkezett ingatlanokkal. A kosárdombi villáját saját tulajdonú széles telekkel vette körül. Attól nem sokkal lejjebb húzódtott a Lehel utca, amelynek meghosszabbításáról 1912-ben döntött a törvényhatósági bizottság. Az utca meghosszabbításának a kivitelezéséhez a tulajdonában levő telket Bernády készségesen felajánlotta alacsony áron a városnak, négyzetméterenkénti 3 koronáért. Az így kapott 3700 korona bevételt pedig a város javára való jótékonyásra ajánlotta, és a következőképpen rendelkezett: 2000 koronát a saját, a neje és lánya nevében adott át a Kultúrpalotának, 1700 koronát az édesapja nevére létrehozott aggmenházi ágyalapítványnak utalt.³⁸¹ Lehel (ma Argeşului) utcai telkének a sarkára 1908 körül egy másik villát is építtetett Toroczkaí Wigand Ede tervezésében. A kétszintes házat az építész-iparművész egyik legsikeresebb marosvásárhelyi lakóházának tartották. A villa melletti kiterjedt telekrészen istálló, nyári konyha, kocsiszín, zuhanyház és egy majoros ház is helyet kapott.³⁸² Ugyanakkor a Szentgyörgy utcai telekről, melyet vélhetően családi örökségként tarthatott meg, és ahol gyerekként lakott, lebontatta a házat, és egy szintén kétszintes lakóházat építtetett Radó Sándor városi mérnök tervezésében.³⁸³ Ezt vélhetően bérbe adta, mivel csak a világháborút követően, 1927-ben költözött oda családjával.

Egy másik telkét felparcellázták, és ott épült ki a polgármestersége alatt a Tisztviselőtelep. A kosárdombi villáitól nem messze eső területről, melyet korábban Höblingmajornak neveztek, felfelé haladva ugyancsak a Somostetőre lehet feljutni. A dombol-

³⁸⁰ Józsa András szerint lehetséges, hogy a villát az eladott gyógyszerár árából vásárolta. Józsa András: Dr. Bernády György és családja. In Fodor János – Nagy Miklós Kund – Pál-Antal Sándor szerk.: *Bernády, a városépítő*. Csíkszereda, 2015, Alutus, 47-48. o.

³⁸¹ *Marosvásárhely*, 1912. szeptember 1.

³⁸² *Székely Napló*, 1914. január 1.

³⁸³ Man, Ioan Eugen: *Târgu-Mureş, Istorie urbană din anul 1850 până la primul război mondial*. Tirgu Mureş, 2009, Nico, 413. o.

dalon levő kilencholdas területet Bernády 1907-ben vásárolta meg 14 000 koronáért. Később, 1910–12 között Kós Károly tervei alapján kiépült, és felparcellázását követően többszörösét kapta érte a várostól: 65 000 (más forrás szerint 72 000) koronát.³⁸⁴ Emiatt többen telekspekulációval és panamázással vádolták meg. A vád alól felmentették bizonyíték híján, feljelentőjét (Petry Zsigmond) pedig megbírságotlák.³⁸⁵

Családja

Bernády polgármestersége alatt családi életre nagyon kevés ideje jutott. Az első években (1903–1904) családi tragédiákkal kellett megküzdenie. Kisebbik öccse, a főhadnagyi rangig eljutó Lajos 1903-ban hosszas szenvedés után elhunyt tuberkulózisban.³⁸⁶ Alig néhány hónap múlva, ugyanazon év októberében leánytestvére, Margit is eltávozott az élők sorából. A méhgyulladás következtében elhunyt feleség hat árva hagyott férje gondjaira.³⁸⁷

Bernády második feleségével való viszonya látszólag rendben alakult. A villában rendezett társas vacsoráról és bálokról szóló beszámolók mindig arról írtak, hogy a pár kedélyesen, kedvesen fogadta vendégeit. Bernády György felesége kihasználta a város első családjának kijáró hódolatot, bizonyosan igényt is tartott rá. A város egyleti életében azonban alig volt aktív. A nőegylet tagjaként egyetlen alkalommal szerepelt hangsúlyosabban a városi sajtóban: a városi nőegylet jótékonsági estélyt szervezett, melynek bevételeit az árvaháznak adományozta. Az estély egyik fénypontját Jókai Mór művének színpadi adaptációja jelentette, a *Szigetvári vértanúk* előadása. A főbb szerepekben hivatásos színészek, de lelkes amatőrök is játszottak. Ifj. Ugron Gábor későbbi főispán Zrínyi Miklós szerepében tündökölt, Bernádyné pedig Juranics feleségét, Máriát alakította. Az amatőr darab közönségsiker volt, Bernády feleségének alakításáról az összes városi lap beszámolt.³⁸⁸ A beszámoló készítőjének vélhetően nem volt tudomása a polgármester feleségének korai színészi szárnybontogatásairól. A fentebb bemutatott kép azonban csalóka, mivel érződik, hogy ezekkel a beszámolókkal inkább a polgármester tetszését szerették volna megnyerni, udvariasságból íródtak. Ugyanis a korabeli városi közvélemény Bernády feleségét cigány származásúnak tartotta, erről pletykáltak. A rosszindulatú nyárspolgári vélekedésnek valószínűleg nem volt igazságalapja. Hasonló rosszindulattal a korai színészi teljesítményét is csak „kóristaságnak” vélték.³⁸⁹ Elképzelhető, hogy ez a

³⁸⁴ *Napló*, 1910. július 1.

³⁸⁵ *Székely Ellenzék*, 1910. december 12.

³⁸⁶ *Székely Lapok*, 1903. július 5.

³⁸⁷ *Székely Lapok*, 1903. október 3.

³⁸⁸ *Székely Lapok*, 1903. január 13.

³⁸⁹ Marosi Barna: *Bernády...* i. m. 50-51. o.

megbélyegzés Bernády György későbbi feleségétől is származhatott, aki nyilvánvalóan nem szívlelhette túlságosan férje előző affairjait.³⁹⁰ Mindennek ellenére „cigány Erzsi” szépsége a korabeli megítélések szerint is elvitathatatlan volt, mint ahogy az is, hogy a polgármesteri villa („szegény Gyuri elbújt vele a városi erdő alá”) háztartását végig pedánsan vezette.³⁹¹ A polgármesteri házaspár további „polgárpukkasztását” is le kellett nyelje a városi közvélemény: örökbe fogadott kislányuk, Margit zsidó származású volt. A kislány nevelésével leginkább Bernády felesége foglalkozott, ilyesmikre az igencsak elfoglalt polgármesternek nem jutott ideje. Iskoláit a lány Drezdában végezte. Tanítónőnek tanult, amihez a megfelelő anyagi támogatást megkapta nevelőapjától.

Bernády főispáni kinevezését követően (1912 után) igencsak átrendeződött a családi élete. Huszonnégy évig tartó második házassága – mely nem csupán benne hagyott örök nyomokat, de a város történetének részévé vált – szintén válással végződött. Az 1909–1911 között felépült Kultúrpalotába lépve, az előcsarnokát Körösfői-Kriesch Aladár freskói díszítik. A nagyterem bejáratával szemben állva, az attól baloldalt látható *Székely mesemondás* címet viselő freskón a vásárhelyi közvélemény az ülő kék ruhás hölgy képében Bernády második feleségének a vonásait vélte felfedezni. A mögötte mezitláb álló, összekulcsolt kezű, szintén kék ruhás kislányban pedig a kis Margitkát örökítette meg a művész.

A váláshoz vezető okokat nem ismerjük, de vélhetően a hosszan tartó utazások, távollét okozta elhidegülés tehetett tönkre a házasságukat. Örökbe fogadott lányuk távol élt tőlük, és úgy látszik, benne sem találtak végleges összekötő kapcsolatra. Hűtlenségről nem szóltak a városi pletykák, azonban egy esetben mégis szokatlan beszámolót közölt a sajtó. 1908 júniusában a *Székely Lapok* egy fővárosi újságban megjelent cikkre lett figyelmes. A cikkben egy pórul járt polgármester esetét mutatták be (nevét nem közölték), aki a fővárosi Jardin de Paris mulatóhelyen pezsgőzött, és az őt körülvevő hölgyek ellopták a pénztárcáját. Az eset csak reggel derült ki, amikor a gyanútlan vendég fizetni akart. Az is ekkor derült ki, hogy egy nő városvezetőről van szó, aki az esetet követően nem is a felesége miatt aggódott, hanem azért, mert elköltött pénzét a városi tanácstól kapta, amivel a berlini vízvezetékek rendszerét kellett volna tanulmányoznia.³⁹² A lap a következő számban továbbra is fenntartotta a rosszmájú találgatásokat. „Hol a város feje? Ez az izgató kérdés foglalkoztatja most Marosvásárhely kultúrnépét. Vajon hol van? Kérjük mi is. Berlinbe tanulmányozza-e a vízvezeteki csöveket, vagy pedig a Jardin hölgyeivel mulatozik Budapesten?” – teszi fel sejtelmesen a kérdést a *Székely Lapok* újságírója.³⁹³ Egy oldallal tovább már maga a hazaért polgármester mesének állította be a Jardinban történeteket, továbbá

³⁹⁰ Szépréti Lilla: Bernádyné. *Látó*, 1991. július, 2. évf., 7. sz., 811. o. Interneten: <http://lato.adatbank.transindex.ro/print.php?cid=1024%22> (Letöltve: 2016.09.24.)

³⁹¹ Marosi Barna: *Bernády...* i. m. 51. o.

³⁹² *Székely Lapok*, 1908. június 25.

³⁹³ *Székely Lapok*, 1908. június 27.

kijelentette, hogy nem ismeri a fentebb említett mulatóhelyet.³⁹⁴ Végül a többi városi lap is megerősítette, hogy a polgármester a hódmezővásárhelyi polgármester-kongresszuson tartózkodott, így az eset vélhetően nem Bernádyval történt.³⁹⁵ Viszont amennyiben mégis, támogatói köre szorosan összezárt volna, így a teljes igazság nem derült volna ki. Megfontolandó Marosi Barna azon megállapítása ezzel kapcsolatban, hogy „a válasra talán egyformán okot szolgáltatnak mindketten”.³⁹⁶ Bernády második házassága leghamarabb 1913 decemberében romolhatott meg véglegesen, addig ugyanis többé-kevésbé közösen szereztek a városi társasági élet nagyobb eseményein.

Bernády György harmadik házassága mondhatni akkori „rangjához” méltó volt. 1915. április 21-én állt ismét oltár elé, ezúttal Budapesten. Új hitvese Kléh (más forrásokban Kleé) Erzsébet volt, Budapest főpolgármesterének, Heltai Ferencnek az özvegye.

Bernády közeli baráti kapcsolatot ápolt Heltaival, olyannyira, hogy amikor a főpolgármester egészségi állapota válságosra fordult, a család kérésére Bernády meglátogatta Bad Ischlben, ahol végül elhunyt.³⁹⁷ Vélhetően egyre sűrűbb fővárosi útjai során továbbra is tartotta a kapcsolatot a dúsgazdag főpolgármester özvegyével, kettejük viszonyának szálai – ahogyan egy marosvásárhelyi lap írta – csendben, feltűnés nélkül szövődtek. Az esküvő a háborús

Bernády György Budapesten, 1915-ben. Mellette valószínűleg harmadik felesége, Kleé Augusztia Erzsébet

helyzetre való tekintettel diszkréten zajlott. A helyszín a volt főpolgármester Heltai utcai házában volt, a körülményekhez képest „szűk” körben. A polgári esketést Bárczy István, Budapest akkori főpolgármestere tartotta, az egyházi szertartást a Marosvásárhelyről érkező Tóthfalusi József református lelkész, Bernády barátja. A tanú Bernády részéről Sándor János belügyminiszter volt, felesége részéről pedig Némethy Károly belügyi államtitkár.³⁹⁸ Az eseményen jelen volt több kormánytag és országgyűlési képviselő, valamint a fővárosi előkelőség egy része. Az eseményről a fővárosi és a marosvásárhelyi lapok is tudósítottak. A gyors házasságkötést követően a Hungária szálló éttermében ebédeltek a vendégek. Utána az új házaspár rövid nászútra utazott Bécsbe, a feleség családjához

³⁹⁴ Uo.

³⁹⁵ A kongresszust lezáró halvacsa és mulatozás ugyan nem hasonló körülmény, de mégsem zárja ki, hogy esetleg más alkalommal ilyesmi nem történhetett. *Budapesti Hírlap*, 1908. június 26.

³⁹⁶ Marosi Barna: *Bernády...* i. m. 52. o.

³⁹⁷ Természetesen temetésén is részt vett. *Székelly Ellenzék*, 1913. augusztus 10.

³⁹⁸ *Pesti Hírlap*, 1915. április 22.

és rokonaihoz.³⁹⁹ A nászutat követően Marosvásárhelyre érkeztek vissza, ahol Csernáth Géza Kossuth utcai házában rendeztek be számukra egy ideiglenes lakosztályt. A fővárosi úri vendég kellemes hatást keltett a városi közvéleményben.⁴⁰⁰ Látszólag a családba is gyorsan beilleszkedett: „A főispán neje szeretettel ölelte keblére a főispán nevelt lányát, melegséggel fogad minden megnyilatkozást, és az első impressziók rendkívül kellemesen érintették” – írta az *Ellenőr*.⁴⁰¹ Bernády esküvőjét követően pár hónap múlva korábbi felesége is újrَاهázasodott. Új hitvese Riha Ferenc városi főszámvevő, tartalékos főhadnagy volt.⁴⁰²

Bernády házassága a meleg városi fogadtatása ellenére hamar véget ért. Alig telt el fél év az esküvő óta, amikor a következő hír jelent meg egy kolozsvári lap hasábjain: „Nem új dolog, már hónapokkal ezelőtt beszélték, hogy Bernády György, Marosvásárhely főispánja válik a feleségétől. Bernádynak Heltai Ferenc özvegye nem az első felesége. Hogy mi az oka a rövid házasság után a válásnak, magánügy s nem kutatjuk.”⁴⁰³

A rövid házasság oka az lehetett, hogy Bernády fővároshoz szokott hitvese képtelen volt alkalmazkodni a kisvárosi életformához. A gyors válást követően Bernády Bethlenbe látogatott, az ottani rokonsága felkeresése céljából.⁴⁰⁴

Bernády negyedik, egyben utolsó esküvőjét Marosvásárhelyen tartotta. Utolsó felesége a 18 évvel fiatalabb Kelemen Margit volt. Új hitvese marosvásárhelyi születésű volt, Kelemen Ádám mérnök leánya, aki szintén túl volt már egy házasságon. Előző hitvese Schmidt Frigyes honvéd főhadnagy, akitől 1906-ban vált el, mivel a vérbajból származó idegbetegsége miatt fegyverrel támadt Margitra.⁴⁰⁵

Kelemen Margit, Bernády György negyedik felesége

³⁹⁹ *Ellenőr*, 1915. április 19.

⁴⁰⁰ *Székely Ellenzék*, 1915. április 28.

⁴⁰¹ *Ellenőr*, 1915. április 28.

⁴⁰² *Székely Ellenzék*, 1915. június 17.

⁴⁰³ Köszönettel tartozom íf. Bertényi Ivánnak, aki felhívta figyelmem ezen apró hírrészletre. *Kolozsvári Tükör*, 1915. november 2.

⁴⁰⁴ *Székely Ellenzék*, 1916. január 18.

⁴⁰⁵ Józsa András: i. m. 39. o.

Bernádyval már akár gyerekkorában találkozhatott a kis Margit, ugyanis mindketten a Szentgyörgy utcában laktak. Emellett Bernády patikájának egyik bérlője, később tulajdonosa, Hints Zoltán Kelemen Margit testvérét, Kelemen Ilonát vette feleségül, így ismerkedtek meg.⁴⁰⁶

Bernády és Kelemen Margit 1916. december 19-én kötöttek házasságot, mondhatni titokban. A református egyház anyakönyvei között is könnyen átugorható az esemény. Az 1917-es évi házasságkötési feljegyzések között lehet megtalálni, melyhez semmilyen más információ nem kapcsolódik (tanúk kiléte, eskető lelkész stb.).⁴⁰⁷ Gyaníthatóan a korábbi sikertelen házasságokból kiindulva, Bernády a teljes diszkréció mellett döntött. A városi hírlapok sem számoltak be a frigyről. Bernády minden bizonnyal utolsó felesége mellett találhatta meg a családi békét, ugyanis 1919-ben (ekkor Bernády 55 éves volt) megszületett egyetlen édesgyermek, Györgyike. Személyes levelezésükben Bernády „drága Margitomnak” és „imádott jó angyalomnak” szólította feleségét, tíz év házasság után is. Bár a korábbi feleségeivel való levelezése nem került elő, az olykor rideg, realista politikus magánleveleiből egy igencsak érző, kedves ember rajzolódik ki. Felesége már 1917-ben az újsághírekben szerepelt, a Székelyföldi Népinternátus Egylet igazgatósági tagjaként, a többi városi főméltóság hitvesei között.⁴⁰⁸ Látszik, hogy gyorsan hozzászokott az új család életmódjához.

⁴⁰⁶ Péter H. Mária: *Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai*. 2. köt. Kolozsvár, 2013, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 36. o.

⁴⁰⁷ Marosvásárhelyi Vártemplomi Egyházközség házassági anyakönyvei, 1916–1985, I/5 köt., 4. f.

⁴⁰⁸ *Székely Napló*, 1917. május 15.

IV.

Főispáni tevékenysége és az első világháború

(1913–1918)

Bernády György az építészövezetesi székház avatásán. Balra tőle Bürger Albert sörgyáros, jobb oldalán Gráf József, Radó Sándor, Csiszár Lajos

Bernády főispáni kinevezését sokan a polgármestersége éveiben felhalmozott tetemes kölcsönök miatti felfele buktatásnak vélték. A kormány valós szándékát nem ismerjük ezzel kapcsolatban, az azonban beszédes, hogy Marosvásárhely polgármesterét „csupán” városi főispánná nevezték ki. Miközben az addigi gyakorlat szerint tulajdonképpen a megye élére kinevezett főispán volt Marosvásárhely főispánja is egy személyben, Marosvásárhelyen 1913-tól kezdődően a város ügyeiért felelős főispán Bernády volt, a megye élére pedig Szász Józsefet, Alsó-Fehér vármegye addigi főispánját nevezték ki. Az 1853-as születésű Szász Józsefet az erdélyi szórványvidék egyik erős Tisza-párti embereként tartották számon. Neki tulajdonították, hogy az 1910-es országgyűlési választásokon a koalíciós évek alatt elvesztett alvinci és magyarigeni választókerületeket visszaszerezte Iuliu Maniutól és Alexandru Vaida-Voevodtól a magyar képviselőknek.⁴⁰⁹ Bernády ugyanakkor a kereskedelemügyi minisztertől is megbízást kapott: 1912. december 31-től a Székelyföld iparfejlesztési miniszteri biztosává nevezte ki. Így többbretű feladata a kormány részéről mégis túlmutatott a városon, regionális hatáskörre. Ezért is érdekes,

⁴⁰⁹ Székely Napló, 1912. december 31.

hogy a megyei főispáni tisztséggel mégsem bízta meg a kormány. Ez vélhetően a korábbi főispánnal, Erődsy Sándorral már vázolt összetűzései miatti büntetés lehetett. A városi közvélemény egy része örült a tisztség különválasztásának, mivel így több kormányzati figyelem jutott a városnak.⁴¹⁰

A főispáni kinevezéssel Bernády jóval nagyobb mozgásteret kapott a polgármesteri tisztséghez képest. A főispán jogkörét az 1886-ban kiadott XXI. törvénycikkely szabályozta, mely szerint a főispán a végrehajtó hatalom képviselője, egyúttal közvetítő közege a törvényhatóság és a kormány között. Jogában áll a törvényhatóságok tisztviselőit kinevezni vagy visszahívni, ellenőrzi a törvényhatósági önkormányzatot, és őrökdi a kormány elképzeléseinek helyi végrehajtása fölött. Végrehajtja a kormány rendeleteit, a nem engedelmeskedő tisztviselő közegeket vizsgálat alá vonhatja vagy tisztségükből elmozdíthatja. A törvényhatóság a sérelmezett főispáni eljárások ellen közvetlenül a képviselőháznál kereshet orvoslatoat.⁴¹¹ Tulajdonképpen Bernády a kormánytól függő (közvetlen felettese a miniszterelnök volt), viszont jóval kiterjedtebb jogkörű városvezetői funkcióba került, amely lehetővé tette városfejlesztési terveinek folytatását. Kinevezése, majd az azt követő beiktatása városi ünnepség keretében zajlott le. A városi tanács Haller István leköszönő megyei főispán mellett Bernády Györgyöt is a város díszpolgárává választotta. Díszpolgári oklevelét egy év múlva, 1914. január 17-én adták át, ünnepélyes keretek között. Ez volt az utolsó jelentősebb ünnepélyes aktus, melynek központi szereplője a város főispánja volt. Elrendelték továbbá Bernády életnagyságú arcképének megfestését a tanácsterem részére.⁴¹² Ez utóbbi nem valósult meg, egész alakos képét csupán húsz év múlva, 1934-ben festette meg Bordi András festőművész.

Bernády főispáni beiktatására 1913. január 11-én került sor. A beiktatás igazi népünnepellyé alakult. A hírlapi beszámolók szerint aznapra a fővárosi és vidéki vendégek az összes szállodai helyet lefoglalták. A vendégek között számos miniszteri tanácsos, képviselő, fővárosi bankvezér, megyei küldött volt, valamint megjelent Torda, Gyergyószentmiklós, Szászrégen, Brassó, Nagyenyed, Csíkszereda, Székelyudvarhely, Dicsőszentmárton, Nagyszeben, Vajdahunyad és Déva polgármestere.⁴¹³ A Főtér az alkalomra zászlódíszbe borult. Számos transzparens éltette az új főispánt. Bernády díszmagyarban jelent meg szünni nem akaró éljenzés közben a zsúfolásig megtelt Városháza dísztermében. A főispáni esküt követően Bernády ünnepi programbeszédében elsősorban a városfejlesztések folytatását hirdette.⁴¹⁴ A beszéde után az eskü letétele, majd az ünnepi fogadások szerepeltek a programban. A napot egy alkalmi színházi előadás zárta: Herczeg Ferenc *Bizán-*

⁴¹⁰ Székely Ellenzék, 1913. január 1.

⁴¹¹ 1000 év törvényei. Internetes adatbázis, CompLex Kiadó Kft. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6214> (Letöltve: 2016.06.10.)

⁴¹² Uo.

⁴¹³ Székely Napló, 1913. január 9.

⁴¹⁴ Székely Napló, 1913. január 12.

cát tekinthette meg a közönség a kolozsvári Nemzeti Színház vendégszereplésében. Az eseményre a város díszvendégeként a darab szerzője is ellátogatott.⁴¹⁵

Bernády főispáni irodája a Városházán kapott helyet, így nem kellett a Megyeházán székelő megyei főispánnal osztoznia hivatalával. Személyi titkárának Marthy Ferenc addigi rendőrkapitányt (és későbbi polgármestert) nevezte ki. Polgármesteri titkára, Csiszér Albert a tisztújítással (polgármester-váltás) főjegyzői állásba került. A városi törvényhatóságban az aljegyzői állásba Marthy Ferencet választották meg.⁴¹⁶ A polgármester Hofbauer Aurél addigi helyettes polgármester lett, így gyakorlatilag a kulcshelyekre Bernády bizalmi emberei kerültek.

Bernády hivatala elfoglalását követően egyik első intézkedéseként a városi és megyei főispáni tisztség különválásával keletkező problémákat orvosolta. Hivatala ekkor még nem volt külön távirati számjelkulccsal ellátva, ezért amíg ez nem történt meg,

Szász József megyei főispánnal közösen használták a főispáni táviratvonalat. Továbbá intézkedett, hogy a hivatalt lássák el külön pecsétnyomókkal, bélyegzőkkel, nyomtatványokkal, amelyiket a megyei kormánybiztostól immár függetlenül használt.⁴¹⁷ Új pecsétnyomóján a törvény szerint az ország címere szerepelt, melyet a *Marosvásárhely főispánja* körirat díszített.

A budapesti, de főleg a székelyföldi vendégek tisztelettevése a beiktatáson nem volt véletlen, ugyanis miniszteri fejlesztési biztосként Bernády programbeszédében ígért tette a régió fellendítésére.⁴¹⁸ Az ellenzék is reményeket fűzött Bernády régiófejlesztő koncepcióihoz. László Gyula, a Székely Társaság egyik vezetője az *Ellenőrben* közölte véleményét erről. Szerinte Bernády megbízásával kapcsolatosan nem a program a lényeges, hanem a minél gyorsabb kezdés és végrehajtás. A Munkapárttal kevésbé szimpatizá-

Marthy Ferenc

⁴¹⁵ *Marosvásárhely*, 1913. január 1.

⁴¹⁶ *Marosvásárhely*, 1913. április 15.

⁴¹⁷ Az ezek beszerzéséért kiadott 33 koronát elszámoltatta a Belügyminisztériummal. MNL OL K 148, 376. doboz, 674. cs., 1919–11–1764. 60–69. f.

⁴¹⁸ *Székely Napló*, 1913. január 12.

ló László Gyula szerint Bernády a legtökéletesebb a miniszteri biztosi posztra, ugyanis megvan a kellő függetlensége és forrásszerzési tapasztalata, továbbá gyakorlatias.⁴¹⁹

Iparfejlesztési és főispáni megbízatása a korábbihoz képest jóval több utazást jelentett Bernády számára. Utazásai révén sikerült bővítenie összeköttetéseit az erdélyi megyei és városi vezetőkkel, és e kapcsolatokat jól tudta kamatoztatni az impériumváltást követő időszakban. Utazásai a világháború kitörésével is folytatódtak, az első másfél évben azonban az iparfejlesztési munkálatok megtorpantak.

A trónörökös pár elleni merényletről még június 28-án hírek érkeztek Marosvásárhelyre. Másnap a kora délelőtti órákban már megjelentek a helyi lapok első rendkívüli különkiadásai, amelyeket különkiadások követtek, részletes információkkal a gyilkosságról. Ezt követően adta ki utasításban Bernády a város polgármesterének, hogy tegye meg a gyászoláshoz szükséges intézkedéseket. Utána gyakorlatilag a hétköznapi városi viták folytatók: a városi költségvetés súlyos deficittel zárult, Bernády a munkapárti vacsorán a párthűség betartására buzdította társait, illetve elutazott a város polgármesterével a fővárosba banki kölcsönök ügyében.⁴²⁰ A tárgyalások azonban szüneteltek, így a polgármester nyaralni, Bernády pedig iparfejlesztési miniszteri biztosi teendőit teljesítő körútra indult Brassó és Háromszék vármegyékbe.⁴²¹ Azonban a hadiállapot beálltával Bernády kénytelen volt iparfejlesztési körútját megszakítva Budapestre utazni. A fővárosban utasításokat kapott a rendkívüli helyzet kezelésével kapcsolatosan. Addig az ország többi településéhez hasonlóan a városban a háborús lelkesültség mámora uralkodott. Bernády 1914. július 31-én intézte a város közönségéhez első felhívását, amelyet első oldalon közöltek a helyi lapok, de önállóan, plakátokon is megjelent. Ebben ugyanúgy, mint az egy nappal korábban elmondott beszédében, a hűség és hazaszeretet hívószavaival buzdította a város polgárait a harci kötelességeik teljesítésére, azokat pedig, akiket a „kötelesség vagy a balsors megfosztott attól a szerencsétől”, hogy a fegyveres erők kötelékébe lépjenek, adományozásra és segélyezésre kérte fel.⁴²² Bernády éltet-

Bernády György a főtéren, Arz Arthur altábornaggal beszélget, 1916

⁴¹⁹ *Ellenőr*, 1913. január 28.

⁴²⁰ *Székely Napló*, 1914. július 11.

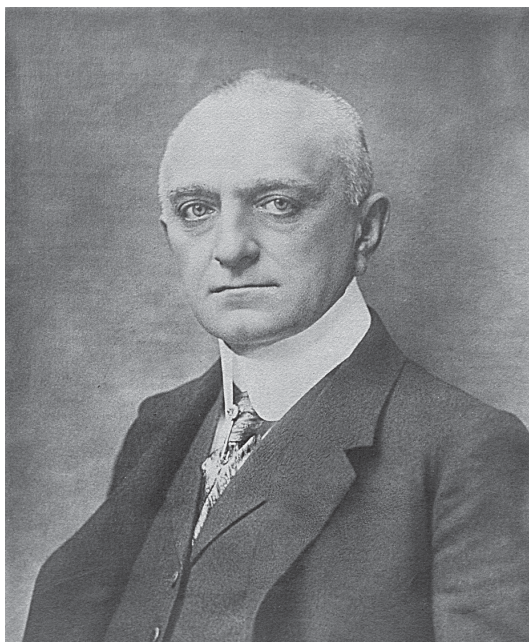
⁴²¹ *Székely Napló*, 1914. július 26.

⁴²² Felhívás M.-Vásárhely sz. Kir. Város közönségéhez. Maros Megyei Múzeum Levéltára, D. X. 18. doboz.

te Tiszát, a királyt, valamint a német császárt. A kormány hű embereként teljes mértékben a háború mellett foglalt állást.⁴²³ Azok közé tartozott, akik a hátországban teljesítették kötelezettségeiket. Vele ellentétben Désy Zoltán marosvásárhelyi országgyűlési képviselő, aki egyébként két évvel idősebb volt Bernádynál, önként hadba vonult.

Bernády első háborús röpiratát *Kötelességeink* címmel jelentette meg. Ennek szövegét 1914. november 15-én olvasta fel, első szerepléseként az általa építtetett Kultúrpalota dísztermében, a szintén általa alapított Közművelődési Egyesület matinéján. Második röpiratának szövegét 1916 februárjában olvasta fel, a háború 19. hónapjában. Takarékoságra intette a lakosságot. Röpiratában a nőknek is üzent, a divatcikkék mellőzésére buzdította őket, mivel a prém és a bőr a háború idején kifejezetten érték, ezért szerinte bűnnek számít ilyen hivalkodó ruhákban megjelenni.⁴²⁴ Szerinte természetesen fényűzés is „idegen rongyokat” hordani, mivel a francia és angol divatcikkék megvásárlása a háborús ellenséget erősíti.

Bernádynak a háború kitörése után több alkalma akadt buzdító vagy éppen helyzetértékelő beszédeket tartania. Két háborús röpiratát közölte *Kötelességeink* és *Intelmek* címen. Beszédeinek másik fontosabb fóruma a háború előtt meghonosított vacsorák voltak, amelyek az elején informális munkapárti összejöveteleknek számítottak, a háború alatt pedig pártkülönbség nélkül kíváncsiak voltak az emberek Bernády mondandójára. Ez részben annak volt köszönhető, hogy az érvényben levő sajtócenzúra miatt a helyi lapok eleve késve tájékoztattak a háborús harctéri helyzetről, Bernádynak pedig, aki távirón keresztül kapcsolatban állt a kormánnyal, általában naprakész információi voltak. Bernády helyzetértékeléseire többen kíváncsiak voltak, hozzá hasonlóan szomorkodtak Przemysl elestekor, vagy örültek az isonzói csaták sikerének.⁴²⁵ A Transsylvánia szálló éttermében tartott vacsorák mellett tömegrendezvényeket is szervezett Bernády, amelyekbe a katonaság mel-

Bernády György portréja, Marosvásárhely főispánjaként, 1916 körül

⁴²³ *Székely Napló*, 1914. augusztus 1.

⁴²⁴ *Székely Ellenzék*, 1916. január 15.

⁴²⁵ *Székely Ellenzék*, 1915. március 29.

lett a városi lakosságot is bevonta. Ennek nyilván az a része járt el a vacsorákra, amelyik a háborús körülmények között is meg tudta fizetni az ezzel járó költségeket. Bernády gestusa elsősorban a városi munkásságnak nem tetszhetett, az ő véleményüket tolmácsolta a budapesti *Népszava*: „Ezek a vacsorák a háború előtt még mosolygásra méltók voltak, de a háború alatt bosszantók és nevetségesek. Amikor az emberek (a dolgozók, az éhezők) nyomorogtak, akkor ők 5-6 fogásos vacsorát vacsoráznak kenyérjegy nélkül” – jelentette panaszosan a lap helyszíni tudósítója.⁴²⁶ Ennek ellenére, különösen a háború első szakaszában a polgárság kapható volt a háborúval kapcsolatos tömegrendezvényekre. A város neves hősi halottjának, az 1915-ben a csatatéren odaveszett Désy Zoltánnak a sírjára közösen szervezett gyűjtést Bernády Bethlen Istvánnal és Ugron Gáborral.⁴²⁷ Bernády Désy szobrának felállítását is kezdeményezte, amelyhez szintén gyűjtést szervezett. Ez végül, ahogyan a legtöbb, háború idején tervezett építmény, nem készült el.

Désy Zoltán megüresedett képviselő helyére a Bernády vezette városi Munkapárt a háborús helyzetre való tekintettel nem indított jelöltet. Döntésükben közrejátszott, hogy Désyt Bernády segítette a képviselőséghez, valamint a politikai pártok közötti meg egyezés, mely szerint a háború alatt előforduló választásokon nem lesznek ellenjelöltek, hanem fenntartják a mandátumok status quóját. Így a képviseleti megbízásra egyedül a Désy politikai örökösének számító Ugron Gábor jelentkezett. Ugront egyhangúlag választották országgyűlési képviselővé.⁴²⁸

Bernádynak a városba érkező illusztris vendégek fogadására is jutott ideje. Egyik ilyen vendége volt a városnak Ady Endre.⁴²⁹ A már beteg és depresszióval küszködő Ady fiatal feleségével, Csinszkával és Bölöni Györggyel, valamint nejével, Itókéval 1915 júliusában egy spontán erdélyi-szekélyföldi körúton vettek részt. Hasonlóan spontán módon érkeztek Marosvásárhelyre, ahol több napig tartózkodtak.⁴³⁰ Bernády megkülönböztetett figyelmességgel fogadta vendégeit. Bár Ady politikai felfogása, radikalizmusa miatt nem kedvelhette különösebben líráját, szabadkőművesként tiszteletteljesen viselkedett a Martinovics Páholy tagjával. Bernády Csinszka révén ismeretségben állt Adyval: Csinszka édesapja ugyanis Boncza Miklós marosvásárhelyi szabadelvű párti képviselő volt 1887–1892 között. Bernádyt csupán 1896-ban választották meg képviselőnek a Szabadelvű Párt színeiben, azonban Boncza ebben a ciklusban is képviselő volt, így gyakran találkozhattak a parlamenti üléseken. A költő és utastársai számára Bernády vacsorát rendezett, másnap ebédre hívta őket villájába, illetve büszkén mutatta városát. Egyik ilyen séta közben elhangzott, hogy „ha egyszer Románia lennénk – mondotta Bernády –, legalább

⁴²⁶ *Népszava*, 1917. június 16.

⁴²⁷ *Pesti Napló*, 1915. július 1.

⁴²⁸ *Ellenőr*, 1915. július 31.

⁴²⁹ A látogatásról több írás tesz említést: Bölöni György: *Az igazi Ady*. Budapest, 1966, Szépirodalmi; Marosi Barna: *Bernády...* i. m. 55–62. o., valamint Bustya Endre: *Szétszagattott biblia – darabokra szagattott ország. Helikon*, 1995. augusztus 16., 13–14. o.

⁴³⁰ Bustya Endre: i. m. 14. o.

Bernády György a katonai hadvezetés képviselőivel 1916-ban. Bernádytól balra von Morgen generális (óra van a karján). Ülő civil Winkler János takarékpénztár-igazgató. Álló civilben Hints Zoltán gyógyszerész, Bernády sógora

látni fogják, milyen kultúrát csináltak itt a »barbár« magyarok”.⁴³¹ Ez a gondolat egyik Bethlen István, Tisza István és mások felfogásával, akik azt vallották, hogy az erdélyi román nemzetiség végső és igazi célja – bármit mondjon is – Erdély Romániával való egyesítése.⁴³² A fent idézett kijelentését ebben a vonatkozásban érdemes értelmezni.

A marosvásárhelyi látogatás, különösen Bernády fogadása jó benyomást tett Ady-ra, kedélyállapotán mindenképp javított. Bernády mellett a marosvásárhelyi galileista Turnowsky Sándorral (Turnowsky Mór fiával) is találkozott. Az együtt töltött vasárnap vacsorát követő borozáson Ady csúnyán elázott, másnap pedig utazótársaival Szovátra mentek fürdőzni, regenerálódni. Mivel a háborús állapotok miatt a vonat nem járt, Bernády a vendégek rendelkezésére bocsájtotta a városi fogatot, illetve utasítására a szováti fürdőbiztos a marosvásárhelyihez hasonló gondos fogadtatásban részesítette Adyékát. Bernády vendégszeretete miatt pedig megörökítődött – igaz, neve említése nélkül – a *Nyugat* hasábjain: „Egy fontos erdélyi város egy különösen nagyszerű ember jóvoltából kultúr-palotát csinált, különöset és nagyszerűt. Ez lesz, ha a Sors úgy akarja, a magyar menedék, dús és takaró. Itt fogjuk őrizni magunkat mi, magyarok, akik egy-

⁴³¹ Uo.

⁴³² Romsics Ignác: *Bethlen István*. Budapest, 2005, Osiris, 87. o.

más ellen annyit vétettünk. Ide fogunk verssel, zenével, beszéddel összevonulni, ha baj lesz.”⁴³³

1916 – A román betörés

Bernády György székelyföldi menekültekkel, a Jókai Mór utcában felállított népkonyhán. Mellette a népkonyha vezetője, Szentgyörgyi Dénes tanár. 1916. október 16.

A világháború első szakasza Marosvásárhelyen viszonylag békés időszakként jellemezhető. A helyi politikusok a lakosság nyugalmanak megőrzése céljából nem emlegették az 1916 augusztusában megkezdett csapatösszevonásokat Románia felől. A Galiciában kibontakozott Bruszilov-offenzíva miatt döntő lépésre szánta el magát a román kormány. Az antant hatalmakkal kötött augusztus 17-i titkos egyezményben Románia arra kötelez-

⁴³³ Ady Endre: A Magyarság háza. *Nyugat*, 1915, 16. sz. <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00180/05716.htm> (Letöltve: 2016.03.29.)

te magát, hogy a hónap végéig támadást indít a Monarchia ellen. A támadás fejében pedig az antanthatalmak elismerték Románia jogát Erdélyre, a Partiumra és a Bánságra.⁴³⁴

Románia 1916. augusztus 27-én hadat üzent a Monarchiának. A mintegy 350 000 katonával támadó román hadsereget a nagyjából 34 000 fős erdélyi hadsereg nem tudta feltartóztatni. Székelyföld és Dél-Erdély magyar lakossága menekülésre kényszerült. A nagyszebeni katonai parancsnokság elkésve, augusztus 25-én adta ki a veszélyeztetett területek kiürítésére vonatkozó parancsot.⁴³⁵ A polgári lakosságot a tervezetek szerint a szomszédos megyékbe kellett átköltöztetni: a Csík vármegyéből érkező menekülteket Maros-Torda vármegyébe és Marosvásárhelyre irányították.⁴³⁶ Miután ezek a területek képtelenek voltak a nagyszámú menekültet fogadni és megfelelően ellátni, továbbirányították őket. A menekültáradat fogadása és különösen a háborúnak ez a szakasza Bernády számára is új kihívásokat jelentett. A harcok nem érték el a város határát, a román támadás Nyárádmagyarországnál megtorpant. A legválságosabb események az október eleji bekecsi összecsapások voltak, melyeket követően bebizonyosodott, hogy Marosvásárhely nem lesz hadszíntér. A szövetséges hadvezetőségek a románok elleni hadműveletekre szánt erőket a különböző hadszínterekről csoportosították át, amelyek egymás után érkeztek meg Erdélybe a Maros vonalára. Ezek két csoportra voltak osztva: az északkeleti és a délnyugati csoportra. Marosvásárhelyre az északkeleti csoportba tartozó 89. német tartalék gyaloghadosztály volt beosztva.⁴³⁷ A hadosztály szeptember 28-án már elhagyta a várost, ugyanis Szászrégen környékére csoportosították át, ahol oldalba támadva a román haderőket, elfoglalták a Szászhalomtól keletre levő magaslatokat.⁴³⁸ A felmentő hadműveletek rövid idő alatt sikert arattak, a román hadsereg visszavonult, és október 13-án ugyanott állt, ahol augusztus 27-én megkezdte a támadást.

A harcok alatt Marosvásárhelyen Bernádynak a menekültek ellátása mellett a lakosság nyugalmáról is gondoskodnia kellett. Több alkalommal felmerült a város kiürítése mint szükséges lépés, azonban erre az említett hadműveletek sikerei miatt nem került sor. Bernády minden eshetőségre felkészülve, intézkedett a város műkincseinek, a Kultúrpalota és a Teleki Téka kultúrértékeinek a kimenekítéséről.⁴³⁹ Kilátásba helyezte az ipari szakiskola és az iparmúzeum gyűjteményének a kimentését is, viszont erre már nem volt szükség. A város kimenekített műkincsei pedig a betörés visszaverését követően hazajutottak.⁴⁴⁰ Bernády a román támadást követő időszakban teljes mértékben a

⁴³⁴ Romsics Ignác: *Bethlen...* i. m. 87. o.

⁴³⁵ Nagy Vilmos: *A Románia elleni hadjárat 1916–1917*. Budapest, 1923, 71. o.

⁴³⁶ Uo. 74. o.

⁴³⁷ Uo. 88–89. o.

⁴³⁸ Uo. 142. o.

⁴³⁹ *Székely Napló*, 1916. szeptember 16.

⁴⁴⁰ Kivéve a Teleki család műkincseit, hagyatékát, amely később az Magyar Országos Levéltárba került Gyömrőről. Pál-Antal Sándor: *A székelyföld és városai*. Marosvásárhely, 2003, Mentor, 210. o.

hivatalába költözött, hírlapi jelentések szerint irodájában aludt.⁴⁴¹ Később úgy emlékezett vissza, mint élete egyik legnehezebb szakaszára, a reá hárult megpróbáltatások miatt.⁴⁴² A menekültek ételmezéséhez a város számos pontján kényszerkonyhákat állítottak fel, amelyek naponta 12 000 főt is ételmeztek. Emellett megalakult a kincstári vásárló bizottság, amely a menekültek javait vásárolta fel, általában nyomott áron. Ez nyilvánvalóan a helyi spekulánsoknak kedvezett, melyek tevékenységét Bernády igyekezett megfékezni. A belügyminisztériumi felterjesztésében Bernády a román támadás előtti egységes árak bevezetését ajánlotta, a visszaéléseket azonban nem sikerült megfékezni. A visszaélők nagyrészt a felvásárló katonatisztek voltak, akik a nagy mennyiségre való hivatkozással szemre értékelték az állatokat, s jóval áron alul fizették ki azokat.⁴⁴³ Az ilyen és ehhez hasonló esetek miatt Bernádyt tették felelőssé a két világháború közötti időszakban a Székelyföldön.⁴⁴⁴

A Magyar Vöröskereszt Egylet sebészcsoportja. Baloldalt első sorban a kalapos, sétatotos civil dr. Bernády György. A kép közepén katonaruhában Ferenc Salvator főherceg, mellette jobboldalt az ápolónő Bornemissza Elemérné Szilvássy Karola. A kép a marosvásárhelyi régi sebészet épülete előtt készült, 1917. június 14-én.

Ferenc Salvator⁴⁴⁵ főherceg is meg volt elégedve Bernády munkájával. Salvator a menekültek látogatásakor a város egészségügyi létesítményeit ellenőrizte. A főherceg Bernádyt

⁴⁴¹ *Székely Ellenzék*, 1916. november 11.

⁴⁴² *Ellenzék*, 1925. január 11.

⁴⁴³ Pál-Antal Sándor: *A székelyföld...* i. m. 216. o.

⁴⁴⁴ *Ellenzék*, 1925. január 11.

⁴⁴⁵ Habsburg-Toscanai Ferenc Salvator (1866–1939) osztrák főherceg, a Magyar Vöröskereszt Egyesület

a katonai egészségügy körül tett erőfeszítéseiért a Vöröskereszt tiszti díszjelvényével tüntette ki.⁴⁴⁶ Bernádynak ugyanekkor, 1917. április 23-án „a háború alatt teljesített különösen buzgó és eredményes közhivatali működésének elismeréséért” a király a II. osztályú polgári hadi érdemkeresztet adományozta. Bernády mellett ugyanezen kitüntetés Bethlen Balázs, Szolnok-Doboka, Beszterce-Naszód vármegyék főispánja, Kemény Ákos, Kis-Küküllő vármegye, Mara László, Hunyad vármegye, Nyerge László, Máramaros vármegye, Szász József, Alsó-Fehér és Maros-Torda vármegye és Walbaum Frigyes, Szeben vármegye főispánja és szászispánja is megkapta. Betegh Miklós erdélyi kormánybiztos az I. osztályú polgári hadi érdemkereszt kitüntetésében részesült.⁴⁴⁷

A választójog kérdésköre és a zárszámadás

Bernády főispáni tevékenysége 1917 júniusában ért véget, nem sokkal a Tisza-kormány bukását követően. Két alkalommal kérte Sándor János belügyminiszter megerősítését főispáni megbízását illetően. Először 1916. június 5-én kérdezett rá a belügyminiszternél, második alkalommal pedig 1917 májusában. A kormány mindkét alkalommal megerősítette tisztségében, ennek ellenére Bernády hangsúlyozta, hogy amennyiben nem támogatják, állásához nem ragaszkodik.⁴⁴⁸ Lemondásával megvárta a Tisza-kormány bukását. 1917. június 23-án búcsúzott a törvényhatósági bizottság tagjaitól, távozását immár Ugron Gábor, az Esterházy-kormány belügyminisztere hagyta jóvá június 27-én,⁴⁴⁹ a városi törvényhatósági bizottság a július 30-án tartott rendkívüli gyűlésen vette tudomásul. Ugyanazon alkalommal iktatták be az új városi és megyei főispánt.⁴⁵⁰ Jelképes szakítás volt a korábbi rendszerrel, hogy ismét egyesítették a vármegyei és városi főispáni tisztséget. Az új főispán a katonaság kötelékéből érkezett, korábbi politikai tapasztalata nem volt. A gyulafehérvári születésű Inczedy-Joksmann Nándor emellett Ugron Gábor közeli rokona volt, így egy kormányzathoz hű, bizalmi ember került a városi és megyei közigazgatás élére.⁴⁵¹ Az Esterházy-kormány tevékenységét és az új főispán kinevezését Bernády későbbi röpirataiban többször bírálta.

Lemondását követően többet nem vett részt a törvényhatósági bizottság gyűlésein, de virilistaként továbbra is tagja maradt. A városi Munkapárt vezetői állását megtartotta,

helyettes fővédnöke. *A Pallas Nagy Lexikona*. <http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/089/pc008962.html#10> (Letöltve: 2016.06.10.)

⁴⁴⁶ A díszjelvényt nem kézbesítették, hanem segélyezésre fordították az ellenértékét. Maros Megyei Múzeum Levéltára, D. X. 20. doboz.

⁴⁴⁷ MNL OL K 148, 553. cs. 1917-2-8101. 389. f.

⁴⁴⁸ Bernády György zárszámadása I. (3993-1916) 1917-ből. Marosvásárhely, 1917, 57-58. o.

⁴⁴⁹ *Belügyi Közlöny*, 1917, 30. sz., 980. o.

⁴⁵⁰ ANDJ MS Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul municipiului Tg. Mureș, 97/1917, 109–132. f.

⁴⁵¹ *Székely Napló*, 1917. július 12.

azonban év végéig fokozatosan visszavonult a közéletől. Kinevezése és lemondása között szembetűnő a kontraszt, ugyanis míg kinevezésekor a város hősként ünnepelt tisztviselője volt, lemondásakor csupán néhány elszánt pártfogója vett róla tudomást. Feltűnő a sajtó viselkedése is: míg addigi tevékenységéről címlapon, szenzációként számoltak be, tevékenységének utolsó évében csupán szűkszavú, szinte tárgyilagos közleményekben jelenik meg, általában a hivatalos közlönyökből átvett mintákat idézve.

Bernády bukásához összetett folyamat vezetett, melyet érdemes elemenként megvizsgálni. Az elvileg politikailag semleges polgármesterből Bernády 1910 után mindinkább a városi pártpolitikai harcok szereplőjévé vált. Ezekben addig egyensúlyozó állásponton volt, alkalmazkodott. Többnyire helyesen ismerte fel, hogy a magyarországi politikai életben a Tisza István köré csoportosuló Nemzeti Munkapárt a meghatározó erőtevéző, és láthatóan ehhez igazodott. Kapcsolati hálója kiterjedt a munkapárti kormányzat kulcszereplőire, de az ellenzék jelentősebb politikusait is személyesen ismerte. Bejáratos volt szinte mindegyik államtitkárságra, minisztériumba. A helyi, de országos sajtó is többször említette Bernádyt különböző államtitkári tisztségek várományosaként, sőt, egyes fővárosi lapok Heltai Ferenc halálát követően Bernádyt szerették volna Budapest főpolgármesteri székében látni.⁴⁵² Ezek általában spekulációk voltak, de Bernády nemegyszer utalt rá, hogy egyes alkalmakkor valóban megkínálta a kormány az államtitkári tisztséggel. Így elmondhatni: karrierjének csupán az ambíciói szabtak határt. Illetve Tisza István, ugyanis az is megállapítható, hogy Bernády Tisza sógorának, Sándor János belügyminiszternek a jóindulatából maradhatott a kormányzati állásában. Bernády ugyanis nem tartozott Tisza belső, bizalmi köréhez, sőt, gyakran bírálta is a miniszterelnök.⁴⁵³ Jellemük sok mindenben nem egyezett. Tisza István erős kálvinista vallásosságából eredően józan és puritán jellemű volt. Emiatt mindvégig következetesen közömbös, sokszor egyenesen ellenséges maradt mindazzal szemben, amit frivólnak és pazarlónak tekintett.⁴⁵⁴ Ezzel szemben Bernády vallásossága inkább formainak nevezhető, vagyis nem haladta meg azt a mértéket, amelyet elvártak tőle, szabadkőművesként pedig inkább filantrópia jellemezte, mint a vallási hitéből fakadó szociális érzékenység. Az is bizonyos, hogy a luxust sem vetette meg, igaz, túlzásba sem vitte. Ízlése leginkább az általa szorgalmazott városi épületeken köszön vissza. Ez viszont Tisza ízlésével mérve, túl soknak bizonyult. A román betörést követő időszakban, 1916. november 14-én a miniszterelnök a belügyminiszterével és Betegh Miklós erdélyi kormánybiztossal látogatást tett Marosvásárhelyen és környékén, felmérni a károkat, valamint a menekültek helyzetét. A kormánybiztos így emlékezett vissza a látogatásra: „Amikor autóra ültünk, hogy Udvarhely irányába tovább haladjunk, utunk a vásárhelyi református kollégium mellett vezetett el. Gondoltam, hogy Tiszát az újonnan és fényesen megépített kollégium érdekelni fogja, felhívtam tehát reá a

⁴⁵² *Ellenőr*, 1913. augusztus 17.

⁴⁵³ *Gróf Tisza István összes munkái*. 2. köt. Budapest, 1923, Franklin-Társulat, 219-220. o.

⁴⁵⁴ Vermes Gábor: *Tisza István*. Budapest, 1994, Századvég, 181. o.

figyelmét. Egy tekintetet vetett arra felé és mindjárt visszafordulva csak annyit mondott: »Szegény Kálvin.« Valószínűleg sokallta a fényt, amelyet a kollégium külszíne elárult.⁴⁵⁵ Tisza sóhaja és egyben kritikája ismét Bernádynak szólt. Ennek ellenére Bernády a miniszterelnök lojális követője volt, kiről halála után a „nemzet egyetlen hivatott vezéréként” emlékezett meg.⁴⁵⁶ Valószínűleg tetszett neki Tisza vezetési stílusa, konoksága, melyet ő maga is többször alkalmazott városvezetői minőségében az ellenzék leszereléséhez.

Bernádynak a városi Munkapárt egybetartásáról is gondoskodnia kellett, mely nem volt egyszerű feladat. Egyik első ehhez kapcsolódó kihívása még a háború előtti évben kezdődött, a választójogi törvénytervezettel kapcsolatosan. Ezt a Lukács-kormány 1912 decemberére készítette el, és szélesebb körben biztosított volna szavazati jogot, így országosan 74%-kal, Erdélyben pedig 140%-kal növelte volna a választók számát. A Kosuth- és a Justh-párt országos 100%-kal számolt a választójog kiterjesztésében. Mindkét esetben az erdélyi magyarság képviselőinek addigi abszolút többségét veszélyeztette a terv, nem kizárt, hogy az etnikai arányokhoz közelítve, a románságot juttatta volna relatív többséghez.⁴⁵⁷ A legfőbb dilemma a mérvadó erdélyi politikusok számára tehát az volt, hogy miként lehetne a választójogot kiterjeszteni úgy, hogy a nemzetiségi területeken megmaradjon a magyarság szupremáciája. A választójogi vita a marosvásárhelyi politikai életbe is begyűrűzött, amikor a város első kerületi országgyűlési képviselője, Székely Aladár bejelentette kilépését a Nemzeti Munkapártból, mivel nem értett egyet pártja álláspontjával. Székely radikálisabb reformot szorgalmazott, mint a fentebb ismertetett Lukács-féle törvénytervezet. A volt galileista képviselő nyilatkozata miatt lépésre kényszerült a városi Munkapárt tagozata. Az ügy már eleve kínos volt, mivel eredetileg apját, Székely Ferenc jogászt, korábbi igazságügyi minisztert jelölték a kerületbe (aki később szintén lemondott miniszterségéről a választójogi vita miatt). Ő azonban visszalépett a fia javára, akit végül megválasztottak képviselőnek. A marosvásárhelyi Nemzeti Munkapárt tagozata 1913. január 8-án gyűlésezett az ügyben, természetesen elítélve és elutasítva Székely Aladár magatartását. Bernády ekkor fejtette ki először részletesebben a választójoggal kapcsolatos gondolatait. Főispánként (mint a kormány képviselője) nem térhetett el a kormánypárt retorikájától, mely a magyar szupremáciát hirdette. Elsősorban emiatt utasította el a választójog kiterjesztését. „Nézzünk körül székely fővárosunk szomszédságában, magunk körül láthatjuk azokat az elemeket, melyek idegen nyelvvel, idegen gondolkozással más államok fele gravitálnak. Ezeknek adjunk választói jogot?” – tette fel a költői kérdést Bernády a gyűlésen.⁴⁵⁸ A miniszterelnökkel ellentétben azonban Bernády engedékenyebb volt a választójog kérdésében, mivel kiterjesztette volna a mun-

⁴⁵⁵ Betegh Miklós: *Erdély a világháborúban*. Dicsőszentmárton, 1924, Erzsébet Könyvnyomda RT, 86–97. o.

⁴⁵⁶ Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády György emlékiratok*. Marosvásárhely, 2007, Dr. Bernády György Köz-művelődési Alapítvány, 21. o.

⁴⁵⁷ Romsics Ignác: *Bethlen...* i. m. 73. o.

⁴⁵⁸ *Székely Napló*, 1913. január 9.

kásságra is: „Igenis adjunk választójogot az ipari munkásság dolgos seregének, mely új osztályként gyarapodott és jelentkezett Marosvásárhelyen is” – mondta. Ennek ellenére éppen a munkásság jelen lévő képviselői próbálták megzavarni a gyűlést. Egy sörös pohár repült a szónokló Bernády felé, amely nem találta el; a főispán higgadtsága mentette meg a zavargókat a mintegy hatszáz főből álló gyűlés haragjától.⁴⁵⁹ A választójog kiterjesztéséről szóló vita Bernádyt végigkísérte főispáni karrierjén, sőt utána is, hol megengedőbb, hol szigorúbb intézkedések bevezetését szorgalmazta. Vélhetően számára is komoly dilemmát jelentett a saját demokratikus felfogásának és a magyar hegemonia fenntartásának összeegyeztetése. 1917-ben kifejtette, hogy „demokratikus érzései azonban ott véget érnek, ahol a haza érdekeit fenyegetve látja”.⁴⁶⁰ A Tisza-kormány lemondását követően rögtön árnyalódott a véleménye, mely szerint „a belső események után tovább kell a választójog terén menni, mint ameddig a volt miniszterelnök jóhiszemű meggyőződése megengedhetőnek tartotta”.⁴⁶¹ Saját lemondását követően nézetei egyre jobban igazodtak az ellenzék közjogi kérdésekben hangoztatott véleményéhez. Szerinte először a kulturális szupremáciát kell biztosítani, amely a közigazgatás, a népoktatás, a lelkészi, tanítóképzés államosítása és a nemzeti hadsereg felállítása árán jöhet létre, és majd utána lehet szó az általános választójog kiterjesztéséről.⁴⁶² Ezután, semmilyen politikai befolyással nem bírva, Bernády azon erdélyi nemzeti-konzervatív politikusok felé sodródott, akik nagyon kevés kompromisszumra voltak hajlandók a választójog kiterjesztésének a kérdésében.⁴⁶³ Ez azonban inkább makacsság, az ellenzékkel szembeni dac kifejezése volt, mintsem a saját meggyőződése.

Tisza mellett a másik közjogi méltóság a király volt, aki előtt Bernády feltétlen tisztelettel adózott, és feltétel nélkül hű volt személyéhez. Elsősorban Ferenc József volt szerinte az az „áldott emlékü uralkodó”, kinek halála után a „nemzeti érzés ellanyhulása” vezetett a Monarchia széthullásához. Katartikus élmény lehetett a város díszküldöttsége élén köszönteni 1915 augusztusában születésnapján a 85 éves uralkodót.⁴⁶⁴ Annál szomorúbban vette tudomásul az uralkodó elhunytát, s „a jövő iránti aggodalommal telve” vett részt az 1916. december 30-án tartott koronázási ünnepségeken.⁴⁶⁵ IV. Károlyt kevésbé tartotta alkalmasnak az uralkodásra. Elsősorban határozatlanságát, időhúzását a kormányok kinevezésében és természetesen Tisza megbuktatásához való hozzájárulását nem tudta megbocsájtani az új uralkodónak. Szerinte Ferenc József halálával és Tisza István félre-

⁴⁵⁹ A tettes egy péksegéd volt, akit kivezetett a rendőrség a gyűlésről. Uo.

⁴⁶⁰ *Székely Napló*, 1917. április 3.

⁴⁶¹ *Székely Napló*, 1917. június 12.

⁴⁶² *Székely Napló*, 1917. július 5.

⁴⁶³ Több gyűlést, mozgalmat is indítottak ennek érdekében. Az említett politikusok közé tartozott a korábbi vármegyei főispánok közül Bethlen Ödön, Bethlen Balázs, Szász József, valamint Jósika Sámuel, a mozgalom elnöke. *Székely Napló*, 1917. július 31.

⁴⁶⁴ *Székely Napló*, 1915. augusztus 12.

⁴⁶⁵ Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády György emlékiratok*, i. m. 43. o.

állításával megszűnt az az erős kéz, amely egyben tudta volna tartani a Monarchiát, s amelyre a leginkább szükség lett volna a háború második felében.⁴⁶⁶

A városi viszonyokban is egyre inkább erősödtek a politikai és gazdasági válság jelei, melyek Bernády főispánságának a végét jelentették. A háborús megpróbáltatások mellett mindvégig megvoltak a város tetemes gazdasági befektetések miatt felhalmozott adósságai is, és elhalasztódott a város pénzügyi helyzetének részletes kivizsgálása. A vizsgálatok elmaradásáért Bernády is felelős volt, mivel városvezetőként korábban ő felelt a kölcsönök felvételéért, főispánként pedig leginkább azért harcolt, hogy a meglévő intézmények, a kiharcolt iskolák működését biztosítani tudja, azonban új beruházásokra

Ferenc József császár 85 évesen

már nem volt lehetőség. A pénzügyi helyzet miatti felelősségre vonás pedig halasztódott, ugyanakkor egyes személyek állásába is került. Hofbauer Aurél alig második évét töltötte a polgármesteri székben, amikor 1915 márciusában váratlanul nyugdíjazását kérte. A városi törvényhatósági bizottsági gyűlésen nyugdíjazásának okáról nem derült ki semmiféle információ, a közgyűlés elfogadta. A helyi lapok tudni vélték, hogy a rossz közigazgatás és a városi adósságok késztették lemondásra a polgármestert.⁴⁶⁷ A *Pesti Hírlap* konkrét információval szolgált. A lap szerint Bernády hetekig tartó vizsgálatokat tartott, és a vizsgálat folyamán kellett Hofbauernek távoznia a polgármesteri székből.⁴⁶⁸ Egészségi állapota ugyanis nem szolgáltattott okot a visszavonulásra. Az 1918-as polgári demokratikus forradalmat követően Hofbauer ismét megjelent a város politikai életében. Lemondását követően a polgármesteri tisztség 1917 nyaráig betöltetlen maradt. Az ügyvitelt Nagy Imre polgármester-helyettes végezte, aki, ismerve a városi helyzetet, nem kívánt a városvezetői székbe ülni. A polgármesteri funkció betöltéséről elvi megállapodás született a városi kormánypárt és az ellenzék között, miszerint a városvezető személyét a háború után választják meg.⁴⁶⁹ A megállapodást a Tisza-kabinet távozását követően Ugron Gábor belügyminiszter rúgta fel. Sürgette a városvezetői tisztség betöltését, ezzel is szembemenve Bernády várospolitikájával, amely a korábbi kormányhoz igazodva,

⁴⁶⁶ Uo.

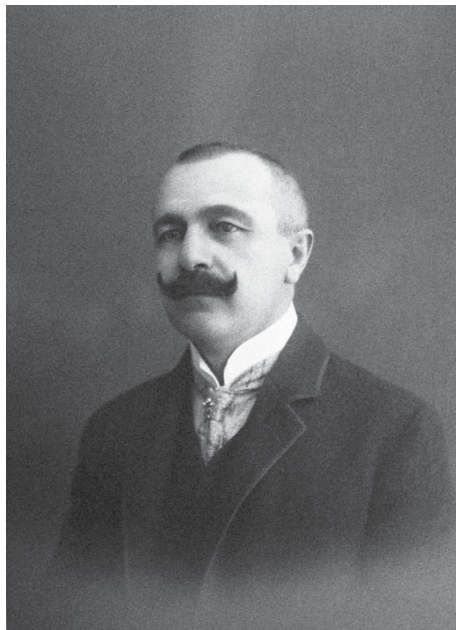
⁴⁶⁷ *Ellenőr*, 1915. március 30.

⁴⁶⁸ *Pesti Hírlap*, 1915. április 15.

⁴⁶⁹ *Ellenőr*, 1916. augusztus 17.

a hagyományt követte. Ugyanakkor ezzel a lépéssel a város pénzügyi helyzetét is szánálni kívánta. Nagy Imre polgármester-helyettes továbbra sem kívánt polgármester lenni, s Bernádyt érthető módon nem tudták meggyőzni hívei, hogy a főispánságról való lemondást követően ismét városvezetői tisztséget vállaljon.⁴⁷⁰ Az egyedüli jelentkező a polgármesteri állásra Marthy Ferenc volt. Bernádynak sem volt kifogása Marthy személye ellen, hiszen korábban főispáni titkára volt, így ismét bizalmi embere került a városvezetés élére.

Bernády immár nem halogathatta az adóságok elszámolását. Munkásságáról két úgynevezett zárszámadást tett közzé, amelyek részletezik a körülményeket és az okokat. Az első mintegy 60 oldalas kitevő kiadvány,⁴⁷¹ míg a második zárszámadás egy jóval rövidebb, mindössze 10 oldalas dokumentum, de szorosan kapcsolódik az elsőhöz.⁴⁷² Az említett dokumentumokból kiderült, hogy a város gazdasági helyzetéből fakadóan Bernádyt a belügyminiszter 1916 nyarán magához rendelte. Némethy Károly belügyi államtitkár és Sándor János belügyminiszter közvetítő szerepet töltött be a pénzügyminiszter és Bernády között. Közölték, hogy a Pénzügyminisztérium hajlandó a Marosvásárhely gazdasági helyzetének rendezéséhez szükséges összeget a belügyi tárca rendelkezésére bocsátani, azzal a feltétellel, ha a rendezés időtartama alatt a város felfüggeszti autonómiáját.⁴⁷³ Ez azt jelentette volna, hogy a kormány a Belügyminisztérium küldöttje révén rendelkezhetett a városi törvényhatóság felett, melynek hatáskörét felfüggesztették volna, emellett pedig a veszteséget termelő, állami támogatással létrejött intézményeket akár a bezárás veszélye is fenyegette (iskolák, közüzemek, kultúrintézmények stb.). Bernády felháborodásának adott hangot, a tervezett eljárást „indokolatlannak, igazságtalannak,

Nagy Imre

⁴⁷⁰ *Ellenőr*, 1917. július 21.

⁴⁷¹ Sebestyén Mihály: Bernády György zárszámadása 1917-ből. In Simon Zsolt – Pál-Antal Sándor: *Teremtő életek. Marosvásárhelyi személyiségek*. Marosvásárhely, 2011, Mentor, 195–222. o.

⁴⁷² Ez a Maros Megyei Múzeum Levéltárában található, a D. X. 20. dobozban őrzik. A két dokumentum címe azonos, mindössze a korabeli leltározási számuk (és nyilvánvalóan a lelőhelyük) különbözik: az elsőé 3883-1916, a másodiké 1989-1917. A könnyebb megkülönböztetés érdekében a 3883-1916-os, 1917. május 10-re datált dokumentumot Bernády zárszámadása 1-gyel jelölöm, a másodikat, amely 1989-1917-es, 1917. május 31-én keltezett, Bernády zárszámadása 2-vel.

⁴⁷³ Bernády György zárszámadása I. (3993-1916) 1917-ből. Marosvásárhely, 1917, 1-2. o.

magyar nemzeti szempontból felette károsnak, politikai szempontból pedig hátrányosnak” tartotta.⁴⁷⁴ Mivel nem voltak nála az érvelése alátámasztásához szükséges adatok, és a város autonómiájának a feladásába semmilyen körülmény között nem egyezett volna bele, ezért azt javasolta, hogy a kérdést vegyék le a napirendről.⁴⁷⁵ Megemlítette, hogy a háborús helyzet miatt nehezebb volt elkészíteni a városi zárszámadásokat, költségvetési tervezeteket, mivel megfogyatkozott a tisztviselői kar. Emellett pedig az önkritikának is jutott hely a zárszámadásban: „Hibákat követhettünk el, mi, akik vezettük a város ügyeit. Ezeket a hibákat a leszámolások rendén meg lehet állapítani, s a vétkeket megfelelően felelősségre vonni.”⁴⁷⁶ A mintegy kilenchnapnyi késéssel felterjesztett zárszámadását követően 1917 májusában ismét találkozott a belügyminiszterrel. Az világos volt, hogy a város helyzete ellenére nem kívánják elmozdítani Bernádyt kormánybiztosi állásából, sőt, saját javaslatokat tehetett a város pénzügyi problémáinak megoldására. Bernády második felterjesztése erről szólt. Ebben megismételte, hogy a város autonómiájának a felfüggesztéséről szó sem lehet. Közölte, hogy a város házipénztára egyensúlyának helyreállítása céljából azonnal 650–700 000 koronára van szüksége.⁴⁷⁷ Bernády javaslata elkésett, mivel mire utolsó zárszámadása célba ért, már javában zajlottak a kormányátalakítások. Ifj. Ugron Gábor, az Esterházy-kormány új belügyminisztere a korábbihoz (Sándor Jánoshoz) hasonlóan szintén Marosvásárhely szülöttje volt. Ugron Gábor végül egy 9 000 000 koronás egyszeri rendkívüli államsegélyt utalt a város számára az állami költségvetésből az adósságok rendezéséhez.⁴⁷⁸

Az államsegély a város politikai magatartásán is múlt. Ugron belügyminiszterrel való kinevezését követően ugyanis hivatalosan le kellett mondania a marosvásárhelyi országgyűlési képviselői megbízásáról a formalitások betartása végett. A kérdés az volt, hogy a városi Munkapárt állít-e jelöltet Ugronnal szemben. A közhivatalt immár nem viselő Bernády 1917. július 5-én tartott városi munkapárti egyeztetést a kérdéssről. Újfent kinyilatkoztatta hűségét Tisza Istvánhoz, és azon az állásponton volt, hogy a korábbi időközi választások (Oláhfalú, Komárom) tanulságai miatt nem kötelező betartani a politikai pártok között megkötött megegyezést, mely szerint a háború alatt szervezett választásokon nem lesznek ellenjelöltek, hanem fenntartják a mandátumok status quóját.⁴⁷⁹ Nem foglalt állást az ellenjelölt tekintetében, hanem a budapesti központi választmány döntésétől tette függővé a kérdést. Végül, többheti vacillálást követően Bernády úgy döntött, hogy nem állítanak jelöltet Ugron ellenében. Ehhez vélhetően az említett államsegély is hozzájárulhatott.

⁴⁷⁴ Uo. 2. o.

⁴⁷⁵ Uo. 58. o.

⁴⁷⁶ Uo. 55. o.

⁴⁷⁷ Bernády György zárszámadása 2. (1989–1917) 1917-ből. Marosvásárhely, 1917, 1–10. o.

⁴⁷⁸ ANDJ MS Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul municipiului Tg. Mureș, 98/1918, 21–30. f.

⁴⁷⁹ *Székely Napló*, 1917. július 5.

Az egyre inkább gyengülő Nemzeti Munkapárt élén álló Bernády fokozatosan visszavonult a politikai szereplésből. Nyilvánvalóan – Tisza Istvánnal ellentétben – nem kívánt az egyre kilátástalanabb háborúban a frontra vonulni. Tekintélyének megkopása a tőle elpártolt hívei mellett annak is tulajdonítható, hogy a városi sajtó sem támogatta. Korábbi lapalapító pártfogója, Páncél Imre 1917-ben elhunyt egy magyarországi elme-gyógyintézetben. Az általa alapított *Marosvásárhely* című lapot a Városháza hivatalosan is támogatta az 1913-as megszűnéséig (ekkor lett főispán Bernády). Páncél azt követően a *Székely Ellenzék* című lap főszerkesztését vette át, amely papíron ugyan függetlenség párti lapként hirdette magát, azonban Bernády (és ezáltal a városi Munkapárt) egyik szócsöveként működött. Páncél halálát követően a *Székely Ellenzék* a városi Alkotmánypárt lapjává vált, majd független politikai újságként hirdette magát. A város másik Bernádyt pártoló sajtóorgánuma az 1910-ben létrejött *Székely Napló* volt. Ez volt a város hivatalos munkapárti lapja, azonban kevésbé volt elfogult Bernády irányában.

Útkeresése a főispánság után

Bernády főispáni pályafutását követően ismét kereste az útját. A háború vége felé elvei leginkább az Erdélyi Szövetséghez közelítették, annak ellenére, hogy korábban nem egyezett véleményük. Az 1913-ban létrehozott Erdélyi Szövetség elsősorban azon ellenzéki politikusokat tömörítette, akik nem értettek egyet Tisza István nemzetiségi politikájával. Az 1914. június 7-én tartott marosvásárhelyi nagygyűlésen konkrétan megfogalmazták a hosszú távú teendőket, amelyeket harmincnégy pontban összegeztek. Ezek teljesítéséhez azonban több nyugodt évtizedre lett volna szükség. Bár a tagok előtt pártkülönbségtől függetlenül nyitva állt az ajtó, ekkor még nem sikerült túllépni a pártpolitikai kereteken, jellemző módon inkább az ellenzéki képviselők vettek részt a tanácskozáson.⁴⁸⁰ Bernády az 1914-es marosvásárhelyi nagygyűlést látványosan bojkottálta, Kolozsvárra utazott. Az Erdélyi Szövetség gyűlése egybeesett Tisza István erdélyi látogatásával, és Bernády az utóbbit választotta, a városi delegációval tartva.

Az Erdélyi Szövetség érdemi működését csupán 1917-ben kezdte meg, elveiben ehhez társult Bernády. 1918 májusában a tiszteletére rendezett vacsorán kijelentette, hogy a magyar szupremácia nem lehet alku tárgya, ennek eléréséhez összefogást javasolt a magyarországi pártoknak.⁴⁸¹ Ekkor már nem foglalkozott politikával, visszavonultan élt, ahogyan ő fogalmazott, magánemberként szemlélte az események szomorú folyását.⁴⁸²

Pályát váltva, a Zabolai Faipari Részvénytársaság igazgatósági tagjaként tevékenykedett, annak ügyvezetésével foglalkozott. Az 1905-ben létrehozott részvénytársaság élén

⁴⁸⁰ Romsics Ignác: *Bethlen...* i. m. 84-85. o.

⁴⁸¹ *Budapesti Hírlap*, 1918. május 15.

⁴⁸² Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády György emlékiratok*, i. m. 43. o.

Mikes Ármin erdőtulajdonos állt. Mikes érdekeltsége a háromszéki erdővidéki fakitermelés mellett más erdélyi megyékre is kiterjedt.⁴⁸³

Részvénytársaságának székhelye Budapesten volt. Bernády Bethlen Istvánon keresztül kerülhetett kapcsolatba Mikes Árminnal, ugyanis a vállalkozó sógora volt a későbbi miniszterelnöknek. Bernády emellett iparfejlesztési miniszteri biztosként is megismerhette Mikes tevékenységét, továbbá együttműködött Mikes feleségével a Székelyföldi Népipinternátus Egylet létrehozásában.⁴⁸⁴

Bernády György újszülött kislányával

ügyvezetőként folyamatosan ingá-

zott a főváros és a részvénytársaság érdekeltségébe tartozó területek között. Bár háború volt, és a Monarchia utolsó hónapjait élte, a Mikes-féle vállalkozás folyamatosan bővült, és hatalmas beruházásokat tervezett. Ilyen volt egy 50 000 000 korona alaptőkével létrehozandó vízerőmű terve Máramaros vármegyében, Alsó-Bisztra községben. Az erőművel a tervek szerint körvezetékét létesítettek volna Szatmáron, Nagykárolyban, Debrecenben, Nagyváradon, Hajdúszoboszlón, Munkácson és Szolyván keresztül, árammal látva el ezeket a helységeket.⁴⁸⁵ A grandiózus tervekhez tartozott egy több kilométeres alagút építése, melyen keresztül a Talabor vizét vezették volna egy duzzasztógáthoz. Az így nyert villanyáram Erdély mellett Magyarország északkeleti részébe is eljutott volna, érintve például Nyíregyházát és környékét, ahol Bernády helyszínelést is végzett az ügy érdekében.⁴⁸⁶ Ugyanakkor a Mikes-féle erdővállalat már a világháború idején foglalkozott fakereskedéssel. Fő felvásárlói a romániai gazdasági és politikai elit érdekeltségébe tartozó vállalatok voltak, akikkel szintén Bernády üzletelt. Emiatt gyakori útjai voltak Bukarestbe, ahol személyes kapcsolatokat alakított ki a Román Királyság főbb kormányzati embereivel. Kapcsolathálója olyan személyekből épült fel, mint néhány későbbi miniszterelnök: Alexandru Averescu, Marghiloman, Take Ionescu, Octavian Goga, Iuliu

⁴⁸³ Például Máramaros vármegyére, ahol magába olvasztotta a Dolhai Faipari Részvénytársaságot. *Pesti Napló*, 1918. február 5.

⁴⁸⁴ A jótékony célú egyletben Bernády György mellett részt vett Bethlen István, Kemény Ákos, Szász József, Bornemissza Elemérné Szilvássy Karola stb. *Székely Napló*, 1917. május 15.

⁴⁸⁵ *Székely Ellenzék*, 1918. július 17.

⁴⁸⁶ *Nyírvidek*, 1918. július 14.

Maniu, valamint Văitoianu.⁴⁸⁷ Ezen kapcsolatok igencsak hasznosnak bizonyultak a két világháború közötti időszakban.

Bernády politikusként már nem volt részese az impériumváltást megelőző eseményeknek, azonban több évtizednyi politizálás után nem tehetette meg, hogy a rendelkezésére álló eszközökkel, tanácsaival ne keresse meg politikus ismerőseit. Próbálkozásai nem voltak sikeresek.⁴⁸⁸ Magánlevelezéséből ítélve, 1918 elején igencsak letargikus állapotban volt. Ilosvay Lajos gyógyszerész, kémikus, az MTA alelnöke, aki Bernády György téma-vezetőjének, Than Károlynak volt az egyetemi tanársegédje, emellett apjának jó barátja, Bernádyval is levelezett. Megkeresését Bernády szívesen fogadta, örült, hogy „politikai bukása” ellenére, valamint az akkori „sivár viszonyok közötti tépelődései közepette” írt levelet, mivel gondtalan fiatal egyetemi éveire emlékeztette. „A kétségbeesésnek határán élek. Félttem hazám, fajom jövőjét [...]. Szomorúan nézem, hogy miként versenyeznek legdrágább kincseink, legszentebb örökségünk végleges elpusztításában a személyi és politikai gyűlöletstől elvakítottak [...]. Fájdalmas érzéseimet fokozza azon körülmény, hogy a földkerekségén mindenütt fennen lobogni látom a nacionalizmus szent lángját, és csak nálunk pusztul napról napra, mondhatnám óráról órára a nemzeti érzés, a nemzeti öntudat. Aggódásaimat pedig kétségbeesésig fokozza azon körülmény, hogy nem látom a jövő nehéz viszonyaiból kivezető utat” – írta Bernády 1918. január 4-én.⁴⁸⁹ Az igazán nehéz időszak az év vége felé jött, amely vélhetően csak fokozta depresszív hangulatát. Az őszirózsás forradalom kitörésekor Budapesten tartózkodott, ezután mintegy nyolc hónapig a fővárosban maradt, családjától és várandós feleségétől elszakítva. A Tisza-gyilkosság híre a Pannónia szálló éttermében érte, ahol Baltazár Dezsővel, a Tiszántúli Református Egyházkerület püspökével a napi eseményekről (az őszirózsás forradalomról) beszélgettek. Ekkor egy katona közölte a gyilkosság híreit az éttermi vendégekkel, melyek közül legtöbben dermedten hallgattak, néhányan pedig tapsoltak a hír hallatán. Bernádyt is megrendítette a hír, indulatait Baltazár csillapította.⁴⁹⁰

Az őszirózsás forradalmat követő időszakban menekült, bujkált, gyakorlatilag túlélte.⁴⁹¹ Ami érdekes, hogy a Károlyi forradalmát és a Népköztársaság időszakát sokkal ellenszenvesebbnek ítélte, mint a Tanácsköztársaságot.⁴⁹² Amint leírta, neki nem a szélsőséges proletárdiktatúra tetszett, hanem az a tény, hogy a korábbi, számára kaotikus állapotokat követően, végre rendet teremtettek.⁴⁹³ A régi rend híveihez hasonlóan ő is idegennek érezte magát abban a világban. Ehhez az is hozzájárult, hogy felkereste Budapesten Turnowsky Sándort, kinek apjával (Turnowsky Mór) jó barátságban állt. Turnowsky Sándor a kom-

⁴⁸⁷ *Nyírvidék*, 1920. április 18.

⁴⁸⁸ Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády György emlékiratok*, i. m. 43. o.

⁴⁸⁹ MTA Kézirattára, MS 5284/220. Bernády György levele Ilosvay Lajoshoz.

⁴⁹⁰ *Pesti Hírlap*, 1925. április 12.

⁴⁹¹ Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády György emlékiratok*, i. m. 44. o.

⁴⁹² Uo. 20. o.

⁴⁹³ Uo. 43–44. o.

mün idején a törvényszék mellett felállított likvidáló bizottság tagja volt. Bernády védelmet kért Turnowskytól, mire az azt válaszolta, hogy az állapotokra való tekintettel védelmét nem garantálhatja, ezért azt tanácsolta, hogy valahogy menjen vissza Vásárhelyre, mert ott nagyobb biztonságban lesz.⁴⁹⁴ Az eset rányomta bélyegét Bernády emlékezetére az időszzakkal kapcsolatosan. Ennek megfelelően az 1920-ban megírt visszaemlékezése a Nemzeti Tanács tevékenységéről aránytalanul elfogult volt (a korabeli jobboldali diskurzushoz hasonlóan). Az ország széthullásának okát, kortársai többségéhez hasonlóan, Károlyiék Tisza elleni aknamunkájában (kis mértékben pedig a Kossuth- és alkotmánypárti ellenzékben) látta. Tisza bukását követően valós megoldást, alternatívát ő sem tudott mondani. Több hónapra keresztül tartó bujkálást és próbálkozást követően 1919. június 23-án indult vissza Marosvásárhelyre. A frontvonalakon körülményesen átvergődve, először Aradon szállt meg, ahol a román hatóságok kérdezték ki. Az aradi minorita rendház biztosította számára a szállást. Marosvásárhelyre táviratozott a hatósági útlevel ügyében.⁴⁹⁵ Helyzete rendeződését követően július 15-én érkezett haza. A családja számára is boldogság volt, mivel édesapaként térhetett vissza, ugyanis távollétében, 1919. március 3-án megszületett kislánya, Györgyike. A városba való visszaérkezése a családi újraegyesülésen túlmenően egy teljesen új lendületet adott a város politikai életének. Bernády számára ezzel lejártak az úgynevezett csendes évek, elérkezett a politikai életbe való visszakapcsolódása.

Erdély Romániához csatolásával (1919–20) az alapdilemma Bernády számára ugyanaz volt, mint az addigi erdélyi magyar politikai elit számára is, melynek egy része Magyarországra települt át, és ott folytatta politikai tevékenységét. Ezek közé tartozott például Bethlen István vagy Ugron Gábor. Mások viszont amellettt döntöttek, hogy Erdélyben maradnak, és a román állam keretei között folytatják életüket. Ebbe a csoportba tartozott többek között Gyárfás Elemér, Ugron István, Bethlen György, Kós Károly, és végül, de nem utolsósorban, Bernády György is. „Távol voltam, ott maradhattam volna, hisz megélhetésem, egzisztenciám fényesen biztosítva volt, s ha utána néztem volna, talán valamelyes, nekem tetsző, ambíciómat kielégítő közéleti szerephez is juthattam volna. De nem volt maradásom” – vallotta Bernády a kivándorlás vagy maradás dilemmájáról.⁴⁹⁶ A másik alapkérdés pedig az volt, hogy az új államkeretek között miként lehet élni. Azaz alkalmazkodni, beilleszkedni vagy ellenállni volna célszerűbb. Bernády az alkalmazkodást választotta, annak a mikéntjére pedig a két világháború között kifejtett politikai tevékenysége ad választ.

⁴⁹⁴ Tabéry Géza levele Krenner Miklóshoz, 1927. január 23. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fond 456. Krenner-hagyaték.

⁴⁹⁵ *Székely Napló*, 1919. július 15.

⁴⁹⁶ Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády György emlékiratok*, i. m. 44. o.

V.

Új impérium – a romániai Országos Magyar Párt politikusa

A passzivitástól az aktivitásig (1918–1922)

Marosvásárhelyre a román hadsereg 1918. december 2-án vonult be. Az őszirozsás forradalom után két vezető adminisztratív szerv létezett a városban: egyfelől megmaradt a régi törvényhatósági bizottság és városi adminisztráció, másfelől pedig október utolsó napján megalakult a marosvásárhelyi Nemzeti Tanács. Utóbbi tevékenysége a román megszállást követően fokozatosan háttérbe szorult, majd végleg megszűnt. A Kormányzótanács (románul Consiliul Dirigent) létrehozását követően, 1919 januárjában fokozatosan megtörtént a hatalomátvétel.⁴⁹⁷

Teljesen új lendületet adott a város politikai életének Bernády György hazaérkezése Budapestről 1919 júliusában. Egyből bekapcsolódott a helyi politizálásba. Formálisan ekkor nem viselt városi tisztséget, a város törvényhatóságának sem volt már tagja. A magyar oktatás ügyének tisztázására törekedett. Felkereste a Nagyszebenben székelő Kormányzótanácsot annak érdekében, hogy a felekezeti iskolákban akadálymentesen folytathasson a következő tanév.⁴⁹⁸ Bernádynak nyilvánvaló szándéka volt emellett a Kormányzótanács álláspontjának kipuhatólása a jövőre nézve. A református egyház főgondnokaként lépett fel.⁴⁹⁹

Bernády hazatérésének másik lényeges következménye a városi (és erdélyi) magyarság kimozdítása volt a politikai passzivitásból, mely miatt nem jöhetett létre hatékony politikai érdekképviselő, s melyet részben az okozott, hogy a Magyarországról különböző csatornákon beérkező utasítások megtiltották a hűségeskü letételét a román államra, s aki ezt mégis megtette, azt hazaárulónak minősítették, és megfenyegették, hogy a békeszerződés aláírása után, Magyarország kedvező helyzetbe kerülése esetén (vagyis ha visszatér a magyar impérium) állásából felfüggesztik, hazaárulásért elítélik.⁵⁰⁰ Ez egyben gyakor-

⁴⁹⁷ A témáról bővebben: Fodor János: Impériumváltás Marosvásárhelyen 1918–1922. *Múltunk*, 2016/2. Budapest, 148–186. o.

⁴⁹⁸ *Székely Napló*, 1919. augusztus 19.

⁴⁹⁹ A Református Kollégium főgondnoka volt. *Székely Napló*, 1919. augusztus 23.

⁵⁰⁰ A sajtó ezt csak utólag részletezte. Marosvásárhelyen 1920 novemberében közzétették Teleki Pál interjúját, ahol azt nyilatkozta, hogy a magyar kormány rendeletei utasították az erdélyi tisztviselőket a hűségeskü megtagadására. (*Székely Napló*, 1920. november 23.) Továbbá Kertész Jenő visszaemlékezésében említi, hogy azokról a tisztviselőkről, akik a hűségeskü le nem tétele miatt elvesztették állásukat, a magyar állam gondoskodik. Lásd Kertész Jenő: *A tíz év előtti Erdély napjai*. <http://korunk.org/?q=node/4748> (Letöltve: 2014.11.27.)

latilag azt is jelentette, hogy aki letette a hűségesküt (és ezt nem fizikai erőszak hatására tette), vagy politikailag tevékenykedni kezdett, azt nyomban megbélyegezték.

Bernády György magyarországi információkkal rendelkezett, melyek Bethlen Istvántól és körétől jutottak el hozzá. Mikes Árminon keresztül tartotta a kapcsolatot Bethlen Istvánnal, és ez azért volt lényeges, mivel első kézből jutott bizalmas információkhoz a békeszerződéssel és ezáltal a határkérdéssel kapcsolatban. 1919 szeptemberében a Kormányzótanáccsal való kapcsolatba lépése után Bernádyt felkereste Maurer Béla, a kolozsvári *Újvilág* szerkesztőségének igazgatója. Táviratában egy értekezletre hívta Bernádyt a romániai politikában való részvétellel kapcsolatban. Maurert az erdélyi magyar közvélemény renegátnak tekintette, mivel a tiltás ellenére politizált. Bernády lényegében udvariasan visszautasította Maurer felkérését. A romániai országgyűlési választásokon való részvételről szerinte ekkor még szó sem lehetett. Bernády azt írta Maurernek, hogy a szervezkedés a békekonferencia eredménye előtt nem időszerű.⁵⁰¹

Bernády időközben folytatta kapcsolathálójának kibővítését, ezáltal a romániai kormányzati szereplőkkel. Többször időzött Bukarestben a Mikes Ármin-féle üzletek ügyeit intézve. Mikes vállalata ugyanis nagyobb erdőterületeket vásárolt fel Romániában, amelyek tulajdonosa, Arthur Văitoianu (Románia miniszterelnöke 1919 októbere és decembere között) és köre érdekeltségébe tartoztak. Az üzletet Bernády közvetítette, és ennek során kapcsolatba került több romániai hivatalossal is. Későbbi visszaemlékezése szerint ekkoriban a bukaresti Grand Hotelben szállt meg. Bukarestet „piszkos és idegen” helyként jellemezte, csupán ekkor kezdte tanulni a román nyelvet. Egy ilyen bukaresti útja alkalmából mutatták be neki Averescu tábornokot, akivel németül értekezett.⁵⁰² Az erdélyi származású politikusokkal, mint Iuliu Maniu, Octavian Goga, Petru Groza stb., magyarul beszélt. Az üzleti útjaiból származó politikai kapcsolatai révén betekinthezett a bukaresti politizálás játékszabályaiba. Bernády ekkor már tudomást szerezhetett a békeszerződés tartalmáról, így tisztában volt azzal, hogy marad a román impérium. Bukaresti kapcsolatai révén pedig megtudta, hogy ismét választások közelednek, így vállalta a politikai cselekvés beindítását és megszervezését. Három röpiratot adott ki, kettőt 1920 májusában (*Emlékirat és Nyílt levél*), valamint egyet ugyanazon év júliusában (*Előterjesztés a magyar tisztviselők és ügyvédek esküetele tárgyában*). Alexandru Averescu miniszterelnöknek személyesen átnyújtotta az erdélyi magyarság főbb jogi sérelmeit felsoroló dokumentumokat. Röpiratai közül a *Nyílt levél* volt az, amely elsősorban az erdélyi magyarsághoz szólt. Ebben az aktuális kérdéseket boncolgatta: a politikai aktivizmust propagálta egy általa elképzelt Magyar Nemzeti Párt szervezésében.⁵⁰³ Összességében röpirataival Bernády célja egy szűrőpróba volt az erdélyi magyar közvélemény felé an-

⁵⁰¹ ANDJ MS Fond Personal Bernády György, 30/1919. sz., 1–4. f.

⁵⁰² *Ellenzék*, 1930. november 29.

⁵⁰³ Tisztában volt a meglévő kisebb politikai alakulatokkal is, de azok szervezését nem tartotta célszerűnek. Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády György emlékiratok*, i. m. 48. o.

nak kipuhatolására, hogy elkezdődhet-e a legitim politikai szervezkedés. A sajtócenzúra miatt kevés visszajelzés érkezett írásaira. Ennek ellenére megállapítható, hogy kísérlete kudarcot vallott, ugyanis a közvélekedés nem támogatta a törekvéseit, gyanúsán figyelték a bukaresti kapcsolatépítéseit.⁵⁰⁴ Röpiratai publikálása után Averescu felajánlott neki képviselői helyet a parlamentben, amit Bernády nem fogadott el. *Nyílt levelét* közvetlenül a parlamenti választások előtti napokban publikálta, és ha nem lett volna a tiltakozás, valószínűleg sikeresen indulhatott volna képviselőségért.⁵⁰⁵ Indulásáról azonban ekkor még szó sem lehetett. Ez azzal is magyarázható, hogy akkor még nem írták alá a trianoni békeszerződést, valamint Bernády akciója a kolozsvári magyar politikai köröket is „sértette”, amelyek emiatt nem tekintették legitimnek. Ez főleg 1920 novemberében derült ki Sepsiszentgyörgyön, ahol hazaárulónak bélyegezték Bernádyt, amiért szót emelt a románokkal való együttműködés és a parlamenti képviselet érdekében.⁵⁰⁶ Ekkor a békeszerződést ugyan már aláírták, azonban a magyar parlament még nem ratifikálta azt, s a korszak közhangulatára is jellemző volt a kiváráó álláspont. Emellett pedig többen Székelyföldről is elsősorban Kolozsvárról várták a kezdeményezést, ezért nehezményezték Bernády marosvásárhelyi szervezkedését.

Bernády nem indult a képviselői választásokon. Röpiratainak közzétételét követően saját politikai szervezkedésbe kezdett. Román kormányzati kapcsolatai révén 1920 júliusában a prefektus kinevezte a város közigazgatási bizottságába.⁵⁰⁷ Marosvásárhelyen 1920-ban három politikai csoport körvonalazódott. Egyik a szociáldemokratáké volt, akik addig is működtek, akár illegalitásban is, valamint tartották a kapcsolatot a bukaresti párttársakkal, és 1920-ban már indultak volna a parlamenti választásokon, de a román hatóságok ezt nem tették lehetővé.⁵⁰⁸ Egy másik kezdeményezés Kovács Elek lapszerkesztőtől származott, aki az Építőiparosok Szövetségével karöltve egy Polgári Párt megalakítását kívánta volna városi szinten elérni.⁵⁰⁹ Szervezkedése rövid életű volt, azonban az aktív politizálásra való hajlandóság miatt érdemes megemlíteni. Emellett megkezdte szervezkedését Bernády irányításával a kezdetekben csak „húszas bizottságként” emlegetett politikai szándékú tömörülés, amely már megyei és regionális elképzeléseket is dédelgetett.⁵¹⁰ Kísérlete kudarcnak bizonyult, ugyanis 1920 novemberében feloszlott a húszas bizottság.⁵¹¹ Bernády

⁵⁰⁴ Röpiratait még szépírói szempontból is bírálták. Osvát Kálmán: *Motívumok*. Marosvásárhely, 2000, Mentor, 32–43. o.

⁵⁰⁵ *Székely Napló*, 1919. június 3.

⁵⁰⁶ „Bernádynak a székelyek a szemébe mondták, hogy hazaáruló.” *Keletmagyarország*, 1920. november, 15. o.

⁵⁰⁷ *Székely Napló*, 1920. július 15.

⁵⁰⁸ *Székely Napló*, 1920. május 16.

⁵⁰⁹ Az alakuló nagygyűlésükön elsősorban gazdasági és szociális jellegű panaszokat fogalmaztak meg, a pártalakítás csupán másodrendű célként szerepelt. *Székely Napló*, 1920. szeptember 14.

⁵¹⁰ Tulajdonképpen ez az alakulat tömörítette magában a városi magyar politikai, köztisztviselői réteg színéjáját, akik közül az alakuló gyűlésen felszólalt Hofbauer Aurél, Bodolla Ferenc, Nemes Mór, Radó Sándor, Sebess Jenő, Csiki Emil stb. *Székely Napló*, 1920. szeptember 28.

⁵¹¹ *Ellenzék*, 1920. november 3.

és Maurer szervezkedési kísérletéhez hasonlóan Gyárfás Elemér Dicsőszentmártonban, míg Paál Árpád (az impériumváltás napjaiban) Székelyudvarhelyen próbálkozott aktív politikálással, ami ugyancsak kudarccal végződött.

Bernády látványosabb gesztusára 1921. május 23-án került sor. Ez a nap akkoriban a hivatalos Románia hivatalos ünnepségének számított. Bernády díszmagyarban jelent meg Marosvásárhelyen, és beszédet mondott a magyar és román állampolgárok közti megbékélésről: „Eljöttem ezen ünnepélyre azért, hogy megjelenésem révén tanúbizonyságot tegyek arról, hogy szülőföldem sorsában osztozni kívánok. Megjelenésem révén kétséget kizáró tanúbizonyságot kívántam tenni arról is, hogy ezen állam kereteibe beilleszkedem, s az állampolgári jogokkal kapcsolatos kötelességeket mindenekben becsületesen teljesíteni igyekszem.”⁵¹² Beszédét több romániai és magyarországi lap is közölte, elsősorban az általa képviselt álláspont miatt, így felhívta magára a román politikai elit figyelmét. Bernády röpiratainak és beszédének gondolatiságát a Kós Károly, Paál Árpád és Zágony István által, csupán 1921 elején kiadott *Kiáltó Szó* című írás is tükrözte, amely ekkor vált igazán időszerűvé. Annak ellenére, hogy Bernády röpirata sok szempontból hasonlít a *Kiáltó Szóra*, mégis csak az utóbbi vált széles körben ismertté és a politikai cselekvés programjává, s mint ilyen, az irodalmi és politikai transzilvanizmus egyik fő forrásává. (A két szöveg között a politikai aktivitás propagálása a hasonlóság. Különbség ennél több akad: míg Bernády a magyar államiság széthullásáért bűnbakokat keres, addig Kósék nem teszik felelőssé például Károlyi kormányát. Emellett, míg Bernády beéri szerényebb jogvédelmi garanciákkal, addig Kósék a gyulafehérvári határozatra és a kisebbségvédelmi szerződésre hivatkozva autonómiát kérnek.)

Ebből következik, hogy 1921 végére tehető az az időszak, amikor a katonai ostromállapot annyira fellazult (a cenzúra és a gyülekezési tilalom szünetelésével), hogy a sajtó által is bátrabban vállalhatták a városi szinten való politikálást.⁵¹³ Az 1922-es romániai országgyűlési választásokig két fontosabb politikai párt alakult az erdélyi magyarság körében. Egyik a fiatalabb nemzedéket képviselő, polgári radikális nézeteket valló Magyar Néppárt volt, Albrecht Lajos bánffyhungyadi ügyvéd és Kós Károly író, építész vezetésével. Másik a Magyar Nemzeti Párt, amelyre Bernády is javaslatot tett, Grandpierre Emil, Jósika Sámuel és döntően az 1918 előtti elit vezetésével. A két párt közötti nézetkülönbségeket a két szervezet közös elnökségéből álló Magyar Szövetség hidalta át. Az immár a Magyar Szövetségen belül tevékenykedő Bernády politikai felfogása leginkább a Gyárfás Elemérével egyezett meg, aki a következő pontokban vázolta ezeket 1922 januárjában (a választásokat megelőzően):

- A magyarság érdekeit csak a parlamentben lehet sikeresen védelmezni és előrevinni.
- Az erdélyi magyarság politikai orientációját csak a saját különleges viszonyaiból mérítheti, minden külső befolyás káros lehet.

⁵¹² *Körösvidék*, 1921. május 31.

⁵¹³ Szeptember 11-én hirdették ki a cenzúra megszüntetését a sajtóban. *Székely Napló*, 1920. szeptember 11.

– A Magyar Szövetség csak egy pontot vegyen programjába: a romániai magyarság érdekeinek a szolgálatát, s a részletkérdéseket bízza a gyakorlati életre.⁵¹⁴

Romániában 1922-ben a megbukott Averescu-kormány helyét a Ion I. C. Brătianu vezette liberálisok vették át. Új választásokat írtak ki márciusra. A romániai magyar sajtó a képviselőjelöltekről portrékat közölt, így több cikkben Bernády neve is felbukkant. A röpiratai miatt korábban bírált Bernádyról kiegyensúlyozottabb, sokszor pedig már méltatásszerű írások születtek. „Meg kell érezni, hogy politikussal állunk szembe, aki a politikai érintkezés minden skáláján nyirettyűzik. Ha kell, goromba, mint a pokróc, simulékony, mint a kígyó. És bár azt mondják, hogy a politika, mint a diplomácia az elhallgatások művészete, Bernádyval mégis egyformán nyíltan barátkozik a magyarság, mint a románság. Munkakészségén kívül éppen ez érdekes egyéniségében. Az, hogy be tud gombolkozni és mégsem. Az, hogy tisztában vagyunk vele, tudjuk ki és mit akar. S az, hogy nem vagyunk tisztába vele, mert ad-hoc politikus. De politikus, amilyen ma nagyon kevés van Erdélyben” – írta róla Ligeti Ernő.⁵¹⁵ A pozitív méltatások egyértelműen azt bizonyították, hogy Bernády röpirata a korai elutasítások és megbélyegzések ellenére meghallgatásra és újrafelfedezésre talált.

A választások előtti időszakban Bernády elképzeléseit Ugron Istvánnal osztotta meg. Hangoztatta, hogy immár szükséges a politikai aktivitás elkezdése, és számításai szerint Erdélyből (főleg a magyarlakta vidékekről) nagyjából tizenkét–tizenöt képviselő, feleannyi szenátor kellene kikerüljön a választások után. De mindenekelőtt azt javasolta, hogy egy küldöttséget kell Bukarestbe küldeni, akik a szavazói listák korrigálását szorgalmaznák, a magyar szavazók jegyzékbe vételével.⁵¹⁶ A fejleményeket tekintve, Bernády javaslatát vélhetően figyelmen kívül hagyta a Magyar Szövetség vezetése.

A korabeli beszámolók szerint a magyar jelöltek fel voltak készülve a román hatóságok „némi trükközésére”, azonban a választási csalások és terror mértéke, ami megmutatkozott, minden várakozást felülmúlt.⁵¹⁷ Az egyértelmű cél a liberálisokból álló többségi kormány létrehozása volt, amely az alkotmányozáshoz szükséges kétharmadot, abszolút többséget jelentette.⁵¹⁸ Emiatt a Magyar Szövetség színeiben induló jelölteket, néha a legképtelenebb vádakkal, sorra visszautasították a választásügyi hatóságok. Akiket pedig nem, azoknak esélyük sem volt a megválasztásukhoz, mivel a magyar szavazókat nem vették fel a választói jegyzékbe. Így történhetett meg, hogy a magyar többségű körzetben is román képviselők kerültek ki győztesként.

⁵¹⁴ Gyárfás Elemér: *Erdélyi problémák*. Kolozsvár, 1923, Erdélyi Irodalmi Társaság, 203. o.

⁵¹⁵ *Napkelet*, 1922. január 15.

⁵¹⁶ Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj (továbbiakban ANDJ CJ), Fond Familial Ugron 544. cs.

⁵¹⁷ Mikó Imre: *Huszonkét év*. Budapest, 1941, Stúdium, 26. o.

⁵¹⁸ Uo. 26-27. o.

Ilyen körülmények között választották meg az első fordulóban Bernádyt országgyűlési képviselőnek, egyetlen magyarként. Csupán a későbbi pótválasztáson kerülhetett be néhány további magyar képviselő kollégája. Bernády egyik írásában bizonyos nehézségekre is utalt a választásokkal kapcsolatosan. Megjegyzése szerint az ő jelöltségét kétszer visszautasították, mígnem sikerült elfogadtatni azt.⁵¹⁹ Emellett több törvénytenséget és visszaélést észlelt, melyekért panaszokat tett a választási elnöknek, így a korábbi kampánykörútja után sorra utazta be ismét a községeket. A választásokat követően megpróbálták az eredményeket megsemmisíteni, azonban Bernády beszámolója szerint ez ellen felzúdult a körzete magyar és liberális párti román lakossága is.⁵²⁰ Hogy mégis miért sikerülhetett Bernády megválasztása? Gyárfás Elemér szerint Brătianu Bernádyt a Nemzeti Liberális Párt (NLP, Partidul Național Liberal) és a magyar kisebbség közvetítőjének tekintette.⁵²¹ Bernádyt ezt tagadta, nyilván alaptalanul, valószínűleg a későbbi megítélésére gondolva. Viszont nyilvánvaló volt, hogy román támogatás nélkül nem sikerülhetett volna képviselővé válni. A választási visszaélések miatti tiltakozások mellett szenátorválasztáson Udvarhely körzetből Pál Istvánt és Temesvárról Fülöp Bélát sikerült parlamentbe juttatni, míg a pótválasztásokon Sándor József Sepsiszentgyörgy körzetből és Zima Tibor Aradról jutott be a képviselőházba.⁵²² A parlamentben egységes képviselői stratégia nem nyilvánulhatott meg, különböző okok miatt: Fülöp Béla és Pál István nem ismerték a román nyelvet, így érdemlegesen nem szólhattak hozzá a képviselőházban zajló vitákhoz, Zima Tibor pedig, bár értett románul, főleg a helyi (aradi) érdekeltségű dolgokhoz viszonyult, így nem szólalt fel az erdélyi magyarság nevében.⁵²³

A legelső parlamenti felszólalást Bernády György intézte a képviselőházban április 10-én. Szűzbeszéde felolvasásakor saját bevallása szerint még nem tudott kellőképpen románul.⁵²⁴ Beszédére jellemző, ahogyan ezt említi is, nyugodt, higgadt, kivárá magatartás, valamint a kisebbségi sorsba való belenyugvás: „Jól tudjuk, hogy ezt a földet, ahol születünk, véglegesen a román királysághoz csatolták, egy testet alkot vele, e csatlakozás végleges és visszavonhatatlan, tehát megváltoztathatatlan tény. [...] Távoll áll tőlünk mindenféle irredenta tendencia. [...] Semmiféle politikai kapcsolatot nem tartunk fenn a román állam határain kívüli nemzettársainkkal [...]”⁵²⁵ Ez utóbbi állítása ismét kri-

⁵¹⁹ Bernády György: *Reflexiók Gyárfás Elemér szenátor úrnak „Az első kísérlet” című, a Magyar Kisebbség 1938 évi 2-3 számaiban megjelent közleményére.* Marosvásárhely, 1937.

⁵²⁰ *Keleti Újság*, 1922. március 11.

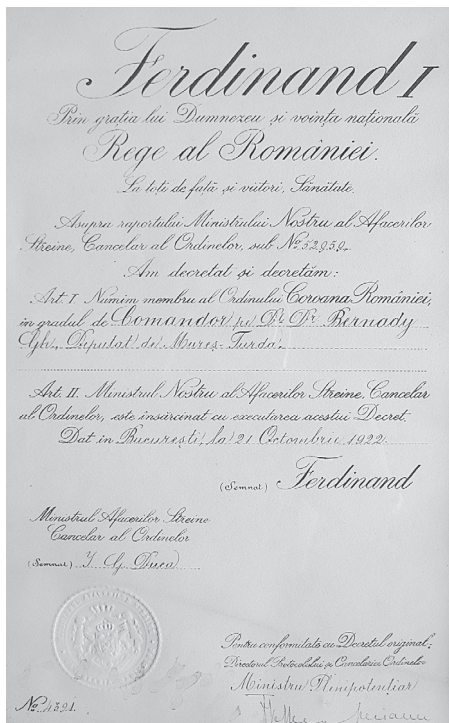
⁵²¹ Gyárfás Elemér: *Az első kísérlet. Az Averescu-paktum előzményei, megkötésének indokai, szövege, módosításai, következményei, felbomlása és tanulságai.* Lugos, 1937, 54. o.

⁵²² Uo. 52. o.; Mikó Imre: i. m. 27. o.

⁵²³ Gyárfás Elemér: *Az első kísérlet...* i. m. 54. o.

⁵²⁴ Erre a beszédében is utal: „... minden igyekezetem ellenére sem tudtam kellőképpen megtanulni a román nyelvet...” Lásd Balázs Sándor: *Magyar képviselet a királyi Románia parlamentjében.* Kolozsvár, 2008, Kriterion, 200. o., ill. a Magyar Kisebbség cikkében is utalt arra, hogy 1923-ban, a csucsai ebédkor beszédét Petru Groza fordította le román nyelvre.

⁵²⁵ Balázs Sándor: i. m. 200. o.

Bernády György kitüntetési oklevele 1922-ből, a Román Koronarend parancsnoki fokozatáról

Bernádyhoz hasonlóan vélekedjenek.⁵²⁷ Felszólalásával tehát többnyire elnyerte a kormánypárt bizalmát, olyannyira, hogy ajánlásukra a román koronarend parancsnoki jelenvényével tüntették ki.⁵²⁸

Az erdélyi közvélemény többsége azonban csupán erőtlen tiltakozásnak minősítette a beszédet, a radikálisabb kritikák pedig megalkuvónak, egyenesen hazaárulónak bélyegezték. Felszólalását követően interjút készített vele az *Ellenzék* újságírója. Az interjúban Bernády tovább árnyalta elképzeléseit a parlamenti képviseletről. Kifejtette, hogy az erdélyi magyarság kisebbségi létéből fakadóan nem szabad ellenzéki politikát folytasson. Inkább ki kell várni, valamint az egyes parlamenti tagokkal való egyeztetés során kell őket meggyőzni és a felmerülő problémákra megoldást találni.⁵²⁹

Két nappal a beszéde után, április 12-én, a válaszfelirat átnyújtásakor még jelen volt (találkozhatott Ferdinánd királlyal), utána hazautazott, és betegsége miatt hosszabb ideig ágyba kényszerült. Ez jelentősen befolyásolta parlamenti tevékenységét, illetve részben

titkák és támadások célpontjává helyezte az erdélyi közvéleményben Bernádyt. Különösen azért, mert valójában nem szakította meg a magyarországi kapcsolatait, ahogyan az a beszédében szerepelt. Viszont az erdélyi magyarság első legitim szónokaként a román közvélemény megnyugtatóra és kibékítésére törekedett. Beszédét az akkor ismét betiltott Magyar Szövetség elöljáróival íratta meg, de jórészt a saját elképzelése szerint. Jósika Miklóssal, a Magyar Szövetség vezetőjével közösen állapították meg a beszéd „tónusát, irányelveit”, valamint azzal is tisztában volt a pártelnök, hogy a beszéde nem mindenkinek fog tetszeni.⁵²⁶ Bár számos sérelmet szóvá tett, Bernády beszéde a magyar közösség soraiban nem aratott nagy sikert. Annál inkább a román kormány köreiben, mivel a következő ülészakon Duca belügyminiszter reagált a beszédre, megoldást ígért a kisebbségi kérdésre, valamint hozzátette, hogy kívánja „Románia összes magyarjainak”, hogy

⁵²⁶ *Ellenzék*, 1922. április 16.

⁵²⁷ *Ellenzék*, 1922. április 13.

⁵²⁸ Kitüntetésének oklevele: Maros Megyei Múzeum levéltára, D. X. 17. doboz.

⁵²⁹ Uo.

ezért hiányzott az azonnali reakció a személye elleni kritikákra. Betegsége, melyet a választási küzdelemben szerzett meghűlésnek tulajdonított,⁵³⁰ igencsak súlyosnak és tartós-nak bizonyult, és megakadályozta abban, hogy az OMP 1922 decemberében, Kolozsváron megrendezett alakuló ülésén részt vegyen. Távollétében megválasztották a párt egyik alelnökévé.⁵³¹ Amint az Ilosvay Lajosnak írott leveléből kiderült, Bernádyt betegségének súlyosbodása miatt a budapesti klinikára kellett szállítani műtétre és további gyógykezelésre. 1923 elején több hónapig fekvőbeteg volt: „Rettenetes szenvedéseim voltak, úgyszólván állandóan” – írta.⁵³² Állapota 1923 márciusától kezdett javulni, így már az ágyból kikelt, azonban fájdalmai kevésbé szűntek. Május végén Herkulesfürdőre utazott további kezelgetés céljából, amihez sok reményt fűzött.⁵³³

Bernády látványos parlamenti tevékenysége szűzbeszédével gyakorlatilag véget ért, a következő (és egyben utolsó) felszólalására csak két évvel később került sor, 1924-ben.⁵³⁴ Ebben a beszédében többnyire azt kifogásolta, hogy a szűzbeszédében felhozott sérelmeket azóta sem orvosolták. A parlamenti gyűléseken azonban többször is részt vett. Így a felszólalásokkal kapcsolatos kötelességeket ebben a ciklusban végeredményben Sándor József képviselő látta el. Sándor felszólalásai a Bernádyéval ellentétben konfrontatív jellegűek voltak (korabeli beszámolók szerint Sándor József volt a temperamentumosabb). Ilyen szempontból értelmezhető Gyárfás Elemér elemzése, mely szerint e két politikus tevékenysége keresztezte egymást, ellentétes véleményen voltak.⁵³⁵ Nyílt politikai konfrontáció kettőjük között részben Bernády betegsége miatt nem jöhetett létre. A Bernády által kezdeményezett román-magyar megbékélési kísérlet ekkor nem válhatott valóra, de Gyárfás szerint a románság őt jóval komolyabban vette képviselőtársánál. Ezzel szemben Sándor Józsefet nem tekintették reális ellenfélnek, mivel nyilvánvaló volt, hogy Bernády nem azonosítja magát szenvedélyes fellépéseivel. Tény, hogy Sándor József egyedüli magyar képviselőként benmaradt az alkotmányozó országgyűlésben, így azon törvények, melyek jogfosztást és hátrányt jelentettek a magyar kisebbség számára, legalább nem kerültek bele az alkotmányba tiltakozás nélkül. Élénkebb parlamenti képviseletre csupán a következő parlamenti ciklusok során került sor, ám a Bernádyék által végzett „hídverés” mérföldkönek számított a kisebbségi magyar képviseletben.

⁵³⁰ Bernády György: *Reflexiók...* i. m. 248. o.

⁵³¹ Lehetséges, hogy Hajdú István helyettesítette, ugyanis őt is intézőbizottsági tagnak választották Marosvásárhely körzetből.

⁵³² MTA kéziratára, Ms 5284. 221. Bernády György levele Ilosvay Lajoshoz.

⁵³³ Levelében azt írta, hogy amennyiben az ottani kezelés nem segít, külföldre lesz kénytelen utazni gyógyulni. Uo.

⁵³⁴ Toth Szilárd: *Partidul Maghiar și problema minorităților maghiare în Parlamentul României în perioada interbelică*. Cluj-Napoca, 2008, Argonaut, 237. o.

⁵³⁵ Gyárfás Elemér: *Az első kísérlet...* i. m. 52–57. o.

Bernády szerepe az OMP paktumpolitikájában

Az Országos Magyar Párt alakuló nagygyűlését kétszázharmincegy küldött jelenlétében, 1922. december 4-én, Kolozsváron tartották meg.⁵³⁶ A Magyar Nemzeti Párt és a Magyar Néppárt egyesülésével létrejött Országos Magyar Párt elnökévé báró Jósika Sámuel választották, alelnököknek pedig a következőket: Ambróczy Andor, Barabás Béla, Bernády György, Paál Árpád, Grandpierre Emil, br. Haller Gusztáv, Jakabffy Elemér, Kecskeméthy István, Sándor József, Szabolcska Mihály, br. Szentkereszthy Béla és Ugron István. Az alelnökök mellé egy harminchat tagú Intéző Bizottságot választottak.⁵³⁷ A magyar vezetők általában megelégedéssel és reménykedve fogadták a pártalakulást. Már az első években megjelentek azok a tényezők, amelyek a sajátos pártstratégiát meghatározták. Ide sorolható a párt tevékenységének megalapozása, illetve a politikai szövetség keresése, az úgynevezett *paktumpolitika*, vagyis a politikai szövetségekötési kísérletek, amelyek a párt működésének első évtizedére voltak jellemzők. A román pártokkal való érintkezés egyik legfontosabb célként szerepelt napirenden az intézőbizottság 1923. február 12-én tartott ülésén. Az elfogadott határozat szerint a Párt

Jósika Sámuel

minden tagjának, de legfőképp az elnökségnek kötelessége a román politikai pártokkal a kapcsolat felvétele és megállapodások kötése.⁵³⁸ Az aktív parlamenti képviselőt (Sándor József és Bernády György) az OMP nem látta el utasításokkal vagy háttéranyaggal. A két képviselőnek egyéb nézeteltéréseiktől eltekintve is más-más elképzelése volt a román pártokkal kötendő szövetségről. Sándor József függetlenségi párti mentalitással az erdélyi román nemzetiségi mozgalom politikáját tartotta követendőnek, így a Iuliu Maniu vezette Román Nemzeti Párttal kötött volna szövetséget. Bernády a mindenkorl kormányral kapcsolatot kereső kisebbségpolitikai stratégiát tartotta követendőnek. Az impériumváltás utáni rövid időszakban arra a fel-

⁵³⁶ György Béla: *A romániai Országos Magyar Párt története (1922–1938)*. Kézirat, doktori disszertáció, Budapest, 2006, 19–22. o.

⁵³⁷ Uo.

⁵³⁸ Uo. 23. o.

ismerésre jutott, hogy Romániában a legszámottevőbb politikai erő a Nemzeti Liberális Párt, ezért úgy gondolta, a velük való szövetségkeresés a kisebbségi problémák megoldásának a kulcsa. A szűkebb pártvezetés számára egyik orientáció sem volt meggyőző, mivel a liberálisok 1922-es választási csalásai után nehezen lehetett volna a közvélemény számára az együttműködést megindokolni, de a Maniu-párt programjában szereplő földreform (mely eleve keserű tapasztalatokkal járt) folytatása is hasonlóan megosztotta a kisebbségi magyar társadalmat.

1923. július 3-án meghalt Jósika Sámuel; az OMP megüresedett elnöki székére sokan Bernády Györgyöt látták esélyesnek. Jelöltségét az is erősítette, hogy mind a román (Brătianu), mind a magyar kormány támogatását élvezte, ahogy Gyárfás Elemér írta: „...Bernádyt felülről mindkét oldalon valósággal kijelölték az élre.”⁵³⁹ Ekkor azonban Bernády még gyógykezelés alatt állt, így az ideiglenes elnöki tisztséget a párt későbbi elnöke, a volt nagykövet, Ugron István töltötte be.

Az OMP számára a politikai elszigeteltségből való kitörés csakis szövetségés által volt elérhető. Erre korábban voltak próbálkozások, de eredményre nem vezettek, a kormánypárt részéről pedig nem volt kezdeményezés. Az Averescu vezette Néppártnak (románul Partidul Poporului) szüksége volt az erdélyi szavazatokra, így kezdeményezőként lépett fel. Az év végére megkötött szerződés az úgynevezett *Csucsai Paktum*ként maradt fenn a köztudatban.

Először Moldován Dénes brassói ügyvéd került kapcsolatba a román Néppárt tagozatainak kiépítésével foglalkozó Constantin Bucşannal, kinek szándékairól értesítette Szele Bélát, a *Brassói Lapok* főszerkesztőjét. Szele levelet írt Grandpierre Emilhez, és utasításokat kért. Így az OMP tárgyalási delegációja Szele Bélát, Gyárfás Elemért, Pál Gábort, Ferenczy Gézát és Török Andort foglalta magában, míg román részről Constantin Bucşan és Octavian Goga tárgyalt a küldöttséggel. Három alkalommal folytattak tárgyalásokat (nem számítva a november 25-i csucsai ebédet, ahonnan a paktum a nevét is kapta), melynek eredményeképpen egy nyolc fejezetből és ötvennégy cikkelyből álló

Ugron István

⁵³⁹ Gyárfás Elemér: *Az első kísérlet...* i. m. 56. o.

együtműködési megállapodás született.⁵⁴⁰ A megállapodás tartalmazta azon célkitűzéseket, amelyeket az OMP képviselni próbált, így többek közt a magyar választói névjegyzékek kiegészítését, a magyar egyházak autonómiájának biztosítását, a kisebbségi iskolák nyilvánossági jogának elismerését, az anyanyelv használati jogának elismerését a közigazgatásban, a magyar közalkalmazottak ügyének rendezését.⁵⁴¹ Ezek a Néppárt kormányra jutása esetén jöhettek volna szóba, és ennek fejében az OMP támogatta volna a Néppártot a választásokon. A szöveg összeállításában kiemelt szerepe volt Gyárfás Elemérnek, aki személyes ismeretségben állt a Néppárt képviselőivel (Gyárfás két évvel Goga alatt járt a nagyszombati állami főgimnáziumban; Goga sógora, Bucsan, aki később belügyminiszter lett, osztálytársa volt Gyárfásnak).⁵⁴² Érdekes a történetben Bernády szerepe és a pártvezetés hozzáállása a tárgyalásokhoz. A pártvezetés a paktumot titokban tartotta, bizalmasan kezelte, csak a beavatottak szűk köre tudhatott róla, sem az Intéző Bizottság, sem az elnöki tanács nem vitatta meg, annak ellenére, hogy nagy horderejű, meghatározó kérdéstről volt szó. Bernády „szubjektív emlékezete” szerint őt csupán a paktum ratifikálási napján, 1924. október 31-én avatták be, mintegy „véletlenszerűen”.⁵⁴³ Bukarestben, az Athénée Palace Hotel halljában találkozott Gyárfás Elemérral és több társával, ekkor látta először a paktum szövegét, sőt, állítása szerint zavarában még fel is ajánlotta a marosvásárhelyi Kultúrpalotát aláírási helyszíneként.⁵⁴⁴ Több forrás is azt igazolja, hogy Bernády nem mondott igazat, ugyanis Grandpierre Emil a kezdettől fogva tájékoztatta a részletekről.⁵⁴⁵ A paktumot végül 1923. november 25-én Averescu tábornok is aláírta Csucsán, Octavian Goga (Csinszkától időközben megvásárolt) kastélyában, ahol díszbédre is sor került a paktum megünneplésére. A házigazdán kívül román részről jelen volt Petru Groza is, az OMP részéről Grandpierre Emil, Gyárfás Elemér, Paál Árpád és Bernády György. Az ebéd során Goga köszöntőjére Grandpierre válaszolt, miután Averescu tartott beszédet, és végezetül Bernády elemezte a szerződést, Petru Groza segített neki románra fordítani.⁵⁴⁶ Bernády beszédében kitért a paktum azon részére is, amely a legvitatottabbnak számított a későbbiekben, és amely a két párt együtműködésére vonatkozott. Az OMP csupán a parlamenten kívül tartotta volna meg az önállóságát, ugyanis a megállapodás parlamenti tevékenységben az OMP-t a Néppártba olvasztotta volna.⁵⁴⁷ Bernády szerepe és jelenléte többszörösen is fontos, mivel beavatottnak számított, de végül nem írta alá a paktumot, hogy kívülállóként megvédhesse annak létjogosultságát. Sem Bernádynak,

⁵⁴⁰ Ez volt a legátfogóbb és a magyarság számára legelőnyösebb együtműködési megállapodás, amelyet az OMP valaha is román párttal kötött. György Béla: *A romániai...* i. m. 25. o.

⁵⁴¹ Uo. 25-26. o.

⁵⁴² Bárdi Nándor: *Otthon és Haza*. Csíkszereda, 2013, Pro-Print, 122. o.

⁵⁴³ Bernády György: *Reflexiók...* i. m. 12. o.

⁵⁴⁴ Uo.

⁵⁴⁵ György Béla: *Harmadnap...* i. m. 47. o.

⁵⁴⁶ Bernády György: *Reflexiók...* i. m. 13. o.

⁵⁴⁷ Uo. 14. o.

Bernády György Lugoson, Szombati Szabó István családja körében

sem Grandpierre-nek nem sikerült meggyőznie az OMP későbbi vezetőit, Ugron Istvánt vagy Bethlen Györgyöt, hogy eljöjjenek az ebédre, annak ellenére, hogy Ugron később a saját művének tekintette a paktumot. Bernády emlékezete szerint Ugron a csucsai ebédre való meghívás során ajánlotta fel először Bernádynak a pártelnöki tisztségét, így ekkor még potenciális elnökként kezelték a párton belül is. A két párt közötti paktumkötés ténye a következő évben került nyilvánosságra. Egy nagyváradi újságíró szerzett véletlenül tudomást a csucsai találkozóóról, megírta a lapjában, aminek hatására a sajtóban megindultak a találgatások. A megkötött paktum (s nem annak a szövege) nyilvánosságra kerülése párton belüli felháborodáshoz vezetett Sándor József részéről, aki azt emlékiratokban támadta, annak felbontását követelte.⁵⁴⁸

A felekezeti oktatás kérdésében az OMP már alakulásakor állást foglalt, ugyanis fontos volt a következő generációk neveltetésének biztosítása, főleg az állami iskolák román tannyelvűvé tétele után. Az OMP 1923. május 22-i rendkívüli nagygyűlésén (amelyet Marosvásárhelyen tartottak, és amelyen Bernády nem vett részt betegsége miatt) Ugron a párt megbízott elnökeként tartott beszédében hangsúlyozta, hogy állást kell foglalniuk és határozatot kell hozniuk a magyar iskolák ügyében, amely akkor a legfontosabbnak számított.⁵⁴⁹ Több memorandumot is küldtek a kormánynak, választ azonban nem kaptak, csupán nyilvánvalóvá vált, hogy a jogsértések tovább folytatódnak. Ilyen volt azon rendelkezés is, amely szerint a román nyelv nemcsak mint tantárgy szerepelt, hanem ro-

⁵⁴⁸ György Béla: *A romániai...* i. m. 26-27. o.

⁵⁴⁹ Uo. 36. o.

Bernády Györgyike 1924-ben

mánul kellett tanítani Románia történelmét, földrajzát, alkotmánytanát, és bevezették volna a román nyelv oktatását az I–II. osztályokban is. A tanárookra is nyomás nehezedett, számukra nyelvtanfolyamokat rendeltek el.⁵⁵⁰ Bernády György kezdettől részt vállalt az iskolaügyben, az OMP Intéző Bizottságának október 12-i gyűlésén Gyárfás és Zima Tibor mellett őt kérték fel az egyházak bevonásával a párt képviselőjére a tárgyalásokon. A memorandumok és az egyházakkal való együttműködés ellenére nem született számottevő siker. Ugron István és Gyárfás Elemér Ferdinánd királyhoz fordult, kihallgatáson tettek panaszt, és átnyújtották az emlékiratot. Az uralkodó pozitív elbírálást ígért.⁵⁵¹ A válasz egy táviratban érkezett, és a hosszas erőfeszítések után Bernády és Gyárfás bejelentette Brătianu üzenetét, mely szerint eltekintenek az I–II. elemi osztályokban a román nyelv tanításától. Ebből viszont az is következett, hogy a többi sérelemre nem kívántak reagálni.⁵⁵² A decemberi felekezeti értekezleten eluralkodott az elkeseredettség, a főgondnok

⁵⁵⁰ Uo. 37–38. o.

⁵⁵¹ György Béla: *Iratok a Romániai Magyar Országos Párt történetéhez*. Csíkszereda–Kolozsvár, 2003, Pro-Print–EME, 35. o.

⁵⁵² György Béla: *A romániai... i. m.* 39. o.

szerint az összes belföldi fórumon mindent megtettek. Egyetlen hozzászólóként Bernády is megállapította, hogy „hiába volt minden fáradozás”.⁵⁵³

Az iskolakérdéssel és az OMP paktumpolitikájával kapcsolatosan Bernády az OMP Intéző Bizottsága 1923. december 12-i ülésén szóvá tette a sajtó ellenséges hozzáállását. Javasolta, hogy a további nézeteltérések és a véleménymegosztás elkerülésére a sajtóban a kisebbséget érintő kérdéseket „megfelelő nívójú” közleményekben tárgyalják, és mindenekelőtt konzultáljanak a párttal információ-pontosítás céljából.⁵⁵⁴ Az 1924-es esztendő első hónapjában Bernády ismét gyengélkedett (a január 12-i intéző bizottsági ülésen nem vett részt), ennek ellenére az OMP kijelölte az oktatásügyi szakbizottságba Zima Tibor és Gyárfás Elemér mellé. A bizottság feladatuk kapta, hogy „a kormánnyal való tárgyalás útján a magyar oktatás megszervezésére a jogi lehetőséget biztosítsa”.⁵⁵⁵ A témában parlamenti felszólalásra is utasították a bizottságot, amelytől Bernády visszakozott, mivel állítása szerint hozzá nem jutott el az értesítés, illetve egészségi állapota sem engedné, hogy „a melegebb idők beálltaig megjelenjen a kamarában”.⁵⁵⁶

A kormánypárttal való szövetségkeresés egyik melléktermékeként megjelenő Tătărescu-féle nyilatkozat egyfajta pártbontási kísérlet volt a liberálisok részéről. Gheorghe Tătărescu, a liberális kormány kisebbségi államtitkára 1924. április 13-án tett nyilatkozatában⁵⁵⁷ kemény vádakkal illette a Magyar Pártot, annak arisztokrata vezetőségét, azt közölve, hogy nem alkalmasak a magyarság képviselésére.⁵⁵⁸ Szerinte ezek a vezetők nem a nép, hanem a nagybirtokosok érdekeinek a védelmével foglalkoznak, illetve addigi munkájuk kimerült a mágnásbirtokokról folyó adatgyűjtésben és a külföldi propagandában.⁵⁵⁹ Az interjú megjelenését követő napon az OMP Intéző Bizottsága rendkívüli ülést tartott az iskolai reform ügyében való állásfoglalás céljából. Napirend előtti felszólalásában Bernády bírálta a Tătărescu-féle kijelentés célját és tartalmát, szerinte a nyilatkozat célja a pártbontás, a magyarság táborának megosztása. Szerinte felelős állásban ilyen könnyelműen senki nem nyilatkozhat, a tárgyalások elmaradása nem a magyarságon múltott. Az OMP határozatban válaszolt Tătărescunak, a támadásokat visszautasították, és hangsúlyozták a párt egységét.⁵⁶⁰ A következőkben az OMP néhány tagja Jakabffy Elemér vezetésével tárgyalt Tătărescúval. A tárgyalásról Jakabffy a május 24-i gyűlésen számolt be, és vetette bírálat alá. A hozzászólásokat vizsgálva, Bernády a pragmatikus véleményűek közé sorolható, akik elsősorban nem állást foglaltak az ügyben, hanem a

⁵⁵³ Uo. 40. o.

⁵⁵⁴ Uo. 35. o.

⁵⁵⁵ Uo. 41. o.

⁵⁵⁶ Uo. 43. o.

⁵⁵⁷ A nyilatkozat a *Keleti Újság* 1924. április 13-i számában jelent meg.

⁵⁵⁸ Uo.

⁵⁵⁹ Bárdi Nándor: i. m. 128-129. o.

⁵⁶⁰ György Béla: *Iratok...* i. m. 46. o.

helyzetet kívánták kezelni.⁵⁶¹ Bernády szerint Jakabffy két hibát követett el: „Tătărescu konkrét vádat emelt egyes tagok ellen, s ő [mármint Jakabffy] nem szögeztette le ezeket, s nem engedte, hogy a megvádoltak tisztázzák magukat e vádak alól.” A másik hiba pedig az volt, hogy „a nyilatkozat közzétételével azt a látszatot keltette, hogy félig-meddig magáévá tette a Tătărescu nyilatkozatában foglalt állításokat”.⁵⁶² Bernády kiemelte, hogy mindezekért nem lehet elítélni Jakabffyt, hanem le kell vonni a tanulságokat: a sajtó hibát követett el, amikor az Intéző Bizottságra vonatkozó kérdéseket tárgyalva „az ellenfél kezébe fegyvert adott”. Tudatosítani próbálta, hogy a magyarság politikai helyzete a kisebbségi lét miatt változott, ezzel és a magyarság számára követendő politikával a sajtónak is tisztában kellett volna lennie. Javasolta a tárgyalások tudomásulvételét, a nagygyűlés elhalasztását és egy öttagú bizottság kiküldését tárgyalások végett. Indítványát Sándor József nem fogadta el, ő a brassói nagygyűlés megtartását és tárgyalóbizottságként az elnökséget javasolta. Az Intéző Bizottság egy ellenszavazattal Bernády javaslatát fogadta el. A bizottságba Bernády Györgyöt (mint bizottsági elnököt), Fülöp Bélát, Zima Tibort, gr. Teleki Artúrt és Zágoni Istvánt választották meg.⁵⁶³ Azzal bízták meg őket, hogy lépjenek kapcsolatba az államtitkárral, és az egyházakat érdeklő ügyekbe vonják be az egyházi hatóságokat is, a tárgyalásokról meg tegyenek jelentést az Intéző Bizottságnak. Így alakult ki az a politikai stratégiai elgondolás, amely aztán a párt későbbi tevékenységének alapjául szolgált, vagyis azon igény, hogy az OMP küldjön az illető román pártokhoz általuk is elfogadható tárgyalóbizottságot, amely a magyarság sérelmeit emlékiratban foglalja össze, és megfogalmazza követeléseinek minimumát. Mindennek lényege, hogy a magyarság mint közjogi alany az alkotmányban ismertessék el. Ha ez román részről nem elfogadható, a párt megőrzi akciószabadságát, és a Népszövetséghez fordul.

Elnökválság a pártban

A felmerült problémák mellett komoly hiányosságnak számított, hogy az OMP-nek nem volt külön sajtóorgánuma, amely segítségével elkerülhetők lettek volna bizonyos polémikák, és a döntéseket megfelelően kommunikálhatta volna a párttagok és választók számára. Bernády már korábban megérezte a sajtó irányításának fontosságát, valamint az ebben rejlő manipulációs lehetőségeket. Ezeket már polgármesterségi időszakában alkalmazta is. Jósika Sámuel halálát követően Bernádyt egyre többször emlegették az elnöki szék

⁵⁶¹ Érdemes elolvasni a másik véleménycsoport kifejtését is. Bárdi Nándor: i. m. 128–143. o., a vitáról készült jegyzőkönyv: György Béla: *Iratok...* i. m. 51–57. o.

⁵⁶² Uo.

⁵⁶³ Uo. 56. o. Teleki keresztnéve tulajdonképpen Arctur; mind a korabeli szövegekben, mind a szakirodalomban következetlenül használják a két névváltozatot. Kötetünkben Teleki Artúrként szerepel. (A szerk. megj.)

várományosaként. A kialakuló elnökválsághoz hozzájárult Ugron István többszörös „lemondási kísérlete”.⁵⁶⁴ Már 1924 nyarán mozgolódás támadt az utódlással kapcsolatban. Az új elnöktől általában azt remélték, hogy erőteljesebben fogja védeni a magyar ügyeket, és megcáfolja a románság azon vádját, hogy az arisztokrata vezetésű párt nem képviseli az összmagyarságot, csak saját osztályérdekeit. A megválasztandó vezető személye körüli dilemma a magyar közéletben azt is felvetette, hogy a következő vezér a párt melyik irányzatának lesz képviselője, ugyanis az OMP létrejötte ellenére az ideológiai-társadalmi szemléleti különbségek nem rendeződtek. 1924 folyamán esetlegesen utódként egyre többször vetődött fel Bernády György neve. A pozitív ajánlások és vélemények mellett azonnal kifogások is megfogalmazódtak ellene, például az, hogy nem Kolozsvárt lakik, anyagi helyzete nem elégséges az elnöki tisztséghez, de az is, hogy parlamenti szűzbeszédében korán behódolt a román uralomnak. Ugron és Bernády már 1924 januárjában (az Intéző Bizottság ülése után) elbeszélgettek a pártelnöki tisztségről. Ugron kijelentette, hogy egy évre vállalná az elnökséget, de azon feltételekkel, hogy ha egyhangúan felkérjük erre, helyettesének pedig Bethlen Györgyöt óhajtotta. Bernády véleménye az volt, hogy Ugront mindenben támogatni kell, és az is megtiszteltetés, ha maga mellé Bethlent óhajtja, végeredményben puhatólózott az erőviszonyokról a kibontakozó elnökválság kapcsán. Ugron István maradt az ideiglenes elnök, míg Grandpierre Emil az ügyvezető alelnök.⁵⁶⁵

Bernády átrendezte kapcsolatait, és egészségi állapotára koncentrálni alakította 1924 nyarán a dolgait. Megpróbálta rendezni addigi nem túl jó viszonyát Hajdú Istvánnal.⁵⁶⁶ A levelezésük alapján kísérlete látszólag sikeres volt, azonban a későbbi elnökválasztáson Hajdú nem támogatta Bernádyt, ezért viszonyuk mégsem rendeződött.⁵⁶⁷ A levelezésükből kiderül, hogy Bernády vonakodott az időközben megalakult Maros-Torda és Marosvásárhely OMP-s tagozatának elnöki tisztségétől, Hajdú sem vágyott rá, csupán távolmaradása idején vállalta volna helyettesítését. Bernády 1924. júliusi, herkulesfürdői gyógykezelését követően több partiumi városban tett látogatást, az ottani politikusokkal folytatott tárgyalásokat. Ugron Istvánnak címzett leveléből kiderült, hogy útja során a következő településeket érintette: Lugos, Temesvár, Arad, Zabola, Gyergyószentmiklós, Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely, Brassó, Székelyudvarhely, valamint a nyárádszeredai választókerületének települései.⁵⁶⁸

⁵⁶⁴ A bukaresti magyar követség jelentése szerint Ugron István megválasztása óta nem szívesen viselte az elnöki tisztséget. Több alkalommal fontolgatta lemondását. MNL OL, K 64-1926-27a-191, 144. f.

⁵⁶⁵ György Béla: *Harmadnap...* i. m. 50-51. o.

⁵⁶⁶ Hajdú István (1886–1924) jogász, lapszerkesztő, az OMP egyik fiatal reménysége. Marosvásárhelyen többen is benne látták azt a politikust, aki Bernádyt felválthatja a későbbiekben. Korai halála ebben megakadályozta. Balogh Edgár szerk.: *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*. Kriterion Kiadó, 1981. Elektronikus változat: <http://mek.oszk.hu/03600/03628/html/h.htm> (Letöltve: 2016.02.15.)

⁵⁶⁷ ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 35/1924. sz.

⁵⁶⁸ ANDJ CJ, Fond Familial Ugron 881. cs. 37. f.

A meglátogatott személyek augusztus 10-én, Marosvásárhelyen viszonzták Bernády látogatását. Az augusztus 10-i találkozón vegyes társaság gyűlt össze Bernádynál. Tulajdonképpen minden erdélyi régió és társadalmi osztály képviselve volt.⁵⁶⁹ Bernády a fogadására Ugron Istvánt is meghívta levélben, de a pártelnök nem látogatott Marosvásárhelyre.⁵⁷⁰ Az OMP pártvezetéséből Grandpierre Emil sem volt jelen, annak ellenére, hogy őt is meghívta.⁵⁷¹ A találkozót baráti összejövetelként hirdette meg, de a valóságban egyfajta demonstrációja volt az egységnek és a Bernády melletti kiállásnak a közelgő elnökválasztás kapcsán.

Az összejövetel hatásosnak bizonyult, mivel az ősz folyamán az erdélyi, de főképpen a határ menti sajtóban erőteljes propaganda kezdődött Bernády elnökjelöltsége mellett. Az OMP-hez közel állónak tartott *Ellenzék* és mellette a *Keleti Újság* különféle cikkeket közölt Bernády alkalmasságáról az OMP elnöki tisztségére. Érdekes módon az október

Bernády György kislányával, Györgyikével 1924 körül

28-ára összehívott intéző bizottsági ülésen Bernády nem volt jelen, hiányzását sem igazolja a felvett jegyzőkönyv.⁵⁷² A napirendi pontok között az elnökválasztás is felmerült. Ugron István bejelentette, hogy nem kívánja többet vállalni az elnöki tisztséget. Issekutz Viktor és Gyárfás Elemér próbálták meggyőzni, hogy maradjon, azonban eközben elhangzottak más jelölések is (Paál Árpád Bernádyt javasolta, Hubay Károly pedig Sándor Józsefet).⁵⁷³ A jelenlevők végül áthidaló megoldásként megállapodtak egy kilenctagú direktórium megválasztásában, amelynek tagjaivá Sándor Józsefet, Bernády Györgyöt, Paál Árpádot, Jakabffy Elemért, Hajdú Istvánt, Gyárfás Elemért, Bethlen Györgyöt, Béli Kálmánt és Róth Hugót választották.⁵⁷⁴

Bernády György mellőzése és a pártelnök pótlása direktóriummal határokon is átnyúló vihart kavart, annál is inkább, mert a magyarországi „mérvadó körök”, Bethlen István miniszterelnök is, Bernády elnökké választását támogatta. Mivel ez nem történt meg,

⁵⁶⁹ A vendégek listáját a kislányáról készített ajándék fénykép őrzi. Forrás: Maros Megyei Múzeum Képtára, 6500/5. sz. kép.

⁵⁷⁰ *Keleti Újság*, 1924. augusztus 11.

⁵⁷¹ ANDJ CJ, Fond Familial Ugron 881. cs. 38. f.

⁵⁷² György Béla: *Iratok...* i. m. 58. o.

⁵⁷³ Uo. 66. o.

⁵⁷⁴ Uo.

Bethlen a párt anyagi támogatását is leállította október 24-én, és Ugront Budapestre rendelte.⁵⁷⁵ Grandpierre és Ugron budapesti tárgyalásai után úgy határoztak, hogy utóbbi megmarad az elnöki székben, és a történelmi egyházak vezetőivel is konzultáltak ez ügyben. Bernády elutasította a direktórium felállítását mint megoldást a válságra, és az elnökválasztás mellett foglalt állást.⁵⁷⁶ Jancsó Benedek Bethlen Istvánhoz címzett levelében árnyalt és kiegyensúlyozott képet festett az erdélyi politikai helyzetről. Egyik levele szerint főleg bánási, de a kolozsvári lapok némelyike is Bernádyt kívánta győztesként. Jancsó Bernádyt megfontolt egyéniségnek tartotta, aki jól egyezett a románokkal, és székelyföldi támogatói is voltak. Bethlen György mellett Bernádyt javasolta a legalkalmasabb jelöltnek.⁵⁷⁷

A következő rendkívüli intéző bizottsági ülésen zajló viták továbbra is megosztották a közhangulatot Ugron és Bernády között. A gyűlésre 1924. november 18-án került sor, Kolozsváron.⁵⁷⁸ A gyűlésen több véleménycsoport alakult ki. Thury Kálmán indítványozta: tekintsenek el a direktóriumtól, amennyiben Ugron vállalná a párt elnökségét. Sándor József, Majláth Gusztáv katolikus, Nagy Ferenc református (egyben Ferenc József unitárius püspök nevében) püspökök, Bethlen György, Wass Béla, Várady Aurél, Gabányi Imre, Hajdú István, tehát a többség egyetértett Thury indítványával, és Ugron elnökké választása mellett foglalt állást.⁵⁷⁹ Bernády, Sándor József állásfoglalására rögtön reagálva, elvetette Thury Kálmán indítványát. Ugron békítő szándékkal közbelépve, megkérdezte Bernádyt, hogy vállalja-e a jelöltséget, mire ő válaszában elmondta, „egyetlen lépést sem tesz megválasztására, de a jelöltséget tartja, és a harcot állja”.⁵⁸⁰ Paál Árpád támogatta Bernády jelöltségét (Béldi Kálmánnal és Zágoni Istvánnal együtt), míg egy harmadik véleménycsoport Jakabffy Elemér vezetésével demokratikus választást szeretett volna. Ugron, utalva Bernády ellentmondásos kijelentéseire (előzőleg ellenezte a direktóriumot, elnököt akart, majd kijavítva önmagát, elnökségre jelölését vállalta, ha csak egy tag is jelöli), szükségesnek látta a párton belüli stabilitás megtartása érdekében az egyetértést. Bernády megerősítette döntését, miszerint vállalja az elnökséget, ha megválasztják.⁵⁸¹

Kérdéses, hogy Bernády milyen külső nyomás alatt állt, és mi adott okot ellentmondásos magatartására, de valószínű az is, hogy elfogadásra érdemes kihívásként tekintett az elnöki székre. Sándor Józseffel nem a román parlamentben vitázott, ahogyan Gyárfás Elemér írta, hanem az OMP fórumain. Sándor nyilatkozatában tehetetlenséggel vádolta Bernádyt, illetve kiemelte, hogy felgyógyulása után sem vett részt a parlamenti munká-

⁵⁷⁵ Bethlen hirtelen reakciója után a későbbiekben csillapodott, ugyanis november 8-án ismét folyósították a segélyezést a pártnak. MNL OL, K 64-1924-27t, 480. f.

⁵⁷⁶ *Ellenzék*, 1924. október 22.

⁵⁷⁷ MNL OL, K 28, 158. csomó, 258. tétel, 1. rész, 171-172. f.

⁵⁷⁸ György Béla: *Iratok...* i. m. 67. o.

⁵⁷⁹ Uo. 69. o.

⁵⁸⁰ Uo.

⁵⁸¹ Uo. 70. o.

ban. Utólag kijelentette, amennyiben Bernádyt választják meg, az ő számára ez a pártból való kilépést jelenti.⁵⁸² Többen ebből a reakcióból a párt szakadásának veszélyét olvasták ki, így gyakorlatilag a Jakabffy által képviselt véleménycsoport is Ugron mellé állt. Thury javaslatát szavazásra bocsájtották, huszonegy szavazattal és négy ellenszavazattal Ugron Istvánt választották elnökjelöltnek. A négy ellenszavazatot a Bernádyéval együtt Paál Árpád, Béli Kálmán és Zágonyi István adta le.⁵⁸³ Bernádynak nem sikerült saját városbeli párttársát sem maga mellé állítania, így az elnökség kérdése, ha formailag nem is (mivel ekkor csak a jelöltségre szavaztak), de lényegében eldőlt.

Az 1924. december 13-án megrendezett brassói nagygyűlésre Bernády nem ment el. Addigra támogatói is elhalkultak. Egy parlamenti felszólalásával tudatta a közönséggel, hogy aktív, azonban számára is világos volt, hogy az OMP-elnökségért folyó küzdelmet elveszítette. A brassói gyűlés előtti napokban egy táviratos felhívásban közölte addigi pártfogyóival, tekintsenek el személyétől, hogy az elnökválasztás egységes álláspontú legyen.⁵⁸⁴ Az őt támogató, más véleményt képviselő tagok pedig nem szólaltak fel. Bernády az elnökjelöltségtől való hirtelen visszalépésére nem szolgált megfelelően kimerítő magyarázattal, ami magára haragította néhány addigi támogatóját.

A brassói nagygyűlés nem fosztotta meg Bernádyt az aktív párttevékenység lehetőségétől (nem is ez volt a cél, hanem az egység megtalálása, a párton belüli feszültségek csillapítása), csupán annyi történt, hogy addigi alelnöki tisztségét felváltotta az újonnan elfogadott Szervezeti és Ügyviteli Szabályzat szerinti elnöki tanácsi tisztsége. Az új szabályzat szerint rögzítették a négy alelnöki tisztséget, az Elnöki Tanácsnak feladata a „kormányzás”, a kidolgozott határozatokat az Intéző Bizottság elé terjesztették elfogadás végett.⁵⁸⁵ Bernády mellett az Elnöki Tanácsban helyet kapott Ferenczy Géza, Gabányi Imre, Gyárfás Elemér, Hajdú István, Róth Hugó, Teleki Artúr és Thury Kálmán.⁵⁸⁶

Megválasztásának kudarcára több korabeli magyarázat született, melyek közül talán Gyárfás Eleméré a legpontosabb: „... Bernádyt felülről mindkét oldalon valósággal kijelölték az élre.”⁵⁸⁷ Tehát Bernádyt úgy a magyar, mint a román kormány támogatta (kijelölte) az elnökválság alatt. Hogy nem lett elnök, az annak köszönhető Gyárfás meglátása szerint, hogy a közvélemény szereti, ha az az illúziója, hogy vezetőit saját maga választja meg, és nem kijelölik a felsőbb hatalmak. Bernády személye túl megosztó volt ahhoz, hogy elnök lehessen. Végül sem ekkor, sem később nem töltötte be a párt elnöki pozícióját.

⁵⁸² Uo. 71. o.

⁵⁸³ Uo. 73. o.

⁵⁸⁴ *Ellenzék*, 1924. december 12.

⁵⁸⁵ Uo. 70. o.

⁵⁸⁶ György Béla: *Iratok...* i. m. 413. o.

⁵⁸⁷ Gyárfás Elemér: *Az első kísérlet...* i. m. 56. o.

Tárgyalások a Nemzeti Liberális Párttal

Bernády 1925-ben kifejtett munkássága a liberálisokkal megkezdett tárgyalások körül összpontosult. Távolmaradását az OMP Elnöki Tanácsának üléseiről egészségi okokkal, illetve bukaresti tárgyalásaival igazolta. Ezzel párhuzamosan a Marosvásárhelyen végzett politikai és kulturális tevékenysége is kiemelt hangsúlyt kapott. A román Nemzeti Liberális Párttal való tárgyalásokat végig ő irányította. Tevékenységéről folyamatosan tájékoztatta az OMP elnökségét.

Az OMP egy szűk vezetőségi része ismételten hajlott a kapcsolatok felvételére a liberális kormányral, és Bernádyt kérték fel erre. Ő Ugron Istvánnak 1925. március 8-án írt levelében jelezte, hogy a felkérésnek sajnálattal nem tud eleget tenni. Ezt egyrészt azzal indokolta, hogy sem a pártelnökség, sem az Intéző Bizottság, sem az Elnöki Tanács a korábbi, hasonló jellegű javaslatával nem foglalkozott.⁵⁸⁸ Bernády azt is kifogásolta, hogy a párt az általa képviselt (liberális) irányzattal szemben más irányvonalat képvisel, ezért a tárgyalások felvételére másvalakit javasolt maga helyett.

Ősszel átalakultak az álláspontok az OMP vezetőségében. A kormányra nyomás nehezedett az egyházak részéről beadott genfi panasz, illetve a közeledő helyhatósági választások miatt. A kormánypártnak is fontos volt, hogy valamiféleképpen viszonyuljon a kisebbségekhez, elsősorban szavazatszerzés céljából. A kérdést tárgyaló felekezeti értekezleten Gyárfás javasolta a kapcsolat felvételét a kormánypárttal, ennek levezetésére pedig ismételten Bernádyt ajánlotta.⁵⁸⁹ 1925. október 30-án Nagy Károly református püspök Bernády korábbi elutasító álláspontját ismertette, de hajlandó volt a kérést megismételni azzal a feltétellel, hogy a megállapodások megkötésére ne legyen joga. Ez egyben ismételt bizonyítéka volt annak, hogy a történelmi egyházak sem voltak egyöntetű állásponton Bernády személyével kapcsolatban. Bernády ezt követően hangsúlyt fektetett arra, hogy az egyházakkal a lehető legjobb kapcsolatot ápolja.

Bernádyval a kapcsolatfelvételt a liberálisok kezdeményezték. Tancred Constantinescu kereskedelemügyi miniszter 1925. október 12-én felkereste Bernádyt Marosvásárhelyen.⁵⁹⁰ Constantinescu az együttműködés lehetőségét vetette fel a közelgő helyhatósági választásokra vagy hosszú távon az országos választásokra a kormány nevében, és ígéreteket tett a magyar kisebbség számára. Bernády tudatta a miniszterrel, hogy a párt felől nincs felhatalmazása tárgyalások kezdeményezésére, de közölte hajlandóságát ennek megszerzésére. Még aznap tájékoztatta a városi barátait, és a tárgyalások Bürger Albert lakásán folytatódtak, ahol a két csoport találkozott. Bernády mellett jelen volt Ugron András, Schmidt Ödön és Tövisi Géza, de meg volt hívva Toldalagi Mihály és Szoboszlay

⁵⁸⁸ György Béla: *A romániai...* i. m. 72. o.

⁵⁸⁹ Uo.

⁵⁹⁰ ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 41/1926. sz., 27. f.

László.⁵⁹¹ Bernády Ugron Andrást bízta meg a kolozsvári pártvezetés informálásával. A pártvezetés végül a tárgyalások jóváhagyásáról döntött, Bernády mellé a már említett Teleki Artúrt és Toldalagi Mihályt⁵⁹² küldte.

A tárgyalásokat 1925. október 20-ára tűzték ki. Ekkor Bernády jelentette Constantinescunak, hogy az OMP-nek megállapodása van a Néppárttal (amely nem más, mint a korábban ismertett csucsai paktum), azonban a tárgyalások menetétől függően ez felmondható. Illetve hangsúlyozta, hogy az OMP komolyan veszi a kormánnyal való tárgyalást.⁵⁹³ A tárgyalás egyik mellékszálaként ekkor merült fel a marosvásárhelyi polgármesteri szék felajánlása Bernády számára.⁵⁹⁴

A következő napokban is találkoztak a felek, azonban a magyar pártelnökség utasítása hiányában nem haladtak a tárgyalások. November 25-én, Bernády, kiegészülve Paál Árpáddal, Zima Tiborral, Gabányi Imrével, Teleki és Toldalagi grófokkal, a tárgyalások folytatásával próbálkozott, azonban a tárgyalásokról értesülések jelentek meg a *Keleti Újságban* (később a *Brassói Lapokban* is). Constantinescu információszivárogtatással vádolta meg a bizottságot. A bonyodalmakat fokozta, hogy Bernády szerint a pártelnökség Teleki Artúrt és Gabányi Imrét az ő megfigyelésére küldte.⁵⁹⁵

A Bernády vezette küldöttséggel párhuzamosan más, az OMP-hez köthető tárgyalások is folytak. A párt vezetősége a Néppárttal kötött csucsai paktum felülvizsgálására törekedett. Az újraértelmezett szöveget tárgyalások után 1925. november 8-án írták alá. A Magyar Párt részéről jelen volt Bethlen György, Ferenczy Géza, Gyárfás Elemér, Nagy Jenő, Pál Gábor, Szele Béla és Török Andor, míg a Néppárt részéről Bucsan.⁵⁹⁶ Ugyanebben az időszakban tárgyaltak az egyház képviselői iskolakérdésben Angelescu miniszterrel. Bernádyék nem ismerték ezen tárgyalások anyagát, aminek az volt a hátránya, hogy a kormány az oktatási kérdéseket korábban már letárgyaltnak tekintette.

Bernády 1925. december 4-i találkozáján a liberálisokkal szóbeli ígéretet kapott Constantinescutól, hogy a magyar kéréseket nagyvonalúan teljesítik majd. A megkövetendő paktum írásos változatának elkészítése azonban késett.⁵⁹⁷ Kiderült az is, hogy a

⁵⁹¹ Uo.

⁵⁹² Toldalagi Mihály (1890–1941) nyárádszentbenedeki földbirtokos. Politikával fiatalkorában is foglalkozott, az 1918-as Tanácsköztársaság idején Károlyi a Magyar Köztársaság svájci követségi tanácsosának nevezte ki Schwimmer Róza mellé. Emiatt később „vörös grófként” emlegették. Bernády politikai híve volt. Marosi Ildikó: *Molter Károly levelezése*. 1. köt. 1914–1926. Budapest–Kolozsvár, 1995, Argumentum–Polis, 419–420. o.

⁵⁹³ Uo.

⁵⁹⁴ Ekkor még felmerült a képviselői és polgármesteri tisztség összeférhetetlensége, azonban Constantinescu úgy nyilatkozott, hogy a kettő nem zárja ki egymást, végül is Bernády visszatért a tárgyalások folytatására. Lásd uo.

⁵⁹⁵ Bernády értesülései szerint azzal vádolták, hogy nem a magyarság ügyeit, hanem Bürger Albert érdekeit képviseli, aki 100 000 lejt folyósított az útiköltségekre.

⁵⁹⁶ György Béla: *A romániai...* i. m. 73. o.

⁵⁹⁷ ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 41/1926. sz., 27. f.

tárgyalásokat mindkét fél le szeretne volna zárni 1925 karácsonya előtt. Mellékesen ismét felvetődött a kérdés, ki legyen a marosvásárhelyi városvezető. Ekkor Bernády azt az álláspontot képviselte, hogy „csak az számít, hogy magyar ember kerüljön oda”.⁵⁹⁸

A december 7-i találkozón nem mentek zökkenőmentesen az alkudozások: román részről Angelescuval és Petre Gârboviceanuval egészült ki a tárgyalóbizottság, és az iskolaügyek tárgyalása volt a téma. Angelescu ezt letárgyaltnak tekintette már a magyar egyházvezetőkkel, további akadékoskodása megnehezítette bizonyos módosítások kieroszakolását. Ezek főleg a zsidó tanulók, a piarista iskolák, a kisebbségi tanítóképzők, a nyilvánossági jogtól megfosztott iskolák, valamint az államsegély ügyének rendezését tartalmazták volna az elfogadás előtt álló magánoktatási törvényjavaslatban. A tárgyalási tervezet további szövegezését Marosvásárhelyen folytatta az OMP, nagyrészt Bernády, Teleki és Paál Árpád közreműködésével. A bizottság végül december 18-án utazott vissza Bukarestbe, ahol arról értesültek, hogy elfogadták a magánoktatási törvényjavaslatot, az általuk javasolt csekély módosítások egy részével.⁵⁹⁹ Ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy a karácsonyi és újévi ünnepek előtt nem jöhet létre megállapodás, ezért az OMP-s küldöttség újbóli felhatalmazás és további utasítások végett hazautazott.

A pártvezetés határozottabban lépett fel az addigi stratégiájához képest, amikor a párhuzamos és szerteágazó tárgyalások nem kötelezték el a pártot egyik oldalon sem. Ezután születtek konkrét határozatok, történtek lépések, amelyeket a közeledő helyhatósági választások sürgették. De az eredményeket látva, komolyabban vették Bernády szándékait is. Az 1926. január 20-i gyűlésen Bernády már nem vett részt bukaresti útja miatt, azonban a liberálisokkal tárgyaló bizottság többi tagja Kolozsváron maradt. Ez részben taktikai megfontolás volt, mivel tudni lehetett, hogy a megosztott véleménycsoportokból ellensúlyozni kell a tárgyalás folytatásának ellenzőit (jelen esetben is Sándor József és társait). Ugron és Jakabffy óvatosabb megközelítést ajánlott, amely szerint a paktum csak a közigazgatási választásokra vonatkozott volna. Amennyiben nem sikerül megegyezni a liberálisokkal, a következő volt az elképzelés: az 1925. augusztus 12-i határozat lép érvénybe, amely szerint a magyar többségű helyeken önálló listán induljanak a magyar jelöltek, a vegyes településeken pedig a lehetőségek szerinti pártokkal egyezkedve. Az 1926. január 20-i gyűlés határozatait Teleki és Toldalagi átadták Bernádynak, kiegészítve Ugron felhatalmazásával és levelével. A párt a paktum tárgyát képező kívánságokat tizenhét pontba foglalta.⁶⁰⁰

Bernády időközben Marosvásárhelyen is szervezkedett. Bukarestből hazautazva, két gyűlést is tartott az OMP marosvásárhelyi tagozatával.⁶⁰¹ A bukaresti tárgyalások Paál Árpáddal kiegészülve folytatódtak. Az OMP által meghatározott minimális követelménye-

⁵⁹⁸ Uo.

⁵⁹⁹ Uo.

⁶⁰⁰ ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 45/1926. sz., 21. f.

⁶⁰¹ Ebből az egyik a közeledő választásokkal volt kapcsolatos, kiválasztották a jelölőbizottság tagjait.

ket a liberálisok teljesíteni kívánták, ezért (és nyilván a helyzet komolyságára való tekintettel) 1926. január 31-re leutazott a bizottsághoz Ugron István elnök és Bethlen György is. A két vezetőségi tag nem tartotta kielégítőnek a liberálisok ajánlatát, azonban abban az esetben, ha Brătianu aláírja, a szerződést megkötöttnek tekintették volna. A közigazgatási választásokról történt megegyezések alapján, az idő szűke miatt Constantinescu az összes erdélyi és bánági vármegyei prefektúrához táviratozott. A táviratban ismertette az OMP-vel kötött egyezséget, és kérelmezte az eszerinti eljárást.⁶⁰² Fontos intermezzo, hogy február 1-én Ugron István minden felhatalmazás nélkül, bizalmas és udvarias levélben egyoldalúan felmondta Averescunak a csucsai paktumot. Erről levélben tájékoztatta a vezetőség valamennyi tagját.⁶⁰³

Bernády beszámolója szerint az 1926. február 4-én zajló bukaresti tárgyaláson Constantinescu feltűnően kedvetlen volt. A tárgyalásról kijövet Bernádynak szemrehányást tett a *Keleti Újság* bukaresti tudósítója, hogy a magyar újságírók megkerülésével adtak tudósítást a *Lupta* című lapnak.⁶⁰⁴ Bernády ezt „durva hangon” visszautasította, de tényleg kiszivárgott a megkötendő paktum szövege (a gyanú, hogy a tárgyalásokról szivárogtatnak, addig is felmerült, viszont most a tényleges szöveget közölték le). Constantinescu másnap Bernádyékát gyanúsította a kiszivárogtatással, mivel a *Lupta*-ban közölt szöveg magyarból készült nyersfordításra utaló fordulatokat tartalmazott (mint ahogy később gyanították, a szivárogtatás valószínűleg Kolozsváron történhetett, elsősorban azok részéről, akik eleve elleneztek a liberálisokkal való szövetkezést). Mivel a paktum nyilvánosságra jutott, a liberálisokat a parlamentben heves támadások érték az ellenzék részéről. Ilyen körülmények között február 5-én Constantinescu közölte, hogy se paktum, se aláírás nem születhet, azonban a községi választásokról szóló megállapodás betartása az OMP-n múlik.⁶⁰⁵ Február 7-én Bernády Marosvásárhelyen összehívta a tagozati Intéző Bizottság gyűlését, ahol elhatározták a közös liberális listán történő indulást.⁶⁰⁶ A következő napokban a prefektussal való egyeztetések következtében 14 magyar helyet hagytak jóvá a közös listán. A továbbiakban Bernády felkérte Jaross Bélát, Sebestyén Miklóst és Kovács Eleket, hogy folytassák a tárgyalásokat helyi szinten.⁶⁰⁷

⁶⁰² A táviratban leírt megállapodás szerint a városi és községi román és magyar tanácsosok a lakossággal arányos létszámban szerepelnek. Az utasítás továbbá azt is tartalmazta, hogy a megyeszékhelyeken viszont a polgármesternek románnak kell lennie. Lásd ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 41/1926. sz., 27. f.

⁶⁰³ Gyárfás Elemér: *Az első...* i. m. 87. o.

⁶⁰⁴ ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 45/1926. sz., 21. f.

⁶⁰⁵ Uo.

⁶⁰⁶ Érdekes módon Bernády ezt a gyűlést megemlíti az Emlékeztetőben, míg az előzőket nem. A jegyzőkönyv szerint „megnyugtítja” az ülésezőket a liberálisokkal kapcsolatosan. Ugyanakkor érzékelhető konfliktuskezelő szándéka is: Molter Károlyt, aki a Nemzeti Párt listáján indult volna, sikerült lebeszélnie szándékáról. ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 46/1926. sz., 46. f.

⁶⁰⁷ Uo.

A tárgyalások formális lezárását a választások után Bernády 1926. március 4-ig kérte.⁶⁰⁸ A paktum végül is nem jöhetett létre. Brătianu aláírását nem tudták megszerezni, azonban az OMP számára előnyös közigazgatási választásokat sikerként könyvelték el. Emellett előnynek számított az is, hogy az OMP nem volt elkötelezve, és a pártok közötti egyezkedés lehetősége ezután is biztosítva volt. Ezenkívül a tárgyalások által sikerült elérni egy sor olyan változást, amelyek addig csak sérelemlistákon szerepeltek követelésként. Az új választási törvény szerint a közigazgatási választásokon a jelölőlístákért fizetett díj 100 000 lejben volt megállapítva, amit azonban az OMP nem tudott volna teljesíteni minden településen, ezért ezt is a liberálisok állták, ahol közös listán indultak. A tárgyalások alatt Bernády folyamatosan kapcsolatban állt a magyar külüggyel is.⁶⁰⁹ A Nemzeti Liberális Párttal való tárgyalásokban játszott szerepe Bernádyt felértékelte az OMP-ben. Ugyanakkor ez alkalommal is ugyanaz a kép rajzolódott ki Bernádyról, hogy tulajdonképpen azon politikusok sorába tartozik, akiknek nem a parlamenti felszólalások, demonstratív beszédek az erősségük, hanem leginkább a személyes kapcsolatok, a háttértárgyalások szervezése, amely adott esetben sokkal több fáradságot és energiát igényelt.

Az 1926 márciusában lezajlott első közigazgatási választásokon Bernádyt liberális párti segítséggel sikerült a polgármesterei székbe juttatni. Ehhez azonban szükség volt arra a Liberális Párton belüli konfliktusra, amely alapján megvonták a bizalmat az addigi polgármestertől, Emil Dandeatól, aki később képviselőként tevékenykedett. Bernády György polgármesterei tevékenységét az őt támogató kormánypárt március 27-i lemondása jelentősen megzavarta. A király a Néppárt vezérért, Alexandru Averescut bírta meg kormányalakítással, aki remélve, hogy rendelkezik az ehhez szükséges többséggel, parlamenti választásokat hirdetett. A történetek után Ugron István lemondott az OMP elnöki székéről. Lemondásának fő okát a csucsai paktum felmondásában jelölte meg (amelynek oka gyakorlatilag Bernády paktumtárgyalása volt a liberálisokkal), utódjául pedig Bethlen Györgyöt nevezte ki. Ugron lemondásában kifejtette, hogy az OMP-ben uralkodó irányzatok közül az egyik Bernádyhoz köthető, aki a liberálisokhoz való kötődése révén alakítaná a pártszövetséget. Ugron ezt rossz szemmel nézte, akárcsak a Sándor József által képviselt szélsőségeket is.⁶¹⁰ Hozzátette azt is, hogy a Bernády OMP-ből való kizárására kezdeményezett indítványt megakadályozta, mivel az újabb törésvonalat és konfliktust jelentett volna. Ugyanakkor bírálta Bernádyt, mivel csak két felszólalása volt a román parlamentben. Felszólalásai pedig annyira balul sikerültek (főleg szűzbeszédére gondolt), hogy a pártot magyarázkodásra készítette.⁶¹¹ Bernády erre azzal védekezett, hogy szerinte nem a parlamenti felszólalások száma volt fontos, mivel eredményeit a parlamenten kívüli tevé-

⁶⁰⁸ Uo. 22. f.

⁶⁰⁹ A Magyar Párt paktumtárgyalásai. *Magyar Kisebbség*, 2000, 4. sz., 73–80. o.

⁶¹⁰ Ugron levelét vélhetően Bethlen Istvánnak címezte. *ANDJ CJ*, Fond Familial Ugron, 324. cs. 97–101. f.

⁶¹¹ Uo.

kenységével érte el.⁶¹² A városi pártgyűlések jegyzőkönyveinek tanulmányai szerint ekkor még a marosvásárhelyi OMP nagy része Bernády mellett állt.⁶¹³ Az Ugron lemondása miatt megüresedett pártelnöki tisztséget Bernády ekkor kategorikusan visszautasította, ahogyan a városi tagozatnak is megtiltotta, hogy őt jelölje elnöknek, mivel esélye valószínűleg a történetek után nem is lett volna. Ugron levele mellett a *Keleti Újság* és az *Ellenzék* is közölt április folyamán támadó jellegű cikkeket, amelyekre reagálva, a vásárhelyi sajtó Bernády védelmére kelt.⁶¹⁴

A parlamenti választások közeledtével a pártelnök kiléte tisztázódott, az előzetes várakozásoknak megfelelően Ugron István helyét Bethlen György vette át. Az OMP kolozsvári vezetősége kapacitálta Bethlen István miniszterelnököt, hogy a nehéz időszakban pártfeladatokat ellátó Bethlen Györgynek küldjön legalább egy fővárosi biztatást. A magyar kormányfő láthatólag közelebbi viszonyban állt Bernádyval, mint a vele rokonságban levő Bethlen Györggyel. A miniszterelnök levele 1926. április 25-én érkezett meg Bethlen Györgyhöz. A levélben Bethlen István erőskezű vezetői stílust szorgalmazott, továbbá a párt összetartását mindenáron. Emellett a kormányfő azt is írta, hogy „Organizáció létesítésével csak vásárhelyi Gyuri barátom való. Használj fel és használj ki ügyességét, őt organizáció létesítésével kell megbízni. [sic!]”⁶¹⁵ Vagyis Bethlen utalást tett arra, hogy egyrészt közeli kapcsolatban áll Bernádyval, másrészt tudomása van Bernády jó szervezőképességéről, melyet a marosvásárhelyi OMP vezetésével bizonyított.

Bernády és Bethlen István viszonya több évtizedre nyúlt vissza, és az impériumváltást követően sem szakadt meg. Bernády köztudottan kapcsolatban volt a Bethlen-kormányzat határon túli támogatáspolitikát bonyolító szervezetével, a Népies Irodalmi Társasággal. A Népies Irodalmi Társaság név tulajdonképpen egy 1920-ban irredenta célkitűzéssel alakult magyarországi egyesületet fedett. A magyar kormányzat és az alapítók azt akarták elérni, hogy a Népies Irodalmi Társaság az erdélyi kérdés ébren tartásában legyen társadalmi propagandaszerv belföld és külföld felé egyaránt.⁶¹⁶ Az egyesületet Jancsó Benedek irányította 1930-as haláláig, és a Teleki Pál által vezetett Államtudományi Intézet alá tartozott. Különféle módon segített a határöntúliaknak. Például az impériumváltást követően az esküt nem tett vagy a szolgálatból eltávolított köztisztviselőkről és a felekezeti oktatási intézmények segélyezéséről gondoskodott. Ugyanakkor az OMP-t is ez a szervezet finanszírozta.⁶¹⁷ Ezenkívül jelentéseket gyűjtött és állított össze, s célzott segélyezési

⁶¹² *A Ma*, 1926. április 16.

⁶¹³ Bernádyt arra kérte a városi intézőbizottság, hogy a közeledő országos választásokról szóló tárgyalásokon vegyen részt. ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 46/1926. sz., 46. f.

⁶¹⁴ *A Ma*, 1926. április 16.

⁶¹⁵ Bethlen György hagyatéka (továbbiakban BGYH). Magántulajdonban. Bethlen István levele Bethlen Györgyhöz, 1926. április 25.

⁶¹⁶ Mester Miklós: *Arcképek két tragikus kor árnyékában*. Budapest, 2002, Tarsoly, 352. o.

⁶¹⁷ A Keleti Akcióról és a romániai magyar intézmények támogatási történetéről lásd Bárdi Nándor: i. m. 321–405. o.

akciókat hajtott végre, amelyekhez sok esetben közvetlenül Bernády is hozzájárult.⁶¹⁸ Ezt úgy kell elképzelni, hogy amikor a marosvásárhelyi sajtóban (elég gyakran) olvasható, hogy „Bernády Budapestre utazott”, akkor például a Jelzálog Hitelbank felkeresése után meglátogatta a Vilmos császár utca 55. szám alatt található úgynevezett „erdélyi házat”.⁶¹⁹ Itt a harmadik emeleten egy kis irodában Krámer Jenő fogadta, aki vagy célzott segélyt adományozott vagy számolt el, vagy továbbvezette a tárgyalóba, ahol Jancsó Benedek vagy éppenséggel Bethlen István fogadta a legnagyobb diszkrécióval.⁶²⁰ A találkozóról nem készültek írásos dokumentumok, titoktartás végett, ezért van az, hogy az eléggé szétszórtan fennmaradt Bernády-hagyatékban egyetlen Bethlen István-levél sem lelhető fel, miközben az egymáshoz való viszonyuk közeli, baráti volt.

A marosvásárhelyi OMP Intéző Bizottság gyűlésein körvonalazódott a parlamenti választáson indulók listájának összetétele: a képviselőjelöltek közül a listavezető Bernády volt, akit Toldalagi Mihály és Szoboszlai László követett, a szenátorjelöltek között pedig Teleki Artúr és Jaross Béla neve szerepelt.⁶²¹ Az OMP újra felvette a kapcsolatot a Néppárttal, a felmondott csucsai paktumot április 21-én választási egyezményre alakították, lényegében hasonló kritériumokkal.⁶²² A választásokon az újonnan kormányon levő Néppárt összesen tizenöt képviselői és tizenhárom szenátori mandátumot ajánlott fel közös listán az OMP-nek. A listákon az OMP szabadon nevezhette meg saját jelöltjeit.⁶²³ Így megindult a szervezkedés, a kampányolás ezzel kapcsolatosan. A marosvásárhelyiek két képviselői és egy szenátori helyet kaptak, a Néppárttal közös listán szerepelve: a képviselőjelöltek listáján a második, illetve negyedik helyen, míg a szenátorjelölt-listán első helyen szerepelhetett a magyar jelölt. A marosvásárhelyi Intéző Bizottság általi javaslatot közben módosították, így Bernády után Szoboszlai következett a listán.⁶²⁴ Toldalagi visszaléptetésének oka ismeretlen (Bethlen Istvánt is mondhatni megdöbbenette), azonban gyanítható, hogy nem kívánták a Bernády-féle irányzat képviselőinek sorát erősíteni. Változtatásra Erdély-szerte több helyen sor került, amit Bethlen István magyar miniszterelnök is nehezményezett később.⁶²⁵ A magyar miniszterelnök Bethlen Györgynek a következőket írta: „Ami a választási kampány technikai irányítását és vezetését illeti,

⁶¹⁸ Például kérelmezte az Agrár Takarékpénztár, a Református Kollégium vagy a Szanatórium Rt. segélyezését, valamint több jelentést tett a marosvásárhelyi viszonyokról, közhangulatról. MNL OL, P 1077 Keleti Akció, 5–7. f.

⁶¹⁹ Mester Miklós: i. m. 519–520. o.

⁶²⁰ Bernády mellett számos Marosvásárhelyhez köthető személy járt el hasonló módon: Sebess Dénes, aki közvetlen munkatársa is volt a szervezetnek, de jelentéseket tett Molter Károly, Ferenczi Zsigmond, a Kemény Zsigmond Társaság egyes tagjai stb. is. Lásd MNL OL, P 1077 Keleti Akció, 5. köt., 366. f.

⁶²¹ ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 46/1926. sz., 46. f.

⁶²² György Béla: A romániai ... i. m. 91. o.

⁶²³ Uo.

⁶²⁴ ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 46/1926. sz., 46. o.

⁶²⁵ Levelében, melyet Bethlen Györgyhöz írt, kifogásolta, hogy nem látta a jelöltek közül Toldalagit. BGYH. Bethlen István levele Bethlen Györgyhöz, 1926. május 4.

felhívom a figyelmedet arra, hogy szükségesnek látom, hogy ezekben a munkálatokban Bernády erejét vegyék igénybe, mert szerintem az ő tapasztalata ennél a nem könnyű dolognál nagy segítségetekre lehet.”⁶²⁶ Bethlen István arra utalhatott, hogy Bernády az előző, 1922-es választásokon úgymond kitanulta a romániai választások játékszabályait, ezért személye kulcsfontosságú. Továbbá a magyar kormányfő láthatóan a korábbi Tisza István-híveket tartotta megbízható embereknek, a „Jászi-tanokkal megfertőzött”, polgári radikális nézeteket valló jelöltekét kifejezetten károsaknak tartotta.⁶²⁷

Bernády elsősorban politikai megfontolásból támogatta az OMP–Néppárt közös listáit. A politikai célszerűsége hivatkozott, ami a helyhatósági választásokon a liberálisokkal való együttműködésre készítette. Az országgyűlési választásokon viszont a Néppárttal közös szövetséget támogatta.⁶²⁸ Másik előnye a Néppárttal való megegyezésnek a megyei tanácsok összetételében mutatkozott meg, ahol a magyarság fele-fele arányban delegálhatott tagokat.⁶²⁹ A választások eredményeiből ítélve, az OMP fennállásának legnagyobb sikerét érte el, összesen huszonzét parlamenti tagot küldött a törvényhozásba (tizenöt képviselő – köztük Bernády –, tizenkét szenátor). A jelentős siker az érvénybe lépő prémiumos választási rendszernek is betudható volt, amely gyakorlatilag biztosította a kormányon levő (és ebből kifolyólag a választásokat megrendező) párt számára az erős parlamenti többséget.⁶³⁰ A Bukarestbe küldött magyar törvényhozók 1926. június 24-én megalkották az OMP parlamenti csoportját. Bár a parlamenti csoport gyűlésein Bernády 1926-ban egyszer sem volt jelen, az ő feladata volt a közigazgatási ügyekkel foglalkozó képviselet.⁶³¹

A reformmozgalom és a szakítás

Bernády György az 1926-os országgyűlési választásokat követően a parlamenti csoport gyűlései helyett a marosvásárhelyi OMP tanácskozásait elnökölte. Tette ezt részben azért is, mivel polgármesteri teendői a városhoz kötötték, így nem állt módjában a fővárosi országgyűlési ügyeit is egyszerre kellőképpen képviselni. Nem vett részt az 1926 októberében, Gyergyószentmiklóson megrendezett tisztújító nagygyűlésen sem. Az OMP-n belüli ellenzéki mozgalomba való bekapcsolódása ekkoriban kezdődött, bár egyfajta ellenzéki vonalat addig is képviselt. Ez inkább stratégiai, mint ideológiai ellenzékiesség volt. Az ellenzéki mozgalom indítványozója Krenner Miklós⁶³² és csoportja volt, akit az

⁶²⁶ Uo.

⁶²⁷ Levelében Weisz Sándort említi jásziként, aki a *Keleti Újság* szerkesztője volt. Uo.

⁶²⁸ Részlet Bernády beszédéből. Közölte *A Ma*, 1926. május 12-én.

⁶²⁹ ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 46/1926. sz., 46. f.

⁶³⁰ György Béla: *A romániai...* i. m. 95. o.

⁶³¹ György Béla: *Iratok...* i. m. 260–263. o.

⁶³² Krenner Miklós (1875–1968) újságíró, közíró. Legismertebb újságírói álneve a Spectator volt, amely

OMP tevékenységével kapcsolatos fokozódó elégedetlensége sarkallt cselekvésre. A reformmozgalomnak nem volt konkrét, kiforrott célja, leginkább azon személyeket tömörítette soraiban, akik valamilyen oknál fogva elégedetlenek voltak az OMP vezetőségének a politikájával. Krenner visszaemlékezése szerint a csoportosulásnak nem volt vezetője, elnöke, a gyűléseket többnyire ő vezette. Krenner elsődleges célja az OMP vezetőségének a demokratizálása volt, vagyis minden társadalmi osztály képviselőjét látni szerette volna az amúgy többnyire arisztokratákból álló vezetőségben.

Krenner 1926 augusztusában több politikusnak és közéleti személyiségnek írt körlevelet, köztük Bernádynak és Gyárfás Elemérnek is. Ugyanis közülük valamelyiket szerette volna a mozgalom élére megnyerni. Sem Bernády, sem Gyárfás nem válaszolt levélére, azonban többen beküldték válaszukat, melyekre alapozva elkezdhatték a csoportmunkát.⁶³³ Krenner tanácskozást szervezett Kolozsváron a New York szállóban, amelyen negyvenkét személy vett részt. A résztvevők a „Magyar Párt politikáját aggodalmas bírálatban részesítik”, és emlékirattal fordultak az OMP elnökségéhez, amelyben kívánságaikat fogalmazták meg. Egyben esetleges megbeszélésekre öttagú tárgyalóbizottságot neveztek ki Kecskeméthy István, Krenner Miklós, Tabéry Géza, Toldalagi Mihály és Weisz Sándor személyében. Az OMP marosvásárhelyi tagozatából Toldalagin kívül részt vett Ugron András tagozati alelnök és Orbán Balázs titkár is. Orbán Balázs benyújtotta titkári tisztségéről való lemondását, mivel az OMP nyáradszeredai tagozata szeptember 29-én tartott tanácskozásán (amely a kolozsvári ellenzékiek gyűlésének folytatása volt) határozatba emelte, hogy a kolozsvári értekezleten Ugron András és Orbán Balázs „nem képviselte Maros megye magyarságát”.⁶³⁴ Felmondását a marosvásárhelyi tagozati OMP nem hagyta jóvá, továbbá kimondta, hogy Ugron és Orbán részvétele a Krenner által rendezett vacsorán „nem esik kifogás alá, nem tekinti sem pártfegyelem, sem a pártegyeség megsértésének [...]”.⁶³⁵ Ezzel Bernády, valamint a marosvásárhelyi OMP gyakorlatilag legitímálta a reformmozgalom létrejöttét és céljait. Bár Bernády egyelőre nem volt a mozgalom résztvevője, Kós Károly Molter Károlyhoz intézett levelében ismertette a mozgalom tevékenységét, illetve annak korábbi fejleményeit. Egy újabb összejövetelre Mezőtelegden került sor, ahol Bernády szintén nem volt jelen (de minden bizonnyal meg volt hívva), viszont jelen volt a már említett Toldalagi és Ugron.⁶³⁶ Kós Károly levelében kiemelte, hogy Krenner ellenzéki mozgalma lemondásra kényszerítheti az OMP vezető-

egyúttal jellemezte a hozzáállását: mintegy kívülről figyelte a politikai eseményeket, és úgy elemezte azokat. Rendszeresen közölt az erdélyi sajtóban elemző cikkeket, aradi munkásságát követően a kolozsvári *Ellenzék* munkatársa volt. Életútjáról bővebben: Krenner Miklós (Spectator): *Az erdélyi út: válogatott írások*. Székelyudvarhely, 1995, Haáz Rezső Kulturális Egyesület.

⁶³³ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fond 456 – Krenner-hagyaték. Krenner Miklós visszaemlékezése 1950. 10. 5-én a reformmozgalomról.

⁶³⁴ ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 46/1926. sz., 46. f. Orbán Balázs levele.

⁶³⁵ Uo.

⁶³⁶ Marosi Ildikó: *Molter Károly levelezése*. 1. köt. i. m. 296. o.

ségét. Helyettük Bernádyt szeretné vezetőként az OMP élére, „keverve őket a nagytőke és kispolgárság meg földművesség embereivel”.⁶³⁷ Továbbá azt írta, hogy Bernády tárgyal a liberálisokkal, és a velük létrejövő paktumot már az ellenzék kötné meg.⁶³⁸

Bernády városüggyekkel kapcsolatos bukaresti útjai „kitérőket” is megengedtek, amelyek alkalmával a liberálisokkal egyeztetett. Ezt Bernády nem erősítette meg, viszont megemlítette, hogy a király betegségének súlyosbodásával sürgette a pártvezetést 1926 végén, hogy az esetleges kormányváltás forgatókönyvéről foglaljon állást. De ekkor a pártvezetőség szerint még „idő előtti” volt Bernády aggodalmaskodása.⁶³⁹ „Vészjelzése” a liberálisoktól származott, akiktől megtudhatta, hogy hamarosan ismét kormányra készülnek.

1927. január 9-én a reformcsoport Ugron András lakásán ülésezett, ahol immár Bernády is jelen volt. Előtte azonban Krenner Miklóst meghívták a marosvásárhelyi Társadalomtudományi Társaság vezetői előadást tartani. Krenner elfogadta a meghívást. Elképzelése az volt, hogy a többnapos marosvásárhelyi tartózkodása alatt összekapcsolja a két eseményt: a Társadalomtudományi Társaságnak előadást tart, az azt követő napon pedig a reformcsoport gyűlésén is részt vehet. Azt azonban nem tudta, hogy a Társadalomtudományi Társaság vezetői (Antalfy Endre, Turnowsky Sándor, Molter Károly, Berde Mária stb.) azon polgári radikális nézeteket valló értelmiségiek voltak, akik aktív szerepet vállaltak a Nemzeti Tanácsban, az azt követő időszakban pedig nem voltak jó viszonyban Bernádyval és szűkebb körével (Ugron András, Orbán Balázs, Toldalagi László stb.). Miután kiderült, hogy a két társaság konfliktusban áll egymással, Krenner lemondta előadását, és ez kisebb botrányt eredményezett.⁶⁴⁰ Végül sikerült a helyzetet rendezni. Krenner elvállalta, hogy egy másik időpontban tart előadást, és Bernádyval is egyre jobban összeharatózkodott. Krenner Bernádyhoz fűződő viszonyát a következőképpen jellemezte: „Bernády később egyre jobban megbarátkozott velem, éig emelt »önzetlen« és »becsületes« politikai és emberi magatartásomért, Bukarestben a liberális nagyfejűeknek népe apostolának nevezett, Pesten lelkesen védelmezett Bethlen Istvánnak és Pataki Tibor államtitkárnak.”⁶⁴¹

Mi volt az oka Bernády és Antalfyék konfliktusának? Elsősorban személyes ellentétben alapult, de előkerültek a generációs különbségek okozta feszültségek is. Molter Károly Krenner Miklósnak írt levelében a következőképpen látta viszonyukat: „Bernády pedig kártékonynak lát bennünket [...]. Megöregedett és joggal nem tart bennünket eléggé gyakorlati és eléggé romlott legényeknek, hogy ebben az akciójában, vagy az ő csoportjáj-

⁶³⁷ Uo. 297. o.

⁶³⁸ Uo. 296. o.

⁶³⁹ Bernády György: *Reflexiók...* i. m. 24. o.

⁶⁴⁰ Többen összeveszttek, Krennert, az újságírói álnévét felhasználva, Spectator helyett „Dictatornak” bélyegezték. Az eset kapcsán az Antalfyék csoportja cikket közölt a Nagyváradi Naplóban. *Nagyváradi Napló*, 1927. január 16.

⁶⁴¹ Személyes hangvételi levelezésük is ezt igazolja. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fond 456. Krenner-hagyatéek. Krenner Miklós visszaemlékezése 1950.10.05-én a reformmozgalomról.

ban, vagy általában a politikában szóhoz engedne. Persze, ez nem tart sokáig.”⁶⁴² Ideológiai Bernády több alkalommal kísérletezett a csoport integrálásával. Korábbi politikai nyilatkozatait is képes volt felülbírálni a közeledés elősegítése érdekében. Míg korábban határozottan elítélte a „jászizmust” képviselő polgári radikálisok köreit, valamint azokat, akik ezzel szimpatizáltak, 1925-ben már más volt a véleménye: „nekünk az elszakított területeken élő magyaroknak csínján kell bánni a jászizmussal. Azt a Svájcot, amelyről Jászi Oszkár annak idején beszélt, amelyről én hallani sem akartam, a megváltozott viszonyok folytán ma olyan valaminek tekintem, ami az én nemzeti igényeimet itt Románia kereteiben a legteljesebb mértékben kielégíti.”⁶⁴³ Azonban Bernády az azt követő évtizedekben sem járt a Társadalomtudományi Társaság előadásaira, még akkor sem, ha éppenséggel Krenner Miklós volt az előadó.

Bernády tehát csatlakozott a Krennerék reformcsoportjához, de nem kívánta azt névlegesen is vezetni. Csatlakozása annak is tulajdonítható, hogy észlelte azon hátrányos helyzetet, miszerint hiába képviselték a magyarságot magas számban és kedvező feltételek mellett a parlamentben, ha a kormánypártot támadó ellenzék (főleg a Nemzeti Liberális Párt) szorongatása miatt nem lehetett megvalósítani azon ígéreteket, amelyekről megegyeztek Averescuval és Gogával. Az úgynevezett „nemzeti kártyát” kijátszották, Gogákat nemzetellenességgel vádolták a magyarok támogatása miatt, ezért visszakoztak bizonyos feltételek teljesítésétől. Az Ugron lakásán megrendezett találkozón részt vevő húsz személlyel kidolgozták a csoport szabályzattervezetét. Bernády a reformcsoport azon részéhez tartozott, amely elsősorban a párton belül próbálta elérni a változásokat, egy lehetséges liberális párti paktummal. Másik részét a csoportnak Kós Károlyék jelentették, akik kiléptek az OMP-ből, és újra megalapították a Magyar Néppártot, viszont ők a Nemzeti Parasztpárttal keresték az együttműködés lehetőségeit. Bernády György saját elgondolásait az OMP jövő stratégiáit illetően a parlamenti csoport 1927. március 11-én tartott gyűlésén ismertette. Azonban László Dezső képviselőtársa veszélyesnek minősítette Bernády érvelését, mivel az OMP-nek „csak az lehet tagja, aki aláveti magát a pártfegyelemnek, és nem jár külön utakon.”⁶⁴⁴

Bernády értesülései pontosnak bizonyultak: Averescu kormányát megbuktatták a liberálisok, Brătianu választásokat írt ki 1927 júliusára. Bernády és Krenner a liberálisokkal folytattak tárgyalásokat. Ezzel párhuzamosan Bethlen György az erdélyi szászokkal kötött szövetséget, amely a választásokra szólt. Bernády tárgyalásait Tökés Ernő református esperes segítette.⁶⁴⁵ Bukarestben a Nemzeti Liberális Párt részéről Gheorghe I.

⁶⁴² Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fond 456. Krenner-hagyaték. Molter Károly levele Krenner Miklóshoz, 1926. augusztus 13.

⁶⁴³ *Ellenzék*, 1925. február 5.

⁶⁴⁴ György Béla: *Iratok...* i. m. 282. o.

⁶⁴⁵ Tökés Ernő (1883–?) Református esperes, 1921–1940 között a bukaresti református egyházközség lelkipáster. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fond 456. Krenner-hagyaték.

Duca, Vintilă Brătianu, Tancred Constantinescu, Tătărescu, Angelescu és Bogdan-Duică tárgyalt Bernádyval. Krenner visszaemlékezése szerint Bernády álláspontja az volt, hogy csak abban az esetben vállaltak volna a liberálisokkal együttműködést, ha azok (mivel már kormányon voltak, s így módjukban állt) előzetes engedményeket biztosítanak, mégpedig látványos intézkedések iskolaügyben, valamint a magyar kisiparosokat célzó segélyek formájában. Ezek az intézkedések már felmutatható eredmények lettek volna, amelyekért cserében Bernádyék akár pártszakadást vállalva is csatlakoztak volna a liberálisokhoz. A tárgyalások azonban elakadtak, megállapodás nem jött létre.⁶⁴⁶ Willer József tudatta az OMP kolozsvári vezetőségével, hogy Bernády tárgyalt a liberálisokkal. Willert maga Bernády kereste fel Bukarestben. Willer „keserü szemrehányást” tett Bernádynak, amiért visszautasította az OMP listavezetői jelölését Maros-Torda megyében. Emellett világossá tette a polgármester előtt, hogy amennyiben kudarcot vall az OMP a körzetében, őt teszi felelőssé a párt. Willer emellett rájött, hogy Bernády a liberálisokkal készült tárgyalni, mivel meglátta cetlijét, emellett Bernády román kifejezésekről érdeklődött. Ezért munkájának ellenőrzését javasolta az OMP vezetőségének.⁶⁴⁷

Az OMP vezetősége a Német Párttal közös Kisebbségi Blokk megalakítását látta kedvezőbb alternatívának, amiről nem tájékoztatták a reformmozgalom tagjait, ennek ellenére tudomásuk volt róla. Bernádyt „lehangolta” a szász paktum, de nem hagyta el azon reménye, hogy az Intéző Bizottságot sikerül meggyőznie a liberálisokkal való megegyezés szükségessége felől.⁶⁴⁸ Az 1927. június 16-i, Kolozsváron megtartott intéző bizottsági gyűlés elmérgesedett hangulatban zajlott, ennek ellenére megszavazták a szászokkal való megegyezés alapján a Kisebbségi Blokk létrehozását. Bernádyt a békítés szándékával képviselőjelölt-listára szerették volna tenni, amit ő visszautasított, mivel más állásponton volt.⁶⁴⁹

Az 1927-es parlamenti választásokon megisméltődtek az 1922-es választásokhoz hasonló választási visszaélések. Az OMP sikerét az a tény is hátráltatta, hogy Bernády csoportjának egyes tagjai végül liberális listákon indultak. Bernády ekkor még nem szakította meg kapcsolatait a liberálisokkal, de érezhetően egyre távolodott politikájuktól. A Kisebbségi Blokk együttes listája az előző választásokhoz képest siralmas eredményt produkált: összesen tizenöt képviselőt és egy szenátort juttatott a romániai törvényhozásba.⁶⁵⁰ A felelősségre vonás 1927 augusztusa és szeptembere között hosszas hírlapi vitákhoz vezetett, amelynek egyik célpontja Bernády lett. Ezáltal gyakorlatilag egy évti-

⁶⁴⁶ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fond 456. Krenner-hagyaték. Krenner Miklós visszaemlékezése 1950. X. 5-én a reformmozgalomról.

⁶⁴⁷ Willer József levele Bethlen Györgyhez, 1927. június 23. BGYH.

⁶⁴⁸ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fond 456. Krenner-hagyaték. Tőkés Ernő levele Krenner Miklóshoz, 1927. június 11.

⁶⁴⁹ Bernády György: *Reflexiók...* i. m. 294. o.

⁶⁵⁰ Úgy, hogy ebből nyolc volt magyar, hét német, amíg a németek száma Erdélyben fele volt a magyarokénak. *Magyar Kisebbség*, 2000, 4. sz., 46. o.

zed alatt másodszer kiáltotta ki az erdélyi közvélemény Marosvásárhely polgármesterét „nemzetárulónak”.⁶⁵¹ Az olykor hosszúra nyúló, több száz oldalnyi terjedelmű cikksorozatot kitevő polémiák átrendezték Bernády pártbeli, illetve marosvásárhelyi kapcsolatrendszerét.⁶⁵² Városi volt párttársai megosztottan viszonyultak a problémához, Ferenczi Zsigmond levele akár a közhangulatot is tükrözte részben: „[...] bármennyire meg akarom őrizni a Bernády iránti tiszteletet, – le kell vetnem azt az együgyűséget, amelyet Bernády fölényes és lekicsinylő kérdéseivel szokása szerint rá akar kényszeríteni a szembenállóra, amikor ő valamit nem tud, vagy nem akar megérteni, vagy azt akarja, hogy azt mások se értsék meg. [...] Marosvásárhelyt Bernády modern várossá tette. Épített aszfaltjárdát, azután szennyacsatornát, azután vízvezeték s sok, szebbnél szebb középületet. De egy dologra nem vigyázott: hogy a lelkek ne sorvadjanak el, s az anyagi érdek ne legyen korlátlanul uralkodó. Marosvásárhelyi társadalmi csoportvezetőinek lelke, kevés kivétellel, beleolvadt a vásárhelyi aszfaltba, fel van oldva a vízvezeteki lében, és meghalt a kőkolosszusok cementhabarcsában. A közéleti vezérek magatartását nem a nép egészének érdekét szolgáló benső meggyőződés, a jövő generáció életét szem előtt tartó eszmények irányítják, hanem: van üzlet, vagy nincs üzlet?”⁶⁵³

A kolozsvári OMP pártvezetősége mereven elzárkózott a békés párbeszédétől, és gyakorlatilag bocsánatkérésre, tisztázásra szólította fel a reformcsoport tagjait.⁶⁵⁴ Tabéry Géza ironikus együttérzéssel reagált: „Bernády Györggyel, akinek politikai képességeit nagyrabecsülöm, nem állok azonos politikai platformon. Minket közös nevezőre csupán a kiátkozás hozott s a 'nemzetárulás'. Engedje meg mindemellett Bernády György, hogy erre a közös nevezőre büszke legyek, s arra kérjem őt, legyen büszke ő is.”⁶⁵⁵ Krenner Miklós mellett Kós Károly is hitt a párbeszéd békítő erejében, azonban felhívásai „pusztába kiáltó szavak” maradtak.

Végül, a felelősség alól kibújva, Bernády 1927 novemberében bejelentette a pártból való kilépését. Kilépését azzal indokolta, hogy a további – az erdélyi magyarság érdekében kifejtendő – politikai munkásságához akciószabadságra lesz szüksége.⁶⁵⁶ Tettét követték hívei, Ugron András, Toldalagi Mihály, Nagy Gyula, Lakatos Sándor, Bürger Albert (aki a liberális listán szenátor lett) és később Tornya Gyula. A „zűrös” időszakra Bernády úgy emlékezett vissza, hogy valóban „igen gyakran epébe mártott tollal” írta támadó jellegű cikkeit. Azonban nagyon bántotta, hogy a közhangulat ellene fordult, an-

⁶⁵¹ Bernády védelméhez Krenner Miklós lapja mellett a marosvásárhelyi lapok is csatlakoztak, közülük is a *Maros* és *A Ma*.

⁶⁵² A vitából György Béla egy válogatást gyűjtött össze, mintegy negyven újságcikkből, amely a viták gerincét képezte. György Béla: *Vita a nemzetárulásról. Magyar Kisebbség*, 2011/1-2. sz, 137–239. o.

⁶⁵³ *Újság*, 1927. július 28.

⁶⁵⁴ *Újság*, július 16.

⁶⁵⁵ *Nagyvárad*, 1927. július 15.

⁶⁵⁶ *Ellenzék*, 1927. november 6.

nak ellenére, hogy az egész vitába akarata ellenére került bele.⁶⁵⁷ Bernády kilépése láthatóan egyaránt megbotránkoztatta az OMP és a reformmozgalom köreit. Krennerhez írt levelében beismerte, hogy kilépéséről nem értekezett a reformmozgalom tagjaival, mivel ezt saját elhatározásából tette. Vallomása a kilépése indokairól a következőképpen hangzott: „Nekem nincs a magyar párttal semminemű rendezni valóm, én nem állok semmi tekintetben sem ellentétben a magyar párttal, csak teljesítettem a Párt vezetőjének évek óta táplált legfőbb óhajtását. Én a párton kívül is, csak azokat a magyar érdekeket fogom szolgálni, amelyeket eddig is szolgálni igyekeztem, én is és a Párt vezetőség is szabadon végezhetjük a magunk munkáját. Neked azonban az előbbieken felül még azt is elmondom, hogy egy tűzijáték része, ezért nem vagyok hajlandó, mert nem akarom e részen azokat a nagyobb érdekeket veszélyeztetni, amelyeket ma is izoláltan, ha nem is kellően, de mégis valamilyen eredményes módon folytathatunk, s nem akarom egy kis szépségflastrom kedvéért azokat az összeköttetéseket feláldozni, amelyek révén sikerült nagyon komoly érdekeket egymagamnak eredményesen megvédelmezni.”⁶⁵⁸ Bernády indoklását Krenneren kívül vélhetően csak szűkebb köre ismerhette. Az „összeköttetéseit” alatt a liberális párti gazdasági kapcsolatait érthette, mivel ezek gazdasági haszonnal is jártak. Ahogyan az impériumváltás előtt több hitelintézet igazgatósági tagságában helyet foglalt, úgy a két világháború közötti időszakban is bekerült hasonló vállalkozásokba. A lupényi és resicai bányavállalatok igazgatótanácsi tagja volt a liberális kapcsolatainak köszönhetően, emiatt a jelenléti és egyéb díjakkal komoly jövedelemre tehetett szert, évi több millió lejes tételben.⁶⁵⁹

Az OMP-ből való kilépést követően a reformmozgalomban látta munkája folytatását, a liberálisokkal közösen. Krenner folytatta reformmozgalmi munkáját a párton belül, az OMP intéző bizottsági gyűlésén egyedül kelt Bernády védelmére, elsősorban a pártszakadás megakadályozása érdekében. A reformmozgalom lecsendesedett, a várt változások nem következtek be. Krenner szerint a reformmozgalom pénzhány miatt nem volt eredményes, ugyanakkor a sajtóban való megnyilatkozási lehetőség sem volt számukra biztosítva.

Végül a sokak által jósolt pártszakadás nem következett be a polémiák hatására, de nyilvánvalóvá vált azon tény, hogy Bernády 1924-ben miért nem lehetett a párt elnöke. Bár a magyarországi és romániai vezetés nagy része támogatását élvezte, irányvonala az erdélyi magyar politikai elitet igencsak megosztotta. Kisodródott az OMP vezetőségéből, viszont ez nem jelentette politikai karrierjének a végét. „Bernádyék és az arisztokraták csak torz képei voltak hangsúlyozott demokratáságuknak, mind vezér vagy vezérkari főnök

⁶⁵⁷ Bernády György: *Reflexiók...* i. m. 28. o.

⁶⁵⁸ Bernády György levele Krenner Miklóshoz, 1928. január 6. MNL OL, P 2043, Krenner család iratai, 1. doboz, 11. tétel.

⁶⁵⁹ MTA Kézirattára, MS 10.292. Csiszár Lajos emlékiratai 2. Marosvásárhelyi emlékek (Marosvásárhelyi tréfái). 25. f.

volt, szociális érzékük semmi. Kósék nem voltak igazi politikusok. Kós megbízhatatlan és mániákus beszélő. Bernády gyakran egocentrikus és machiavellista volt, pedig az első feszültségek után meleg barátság szövődött köztünk. Tulajdonságai vezéri magaslaton kitűnőek lettek volna főképp Romániában, de sajnos nem bírtuk se a magyar párt, se a reformcsoport elnökségébe ültetni. Bűn volt nem kihasználni őt. Lám, mit Marosvásárhelyből kitermelt, mutatja, mit művelhetett volna Erdélyből. Szerencsétlenség volt, hogy Kósékat Maniuék, Bernádyt Brătianuék nem becsülték meg és juttatták igazi szerepbe” – értékelte Krenner ezt az időszakot visszaemlékezésében.⁶⁶⁰

⁶⁶⁰ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fond 456, Krenner-hagyaték. Krenner Miklós visszaemlékezése 1950.10.05-én a reformmozgalomról.

VI.

Külön utakon (1927–1934)

Visszatérés: Marosvásárhely polgármestere (1926–1929)⁶⁶¹

Marosvásárhelyen az impériumváltás után a következő polgármesterek működtek: Marthy Ferenc (1917–1919); Valer Ghibu (1919. január 29. – 1920. február 7.); Cornel Albu (1920. február 9. – 1920. október 22.); Ioan Harşia (1920. október 22. – 1922. december 22.); Emil A. Dandea (1922. december 22. – 1926. március 15.). Jól látható e felsorolásból, hogy a román közigazgatás berendezkedésével a város igazgatását román nemzetiségűek vették át. Történt mindez annak ellenére, hogy amint az alábbi táblázatból egyértelműen kitűnik, a két világháború között Marosvásárhelyen megváltozott a lakosság összetétele, azonban a magyarok így is többséget képeztek:⁶⁶²

Év	Lakosság összesen	Román	%	Magyar	%	Német	%	Zsidó	%
1910	25 517	1717	6,7	22 790	89,3	606	2,4	n. a.	n. a.
1920	30 988	3947	12,7	23 178	74,8	446	1,4	3246	10,5
1930	38 517	9795	25,4	22 387	58,1	632	1,6	4828	14,8

A hatalmváltás után, az 1923-as román alkotmány életbe lépését követően, 1925-ben megszületett az új adminisztrációs törvény. Ez egy új közigazgatási rendszert is jelentett, amely merőben átalakította az addig érvényben levő Monarchia-beli városvezetési normákat.⁶⁶³ Az 1925-ös jogharmonizáció előtt az erdélyi településeket részben a Kormányzótanács rendeletei alapján adminisztrálták, utána pedig a bukaresti belügy utasításai voltak a mérvadók. Az új közigazgatási törvénnyel a Romániához csatolt területeken egységessé vált az önkormányzati irányítás. A községek feje a *polgármester* (primar) volt. A városi polgármester-jelöltet a tanács választotta, de a belügyminiszter erősítette meg

⁶⁶¹ A fejezet két korábbi munkám átdolgozásának az eredménye: Fodor János: A visszatérés – Bernády György második marosvásárhelyi polgármestersége (1926–1929). In Pál-Antal Sándor – Simon Zsolt szerk.: *Marosvásárhely történetéből*. 3. köt. Marosvásárhely, 2011, Mentor, 40–58. o., valamint Fodor János: A második polgármesterség - 1926–1929. In Fodor János – Pál-Antal Sándor – Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády, a városépítő*. Csíkszereda, 2015, Alutus, 356–376. o.

⁶⁶² Megjegyzés: az 1910-es statisztikák az anyanyelv szerinti számlálást tükrözik, az 1920–30-as pedig a nemzetiség szerinti. A táblázatokban csak a jelentősebb számú nemzetiségek vannak feltüntetve. Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája*. A Pro-Print Kiadónál megjelent kötetek javított és bővített internetes adatbázisa: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltve: 2015.07.31.)

⁶⁶³ A törvény letölthető a következő weboldarról: <http://lege5.ro/Gratuit/gezdiobthe/legea-nr-95-1925-pentru-unificarea-administrativa> (Letöltve: 2015.08.16.)

állításában, tehát egy bizalmi, kormányzathoz köthető funkciónak felelt meg. A városi tanács részben választás, részben kinevezés útján alakult meg, azonban ez különbözött a Monarchia-beli virilizmustól. Marosvásárhely esetében a választott tanácsosok száma nem lehetett több, mint 36 fő. Ezek 2/5 része hivatalból volt tag, illetve delegálás útján nyert mandátumot.⁶⁶⁴ A tanácsban hivatalból tag volt a megyei tanács által delegált 2–7 tanácsos is. A jog szerint kinevezett tagok az egyház, iskola, közegészségügy, ipar, munkaügy egy-egy képviselőjéből választódtak, akiket a belügyminiszter erősített meg. Az új törvény tehát eltörölte a virilizmust, azaz azt az elvet, hogy a legtöbb adót fizetők bekerülnek a tanácsba.⁶⁶⁵ Továbbá a választásokon a szavazati jog kiterjedt a teljes felnőtt férfi lakosságra, a vagyoni cenzus jogszokása nélkül.

Az új törvény szerint a polgármester, akit a választott három tanácsos közül a belügyminiszter erősített meg, a kormány bizalmi embere is volt egyben. Az önkormányzati autonómia korlátozott volt a közjavak felügyeleténél, a közügyek megszerezésében, valamint a népszavazási teendőknél is. A tanács a folyó ügyek elintézésére egy *Állandó Küldöttséget* (Delegația Permanentă) delegált, mely 5–7 tagból állott. Az állandó választmány tagjai egy-egy ügyosztály ellenőrzésével voltak megbízva. Ők köztisztviselők voltak, és lemondásuk felett a Belügyminisztérium határozott.⁶⁶⁶

A tisztviselők az új törvény értelmében végrehajtható lettek a tanács állandó választmányának, valamint a polgármester határozatainak, és közvetlenül a jegyző felügyelete alatt álltak. A strukturálisan is megreformált közigazgatás autonómiája lényegesen beszűkült a korábbi állapotokhoz viszonyítva.⁶⁶⁷ A tanácsi szervek így a fontosabb kérdésekben, mint a költségvetés, szabályrendelet-alkotás, ingatlanvagyon adásvétele, nem dönthettek önállóan. Ezekben az ügyekben a belügyminiszternek kellett a végső szót kimondania és a helyben hozott határozatokat jóváhagynia. A belügyminiszter ugyancsak a törvény által előírt esetekben prefektusi rendelettel feloszlathatta a tanácsot. Elvben a feloszlatási rendelettel együtt kiírandó lett volna az új választás is, ennek megejtéséig *Időközi Bizottságot* (Comisia Interimară) kellett kinevezni. Ez a későbbiek folyamán gyakran meg is történt, az esedékes választások sorozatos elnapolásával. Másik jellegzetessége az adminisztrációnak az volt, hogy kötelezővé tette a hivatalos állami nyelv használatát. Mivel ezt a nemzeti kisebbségek képviselői nem mindig tartották be (például a tanácsi gyűléseken magyarul szólaltak fel, de felszólalásukat románul jegyezték fel a jegyzők), gyakori viták forrását jelentette.

⁶⁶⁴ Osvát Kálmán: *Erdélyi Lexikon*. Nagyvárad, 1929, 158-159. o.

⁶⁶⁵ Uo.

⁶⁶⁶ Fodor János: *A visszatérés...* i. m. 43. o.

⁶⁶⁷ Pl. megszűnt a megyének az a joga, hogy a meg nem szavazott újonc- és adókiállítás, illetve -behajtás ellen fellebbezzon. Uo.

Bernády György
Szentgyörgy utcai lakása,
mai állapotban

A marosvásárhelyiek számára csak 1926. január végén – február elején, a községi választások előtt csillant fel a lehetőség Bernády felléptetésére polgármesterként.⁶⁶⁸ Ez főleg a liberálisokkal való megegyezés alapján jöhetett létre, akikkel Bernády 1925 őszétől tárgyalt. Habár a tárgyalások akadoztak, és nem született aláírt paktum az Országos Magyar Párt és a liberálisok között, közben többször is felmerült a jövődöbéli marosvásárhelyi polgármester személye. A liberálisok tisztában voltak Emil Dandea polgármester népszerűtlen városi megítélésével, Bernádyt pedig bizalmasuként kezelték.⁶⁶⁹ A román Nemzeti Liberális Párttal közösen összeállított marosvásárhelyi listán végül tizenöt OMP-jelölt szerepelhetett (Bernády listavezetőként), a románok a megmaradt kilenc helyet foglalták el.⁶⁷⁰ A helyi közös listák a paktumtárgyalások eredményeként jöhettek létre. Az OMP és az NLP együttműködése kizárólag a helyhatósági választásokra szólt, de nem kötelező módon, vagyis azon magyarlakta településeken, ahol nem voltak jelen a román liberálisok képviselői, az OMP saját jelölteket indíthatott.

⁶⁶⁸ *Székely Napló*, 1926. február 14; *Ellenzék*, 1926. január 27.

⁶⁶⁹ A tárgyalások összegzését Bernády Emlékeztető címen foglalta össze az OMP vezetősége számára. Lásd ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 47/1926. sz., 1–22. f.

⁶⁷⁰ A póttagoktól eltekintve. *Székely Napló*, 1926. február 11.

Az 1926. február 17-én kezdődő választásokig folyamatos sajtókampány zajlott. Helyi pártutasításra a magyar sajtóban megjelentek Bernády üzenetei. Buzdító jellegű, szavazatszerzést célzó szövegeiben Bernády a közhelyek ismételtetésétől sem riadt vissza. „A magyar ügy”, a „döntő órában” leadott szavazat, a „nemzeti” érdek hangsúlyozása mind ide tartozott.⁶⁷¹ Az egység megtartása és a szavazói fegyelem érdekében megtiltotta párttársainak, hogy a liberálisokkal összeállított közös listán kívül más listán szerepeljenek.⁶⁷² Ennek ellenére az OMP-vel szövetségben nem kívánók a Nemzeti Párt és a Munkásblokk listáin indultak, de külön szerepelt a városi zsidóság egy része is, elsősorban azok, akik az éledő, szervezkedő cionizmus hatása alá kerültek, és a zsidó különutasság hívei lettek. A választások eredményének kihirdetése előtt, a marosvásárhelyi OMP február 18-án tartott intéző bizottsági gyűlésén kizárták a párt soraiból azokat a személyeket, akik más listákon indultak. A határozatot nyilvánosságra hozták, hangsúlyozva, hogy a felsorolt személyek a „magyarságra nézve idegenek”.⁶⁷³

Az 1926. február 20-án megrendezett városi OMP közgyűlésén a választási eredmény kiértékelése volt a fő téma. Megállapították, hogy a 60%-os siker „a város 95%-os arányú magyar lakosságához [sic!]”⁶⁷⁴ viszonyítva ugyan csekély győzelem, azonban figyelembe véve a közös listás jelöltség elé gördített akadályokat (a többi párt és a román hivataloságok részéről), mindenképp győzelemként könyvelték el az eredményeket. Javasolták továbbá, hogy a városi OMP Intéző Bizottság tagjai közé vegyék fel azokat a magyarokat is, akik a választást követően bejutottak a tanácsba. Így lett a tanács tagja többek között a Bernádyval több évtizedes vetélkedés után kibékült Petry Zsigmond is.⁶⁷⁵

Az OMP szempontjából nézve a választások általánosan is sikeresnek bizonyultak. A negyvenkilenc városból harmincegyben a magyarok által támogatott lista győzött (a községekben még nagyobb volt a magyarság győzelmének az aránya), csupán tizenhárom városban bukott el a közös lista.⁶⁷⁶ Bernádynak a városi magyar egység megtartására tett kísérlete nem volt sikeres, a március 6-i tagozati OMP-gyűlés alkalmával jelentette be kilépési kérelmét Molter Károly, aki felmondta bizottsági tagságát, és kérte a nevének feltüntetését a pártból kirekesztettek listáján.⁶⁷⁷

⁶⁷¹ A párt külön helyi lappal nem rendelkezett, azonban a helyi magyar hírlapok rendszerint erőteljesen támogatták a pártot (Székely Napló, Ellenzék, Maros) mint a magyar érdekek politikai érdekképviseletét. Székely Napló, 1926. február 20.

⁶⁷² Székely Napló, 1926. február 11.

⁶⁷³ ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 46/1926. sz., 46. A határozatot közlemény formájában publikálta az Ellenzék és a Székely Napló is.

⁶⁷⁴ Ez szám szerint több, mint ami a közzétett táblázatból kiszámítható, viszont ez annak tudható be, hogy a gyűlésen felhasznált statisztikák a korábbi népszámlálási adatokat vették figyelembe, ugyanakkor a kerekítésnek politikai funkciója is volt. ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 46/1926. sz., 46. f.

⁶⁷⁵ Uo.

⁶⁷⁶ Bárdi Nándor – Pál Judit szerk.: Székelyföld története. 3. köt. 1867–1990. Székelyudvarhely, 2016, MTA BTK–EME–HRM, 424. o.

⁶⁷⁷ ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 46/1926. sz., 46. o.

A városi tanács alakuló ülésére 1926. március 12-én került sor. Bár a „formai követeléseknek” megfelelően történt a polgármester megválasztása, utólag megállapítható: nem volt kétséges, hogy Bernády nyer. A liberálisokkal való előzetes tárgyalások alkalmával többször is szóba jött jelöltsége, amelyről meg is egyeztek Tancred Constantinescuval, annak ellenére, hogy Bernády ezt a tényt utólag letagadta. Constantinescu a február 5-i, Ugron Istvánnal folytatott tárgyalása alkalmával kijelentette, hogy „[...] akár lesz paktum, akár nem, akár maradnak a liberálisok, akár átmennek az ellenzékbe, Bernády mindig a liberálisokkal fog tartani és azokkal megy; éppen azért akarom, hogy ő Marosvásárhely polgármestere legyen, én ezt neki felajánlottam, és őt meg is teszem”.⁶⁷⁸ Az alakuló ülésen az Állandó Küldöttség (Delegația Permanentă) tagjaivá Radó Sándor volt városi főmérnököt, Sebestyén Miklóst és Kovács Eleket, póttagnak pedig Csíky Emilt választották.⁶⁷⁹ Román részről I. Vancea és Theodor Coculescu ezredes került be az öttagú Állandó Küldöttségbe, póttagként pedig Ștefan Pop és Ioan Pădurean. Az ülést és a választásokat a korelnök Petry Zsigmond vezette. A három polgármester-jelölt Jaross Béla apátplébános, Aurel Rusu járásbíró és Bernády György volt, akik közül az utóbbi kapta a legtöbb szavazatot (2, 9 és 15 szavazat-arányban). A legtöbb szavazatot kapó Bernádyt, a korábbi alku értelmében, a belügyminiszter kinevezte, és március 26-án a prefektus beiktatta polgármesteri tisztségébe. Jaross Béla és Aurel Rusu (ekkor még) közeli barátságban állt Bernádyval, Petry Zsigmond régi ellenzékiiségére sem kellett tekintettel lennie a már jelzett összebékülés okán, egyedüli ellenző Adrian Popescu volt, aki az ülés napirend előtti felszólalásában jelentett be tiltakozást.

A választások utáni időszak Bernády számára a városi ügyek intézésében merült ki. A nyári szabadságra utazása előtti időszakban többször összehívta a városi tanácsot, ahol hangsúlyozta: szükséges a város pénzügyeinek és gazdasági állapotának felmérése és kivizsgálása. Ebben az előző ciklus, Emil Dandea polgármesteri működésének gazdasági vizsgálata is szerepelt.⁶⁸⁰ A városi vízvezeték-hálózat feljavítása és kiterjesztése, valamint a villamos művek korszerűsítése (a villanytelep 1907-es bővítése óta a város lakossága jelentősen növekedett az 1920 utáni kivándorlási hullám ellenére is) is napirenden szerepelt. Bernády kilátásba helyezte egy szanatórium építését, de elsősorban a városi tartozások számbavételét és rendezését tekintette feladatának.⁶⁸¹

Konkrét polgármesteri programja nem volt polgármestersége kezdetekor, azonban 1928-ban a minisztérium kötelezte egy nyolcéves tervezet kidolgozására, amelyet köz-

⁶⁷⁸ Eredeti forrás: A kolozsvári magyar konzul, Aichhorn Rudolf beszámolója a bukaresti Magyar Királyi Követség részére, Kolozsvár, 1926. február 4. MNL OL, K 64-1926-27a-109. Újraközlte a *Magyar Kisebbség*, 2000. 4. sz., 73–80. o.

⁶⁷⁹ ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 46/1926. sz., 46. o.; *Székelly Napló*, 1926. március 14.

⁶⁸⁰ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul municipiului Tg. Mureș, 99/1927. 18–22. f.

⁶⁸¹ Uo.

zétett. Általa valamelyes fogalmunk lehet arról, hogy milyen fejlesztési terveket helyezett előtérbe a város számára. Ezek között szerepelt:

- a földgáz bevezetése
- új mozi, s ezzel a Kultúrpalota állapotának romlása is megoldható (mivel ott működött a városi mozi is)
- szegényház, mivel a rászorulókat a járványkórház épületét használják erre a célra
- tűzoltólaktanya létrehozása
- a vízvezetékek rendezése
- további utcaszakaszok építése, az utcák kivilágítása és burkolása
- népfürdő és sporttelep építése, és „még több fontos alkotni való”.⁶⁸²

Bernády Bukarestbe csupán akkor utazott, mikor sor került az ellene felhozott parlamenti képviselői összeférhetetlenségi vádak tárgyalására. Noha erről a sajtó semmi további nem közölt, tekintve, hogy Bernády a következő kormányváltásig megtartotta országgyűlési képviselői tisztségét, a közigazgatási bíróság minden bizonnyal nem ítélte jogosnak az összeférhetetlenség vádját.

Bernády egyaránt keresztüztüzébe került mind a regionális (erdélyi) román sajtó, mind a bukaresti *Cuvântul* támadásainak, többször vádolták meg törvénytelen intézkedésekkel. A városi tanács azonban az ügyek kivizsgálása mellett döntött, s így végeredményben kiállt a város polgármestere mellett.⁶⁸³ Valószínűleg Emil Dandea volt polgármester állt a rágalmazások hátterében. Például 1926 decemberében a *Carpatia* című brassói lap hasábjain (amelyet Dandea terjesztett a városban) megtámadta a belügyminiszternél a városi tanács által elfogadott 1927-es költségvetés-tervezetet. A cikk közleménye szerint Bernády túlköltekezett a magyar iskolákat érintően. Dandea akciója ekkor nem járt sikerrel.⁶⁸⁴

Bernády polgármestersége alatt bizonyos igazgatási-döntéshozói ügyek elsőbbséget élveztek. Ezek közé tartozott a városi infrastruktúra fejlesztése, jelesen a régóta húzódo földgázbevezetés felgyorsítása, mi több, megnyugtató lezárása. A kérdést Bernády második polgármestersége alatt is napirenden tartotta a város vezetése, a tanács testület, ám a város és a gáztársaság közötti, a bevezetést szabályozó szerződés megkötését csupán Bernády lemondása után hozta tető alá az Időközi Bizottság. Végül, bár a sajtó már az 1920-as évek végére megígérte, 1932-ben bevezették a földgázt Marosvásárhelyen is.⁶⁸⁵

Hasonlóan prioritást élvezett a Kultúrpalota felújítása. 1926-ban a bútorzat, a padlózat, székek kicserélése (felújítása) mellett a hangversenyerem orgonájának megóvására védőhuzat elkészítését rendelte el.⁶⁸⁶ A munkálatok egész polgármestersége alatt tartot-

⁶⁸² *Ellenzék* (Marosvásárhely), 1928. február 1.

⁶⁸³ A vádakot a városi tanács is alaptalannak tartotta, kivizsgálásukat csupán formalitásnak, Bernády mellett való kiállásnak lehet tekinteni.

⁶⁸⁴ Az esetekről lásd *A Ma*, 1926. december 22–23.

⁶⁸⁵ Fodor János: *A visszatérés...* i. m. 49. o.

⁶⁸⁶ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul muncipiului Tg. Mureș, 99/1927, 122. f.

tak, igyekezett felkeresni azokat a művészeket, mérnököket, akikkel annak idején a közművelődési palotát építtette: budapesti útja során Róth Miksát próbálta elérni, aki az üvegfestmények alkotója volt.⁶⁸⁷

Ezenkívül számos olyan infrastrukturális intézkedés született, amely pótolta vagy kiegészítette, feljavította az első polgármestersége idején elkezdett beruházásokat. Ide tartozott az aszfaltozás, kövezési munkálatok, az utak javítása, a Maros szabályozása, parkosítás, fák ültetése, a csatornázás és a villamos művek (ún. „marosi turbina”) vízmedencéjének a rendbetétele bécsi szakemberek segítségével, valamint a szemétszállítás korszerűsítése (a régi teherautókat két új Ford kocsira cserélték).⁶⁸⁸ A vízművek és a vezetékálózat működési zavarainak elhárítása sem kerülte el Bernády figyelmét, hisz a vízellátás akadozása állandó lakossági panaszra adott alkalmat. A vízmű egyébként minden addigi polgármesternek állandó fejtörést okozott. Ezért Temesvár polgármesteréhez, a kiváló vízmérnök Stan Vidrighinhez fordultak, aki már a húszas évek elején kidolgozott egy nagyszabású felújítási tervet. 1928-ban (mint korábban többször is) az ivóvíz megfertőződött, ami kisebb járványt okozott a városban. A költséges szűrőtelep megépítéséig azonban a vizet klórral fertőtlenítették és vastalanították, hogy iható legyen.⁶⁸⁹

Második polgármesterségének egyik sikertörténete a háború előtti tartozások rendezése volt. Bár a köztudatban elterjedt, hogy a háború és az impériumváltás megszabadította a várost a hatalmas kölcsönök (amelyekből a középítkezéseket fedezték) visszatérítésének kényszerétől, ez csak részben volt igaz. A tartozások egy része valóban inflálódott, illetve néhány nagy hitelező csődbe jutásával megszűnt. De így is maradt elég tetemes adóssága a városnak. Bernády a helyzet rendezésére elrendelte a város költségvetésének felmérését, kölcsönei és tartozásainak összeszámolását, amire különben is belügyminisztériumi rendelet kötelezte. Még az 1926 augusztusában tartott tanácsi gyűlésen megállapították, hogy a város rendezte tartozásait a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankkal, a Pesti Hazai Első Takarékpénztárral és a Magyar Asphalt Rt-vel szemben, kielégítetlen maradt azonban a Magyar Jelzálog és Hitelbank követelése.⁶⁹⁰ Ennek rendezésére (és egyéb teendők mellett) 1927. március 27-én Bernády Budapestre utazott, ahol többnapos tárgyalást folytatott a Magyar Hitelbank igazgatójával. Az alkudozás sikerrel járt: megegyeztek, hogy a háború előtti tartozás (amely 25 000 000 aranykoronára rúgott) részletekben az 1927. év folyamán összesen 6 500 000 lejnek megfelelő összeggel törlesztendő.⁶⁹¹ A várost terhelő régi adósságok rendezésével sokkal nyugodtabb gazdasági helyzetet teremtett. Erről később úgy nyilatkozott, hogy „minden nehézségek dacára e város gazdaságában és

⁶⁸⁷ Uo. 100/1927. sz., 53. f.

⁶⁸⁸ Uo. 101/1928. sz., 150. f.

⁶⁸⁹ Maros, 1928. május 1.

⁶⁹⁰ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul municipiului Tg. Mureș, 99/1927. sz., 66. f.

⁶⁹¹ Bernády beszámolója az útról: ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul municipiului Tg. Mureș, 100/1927. sz., 53. f.

ügyvitelében sikerült olyan rendet teremtenem, amely e város jövődő fejlődését megalapozza.”⁶⁹² Erre a sikerre emlékeztette a tanácsot Petry Zsigmond is azon a tanácsülésen, amely végül bizalmatlansági indítvánnyal élt Bernádyval szemben, és a testület feloszlatásához vezetett.⁶⁹³ A sikeres adósságtörlesztés volt a legjelentősebb eredmény Bernády második polgármestersége három esztendeje alatt, maga is erre volt a legbüszkébb saját bevallása szerint.⁶⁹⁴ Egy másik lehetséges értelmezése az adósságtörlesztésnek, hogy a budapesti kormányzattól érkező utasításra történhetett. Bernády köztudottan kapcsolatban volt a Bethlen-kormányzat határon túli támogatáspolitikát bonyolító szerveivel, ezért polgármesteri teendőinek egyik mellékszálaként visszajuttatta a magyarországi hitelintézeteknek a háború előtti tartozást, amit az impériumváltást követően máskülönben nem lehetett volna teljesíteni.⁶⁹⁵

Bernády György kapcsolata az egymást viszonylag sűrűn váltogató román prefektusokkal (a kormány kinevezett megyei megbízottjaival) igencsak változó volt, folytonosság nem mutatható ki egyértelműen. A prefektusok legtöbbször az volt a dolga, hogy a várost rászorítsa a kormány rendelkezéseinek végrehajtására, illetve a városi kezdeményezéseket képviselje a bukaresti főhivatalok előtt. Bernády hivatalviselése idején a gyakori kormányváltások következtében a megyei vezetők is gyakran váltakoztak: Nicolae Ionescu, Virgil Ciacian, Virgil Bărcănescu, Ioan Vescan követte egymást a prefektusi székben.

1926. március 26-i beiktatása után az évben tizenhégy, 1927-ben tizenkét és 1928-ban kilenc városi tanácsi ülést tartottak, amelyek legtöbbször Bernády elnökölt. Ha hiányzott (budapesti vagy bukaresti utak, betegség, pihenőszabadság miatt), ami egyébként gyakran előfordult, akkor a tanácsi üléseken Teodor Coculescu ezredes helyettesítette, ugyanígy történt a polgármesteri teendők elvégzésében is. 1926–1927 folyamán, amikor az OMP megyei tagozatának elnöke volt, ebben a tisztségében Sebestyén Miklós helyettesítette. Sebestyén Miklós a városi tanácsban állandó küldöttségi tag volt, s mind Coculescu ezredes, mind dr. Sebestyén Bernády bizalmi emberének számítottak.

Bernády pihenőszabadságait (július–augusztus) rendszerint a Nagyvárad melletti Félixfürdőn töltötte. Bár kedvelte Herkulesfürdőt is, második polgármestersége idején orvosai tanácsára a bihari termálvizes kezelést részesítette előnyben.⁶⁹⁶

⁶⁹² ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 68/1928. sz., 11. f.

⁶⁹³ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul municipiului Tg. Mureș, 101/1928. sz., 179–184. f.

⁶⁹⁴ ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 68/1928. sz., 11. f.

⁶⁹⁵ A Bethlen-kormányzattal ápolat kapcsolatairól az előző részben értekeztem.

⁶⁹⁶ *Székely Napló*, 1926. július 20; 1927. június 26.

Kultúra, közművelődés, sajtó

Az 1832-ben alapított magyar kaszinó egykor a városi polgárság színe-javának, értelmiségének és a környéken élő arisztokratáknak kedvelt találkozóhelye volt, száz évvel később a marosvásárhelyi magyar kulturális és gazdasági élet fóruma, a politikai elit találkozóhelye. Természetesen a kaszinó értelmiségi tagjai (kollégiumi és gimnáziumi tanárok, orvosok, írók, művészek) kötelességüknek érezték a reformkori hagyományok folytatását, könyvtárat tartottak fenn, bel- és külhoni lapokat járattak, felolvasóesteket szerveztek, a szellemi és gazdasági élet kiválóságait választották tagjaik közé, támogatták a kisebbségi művelődés más civil szervezeteit akkor is, mikor az állam semmilyen módon nem járult hozzá fenntartásukhoz, mi több, ellehetetleníteni akarta azokat.⁶⁹⁷ A húszas évek közepén a tisztújítások során gyakorta pártoskodás zavarta meg a kaszinó nyugalmas életét. 1927. február 9-én Bernádyt választották a Kaszinó elnökévé, tisztségéről 1928. december 12-én lemondott.⁶⁹⁸ A kaszinói tevékenységéről kevés adat áll rendelkezésünkre, ám abban bizonyosak lehetünk, hogy kiváló fórumnak bizonyult a polgárság elitjével való találkozáshoz, különböző háttéralkukhoz, megegyezésekhez, pártösszejövetelekhez. Ezt a véleményt erősítette meg Fekete Andor ügyvéd a kaszinóról szóló visszaemlékezésében. A kaszinó 1927. január 9-én megtartott gyűlésén Bernády György magához kérte Fekete Andort, és elmondta, hogy nagyon kellemetlen helyzetbe került. Ugyanis Bernády nem szeretett volna részt venni a kaszinó életében, mégis őt kérték fel annak vezetésére.⁶⁹⁹ Elmondása szerint Bukarestben úgy állították be a marosvásárhelyi helyzetet (arra való hivatkozással, hogy a magyarság egy része az ellenzéki parasztpárttal működik együtt, a Dandea által sugalmazott információ alapján), hogy a magyar értelmiség jelentékeny része nem támogatná őt. Ezt Bernády megcáfolta, már csak azzal is, hogy éppen a Kaszinó elnökének akarják megválasztani. Elnökké választásának keresztülvitelét Fekete elvállalta, azonban erről szóló jegyzőkönyvek nem léteznek. Bernády kaszinóelnökké választásának ellenzői azon tagok voltak, akik nem vettek részt aktívan a Magyar Pártban. 18 szavazattal 7 ellenében átment a már ismertetett javaslat.⁷⁰⁰

Bernády rövid ideig tartó kaszinói elnöksége nem hozott jelentős változást az egyesület életében. A tisztséget leginkább politikai célokra használta. Ugyanis jellemzően sem korábban, sem a későbbi években nem volt rendszeres látogatója a városi Kaszinónak.⁷⁰¹

⁶⁹⁷ Erről bővebben lásd Deé Nagy Anikó: A marosvásárhelyi Kaszinó krónikája. In Pál-Antal Sándor szerk.: *A Maros megyei magyarság történetéből*. 2. köt. Marosvásárhely, 2001, Mentor, 95–125. o.

⁶⁹⁸ *Székely Napló*, 1927. február 9; *Maros*, 1928. december 12.

⁶⁹⁹ MTA Kézirattára, Fekete Andor emlékiratai. Ms. 10.237/f, 1. o.

⁷⁰⁰ Uo. 1-2. o.

⁷⁰¹ „Molter Károlytól hallottam ma este azt, hogy közölték veled azt is, hogy én nem szoktam a Kaszinóba jární. Ez való igaz ... Én tényleg nem szoktam a Kaszinóba jární” – írta később Bernády Krenner Miklósnak. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fond 456. Krenner-hagyaték. Bernády György levele Krenner Miklóshoz, 1936. február 12.

Második polgármestersége idején megtartották a szokásos Bernády-vacsorákat (melyek első polgármestersége idején is kedvelt alkalmak voltak az eszmeceserére), teadélutánokat. Ezek Bernády Szentgyörgy utcai lakásán zajlottak, s a városban élő magyar és magyarbarát román elit találkozási helyévé váltak. Több alkalommal jeles vendégeket is fogadott efféle kötetlenebb keretek között. Például amikor 1926-ban Móricz Zsigmond látogatott Marosvásárhelyre, tiszteletére Bernády (mint OMP-s tagozati elnök, polgármester és a Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság tagja) díszbédet adott.⁷⁰²

A kisebbségi kulturális élet másik pillérét Marosvásárhelyen a színházi élet jelentette, noha a városnak nem volt saját színháza (a Nemzeti Színház épülete csak 1973-ra épült meg). A fellépő társulatok nehéz körülmények között játszottak, emellett jelentős adóságot halmoztak föl. A színház szanálására Bernády értekezletet hívott össze, adakozásra biztatta a közönséget, s ennek eredményeképpen a városiak adományából enyhíteni lehetett Thália szorongatott helyzetén.⁷⁰³ Ez is a folytonosság jegyében történt, ugyanis Bernády fiatal politikusként is támogatta a Színügy-pártoló Egyletet, s bár első polgármestersége alatt a lebontott Bodor-kút helyére nem épült fel a tervezett színház, igyekezett minden lehetőséget kihasználni, hogy a város közönsége számára biztosítsa ezen művészeti ág élvezetét.

Bernády számára mindig fontos volt, hogy akciói a sajtó útján is támogatást kapjanak, hogy a közvéleményt a maga és a város érdekei szerint befolyásolhassa. Erre már első polgármestersége előtt is ráértett, ezért a városban a városvezetést támadó lapok mellett mindig akadt néhány, amely fenntartások nélkül támogatta Bernády elképzeléseit és döntéseit. Molter Károly azt írta erről, hogy „a Bernády-kultusz iskolapéldája lehetne a tekintélytiszteletnek”.⁷⁰⁴ A két világháború közötti marosvásárhelyi sajtó kevésbé volt színvonalas kolozsvári, aradi, nagyváradi vagy brassói lap társaihoz képest. A vezércikk mellett a helyi ügyek töltötték meg az újságcikkeket. A fennmaradó oldalak tartalmát, a világ és Erdély híreit saját tudósítók hiányában a nagyobb lapok írásából ollózták össze. A helyi sajtó tehát olyan volt, amilyen egy kispolgárok lakta vidéki városé lehetett. Molter Károly kortársként úgy látta, hogy a sajtónak közvéleményalakító befolyása volt, a lapokat pedig nem az olvasók, hanem a nyomdatulajdonosok igényei szerint alakították. Molter szerint ezért voltak sokszor színvonalatlan termékeik.⁷⁰⁵ Ezek közül érdemes kiemelni példaként a *Székely Naplót*, amely egykor hűséges Bernády pártlapja volt, később „átvedlett” az OMP tagozati pártlapjává. Így amikor Bernády 1927 novemberében kilépett az OMP-ből, a lap is „szakított” vele, gyászkeretes közleményben, *Bernády végzete* címmel, a cím-

⁷⁰² Maros, 1926. december 12.

⁷⁰³ Maros, 1928. február 24.

⁷⁰⁴ Molter Károly: Marosvásárhely. Portrévázlat a székelyfővárosról. *Erdélyi Helikon*, 1930. augusztus–november, 677. o.

⁷⁰⁵ Uo. 681. o.

lapon adták hírül a tényt.⁷⁰⁶ Bernády polgármesteri mandátumának további időszakában ebben a lapban alig találunk említést vele kapcsolatban, míg korábban jóformán minden lépéséről értesülhetett az olvasóközönség, s ha mégis leírják nevét a lapban, akkor is támadó éllel teszik. Ezzel szemben az 1927-től megjelenő *Maros* eleve pártfogásába vette Bernádyt. Hasonlóan járt el *A Ma* című lap is. A Marosvásárhelyen megjelenő *Ellenzék* ezekhez képest távolságtartó volt, „nagy lepedőnyi” hasábjain, egy oldalon megfértek a Bernádyt védő írások az OMP közleményeivel és a párt tevékenységéről szóló tudósításokkal. A lap magatartása a tulajdonképpeni főszerkesztő vagy laptulajdonos kapcsolataitól függött. Így például Ferenczi Zsigmond vagy Sebestyén Miklós, akikhez a *Székely Napló* köthető, a polgármesterhez fűződő változékony viszonyuk szerint szerepeltették Bernádyt lapjukban, de Kovács Elek sem volt szívlelője a polgármesternek, innen ered az *Ellenzék* említett távolságtartása. Morvay Zoltán, aki többek között *A Ma* kiadásáért felelt, végig jó barátságban állt Bernádyval.⁷⁰⁷ A polgármester hasonló körülményekkel gondoskodott arról is, hogy az erdélyi sajtó többi része hogyan ír róla. Krenner Miklóssal (aki a kolozsvári *Ellenzék* munkatársa volt) való levelezéséből kiderül, hogy a róla szóló vagy őt említő cikkeket rendszeresen olvasta, követte és véleményezte.⁷⁰⁸

Bernády György második polgármesterségének időszaka alatt átlagosan évi ötven különböző címen megjelenő sajtótermék készült Marosvásárhely nyomdáiban. Ide tartoztak a különféle iskolai értesítők, almanachok, de mivel regionális nyomdaközpont volt, a megyei magyar, román és német nyelvű kiadványok mellett a környező megyék számára is készültek nyomtatványok itt. Jelentősebb román nyelvű hírlapként a *Mureșul* említhető, azonban ennek megjelenése is rendszertelen volt, a városi román olvasóközönség vélhetően az országos lapokból informálódott.⁷⁰⁹

A gazdasági helyzet romlása, a munkanélküliség növekedése a baloldali mozgalmak fokozatos térnyerésével járt együtt. A szociális intézkedések elmaradása, a létbizonytalanság megnövelte a leszakadó társadalmi csoportok körében a vonzerejét a baloldali mozgalmaknak, melyek egyre hangosabbá váltak. A városi baloldal egyik legismertebb alakja Simó Géza tanár, aki a városi szabadlíceum (Munkásotthon) oktatója is volt. Itt a szervezett munkásság és radikális polgárság a szocializmusról hallgathatott előadásokat.⁷¹⁰ 1927 végén egy húszfős munkásküldöttség felkereste Bernádyt a kormányhoz

⁷⁰⁶ *Székely Napló*, 1927. november 6.

⁷⁰⁷ Morvay Zoltán (1875–1945) nyomdász, szerkesztő, újságíró. Braun Róbert hívására került Marosvásárhelyre nyomdászként. Nézeteit a „reformista szociáldemokrácia” keretei határozták meg, jó barátságban állt Molter Károllyal, Antalffy Endrével, Turnowsky Sándorral is. Valószínűleg ő „közvetített” a felsorolt személyek és Bernády között. Dankó Imre: Morvay Zoltán élete és munkássága. In *Nyomdatörténeti és nyomdászélelmód-kutatási tanulmányok*. Debrecen, 1986, 157–163. o.

⁷⁰⁸ MNL OL, P 2043, Krenner család iratai, 1. doboz, 11. tétel. Bernády György levele Krenner Miklóshoz, 1927. október 1.

⁷⁰⁹ Dimitrie Poptămaș – Mózes Júlia: *Maros megyei időszaki kiadványok bibliográfiája*. 1795–1972. Marosvásárhely, 2000, 306–310. o.

⁷¹⁰ Molter Károly: *Marosvásárhely...* i. m. 606. o.

benyújtandó memorandummal, amely a munkanélküli segély bevezetését és sürgős folyósítását követelte.⁷¹¹ Nehéz statisztikailag megbecsülni a húszas években a foglalkoztatottság arányát, a tüntetők azonban a tartósan munka nélküliek számát hatszázhuszonöt főre becsülték. Bernády a helyzet kezelését ígérte, tervei szerint a tavaszi idényben nagyobb arányú közmunkákkal szándékozott foglalkoztatni a munkanélkülieket, és nem mulasztotta el együttérzéséről biztosítani a kérelmezőket („Tudom, hogy negyven éve nem volt ilyen nyomorúság Marosvásárhelyen” – mondta a tüntetőknek.).⁷¹² Két nappal később népkonyha megnyitására tanácskozott a polgármesteri hivatal. A korábbi évek gyakorlatát követve gyűjtést szervezett, az így összegyűlt összegből a népkonyha napi négyszáz adag ebédet biztosított a rászorulóknak.⁷¹³ A városi munkásküldöttség többször is Bernádyhoz fordult hasonló ügyekben,⁷¹⁴ kielégítő elintézésüknek – ígéretei és erőfeszítései dacára – azonban a rosszabbodó gazdasági helyzet szabott határt. Az újonnan kialakult társadalmi réteg ideológiai irányvonalát a következő időszakban is meghatározta Bernády tevékenysége. Egy 1929-ben készült interjúban Bernády hangsúlyozta az ipari munkásság fontosságát a társadalomban. Szerinte a háború előtti magyarországi vezetés nem volt képes felismerni időben az önszerveződő munkásság igényeit, s ennek a mulasztásnak köszönhető az elutasító magatartás. Bernády szerint – és ez burkolt üzenet az OMP vezetésének is – az erdélyi magyar társadalom kisebbségi léte miatt nem engedheti meg, hogy ellenségesen viszonyuljon az ipari munkássághoz.⁷¹⁵ A baloldali szélsőséges ideológia terjedésével azonban ő sem értett egyet. Viszonylag jóindulatú hozzáállása a baloldali mozgalmakhoz, és a korabeli konzervatív-liberális Monarchia-beli politikusokhoz képest hangsúlyosabb szociális érzékenysége volt az oka, hogy később a szocialista történetírás is „kegyes” volt Bernády személyéhez. Az első dokumentumriport 1968-ban íródott róla,⁷¹⁶ de a magyarországi szakirodalomban is többnyire pozitívan értékelték a politikai tevékenységét: „Jóllehet Bernády udvari tanácsos volt, a Marosvásárhelyi Munkásotthon díszelnöke is volt egyben, haladó szellemű, a kor szavát értő, polgári radikális személyiség” – írták róla 1986-ban.⁷¹⁷

⁷¹¹ *Maros*, 1927. december 13.

⁷¹² Uo.

⁷¹³ *Maros*, 1927. december 15.

⁷¹⁴ Ilyen volt a kolozsvári kommunista perek éhségstrájkolóinak szabadon bocsájtása vagy munkanélküli segélyek osztása. *Maros*, 1928. május 13.

⁷¹⁵ *Erdélyi Szemle*, 1929. 15-16. sz.

⁷¹⁶ Marosi Barna: *Megbolygatott világ: riportok*. Bukarest, 1974, Kriterion.

⁷¹⁷ Dankó Imre: i. m. 158. o.

Bukása

Bernády második polgármesterségének a végét több esemény siettette. Polgármesteri címétől csak 1929-ben vált meg véglegesen. Megbuktatásának előzményei között a helyi konfliktusok mellett az országos (romániai) nagypolitikai események is fontosak. Először is az 1927-ben még liberális kormányzatot megviselte vezetője, Ion I. C. Brătianu halála; testvére, Vintilă Brătianu csak egy évig „bírt” kormányon, amihez még hozzájárult, hogy az ország nem kapott meg egy fontos külföldi kölcsönt, illetve a még kiskorú uralkodó helyett vezető erőnek számító Régenstanács a Nemzeti Parasztpártot támogatta.⁷¹⁸

Az események sorát vizsgálva, kijelenthető, hogy Bernády második polgármesterségének első válságjelei az OMP-ból való kilépéshez köthetők. 1927. június 18-án az OMP megyei intézőbizottságának ülésén Bernády bejelentette lemondását a megyei pártelnöki és az ügyvezetői tisztségről. Az elnöki tisztséget ekkor Szoboszlai László foglalta el ideiglenesen. Június 21-én hatvantagú pártküldöttség kereste fel Bernádyt, és arra akarták rávenni, másítsa meg elhatározását. Próbálkozásuk sikertelen volt. Bernády 1927. június 25-én bejelentette lemondását a polgármesteri tisztségről, elbúcsúzott a tisztviselőkartól, és szabadságra utazott, ezzel mintegy sokkolva a városi közvéleményt.⁷¹⁹ Erről később így emlékezett: „Jámbor fejjel úgy képzeltem el a dolgot, hogy a választások idejét majd eltöltöm gyógykezelésem kapcsán Félixfürdőben.”⁷²⁰ A belügyminiszter azonban nem fogadta el a lemondását, így visszatérésekor újból a város élére állt, miközben a lapok minden oldalról támadták a OMP-ból való – már ismertetett – kilépése miatt. Az, hogy lemondását mennyire gondolhatta komolyan, nem egészen világos, mivel a hírt Tancred Constantinescu is alaptalannak tartotta: „... a magyarság biztosítására a kormány nem fogja tudomásul venni Bernády lemondását. Több mint bizonyos, hogy a politikai tér ilyen átalakulása és lecsendesülése után Bernády dr. eleget fog tenni a kormány és a magyarság kérésének, s egyhónapos szabadsága lejárta után ismét elfoglalja a polgármesteri széket.”⁷²¹ Valóban így is történt.

Bernády második „lemondási kísérlete” Bukaresthez kötődik. Kivizsgálást kért maga ellen a Vásárhelyről politikai ellenfelei (itt elsősorban a korábbi polgármester, Emil Dandea vádolta meg) által felröppentett vádak miatt, melyek szerint a magyar egyházak támogatása a román egyház hátrányára történik. Liberális párti bizalmasa, I. G. Duca belügyminiszter újra elutasította a lemondási kérelmét, a vizsgálatot alaptalannak tartotta,

⁷¹⁸ Horváth Sz. Ferenc: *Elutasítás és alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbség politikai stratégiái (1931–1940)*. Csíkszereda, 2007, Pro-Print, 55. o.

⁷¹⁹ *Székely Napló*, 1927. június 26.

⁷²⁰ Bernády György: *Reflexiók...* i. m. 28. o.

⁷²¹ *A Ma*, 1927. június 28. Tancred Constantinescu Vásárhelyen tartózkodva, a liberálisok listáján Bernádynak egy helyet ajánl föl. Ezt Bernády azonban visszautasítja, ugyanis ezen a jelölőlapon együtt kellene szerepelnie nagy ellenfelével, Dandéával, polgármesterelődjével.

így Bernády ismét folytathatta a munkáját.⁷²² Bernády ehhez hasonló lemondási kísérletei nem hasonlítottak Ugron István OMP-pártelnök viselkedéséhez. Bernády esetében ezt inkább politikai taktikaként lehetne értelmezni, ugyanis a lemondása elsősorban zsarolás, több esetben is kompromisszumra készítette politikai partnereit. Főispánsága és korábbi polgármestersége alatt is jellemző volt rá a „sértődékenysége”, mely hatékony eszköznek bizonyult a két világháború közötti időszakban is. A Belügyminisztérium ezenfelül igyekezett a városi tanácsban fennálló kedélyeket „lecsillapítani”, ezért Dumitru Tomescu vezérfelügyelőt küldték le, hogy felmérje a kialakult feszült helyzetet. A vizsgálat megejtésére akkor futott be a felkérés, amikor Bernády szerint a tanács több tagja bojkottálta a városi tanácsot, ugyanis a tagok több ízben nem jelentek meg a tanács soron következő ülésén, így annak hónapokig nem volt alkalma és jogalapja döntéseket hozni.

További elégedetlenségre adott okot a Bem-szobor ügyének sérelmes rendezése, amely a tanács 1928. október 19-én megtartott ülésén nyílt konfliktusba csapott át. A Belügyminisztérium sürgönyben kérte Bernádyt, hogy a marosvásárhelyi Bem-szobrot (amelyet 1919-ben ismeretlenek döntöttek le, s a további csonkulások megelőzésére, a magyarság erőteljes követelésére a román városvezetés kénytelen volt bemenekíteni a Városháza udvarára) a város adja ki Lengyelországnak, Bem szülővárosának, Tarnównak ajándékozva. A gesztus tulajdonképpen a romániai külügy eszköze volt, a román–lengyel kapcsolatok javítására szolgált. Az eset igen heves vitát keltett a városi tanácsban. Sebestyén Miklós, Jaross Béla, Ugron András és Csíky Emil a szobor kiadatása ellen szóltak fel, azonban Bernádynak a felsőbb utasítást teljesítenie kellett, ezért Jaross Bélát rendreutasította, és szavazásra bocsátotta a szobor ügyét. Jaross és a tiltakozók csoportja elhagyta az üléstermet, így a megmaradt tanácsosok többségben a szobor kiadásáról döntöttek.⁷²³ Az eset kapcsán Jaross Béla 1928. december 11-én levelet intézett a város tanácsához, melyben létszám-elégtelenségre hivatkozva közölte, hogy a Bem-szobor szavazásakor a tanács nem volt határozatképes, ezért a következő gyűlésről távolmaradását jelentette be.⁷²⁴ Az december 14-ére volt kitűzve, Bernády azonban hiányzott. Kislánya súlyos betegsége miatt december 2-án Budapestre, majd Bécsbe utazott kezeltetésére. A belügyminiszter a polgármester kiutazását és emiatt kivett szabadságát nem hagyta jóvá (ugyanis a köztisztviselőknek külföldre utazásukhoz a belügyminiszter engedélyét is meg kellett szerezniük), azonban az erről szóló utasítás megérkezésekor Bernády már eltávozott az országból. Ioan Vescan prefektus panaszlevelet írt a belügyminiszternek, aki ekkor Alexandru Vaida-Voevod volt a Iuliu Maniu vezette kormányban, amelyben sérelmezte Bernády kiutazását és a városi tanácsban tanúsított magatartását.⁷²⁵ A december

⁷²² ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul muncipiului Tg. Mureș, 100/1927. sz., 170. f.

⁷²³ Az esetről több leírás készült a sajtóban, a tanácsi jegyzőkönyvben, valamint Bernády beszámolójában. *Maros*, 1928. október 20.

⁷²⁴ ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 66/1928. sz., 48. f.

⁷²⁵ Uo. 1. f.

14-i képviselőtestületi ülésen az 1928-as költségvetés teljesítéséről szóló polgármesteri jelentés elfogadása volt a fő napirendi pont, a polgármester hívei a megejtett szavazás során alulmaradtak, a költségvetésről szóló számadást nem fogadták el. A gyűlés botrányba fulladt. Adrian Popescu, a városi ellenzék szószólója többek közt szóvá tette a Jaross Béla levelét, és kérelmezte az október 19-i gyűlés jegyzőkönyvének semmissé nyilvánítását.⁷²⁶ Utána Bernádyt vette célba, megemlítve, hogy amikor „érzékeny” problémáról van szó, akkor hiányzik.⁷²⁷ Popescu kérelmezte a tanács szavazatokban leadható véleményét a testület felosztatásáról. A szavazás eredményeképpen, 18:7 arányban kimondták a tanács működésképtelenségét, és a Belügyminisztériumtól kérték a tanács felosztatását.⁷²⁸ Jól érezhető az eseten mind a nagypolitikai nyomás, mind a román részről alkalmazott megosztó szándék, Popescu ugyanis a tanács felosztatására Jaross sérelmeit használta fel. Bernády szövetségesei is megfogytak az OMP-ből való kilépése miatt. Akik a tanács felosztatása ellen szavaztak, Bernády mellett kötelezték el magukat, név szerint: Petry Zsigmond, Lakatos Sándor, Tóthfalusi József, valamint román részről Aurel Rusu (de ide sorolható az OMP részéről Kovács Elek és Fekete Andor is).⁷²⁹

Bernády hazaérkezve próbálta menteni a kialakult helyzetet, azonban kevés sikerrel. Megkísérelte a tanács felosztatásának megakadályozását, bár írásban jelezte, hogy képtelen együttműködni ezzel a képviselőtestülettel. Táviratozott Bukarestbe, hogy az ott lévő, „felújítás” alatt álló Bem-szobrot ne szállítsák Lengyelországba. A Külügyminisztérium azonban az ügyet a maga részéről lezártak tekintette. A szobor további sorsát nem ismerjük, vélhetően nem is érkezett meg Lengyelországba. A Bem-szobor nem az egyedüli eset, mely kapcsán a marosvásárhelyi magyarság elégedetlen volt, vagy erőtlennek, esetleg megalkuvónak tekintette Bernádyt. 1928-ban a helikoni közösség marosvécsi találkozásán eldöntötte, hogy egy Bolyai-emlékművet kell felállítani Marosvásárhelyen. Ehhez Kós Károly mutatott be egy pályázattervet, melynek megvalósítása érdekében több levelet intézett Molter Károlyhoz, hogy vegye rá Bernádyt a szobor felállítására. Bernády attól tartott, hogy a hatóságok kellemetlenkednének, ha a szobor nyílt térre kerülne, ezért azt javasolta, hogy a Református Kollégium udvarán állítsák fel, és ne az iskola előtt, ahogyan javasolták a helikonisták. Későbbi tervek szerint a szobor a temetőbe került volna, a Bolyai-sírhoz, de a korábbi tervhez hasonlóan ez sem valósult meg. A szocializmus időszakában, 1956-ban állították fel Izsák Márton szobrát, *A két Bolyait*, amikor a korábban államosított Református Kollégium felvette Bolyai Farkas nevét.⁷³⁰ Vagyis ez az ügy sem oldódott meg Bernády második polgármestersége idején.

⁷²⁶ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul muncipalului Tg. Mureș, 101/1928. sz., 179–184. f.

⁷²⁷ Uo.

⁷²⁸ *Maros*, 1928. december 15.

⁷²⁹ Uo.

⁷³⁰ Marosi Ildikó: *Molter Károly levelezése*. 2. köt. 1927–1932. Budapest, 2001, Argumentum, 360-361. o.

A belügyminiszter végül feloszlatta a tanácsot, amit királyi rendelet erősített meg 1929. február 15-én, de még 1929. február 6-án kinevezték az Időközi („Interimár”) Bizottságot, amelynek feladata volt a következő választásokig a város ügyeit intézni. Az Időközi Bizottság megalakulásával a polgármester városvezetői jogosultsága megszűnt, így Bernády februárban benyújtott lemondása már csak formalitás volt. Az említett ideiglenes testületet Adrian Popescu vezette. Választásokat pedig csak 1930 októberében rendeztek, amikor Ioan Panteát választották a város élére.

Bernády bukásához részben elutazásának szerencsétlen időzítése, részben működésének akadályozása vezetett, s a feszült közhangulatot még az őt támogató Belügyminisztérium sem tudta eloszlatni. Még ha mindenben szerencsés lett volna Bernády politikai pozicionálása, a hatalomra kerülő Maniu-kormány (vagy bármely más formációja a liberálisok ellenzékének) előbb vagy utóbb akkor is elmozdította volna hivatalából, hogy saját emberét helyezze a város élére. A személyes konfliktusok csak egy részét képezték a történeteknek: a sajtóhírek szerint Adrian Popescuval még párbajt is vívott Bernády. Az esetre minden bizonnyal nem került sor a valóságban, viszont a Bernády-mítoszhoz kitűnő építőkövnek bizonyult a *Marosban* olvasható legenda.⁷³¹ A *Maros* című napilap beszámolója alapján a párbajra 1928. november 17-én kerülhetett sor (tehát még a botrányos gyűlés előtt) a Maros-gát mellett, mert egy novemberi városi tanácsülésen a felek összevesztek egy telekadományozási rendelet kapcsán. Éles vita bontakozott ki Popescu és Bernády között: Popescu „hazugnak” nevezte Bernádyt, amiért emez párbajra hívta ki.⁷³² Azonban nem nehéz elképzelni, ahogy Bernády – a volt rendőrfőkapitány – pisztolyt rántott volna ellenfelére, és emellett akár még burkoltan etnikai színezete is lehetett volna az esetnek. A lap szerint a párbaj végkimenetele a következő volt: Popescu a levegőbe lőtt, amire Bernády nem élt lövési jogával, így a felek továbbra sem békültek ki. Ez márpedig egy olyan hír lehetett volna, amely ha valóban megtörténik egy „olyan városban, melyben a fütty egyik városvegről a másikra hallatszik”,⁷³³ nem igazán lehetett volna eltitkolni a közvélemény és a szemfüles újságírók elől. Adrian Popescunak 1925 körül romolhatott meg az addig baráti kapcsolata Bernádyval. Popescu ugyanis becsapva érezte magát, miután a polgármester a barátságuk ellenére inkább a Nemzeti Liberális Párttal szövetekezett. Popescu sérelme végeredményben az volt, hogy nem az ő emberét, hanem Bernády másik közeli barátját, Bürger Albertet választották a Kereskedelmi és Iparkamara élére, az elvi megegyezésük ellenére.⁷³⁴ Így Bernády megbuktatása akár politikai bosszú lehetett Popescu részéről.

⁷³¹ Az esetet a magyarországi *Az Est* c. bulvárlap is közölte, ami szintén nem fokozza az eset hitelességét. *Az Est*, 1928. november 20.

⁷³² *Maros*, 1928. november 18.

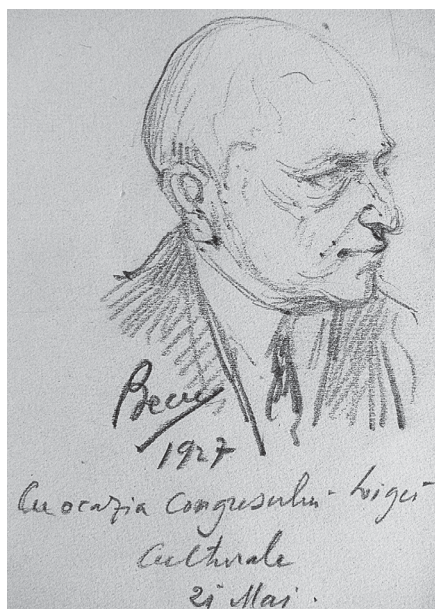
⁷³³ Molter Károly: *Marosvásárhely...* i. m. 681. o.

⁷³⁴ Erről Olosz Lajos számolt be Molter Károlynak írt levelében. Olosz ajánlotta Molter figyelmébe Adrian Popescu barátságát, akit becsületes embernek ismert, és sajnálta, hogy kapcsolata Bernádyval megromlott. Marosi Ildikó: *Molter Károly levelezése*. 1. köt. i. m. 419-420. o.

Következtetésként elmondható, hogy Bernády második polgármestersége nem hozott komoly eredményeket, jelentősége nem mérhető a világháború előtti teljesítményéhez. A városvezetés az országos pártpolitikához képest mégis közelebb állt politikai habitusához, ennek minden kis útvesztőjét ismerte, értette. Viszonylag gyorsan meg kellett tanulnia az új közigazgatási törvény előírásait, felmérnie azt a minden bizonnyal szűkebb mozgásteret, mint ami addig rendelkezésére állt a jog értelmében. Személyes kapcsolatai meghatározták politikai irányelveit, ennek alapján megjelölhetők azok a helyi és országos kulcsfigurák, akiknek támogatását élvezte, és amikor ezekkel szakított (az OMP-ből történt kilépéssel, másrészt a Bem-szobor elajándékozásával), ez polgármestersége végét is jelentette. Ugyanez mondható el nagy vonalakban a román elittel fenntartott kapcsolatairól is.

Bernády a századforduló liberális eszmevilágában vált politikussá, szabadelvű kötődéseit megtartotta az impériumváltás után is, ám látnia kellett, hogy a romániai Nemzeti Liberális Párt vezetői nem ugyanolyan, a szabadelvű ideológiának elkötelezett politikusok, mint azok, akik a régi Magyarország sokszínű alkotmányos és közjogi normarendszerében szocializálódtak. Az új országban a liberálisok befolyásának köszönhetően olyan ügyek elintézéséhez kapott viszonylag szabad kezet, ami más körülmények között magyar polgármester számára a királyi Romániában elképzelhetetlen volt. Marosvásárhely kivételével 1920–1940 között egyetlen erdélyi megyeszékhely élén sem állott magyar polgármester. Másfelől Bernádyra más román politikai pártok is komoly tárgyalófélként tekintettek, elismerték városvezetői érényeit. Erre példa a Bernády értékvilágától ugyancsak távol álló, Nicolae Iorgával való viszonya. 1927. május 22-én Bernády részt vett a Román Művelődési Kongresszuson, amelynek a lebonyolításához felajánlotta a Kultúrpalota nagytermet, és ahol román nyelvű beszédet is mondott. Ezt Iorga el is kérte tőle közlésre, az újsága részére.⁷³⁵

Bernády kísérlete a román–magyar viszony javítására ekkor nem vezetett eredményre, megközelítése egyrészt nem volt időszerű, másrészt nem tudta elfogadtatni magyar párt-

Rajz Bernádyról ismeretlen szerzőtől, a Kultúrpalotában helyet adó Kulturális Liga Kongresszusa alkalmából, 1927-ből

⁷³⁵ Székely Napló, 1927. június 1.

fogóival. Az 1928 decemberében a miniszterelnökhöz címzett levelében (amely a polgármesterségének egyfajta számadásaként, kiértékelőként is felfogható) így nyilatkozott erről: „igyekeztem minden időmben a román és a magyar nemzetek egymásra utaltságának tudatában a román–magyar megértés előkészítésében dolgozni”.⁷³⁶ Bernády egyébként a román–magyar kapcsolatokról, együttéléstről vagy egyáltalán az impériumváltást követő helyzetben a közeledésről már 1922-ben részletesen kifejtette a véleményét. Ebben a szövegben, amely feltehetőleg egy újságírói körkérdés válaszául született, Bernády elmagyarázta, hogy a kezdeményezést a román–magyar közeledésre elsősorban a román féltől várja. Azonban szerinte mindkét nemzetnek el kell felednie a közelmúlt eseményeit, és egy új, „őszinte” kezdetre kell építkezni. Amennyiben a gyulafehérvári határozatban megígért egyenjogúságot biztosítják a kisebbség számára, nem lehet akadálya ennek. „Az erdélyi románok és magyarok közötti őszinte közeledést és becsületes együttes munkálkodást nemcsak szükségesnek, de mindkét faj itten élő gyermekeinek jövőendő boldogulása érdekében elkerülhetetlenül szükségesnek is tartom” – írta, hozzátéve, hogy ez minden bizonnyal be is fog következni.⁷³⁷ Elképzelését azzal a gondolattal zárta, hogy amennyiben ez megvalósul, alapja lehet nemcsak az általános anyagi gyarapodásnak, de a gazdasági és kulturális fejlődésnek és a nyugodt belpolitikai helyzetnek is.

„Nehéz és küzdelmes volt a polgármesteri székben eltöltött újabb több mint két és fél év, sokat szenvedtem [...], lelkiileg, rengeteget fáradtam fizikailag [...], s mindezek dacára hálás vagyok a Mindenhatónak azért, hogy módot és erőt adott nekem arra [...], hogy ezt végig kínlódjam”⁷³⁸ – összegezte Bernády beszámolójában a polgármesterségét. A még teljesebb képhez az is hozzátartozik, hogy kislánya korábban emlegetett betegsége valóban súlyos teherként nehezedett rá, és miatta nem tudott a politikai válságra koncentrálni. Györgyike először skarlátos volt, melynek szövődményeként szívbajt kapott. Több hetet töltött ágyban, felgyógyulása bizonytalanná vált. „Elképzelheted, hogy milyen lelkiállapotban élek és élünk szegény feleségemmel együtt ilyen viszonyok között” – írta egyik személyes hangvételű levelében Krenner Miklósnak 1928 júliusában.⁷³⁹ A későbbiekben pedig kiderült, hogy a helyzet egyáltalán nem javult: Györgyikét ki kellett venni az iskolából, ugyanis betegsége miatt nem folytathatta tanulmányait. Kétéves pihenőt rendelt számára az orvosa. „Engem erősen szorongatnak az új regim itteni exponensei, gyötörnek, s nekem mindent túrnöm kell, mert abban a hitben élek, hogy nekem addig nem szabad abbahagynom az állásomat, amíg ki nem dobnak onnan” – írta

⁷³⁶ ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 68/1928. sz., 10. o.

⁷³⁷ A dokumentumot a dr. Bernády György Közművelődési Alapítványnál leltári szám nélkül őrzik. Keltezése: 1922. június 18.

⁷³⁸ Bernády polgármesteri értékelője, zárszámadása az 1928. december 13-án írt leveléből, amelyet a belügyminiszternek írt. ANDJ MS, Fond Personal Bernády György, 1928/ 68. sz., 11. o.

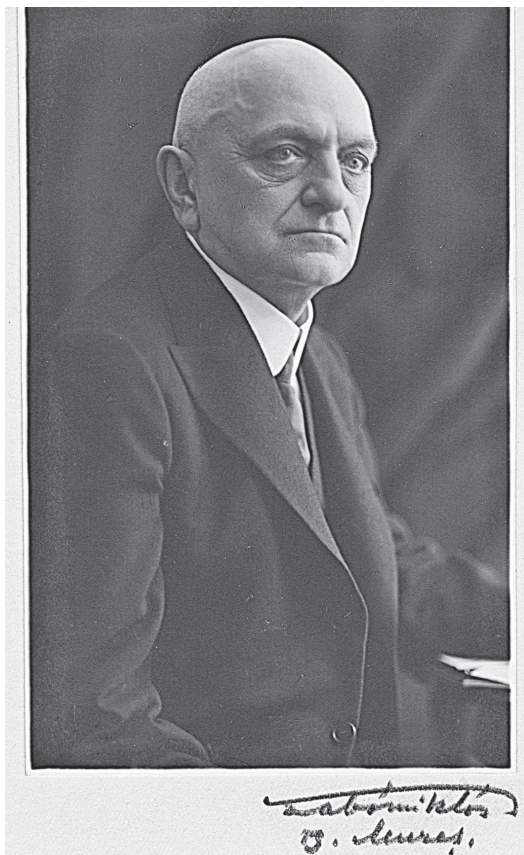
⁷³⁹ MNL, P 2043, Krenner család iratai, 1. doboz, 11. tétel. Bernády György levele Krenner Miklóshoz, 1928. július 13.

Bernády 1928. december végén.⁷⁴⁰ Állta szavát, ugyanis a családi problémák és a politikai csatározások megpróbáltatásai között valóban kitartott megbuktatásáig.

A világháború elvesztése és az impériumváltás után is úgy tartotta magát, hogy egy magyar többségű város sikeres vagy éppenséggel kevésbé sikeres magyar polgármestere. Egyértelmű, hogy az első polgármesterségének büvköre kihatott erre az időszakra is.

A Magyar Polgári Demokrata Blokk (1930–1933)

Bernády György politikai tevékenysége második polgármesterségének 1929-es befejezésével nem maradt abba. Mint városi tanácsos és rövid ideig ideiglenes alpolgármester továbbra is meghatározó személyisége maradt a marosvásárhelyi politikai életnek. A szakirodalom nem tárgyalja ezt a korszakot, csupán említést tesz a Bernády által (is) működtetett Magyar Polgári Demokrata Blokkról (a továbbiakban MPDB). Ez az időszak meghatározónak bizonyult: ekkor történt az idősödő politikus egyik utolsó próbálkozása a független cselekvésre, majd visszatért az OMP-be. Ebben a fejezetben a következő kérdésekre keresek választ: Milyen céllal jött létre a MPDB? Mi volt Bernády szándéka, és miután sikeresnek bizonyult, miért nem engedték, hogy a szervezet meghaladja a város határait? Hogyan alakult párttá, miért történt az átalakulás? Milyen okok késleltették Bernády visszatérését az OMP-be? Milyen kapcsolatban állt a két politikai párt, kik voltak a főszereplői, illetve milyen városi társadalmi bázisa volt?⁷⁴¹

Bernády György-portré, 1930-as évek

⁷⁴⁰ MTA Kézirattára, Ms 5284/222. Bernády György levele Ilosvay Lajoshoz.

⁷⁴¹ A témával kutatásaim során foglalkoztam. Fodor János: Bernády és a Magyar Polgári Demokratikus Blokk (1930–1933). In Fodor János – Pál-Antal Sándor – Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády, a városépítő*. Csík-szereda, 2015, Alutus, 376–397. o.

Bernády politikai életpályáját tekintve „köztes időszaknak” is nevezhető az 1929-es év, amely a volt polgármester számára elsősorban önreflexióval, vádaskodással és védekezés-sel telt. Az időszak végét az 1930 márciusában rendezett helyhatósági választások és közvetlenül előtte az OMP-t egyensúlyozni kívánó Magyar Polgári Demokrata Blokk megjelenése jelentették. Az említett köztes időszakban Bernády visszavonultan élt. Ennek ellenére próbálkozott a tanács visszaállításával, ez azonban nem sikerült. A városi ügyek rendezésének elmaradásával felszabadult energiáit cikkírásra, a múlt eseményeinek tisztázására és pártépítésre fordította. Az interimár (időközi) bizottság, melynek Bernády már nem volt tagja, a nyár végéig nem volt aktív, utána viszont havonta kétszer összeült, általában a sürgősebb ügyek rendezésére. Például 1929. augusztus 23-án Bernády előző évi polgármesteri utazási és egyéb elszámoltatott költségeivel foglalkoztak, megszavazva a volt polgármester által elszámolásra kérelmezett 26 602 lejes összeget.⁷⁴² Március 10-én Bernády és Theodor Coculescu közösen nyújtott be fellebbezést a bíróságra a városi tanács törvénytelen feloszlata ellen tiltakozva. A fellebbezés nyilvánvaló sikertelenségéért vigaszt jelentett egy másik perük, melyet megnyertek. Ez a Belügyminisztérium ellen szólt, Ștefan Pantea jogtalan városházi kinevezése kapcsán. Végeredményben a pernek nem volt komoly tétje, mivel a belügyminiszter még a pereskedés lefolyása alatt visszavonta Panteát a városi vezetőségből, inkább morális nyereséget jelentett azáltal, hogy a sajtó a történetet úgy tudta beállítani, miszerint „Bernády büntette a belügyminiszter törvénytelenességét”.⁷⁴³

Bernády György *A Ma* című lap hasábjain 1930. március 10-től rendszeresen írt (értsd heti három alkalommal, amikor a lap megjelent), ami a korábbi nyílt leveleihez és publicisztikai írásaihoz mérten is szokatlan gyakoriságúnak számított.⁷⁴⁴ A polgármesteri teendők megszűntével felszabadult idejét ezzel próbálta eltölteni. A cikkek tartalmi szempontból három fő kategóriába sorolhatók, kronológiai szempontoktól függetlenül.

Az első kategóriába azok az írások tartoznak, amelyekben a későbbi városi OMP-vezetőket, Jaross Bélát, Sebestyén Miklóst, valamint Adrian Popescut vádolja, elsősorban a városi tanács feloszlata miatt. Ez a lista folyamatosan bővült, ugyanis a Bem-szobor körüli vita kapcsán a „bűnösök közé” beemelte az előbbieket mellé Aurel Rusut és Ioan Vescan prefektust is. Bernády írásaiban Alexandru Vaida-Voevod belügyminisztert is hibáztatta félreállítása miatt.⁷⁴⁵ Az olykor ellenséges, támadó hangnemben (amely az alpári stílust sem mellőzte: „Vajon mi is van Jaross Béla apátplébános úrral, aki velem, velünk szemben a kákán is bogot keresett [...]”⁷⁴⁶) íródott cikkeket az MDPB megal-

⁷⁴² ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul muncipiului Tg. Mureș, 102/1929. sz., 205. f.

⁷⁴³ *A Ma*, 1929. április 18.

⁷⁴⁴ A nyílt levelek közt a folytonosságot a következő búcsúformulával jelezte: „A vizontlátásra, legközelebb a községi választásokkal kapcsolatosan fogok egy kis türelmet kérni.” Lásd *A Ma*, 1929. április 11.

⁷⁴⁵ *A Ma*, 1929. július 9–11.

⁷⁴⁶ *A Ma*, 1929. június 16.

kulása után is folytatta, a felsorolt személyeket pedig a személyes sérelmek mellett a város autonómiájának a megfojtásával vádolta. A célszemélyekről igen gyakran külön is írt, bemutatva múltbeli viszonyukat, valamint azt a folyamatot, ahogyan „ellenséggé váltak”. Például Adrian Popescuról megtudhatjuk, hogy az impériumváltást követő években jó viszonyban volt Bernádyval, hogy a Nemzeti Parasztpártban kezdte, azt elhagyva, Averescu Néppártjában tevékenykedett, majd visszaállt Maniu parasztpártjába.⁷⁴⁷ Végül Popescu a román Nemzeti Liberális Pártban folytatta politikai pályafutását.⁷⁴⁸ Gyakori volt az „évfordulókról” való megemlékezés is, ahogyan az általa puccsként titulált esemény egyéves évfordulójára is terjedelmes írással jelentkezett.⁷⁴⁹

A második csoportba sorolhatók azok a cikkek, amelyekkel Bernády saját igazát próbálta bizonyítani, mintegy védekezve a személyét ért támadások ellen. Általában a lépéseit, cikkeit kritizáló, más újságokban megjelenő írásokra reagált. Ide tartoznak a gyakori dokumentumközlések is, amelyek bizonyítékkul szolgáltak álláspontjához. Jellemző példa erre, amikor közzétette az 1928. december 14-i gyűlés jegyzőkönyvét, az eseményt pedig akkor említette először „városházi puccsként”. Ezt a fogalmat a későbbiekben folyamatosan alkalmazta.⁷⁵⁰ Ide sorolnám még azokat a cikkeket is, amelyeket nem Bernády írt, hanem más (olykor névtelen) szerzők (esetleg az ő sugallatára). Ezek Bernádyról szólnak, legtöbbször kiemelve érdemeit. Itt két jellemző példát emelnék ki: az egyik egy Bernády-legendát mutat be, amely az utcagyerekek által ledöntött fa megmentéséről szól. A színtelen eltörött fát Bernády *időben észrevette*, és nem sok idő múlva munkásokat küldött kitámasztására.⁷⁵¹ A második pedig Marosi János írása, amelyben méltatása mellett azon véleményét hangoztatta, hogy amiért kilépett Bernády az OMP-ből, nem kellene leírni, megvetni. Az írás az *Ellenzék*ben jelent meg, válaszreakcióként egy Bernádyt támadó cikkre.⁷⁵²

A harmadik kategóriába sorolható cikkekben főképp a város magyar lakosságát próbálta megszólítani. Bernády cikkeiben a hangsúlyt a városvezetés etnikai arányosságának figyelmen kívül hagyására helyezte. („Marosvásárhely város a székelyek fővárosa, magyar jellegének védelme érdekében határoztam el magamat a további, évtizedeken át elfoglalt és az én egyéni ízlésemnek inkább megfelelő álláspontom feladására!”)⁷⁵³ A városi OMP 1929 novemberében lezajlott intézőbizottsági gyűlésekor a következő helyható-

⁷⁴⁷ *A Ma*, 1930. január 29.

⁷⁴⁸ *A Ma*, 1929. november 7.

⁷⁴⁹ *A Ma*, 1929. december 15.

⁷⁵⁰ *A Ma*, 1929. május 7.

⁷⁵¹ *A Ma*, 1929. július 11. Kiemelés tőlem.

⁷⁵² *Ellenzék*, 1930. február 1. A szerkesztői közlemény szerint több írás is érkezett, azonban csak ezt közölték. Nem maradt el Bernády hálája sem: *A Ma* hasábjain Marosi Jánost barátjaként említi („valamikor együtt szolgáltuk ezt a várost”), bevallva, hogy soha semmit nem tett, és nem kért tőle szívességet, és mégis jólesik az emlékező szava. *A Ma*, 1930. február 13.

⁷⁵³ *A Ma*, 1930. január 5.

sági választásokra nézve a kormányon levő Nemzeti Parasztpárttal való együttműködés mellett döntöttek, melynek tagozati elnöke Adrian Popescu volt. Ettől kezdve vált egyre inkább nyilvánvalóvá, hogy Bernády más listán fog indulni, de cikkeiben erről az utolsó pillanatig nem nyilatkozott. Az utolsó kategóriába sorolható cikkek egyértelműen elítélik az OMP azon lépését, amellyel a Nemzeti Parasztpárttal közösen indítottak jelölteket. Bernády gyakran panaszt tett a városi magyarságot ért jogsérelmek miatt. Gyakran idézte ezekben az írásaiban Cicerót, Bethlen Gábort, Tisza Istvánt, Madách Imrét és Deák Ferencet („amit erőszakkal vesznek el tőlünk, azt még visszaszerezhetjük, de amiről magunk mondunk le, az örökké elveszett”⁷⁵⁴ stb.), igaz, hogy erre az OMP 1929. novemberi közgyűlése előtt írt cikkeiben is hajlamos volt.

Az 1930-as közigazgatási választásokra az OMP szabad kezét adott tagozatainak, hogy önállóan, a többi kisebbséggel együtt vagy más politikai pártokkal kötött választási meg egyezés alapján vegyék fel a választási küzdelmet. Egyedül a liberális és kommunista párttal való megegyezést zárta ki.⁷⁵⁵ Ezzel magyarázható a marosvásárhelyi tagozat egyezsége a Nemzeti Parasztpárttal (Popescuékkel), illetve egyrészt az ezzel szembeni elégedetlenséget használta ki Bernády új pártépítéséhez. A másik ügy a marosvásárhelyi munkásság problémáinak a tematizálása volt. Az iparosodás (Marosvásárhelyen a század elején kezdődő gazdasági fellendülés következtében) megteremtette az ipari munkásságot (becslések szerint Erdély-szerzte mintegy 400 000-es lélekszámban), amely lassan osztályá formálódott, saját gazdasági, politikai és társadalmi felfogással. A baloldali mozgalmak a gazdasági világválság egyre inkább érezhető hatása miatt is aktívabbá váltak. Emiatt gyakoribbak voltak a munkástüntetések és az azt követő letartóztatások. Korabeli adatok szerint 1931-ben a városi munkanélküliek száma 7000 volt.⁷⁵⁶ Ez hatalmas növekedést jelentett ahhoz képest, hogy 1927-ben mindössze 625 munkanélkülit tartottak számon.⁷⁵⁷

A korabeli helyi szakirodalom szerint a marosvásárhelyi mesteremberek politikai nézete polgári maradt, míg a gyári munkásság a marxi tanításokra volt fogékonyabb. A polgárság és a munkásság között tehát politikai nézetekből fakadó különbségek adódtak. Az önálló kisiparos büszkén vallotta magát magyarnak, így a két világháború közötti időszakban az OMP-nek stabilabb szavazóbázisa volt, míg a szocialista tanokat valló munkásságra „alig lehetett magyar szempontból számítani”.⁷⁵⁸ A gazdasági világválság rányomta a bélyegét

⁷⁵⁴ Bernády átfogalmazva idézte Deák Ferenc szavait. Deák Ferenc 1861-es felszólalásában a következőket mondta: „mert a mit erő és hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszahozhatják; de a miről a nemzet, félve a szenvedésektől, önmaga lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz s mindig kétséges.” Hajnik Károly szerk.: *Az 1861. Év ápril 2. Pesten egybegyűlt Országgyűlés képviselőházának Naplója*. 2. köt. Pest, 1890, 278. o.

⁷⁵⁵ Mikó Imre: *Huszonkét év*, i. m. 93. o.

⁷⁵⁶ Orbán István: i. m. 51. o.

⁷⁵⁷ Lásd az előző fejezetet.

⁷⁵⁸ A szerző szavai kiemelve. Orbán István: i. m. 52. o.

a város gazdasági életére, ez a nagy- és középpolgári rétegeket érintette súlyosabban.⁷⁵⁹ Az 1929-es nagy gazdasági válság következményeként több gyár, nagyvállalkozás tönkrement, a válság sújtotta évek után némi fellendülés következett, melynek eredményeként konszolidálódni látszott az a kispolgári és munkásréteg, amelyek szavazataira Bernády számíthatott a Magyar Polgári Demokrata Blokk megszervezésével. Ezt azért fontos kiemelni, mivel a válság hatására egyre inkább elszegényedő városi polgárság, bár hű szavazója volt a városi OMP-nek, már kevés gazdasági potenciállal bírt, ugyanakkor az OMP paktumpolitikájából kiábrándultak szavazataira is számított Bernády. Tulajdonképpen a „nemzetiségi kártyát” próbálta oly módon kijátszani az OMP ellen, hogy miközben a színmagyar listát szorgalmazta, illetve a városi magyarság elsőbbségét hirdette, próbált odafigyelni azokra a szociálisan érzékeny tömegekre, amelyeket az OMP „polgári elitizmus” miatt elhanyagolt. Ugyanakkor Bernády hasonló taktikával a másik oldal, a kommunista Simó Gézáék vitorláiból is igyekezett az MPDB javára kifogni a szelet.

A marosvásárhelyi baloldali mozgalmak legismertebb alakja Simó Géza tanár (és később városi tanácsos) volt, aki a városi szabadliceum (Munkásotthon) szervezője is egyben. A Munkásotthonban a szervezett munkásság és a radikális polgárság a szocializmusról hallgathatott előadásokat.⁷⁶⁰ Bernády második polgármestersége alatt is tanúságot tett szociális érzékenységről, amikor a válság még nem érezte jeleit, viszont intézkedéseivel támogatta a Munkásotthon, a népkonyha létrehozását és a városi szociális juttatásokat. Jó kapcsolata később, második polgármestersége után is fennmaradt a baloldallal. A karhatalom legtöbb esetben erőszakkal próbálta megakadályozni a sztrájkok, előadások szervezését. A rendőrség és a Siguranța (a két világháború közötti romániai politikai rendőrség) együttműködve kobozta el vagy tiltotta be a marosvásárhelyi baloldali lapokat (például a Gál József által szerkesztett *Építőipari munkást* vagy később az *Építőmunkást*), megmozdulásokat (a Falusi és Városi Dolgozók Blokkjának betiltása), valamint végzett házkutatásokat munkások otthonaiban a röpcédulázások miatt a nemzeti ünnepeken.⁷⁶¹ A Munkásotthon bezárására az ott folytatott politizálás miatt került sor. A politikai akciók mellett a válság okozta nyomor valós problémát jelentett. A fokozott elszegényedés a városi magyar polgárságot súlyosan érintette, több alkalommal keresték fel munkásküldöttségek a város elöljáróit a segélyek folyósítása érdekében. Simó Géza és csoportja a fentebb említett nehézségek (és olykor az ő személyét is érintő letartóztatások) ellenére folytatta szervezkedését, megalapítva az *Ifjú Harcos* című kommunista lapot, emellett egy saját politikai alakulattal, a Dolgozók Blokkjával (vagy nevezték Munkásbloknak is a korabeli sajtóban) indult a közigazgatási választásokon. Azonban a városi munkásság képviselője sem volt egységes. A Szociáldemokrata Párt Simóékkal szemben 1930. február 25-én felkérte választási listavezetőnek Bernádyt, aki pár nap gondolkodási időt kért.

⁷⁵⁹ Uo. 53. o.

⁷⁶⁰ Molter Károly: *Marosvásárhely...* i. m. 606. o.

⁷⁶¹ Sebestyén Mihály: *Időtár*. 3. köt. Marosvásárhely, 2011, Mentor, 235–249. o.

A felkérés halasztása azt jelentette, hogy Bernády már javában szervezte új pártját, ahova valószínűleg integrálta a városi szociáldemokrata pártiakat is, mivel a későbbiekben a választásokon nem indultak. Erdélyi szinten pedig a Szociáldemokrata Pártnak komoly ambíciói voltak az OMP-be való integrálódásban.⁷⁶²

Először a marosvásárhelyi *Ellenzék* című újság említette, miszerint esedékes, hogy Bernády egy „külön polgári alakulat listásaként” induljon a választásokon.⁷⁶³ Bernády számára fontos volt egyrészt, hogy egy ideig titokban tartsa a szervezkedését, másrészt pedig úgy állítsa be későbbi pártját, mint egy spontán (mondhatni civil), alulról jövő kezdeményezést, amely a város szociáldemokrata munkásságát, kisiparos polgárságát tömöríti, és elsődleges célja a város magyar vezetésének visszaállítása. A Blokk megalakulását 1930. március elején harangozta be a sajtó. A szervezet élén ekkor Petry Zsigmond elnök, Kassai Imre főtitkár álltak, akik a Blokk alapítói és követőik társaságában keresték fel lakásán Bernádyt, hogy kérjék fel pártjuk listavezetőjének.⁷⁶⁴ A nyilvánvalóan színlelt meglepődést és meghatottságot eljátszó Bernády az őt támogató sajtó számára a következő napokra anyagot szolgáltatott, amikor közölte, hogy elvállalta a felkérést, és azt is, hogy fogalma sem volt a szervezetről.⁷⁶⁵ Bernády minden bizonnyal tudhatott a kezdeményezésről, hogyha nem is az ő kérésére történt volna meg, akkor is több cikkében utalt arra, hogy saját csoportosulása van. A sajtóban különféle reakciókat váltott ki a Bernády-blokk megjelenése. Elsősorban a felháborodás volt érzékelhető, mivel az OMP ellenében indult. Az OMP-t támogató lapok általában hibás lépésként, valamint baloldaliként állították be a szervezetet. A kolozsvári *Keleti Újság* szerint a város polgársága fel volt háborodva Bernádyra, a *Brassói Lapok* szerint pedig az új politikai formációban „csak egy polgár van és a többi szocialista”.⁷⁶⁶ A román sajtóban is hasonló reakciók érzékelhetők, a bukaresti *Curentul* című lap egyenesen a kommunisták közé sorolta Bernádyt, aki ezen élcelődve válaszként azt írta, hogy: „szívesebben vesszük, hogy ide írtak minket, mintha Ferenczi és Jaross urak mellé soroltak volna”.⁷⁶⁷

Bernády egy olyan szervezetet hozott létre, amely a városi kispolgárság és munkásság szavazataira pályázott, és a kommunistákkal, valamint az OMP-vel szemben a város magyar szavazóit próbálta megnyerni, a lakosság arányainak megfelelően magyar polgármester újraválasztásával kampányolt. Mivel az OMP a Nemzeti Parasztpárttal közösen állított listát, ezért a listavezető Adrian Popescu volt, amit Bernády ki tudott játszani saját pártja érdekében. Az OMP hevesen ellenezte, a magyarság megbontásának és politikai erkölcsökbe ütközőnek nevezte a Bernády-blokk létrejöttét. Nem ez volt az egyetlen el-

⁷⁶² György Béla: *A romániai...* i. m. 155–157. o.

⁷⁶³ *Ellenzék*, 1930. február 27.

⁷⁶⁴ Az *Ellenzék* március 1-jén, a *Ma* március 2-án közölte le a hírt.

⁷⁶⁵ *A Ma*, 1930. március 6.

⁷⁶⁶ *A Ma*, 1930. március 6.

⁷⁶⁷ *A Ma*, 1930. március 25.

lenzéki alternatív szervezet: Balázsfalván és Szamosújváron is voltak hasonló ellenakciók az OMP pártközpontjával szemben.⁷⁶⁸

Még a Magyar Polgári Demokrata Blokk megalakulásának bejelentése előtt, a márciusi közigazgatási választásokra készülve, Bernády cikkeiben általános tudnivalókról írt, a választók törvény szerinti jogait ismertette, valamint a magyarság esélyeit mérlegelte.⁷⁶⁹ A választási kampány hevében a városi magyarságot képviselni kívánó pártok egymást szidalmazták, egymás elleni rágalomhadjáratot folytattak, és megtévesztő információkat közöltek az őket támogató kiadványokban: például az OMP azt terjesztette, hogy Bernády megosztó tevékenységét a román Nemzeti Liberális Párt pénzelte. Bernády kampányretorikájának első céljaként újra magyar polgármester megválasztását jelölte meg: „Marosvásárhely város magyar jellegének megfelelően és elismerésképpen magyar embernek kell a város élére, polgármesteri székébe kerülnie.”⁷⁷⁰ Kiemelte addigi érdemeit, mely szerint az ő polgármestersége vetett véget a Dandea-féle „ultrasovén rezsimnek”.

Közben a sajtóban megjelent választási listák körül bonyodalmak keletkeztek: az OMP marosvásárhelyi szervezete először külön közölte a saját jelöltjeit, később pedig a Bernádyt támogató lap (*A Ma*) nyomására hozta nyilvánosságra a teljes közös listát, amelyen a Nemzeti Parasztpárttal kötött egyezség alapján román és magyar jelöltek együtt szerepeltek.⁷⁷¹ Érdekes az OMP listájában, hogy látszólag szinte minden társadalmi osztály képviselve volt, a foglalkozásokat tekintve túlnyomórészt ügyvédek (szám szerint nyolc), tanárok (hat) szerepeltek, a többi pedig iparos, orvos, lelkész stb. Ezzel szemben Bernády listája döntően kisiparosokból, munkásokból állt, és a nevek alapján ítélve, nem volt román nemzetiségű jelöltjük.⁷⁷² A választási listák közlése után a sajtó a hangulatot igyekezett befolyásolni, nyugalomra intve a polgárokat, kiemelve, hogy a Blokk listája képviseli a „magyar egységet”. A választási eredmények alapján az OMP–Parasztpárt a szavazatok 50%-át tudhatta magáénak, tizenhat jelöltet delegálva a városi tanácsba (melyből kilenc magyar), a Bernády-blokknak 20%-os eredménnyel hét tanácsost sike-

⁷⁶⁸ Mikó Imre: i. m. 93–94. o.

⁷⁶⁹ *A Ma*, 1930. február 16.

⁷⁷⁰ *A Ma*, 1930. január 12.

⁷⁷¹ A következő jelöltekről van szó a választási lapokon található sorrendben: Adrian Popescu, Jaross Béla, Szigyártó Gábor, Ioan Pantea, Bustya Béla, Petre Musca, Lakatos Sándor, Ferenczi Zsigmond, Victor Suciu, Radó Sándor, Benkő László, Iov Roman, Bíró András, Löwenstein Lajos, Kovács Elek, Fekete Gyula, Emil Dregan, Bálint János, Patrovits Kálmán, Ioan Bozdog, Mestitz Albert, Gheorghe Viasa, Apor Józsefné, Victor Turcu, Kátay Károly, Gheorghe Al. Flore, Várady Árpád, Sabin Boldor, Enyedy Jenő, Liviu Peter, Földesy György, Valer Ghibu. *Ellenzék* (Marosvásárhely), 1930. március 6.

⁷⁷² Az MPDB listája: Bernády György, Petry Zsigmond, Paál Gusztáv, Jakab Béla, Bíró József, Morvay Zoltán, Kassai Imre, Rittman Mayer, Dósa György, Vigh István, Koros Péter, Kőbőkuti József, Krón Ernő, Kóbori János, Kuszka Ferenc, Valits Viktor, Moldován Demeter, Frits Izsó, Theisz János, Kerekes Miklós, Bogdán Domokos, Ötvös Lajos, Szabó Gergely, Béum Adolf, Marosi János, Ötvös István, Papp László, Apaffy Lajos, Maroscher Gusztáv, Theil György, Fülöp Albert, Kövesdi Samu. Lásd uo. A listából nagyjából kirajzolódik a Bernádyt ekkor támogató személyek névsora.

rült bejuttatnia, harmadik helyen végezve. A Simó Géza által vezetett Dolgozók Blokkjának kilenc tanácsosi hely jutott a városi tanácsban.⁷⁷³

A városi tanács alakuló gyűlését csak 1930. július 21-én tartotta, viszont a választási eredmények kihirdetése után az MPDB kimondta további fennmaradását és működésének folytatását mint a város gazdasági-politikai tömörülése. Bernády sajtóközleményében tudatta (és ezúttal nem tagadta, tudatosan felvállalta irányítását), hogy minden negyedik szavazatot a blokkénak tartott. Megköszönte a magyar városi és falusi munkásság és polgárság támogatását. Emellett kiemelte a jövőre nézve, hogy a Blokk nem kíván országos szinten politizálni, csupán a magyarságot egybetartani az OMP–Parasztpárt ellenében. Közleményében zárásképp megköszönte *A Ma* tulajdonosának és felelős szerkesztőjének (Morvay Zoltánnak, akit barátjaként említett) s a nyomdának, hogy segítségére voltak a kampány alatt.⁷⁷⁴

A Bernády-blokk nyilvános működését három jelentős mozzanatban lehet megragadni 1933-as megszűnéséig: az egyik a nyilvános fórumnak is tekinthető sajtóviták tematizálása, ami a kampány előtti hangulatából semmit sem veszítve, továbbra is az OMP és szövetségesei ellen irányult.⁷⁷⁵ A második, szintén nyilvános politikai fórum az MPDB tanácsosainak aktivitása a városi tanácsban. Harmadik pedig a félnyilvános tevékenység, amely a tömörülés általában zárt, de nagyszámú meghívottal zajló gyűléseit, vacsoráit foglalta magában. További szempontok szerint külön értelmezhető Bernády György politikai szerepe a szervezetben, valamint a szervezet későbbi átalakulása, illetve a már 1930-ban elkezdődött nyitó folyamat, amely 1933 júniusában az OMP-vel való fúzióhoz vezetett, megszüntetve ezáltal a szervezetet (később pártot).⁷⁷⁶

A Bernády-blokk céljait, programját az 1931–32-es évek folyamán, elsősorban a választások előtti felkészüléskor határozták meg markánsabban. Általában a Blokk szerepét Bernády az OMP-hez való viszonyulás mértékeként határozta meg, hosszú távon a kibékülésig. Úgy gondolta, a városi magyarságot egy egységes szervezetbe kell tömöríteni, de leszögezett néhány teljesítendő pontot. Úgy tervezte, hogy a Blokk ne foglalkozzon „ügynevezett nagy, vagy országos politikával” és kisebbségi politikával sem, csak ami Vársárhely „városi nemzeti jellegét, hovatartozandóságát, közigazgatásai és gazdasági kérdéseit érinti”. Bernády elképzelése szerint a város magyar jellegének és Székelyföldhöz való tartozásának kiemelésével a Blokknak azon kellene dolgoznia, hogy a magyarság számarányának megfelelően képviselve legyen a városi tanácsban, a városi tisztikarban és a városi alkalmazottak sorában, a város élén magyar ember álljon, továbbá a törvény előtti

⁷⁷³ *Ellenzék* (Marosvásárhely), 1930. március 15.

⁷⁷⁴ *A Ma*, 1930. március 18., 23.

⁷⁷⁵ Olykor akkora hevületben, hogy Bernády becsületsértés miatt pereskedett a cikkeiért Radó Sándorral.

⁷⁷⁶ Először december 16-án merült fel nyilvánosan a Bernády-blokk részéről a szándék az OMP-vel való kibékülésre. *A Ma*, 1930. december 16.

egyenlőség biztosítva legyen a magyar polgárság számára. Amint ezek a célok teljesülnek, Bernády számára nincs értelme tovább fenntartani a Blokkot.⁷⁷⁷

Az OMP-vel folytatott béketárgyalások lassú és körülményes volta miatt Bernády többször árnyalta a Blokk létrejöttének célját, eredményeit. Szerinte létrehozásának fő oka az OMP és a Parasztpárt közötti paktum volt, ami veszélyeztette a város magyar polgárainak az érdekeit. A községi választások előtt polgárok százai keresték fel lakásán, kérve Bernádyt, hogy vezesse a Blokkot, mert ha nem, a kommunistákra fognak szavazni.⁷⁷⁸ Békülési szándékát az is jelezte, hogy nem avatkozott be túlságosan a Blokk vezetőségi ügyeibe, egyfajta „szürke eminenciásként”, inkább a háttérben munkálkodott. Ebből fakadóan a szervezet adminisztrációs és egyéb tevékenységeit a Blokk tulajdonképpeni vezetősége látta el, elsősorban (1932 júniusában bekövetkezett haláláig) Petry Zsigmond, őt pedig Jakab Béla, Kassai Imre és Krón Ernő segítették aktív tagokként.⁷⁷⁹

Bernády látszólagos távolmaradása politikai taktikaként értelmezhető, melyet elsősorban azzal magyarázott, hogy személye miatt akadozik az OMP-vel való megegyezés. Ezt később kissé árnyaltabban átfogalmazta: „harakirire szánta el magát a városi magyarság érdekében, de ajtója továbbra is nyitva áll”.⁷⁸⁰ Távolmaradását azzal is megerősítette, hogy nem vállalt jelöltséget egyetlen országgyűlési választásra készülő listán: az 1931-es és 1932-es, mindkét esetben júniusban rendezett parlamenti választásokon az MPDB-nek sem engedélyezte a lista állítását.⁷⁸¹ Ez egyrészt szervezetének a városi politizálását erősítette meg, másrészt pedig Bernády személyes gesztusa volt az OMP felé, a megbékélésre való célzasként.

Bernády távolmaradásának személyes okai is voltak: az 1930-tól egyre sűrűbb szovátai tartózkodásai, amelyek saját és kislányának egészségi állapota miatt voltak szükségesek. A szovátai gazdasági-politikai életben is aktív szerepet vállalt, elsősorban a Szovátafürdői Villatulajdonosok Egyesületének elnökeként.⁷⁸² Távolmaradásához kapcsolódóan azonban megjegyezte, hogy tudomásul veszi a Blokk elhatározásait. Továbbra is adott utasításokat a pártnak, de nem nézte jó szemmel, hogy szorosabban együttműködjenek a Dolgozók Blokkjával. Ugyanakkor szorgalmazta, hogy az általa mutatott úton haladjanak, vagyis egyezzenek ki az OMP-vel. Háttérbe vonulása azonban nem a közélettől való végleges visszavonulást jelentette, sem azt, hogy teljesen szabad kezét adott volna

⁷⁷⁷ Elképzeléseit a Blokk egyik nagygyűlésén adta elő. *A Ma*, 1930. december 16.

⁷⁷⁸ *A Ma*, 1930. január 27.

⁷⁷⁹ Petry temetéséért Bernády külföldi útját is megszakította. *A Ma*, 1932. június 12.

⁷⁸⁰ *A Ma*, 1931. május 3.

⁷⁸¹ A Blokk ezt sajtóközleményben is tudatta, ugyanis az 1932-es választások alkalmából (valószínűleg politikai fogásként) az OMP listáin tüntettek fel néhány Blokk-tagot. *Ellenzék*, 1932. szeptember 2.

⁷⁸² Cikkezéseit ezalatt sem szakítja félbe, azonban aláírásukban már megjelöli szovátai tartózkodását. Bernády György szovátai tevékenységéről lásd bővebben: Józsa András: Bernády György Szovátán. In Pál-Antal Sándor – Cornel Sigmirean – Simon Zsolt szerk.: *A történetirő elhivatottsága. Emlékkönyv Szabó Miklós születésének 80. évfordulójára*. Marosvásárhely, 2012, Mentor. 70–82. o.

a vezetőségnek.⁷⁸³ A Blokk vezetősége beszámolt arról, hogy Bernádyt tájékoztatták a főbb döntésekről (a Blokk további fennmaradásáról sürgönyöztek Bernádyhoz bukaresti tartózkodásakor). Bernády arról is tudott (vagy éppen az ő utasítására történt), hogy az MPDB az országgyűlési választások alkalmával egyetlen listát sem támogat nyilvánosan.⁷⁸⁴

Az OMP-vel való megegyezés érdekében, valamint a folytonos kormányváltások miatt bekövetkezett bizonytalan politikai légkör, az esetleges helyhatósági választások közeledése miatt városi párttá való alakulást és annak bejegyzését látta célszerűnek az MPDB vezetősége. Bernády látszólag csak utólagosan volt beavatva, az új párt a Polgári Párt nevet vette fel (Polgári Blokk Párt néven is szerepelt).⁷⁸⁵ Az újonnan alakult párt hivatalos irodát nyitott a Bolyai utca 2. szám alatt, a Transszylvánia szálló épületében. Hivatalos pártlapjukként említették a hamarosan megszűnő *A Mát*, majd azt követően az *Ellenzéket*, ahol közleményeiket publikálták. A Polgári Pártnak további célja volt, hogy a somostetői Polgári Lövöldét rendbe hozzák, hogy a városi lakosok a háború előtti hangulatot idéző helyszínen kikapcsolódhassanak. A Párt célkitűzéséként jelölte meg a polgári öntudat állandó ébren tartását, a polgárság zárt sorba való tömörítését, hogy „önérzetes fajáért” és városáért dolgozó polgári társadalommá alakuljon.⁷⁸⁶

1932 szeptemberében tartotta az OMP a tisztújító gyűlését (mivel korábbi elnöke, Jaross Béla lemondott tisztségéről, Sebess Jenő helyettesítette), erre válaszreakcióként azonos időpontra tervezte a Polgári Párt is az alakuló gyűlését. A párt elnökének Paál Gusztávot, a Református Kollégium volt igazgatóját választották, díszelnökként pedig Bernádyt (nem volt jelen az alakuló gyűlésen Szovátáról való késői hazatérése miatt, azonban a gyűlés után a párt küldöttsége felkereste és meghívta), továbbá Jakab Béla és Kónya Imre társelnök, Kassai Imre ügyvezető alelnök lett.⁷⁸⁷ A két párt közötti viszony enyhülésének reményében a Polgári Párt elnöke, Paál Gusztáv beszédében hangsúlyozta, hogy nem akartak az OMP ellen küzdeni, csak a vezetésében megnyilvánuló szellem ellen tiltakoztak.⁷⁸⁸ A Párt ebben a szellemben működött egészen megszűnéséig.

A sajtóbeli nyilvánosság mellett egy másik fórum, ahol tetten érhető a Blokk tevékenysége, a városi tanács gyűlései voltak, amelyeken hangsúlyos szerepe főleg Bernádynak volt, a szervezet többi tagja általában csak mögé sorakozott fel. Ez is az OMP-vel való politikai harcok egyik nyilvános csataterének számított. A folyamatos kormányváltások politikai instabilitása a városi tanács működésére is rányomta a bélyegét: a községi választások után megalakult az új tanács, melyet 1931 decemberében a Iorga-kormány

⁷⁸³ *A Ma*, 1931. május 5.

⁷⁸⁴ *A Ma*, 1931. április 26.

⁷⁸⁵ A megalakulásról való döntés után keresték csak meg Bernádyt, a sajtóközlemény szerint mint a város „első számú polgárát”, támogatást remélve tőle. *A Ma*, 1932. július 10.

⁷⁸⁶ Uo.

⁷⁸⁷ *A Ma*, 1932. szeptember 11.

⁷⁸⁸ Uo.

belügyminisztere (tanácsi jegyzőkönyvek szerint a Régiót Felügyelő Bizottság) felszámolt, interimár (időközi) bizottságot neveztek ki, majd közel egy év múlva, 1932. október 11-én a városi tanácsot visszaállították. Alexandru Vaida-Voevod és Iuliu Maniu kormányváltásai következtében ismét többször feloszlatták, mígnem 1934-től a stabil liberális kormányzat visszahelyezte Emil Dandea polgármestert, aki 1937-ig funkciójában maradt.⁷⁸⁹

Az MPDB tevékenysége 1930-as alakulásától egy botrányoktól sem mentes periódusban folyt. Bernády tanácsosi tevékenységét tekintve elmondható, hogy többnyire ellenőrzőként viselkedett: gyakorlatilag ugyanazokat a módszereket alkalmazta, amelyek az ő polgármesterségét annak idején nehezítették, és a megbuktatásához vezettek. Legtöbb városi tanácsi közgyűlésen jelen volt (kivéve, amikor a Blokk tagjaival együtt bojkottálta a gyűléseket), interpellált, hozzászólt, és több esetben is számonkérést végzett. A számonkérések általában az interimár bizottságok működésével kapcsolatosak voltak, de igen sűrűn részt vett a költségvetési vitákban, elszámolásokban, gyakorlatilag mindenhez hozzászólván. Hol konstruktívan, hol inkább hátráltatva a bizottság munkáját. Bár tisztában volt azzal, hogy polgármesteri ambícióit a parasztpárti kormányzat alatt nem valósíthatja meg, általában a Blokk céljainak, programjának megfelelően viselkedett.

A polgármesterségét félbeszakító interimár bizottság feloszlását a közigazgatási választások után, a Blokkal együttesen kezdeményezte, de a városi tanács új alakuló gyűlésére csak 1930 júliusában került sor.⁷⁹⁰ Habár az új tanács megalakulásával az interimár bizottság automatikusan megszűnt, a Blokk sajtója úgy állította be, hogy Popescu visszalépése – és ezzel Bernády győzelme – a Blokk nyomásgyakorlása, folyamatos támadása

Bernády György, jobbról a második. 1930-as évek elején készült kép, háttérben a főtéren épülő ortodox katedrális

⁷⁸⁹ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul municipiului Tg. Mureș, 102/1929. sz.; 105/1933. sz.

⁷⁹⁰ A Blokk tiltakozását a belügyminiszternek is jelezte. *A Ma*, 1930. április 6.

miatt történt.⁷⁹¹ A tanácsban a két, magyarokat tömörítő párt⁷⁹² vitája mellett olykor megjelentek a nemzetiségi kérdésből fakadó konfliktusok is a magyar és román tanácsosok között. Az említett alakuló gyűlésen a három jelölből (Ioan Pantea, Adrian Popescu és a Bernády-blokk részéről Jakab Béla) Panteát nevezte ki a belügyminiszter polgármesternek, a polgármester segédjeként (alpolgármester) pedig már csak magyar tanácsosok versengtek (szintén Jakab Béla, Radó Sándor és a Dolgozók Blokkjából Rácz Béla). Ezt a tisztséget, az OMP–parasztpárti megegyezés értelmében az OMP jelöltje, Radó Sándor kapta.⁷⁹³ Annak ellenére, hogy Bernády magyar polgármestert szeretett volna, a tanács későbbi visszaállításakor ugyanez a folyamat zajlott le (a közbeeső interimár bizottságot, amelyet a Iorga-kormány nevezett ki, szintén Ioan Pantea vezette).⁷⁹⁴ Az 1932. október 11-i gyűlésen, amikor az időközi bizottság helyére ismét visszaállt a városi tanács, a három jelölt versengett a polgármesteri tisztségért: Ioan Pantea, Fekete Gyula (az OMP részéről) és Botos Sándor. A három jelölt közül Fekete Gyula kapta a legtöbb szavazatot, mégis Panteát nevezte ki a belügyminiszter.⁷⁹⁵ Emiatt Bernády szót is emelt, kellemetlen helyzetnek bélyegezve az esetet: „Vajon dr. Fekete Gyula nem jó állampolgára az országnak, vagy nem megbízható?” – tette fel a kérdést ironikusan. De nagyon jól ismerte a „játékszabályokat”: a tanács döntése a kérdésben formálisnak számított, mivel a belügyminiszter határozata volt meghatározó.

Alpolgármesternek továbbra is Radó Sándort választották meg. Igaz, ekkor Jakab Béla és Rácz Béla mellett Bernády is jelölte magát alpolgármesternek, de – csúfosan – csak egy szavazatot gyűjtött (valószínűleg a sajátját), mivel nem szeretett volna tartózkodni a szavazáson. E lépése tiltakozásképp történt, mivel eleve nem akart szavazásokat tartani: szerinte a gyűlés a régi tanács visszaállítására volt hivatott, és nem egy új összeállítására.⁷⁹⁶ A két választás között Bernády retorikát váltott: míg először magyar polgármestert szeretett volna a város élére, a tanács visszaállításakor már nem feltétlenül ragaszkodott ehhez az álláspontjához.

A magyar–román vitát a tanácsban a nyelvi kérdés okozta, ugyanis sok esetben jelentett problémát, főleg az új magyar nyelvű tanácsstagok esetében, a felszólalás. Bernádynak és Blokkjának azonban sikerült megszavaztatnia a tanáccsal a jegyzőkönyvek két nyelven való közzétételét (az *Oraşul* című hivatalos városi közlönyben). A román tanácsosok ezt ellenezték: „Szenvedtünk mi is egykor önöktől, szenvedjenek most maguk is! Cigány

⁷⁹¹ A lap szerint polgármesteri széket sem kívánt, s habár jelöltette magát az alakuló gyűlésen, megválasztása valóban nem következett be. *A Ma*, 1930. március 23.

⁷⁹² A Simó Géza vezette Dolgozók Blokkjának tanácsstagjai legtöbb esetben Bernádyt támogatták, ezért nem érdemes külön elemezni a tevékenységüket.

⁷⁹³ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureş, Consiliul muncipiului Tg. Mureş, 103/1930. sz., 296–308. f.

⁷⁹⁴ Pantea az időközi tanács élén mondhatni ellenzék nélkül végezhetette a kormány érdekérvényesítését, ezért oszlatták fel a tanácsot.

⁷⁹⁵ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureş, Consiliul muncipiului Tg. Mureş, 104/1932. sz., 327. f.

⁷⁹⁶ Uo. 327. f.

nyelvre ne fordítsuk le a jegyzőkönyvet?” – kérdezte képviselőjük.⁷⁹⁷ Bernády szót emelt az 1930-as népszámlálás alkalmával elkövetett csalások, visszaélések ügyében.⁷⁹⁸ Pantea reakciója a kormány álláspontját védelmezte: véleménye szerint a népszámlálásról a vendéglőben és a kaszinóban lehet beszélgetni, és nem a városi tanácsban. Bernády ki is használta az alkalmat, a félresikerült kijelentésen ironizálva: „A számonkérés nem kellemes. Nem tetszik ez a hatalmon ülőknek, de ha százszor a vendéglőbe és kaszinóba küldenek is bennünket a magyar sérelmek megbeszélésére, azért százegyszer is megkérdezem, amit meg kell kérdezniem.”⁷⁹⁹ Mondataival Bernády nem is a román kollégájával kívánt vitázni, hanem a nagyközönség számára jelezte érdekképviseleti munkáját. A Blokk kampányában használt demográfiai adatok a város magyar lakosságáról (Bernády például 95%-ot hangoztatott) szintén a politikai cél érdekében elkövetett túlzások voltak.

Az OMP-vel fennálló konfliktusos helyzetet az 1931. január 10-i gyűlés példázta a legjobban. A tanácsülésen Radó Sándor elnökölt (a polgármestert helyettesítve annak távollétében), aki nem adta meg a szót Bernádynak a napirend előtti felszólaláshoz. A gyűlést többször is fel kellett függeszteni, Bernády hangoskodott, botrányt csapott (ezt kihasználva, Popescu és a román tanácsstagok egy része kivonult a gyűlésről, azzal az indokkal, hogy Bernády hátráltatja a tanács működését), végül létszám hiányában a gyűlést be kellett rekeszteni.⁸⁰⁰ A botrányt azt követően továbbgyűrűzött, a Blokk Bernádyt támogatva az összes lehetséges fórumon, fellebbezett, panaszt intézett, valamint tiltakozott Radó akciója miatt, azt törvénytelennek nevezte. Panasszal és fellebbezéssel fordult a kolozsvári helyi felügyeleti bizottsághoz, emellett Pantea polgármestert keresték fel az ügygel kapcsolatosan. A polgármester kénytelen volt megállapítani, hogy Radó nem járt el helyesen Bernádyval szemben.⁸⁰¹ Emellett Bernády sürgetésére a Blokk kérést intézett Bánffy Miklóshoz és Bethlen Györgyhöz: állítsanak össze egy „zsűrit” annak eldöntésére, hogy a Blokk a tanácsüléseken tanúsított magatartásával akadályozza vagy elősegíti a kisebbségi képviseleti munkát. Ezt Bethlen György táviratban visszautasította, azzal indokolva, hogy az OMP országos elnökeként a szabályzat szerint csak párttagokkal van módja eljárni, ami Bernády esetében nem volt aktuális. A Blokk ezért nyilatkozatban elmarasztalta Bethlent.⁸⁰²

⁷⁹⁷ *A Ma*, 1931. április 19.

⁷⁹⁸ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul municipiului Tg. Mureș, 102/1929–105/1933. sz.; *A Ma*, 1930. január 1.

⁷⁹⁹ *A Ma*, 1930. január 4.

⁸⁰⁰ ANDJ MS, Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul municipiului Tg. Mureș, 103/1931. sz., 3–10. f.

⁸⁰¹ *A Ma*, 1930. február 3.

⁸⁰² *A Ma*, 1930. január 27. Az Ellenzék év végi értékelőjében is kiemelte, hogy ebben az évben Bethlen György és Bernády között roppant éles volt az ellentét. *Ellenzék* (Marosvásárhely), 1931. október 10.

Bernády és Jaross

A Bernády-blokk és az OMP közti konfliktus vizsgálatában elengedhetetlen a két szereplő, Bernády György és Jaross Béla⁸⁰³ viszonyának elemzése. Jaross Béla marosvásárhelyi apátplébános az Országos Magyar Párt elnöke volt 1928–1931 között. Kistapolcsányban született, tanulmányait Esztergomban végezte, teljes lelkészi pályája (1900–1959) Marosvásárhelyhez kötődik, emellett fontos kiemelni közéleti tevékenységét is, amely a város egyik fontos személyiségévé tette. A két világháború közötti időszakban politizált hangsúlyosan, először Bernády politikai szövetségeseiként.⁸⁰⁴ Bár Jaross ellenlábasa volt Bernádynak az 1926-os polgármesterválasztáskor, ekkor még jó viszonyban voltak.⁸⁰⁵ Kapcsolatukban az első törést Bernádynak az OMP-ból való kilépése, illetve a liberális lista támogatása okozta.⁸⁰⁶ A történeteket megerősíti Jaross levelezése Gyárfás Elemérrel, aki megköszönte neki, hogy az OMP mellett kitartott. A kolozsvári OMP-vezetőségnél is támogatta Jaross későbbi elnökké való megválasztását: „Méltóságos Uram, a legnagyobb szomorúsággal értesültem arról a sajnálatos körülményről, hogy Marostordán két szerencsétlen megtévelyedett magyar származású ember jelöltséget vállalt a liberális listán [Bürger Albert és Orbán Balázs jelöltségéről van szó, akiket Bernády támogatott a liberális listán]. Az egyetlen vigasztaló körülmény, hogy legalább katolikus nincsen köztük, s így nem kell együttal, mint katolikusoknak is szégyenkezniük az ők lépésük miatt. Meg vagyok róla győződve, [...] hogy a protestánsok részéről is igen erélyes visszautasításban fognak részesülni” – írta Gyárfás Jarosshoz.⁸⁰⁷ Végeredményben a Bem-szobor körüli vita következményeként romlott meg véglegesen a viszony Jaross és Bernády között. Kettejük nézeteltéréséhez az OMP–MPDB ellentéte mellett a városi politika feletti befolyásért zajló versengés és a katolikusok meg reformátusok közötti konfliktus is alapot szolgáltatott.⁸⁰⁸

A két városi felekezet közötti ellentét egyik mozzanata a tanácsban is észlelhető volt, amikor Tóthfalusi József és Nagy Endre kollégiumi igazgató tanácsosi visszautasítása miatt cikkezett Bernády. Szerinte e két tanácsos hiányában a reformátusok szinte képviselhet nélkül maradtak a városi tanácsban, visszautasításukért pedig Jarossot tartotta felelős-

⁸⁰³ Jaross Béla (1877–1959) életrajzáról tanulmányt Tamási Zsolt közölt. Tamási Zsolt: Jaross Béla, Marosvásárhelyi apátplébánosa. In Pál-Antal Sándor – Simon Zsolt szerk.: *Teremtő életek. Marosvásárhelyi személyiségek*. Marosvásárhely, 2011, Mentor, 277–305. o.

⁸⁰⁴ Bernády a házában folytatott tanácskozáson Octavian Goga előtt fejthette ki nézeteit. Uo. 278–279. o.

⁸⁰⁵ Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár Marosvásárhelyi Gyűjtőlevéltára. Marosvásárhelyi Főesperességi és Plébániai Levéltár. Jaross Béla (1877–1959) személyi hagyatéka. Alkalmi beszédek. Dr. Bernády György polgármesteri inaugurálása. 1926. március 26.

⁸⁰⁶ 1954-es visszaemlékezés. Csizsár Lajos levele Kovács Eleknek. Lásd Tamási Zsolt: *Jaross... i. m.* 279. o.

⁸⁰⁷ Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár Marosvásárhelyi Gyűjtőlevéltára. Marosvásárhelyi Főesperességi és Plébániai Levéltár. Jaross Béla (1877–1959) személyi hagyatéka. Jaross Béla leveles doboza 1900–1950.

⁸⁰⁸ Bernády a Református Kollégium főgondnoka volt.

nek.⁸⁰⁹ Ugyanis mindkét személy Bernády közeli barátja, párthíve volt. A vita végül Jaross Bélának az OMP városi elnökségéről való lemondásával, vagyis Bernády győzelmével zárult, aki érdekeit a neki nem tetsző személyek elmozdításával érvényesítette. Bár Jaross politikai szerepvállalása Majláth Gusztáv megyéspüspök jóváhagyásával és támogatásával történt, a Bernády-párti ellenzék gyakran fiktív információk alapján támadta, a világi és egyházi funkció összeférhetetlenségét hangoztatva.⁸¹⁰ A Jarossra nehezedő politikai nyomásnak, a vádaskodásnak, Bernády gyakori személyeskedésnek komoly része volt a politikából való visszavonulásában. Bernády minősítései megviselték az apátplébánost.⁸¹¹ A Jarost támogató Molter Károly is elismerte, hogy sokszor támadták jogtalanul az OMP-elnököt. Azonban Molter azt is belátta, hogy Jaross a politikában nem volt járatos, emellett temperamentuma sem volt megfelelő, elhamarkodott kijelentései támadható felületet biztosítottak politikai ellenfeleinek.⁸¹² Bernády ehhez képest edzett és rutinos politikusként könnyen vette azon akadályokat, melyekkel Jaross nehezen birkózott az OMP városi vezetése során. Jaross bukásához, illetve Bernády harmincas évek elején elért kisebb politikai sikereihez az is hozzájárult, hogy a város nem volt képes felmutatni egy hozzá mérhető alternatívát.

Kibékülés: ismét az OMP-ben

A Bernády-blokk kibékülése az OMP-vel az egyik vagy másik fél személyes sértettsége miatt akadozott; a folyamat gyakorlatilag 3 évig tartott. Bernády a hivatalos értesítések szerint nem vett részt ezeken a tárgyalásokon (4–5 fontosabb alkalomról tudunk, amelyek általában holtpontra jutottak), küldöttei a Blokk részéről legtöbb esetben Paál Gusztáv, Kassai Imre, Jakab Béla voltak.⁸¹³ Az elakadások okai a sajtóviták és kölcsönös vádaskodások mellett a városi tanácsi acsarkodások voltak. A két városi politikai formáció közötti megegyezés szerint „amíg a lelkek békéje helyreáll, egy direktórium vezesse a pártot”, ahol az OMP négy, a Bernády-blokk három tagot delegált volna. Az OMP kiküldöttei hetvenkét tagú kiegészített intézőbizottságot akartak, ezzel szemben csak harminckét helyet szántak a Bernády-blokknak. Bernády szerint ez a választások alapján

⁸⁰⁹ Tóthfalusi József (1869–1940) református lelképásztor Bernády közeli barátja volt. Ő vonta be a politikába még első polgármestersége idején, főleg karitatív tevékenységek bonyolítására. Tóthfalusiról részletesebben lásd Berekméri Árpád Róbert: Tóthfalusi József (1869–1940). In Pál-Antal Sándor – Simon Zsolt szerk.: *Teremtő életek. Marosvásárhelyi személyiségek*. Marosvásárhely, 2011, Mentor, 29–41. o.

⁸¹⁰ Jarost püspöki ambícióktól elkezdve a Majláth utasításának megszegésével folytatódóan, mindennel gyanúsították. Lásd Tamási Zsolt: *Jaross...* i. m. 282–284. o.

⁸¹¹ „Az utóbbi időben minden nyilatkozatomat félremagyarázzák ellenségeim” – mondta Jaross elkeseredetten. *Maros*, 1929. december 25.

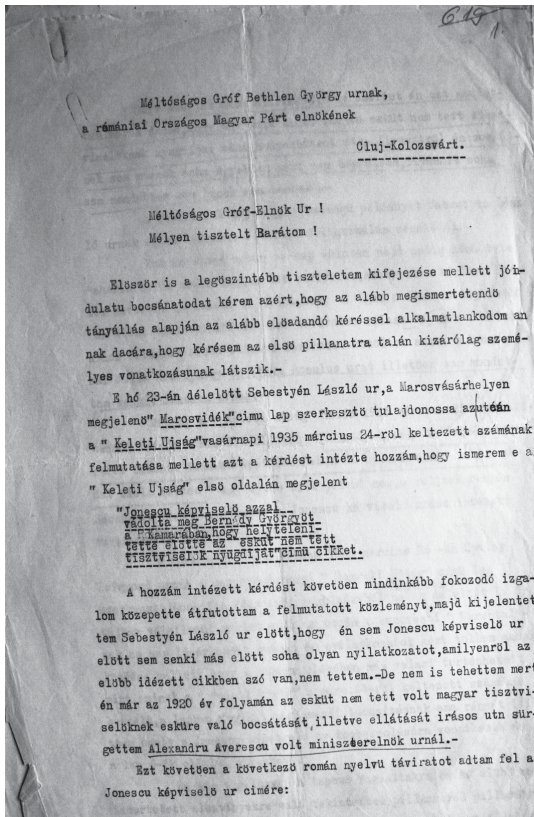
⁸¹² Molter Károly: *Marosvásárhely...* i. m. 776. o.

⁸¹³ *A Ma*, 1930. december 30.

aránytalan volt, mivel a Blokk több „színmagyar” szavazatot kapott. Végül is a Blokk ötvenről negyven delegált tagra csökkentette a javaslatát, de a tárgyalások így sem végződtek sikerrel.⁸¹⁴

Az úgynevezett „békekötés” valódi okai részben tisztázatlanok, a városi lapok is ködösítettek.⁸¹⁵ A közlemények szerint a városi fiatalság vette kézbe a tárgyalást. Az egyezség körülményeiről, feltételeiről sem tudunk, csupán az ünnepélyes aktusról: a béketárgyalások után a fiatalság: Paál Gusztáv, Joós Andor és küldöttsége felkereste Bernádyt, és felkérte, hogy lépjen vissza az OMP-be. „Kérésüket teljesítem, s a belépési nyilatkozatot kész vagyok aláírni” (a tollat pedig a Polgári Párt a Református Kollégium díszszekrényébe helyezték, megőrzésre az utókor számára).⁸¹⁶ 1933. június 20-án a Polgári Párt közleményben jelentette

be megszűnését, illetve egybeolvadását az Országos Magyar Párttal.⁸¹⁷ Július 1-én és 2-án Marosvásárhelyen tartották az OMP országos Intéző Bizottságának ülését, ahol Bethlen Györgyöt megerősítették elnöki tisztségében. Bernády nem volt jelen ezen a gyűlésen, viszont július 12-én, az OMP városi tagozatának tanácskozásán, ahol először jelentek meg az új intézőbizottsági tagok, megtörtént a volt polgármester ünnepélyes visszafogadása. Üdvözölték Bernádyt, aki beszédében többnyire arról beszélt, ahogyan Marosvásárhely jövőjét látni kívánta: „Ezt a várost sokan a túloldaltól nem akarják magyar városnak tekinteni, pedig ennek a városnak rendkívüli szerepe lesz, az előbb-utóbb végrehajtandó székely autonómia keretében. Komoly aktivitást kell kifejtetni ennek az autonómiának az előkészítésére és dokumentálni, hogy a székelyföld kulturális vezetésében döntő szerepe

Bernády levele az OMP elnökéhez, 1935

⁸¹⁴ *A Ma*, 1931. április 16.

⁸¹⁵ A tárgyalóbizottságban részt vevő Paál Gusztáv a fejleményekről annyit közölt, hogy „amikor eljön az ideje, részletesen beszámolnak erről a polgárságnak”. *A Ma*, 1931. január 27.

⁸¹⁶ *Ellenzék*, 1933. június 13.

⁸¹⁷ *Reggeli Újság*, 1933. június 20.

van, volt és lesz Marosvásárhelynek.”⁸¹⁸ Az OMP-be való visszatérése magyarországi nyomásra is történt. Willer József egyik 1932-ben keltezett levéltöredékében azt írta Bethlen Györgynek, hogy „Marosvásárhelyről több oldalról erőltették, hogy békítse ki Bernádyt a párttal.”⁸¹⁹ Bernády 1934-től újra szerepelt az OMP vezetőségében, városi tanácsi munkássága is folytatódott.

Bernády György politikai tevékenységét és a Magyar Polgári Demokrata Blokk létezését megosztó tényezőként tüntették fel, pedig végeredményben a város magyarságát akarta egy párt alá terelni, igaz, hogy konfliktusok és személycserék árán. Jakabffy Elemér jellemzése szerint Bernády szeretett önálló utakon járni, konfrontatív természete nem mindig tette lehetővé, hogy akarátát a másoké alá rendelje. Ennek ellenére, amikor bizonyosodni látszott, hogy Bernády „különjárása a magyar közérdek kárára lehet”, kompromisszumra törekedett.⁸²⁰ Ez a jellemzés igencsak találó a Magyar Polgári Demokrata Blokk rövid időszakának a leírásához is. Bernády társadalomszervezői kísérlete nem maradt eredmények nélkül, sikeresnek tekinthető, hiszen felhívta a figyelmet azon kisiparos és munkáslakosság integrálásának szükségességére (az OMP-be utólag), akiket az addigi magyar politikai diskurzus nem vett figyelembe, igényeikkel csupán a baloldali mozgalmak foglalkoztak. Megfigyelhető, hogy Bernády pártalapítása tulajdonképpen egyben szemléletváltás is az akkor már gazdaságilag hanyatló nagypolgársággal, de az OMP arisztokrata többségű vezetőségének elitizmussal szemben is. Ezért is feltűnő, hogy Bernády korábbi politikai nagybirtokos körökből származó munkatársai, követői (Teleki Artúr, Toldalagi Mihály, Ugron András) már nem játszottak szerepet utolsó éveinek politikai munkásságában. A pártalapítási kísérlet egyben Bernády személyes győzelme az OMP hivatalos álláspontját képviselő Jaross Béla felett.

A már sokat idézett Molter Károly 1930-ban, a konfliktusok közepette korrajzot fogalmazott a városban zajló politikai folyamatokról. Úgy látta, hogy Bernády az MPDB-vel elvi sikereket ért el. Ehhez hozzájárult természete is: Molter szerint „Bernády kíméletlen, ha ellenségeskedik”, viszont teljhatalmú gazdaként jutalmakat is tud osztani.⁸²¹ Ugyanakkor Molter úgy vélte, főleges volt kiállása a liberálisok mellett, ahogyan emiatt az OMP-ből is főleges volt kilépnie, ha utólag úgyis visszacsatlakozott.⁸²² Bernády politikai pályáját nehezítették személyes sérelmei. Bár sokan a realpolitikust látták benne, aki képes a mindenkori kormánnyal megbékülni, ezt cáfolta a liberálisokkal történt szakítása, valamint a bemutatott korszakban oly sokszor előforduló ellentmondásos döntései, kijelentései. Konfliktusa volt az őt bemutató Molter Károssal is. 1930-ban jelent meg a

⁸¹⁸ *Reggeli Újság*, 1933. július 12.

⁸¹⁹ A levél folytatása hiányzik, így nem tudni pontosan, hogy ennek kapcsán milyen lépéseket szorgalmazott. BGYH, Willer József Levele Bethlen Györgyhez, 1932. január 27.

⁸²⁰ Jakabffy Elemér: Dr. Bernády György. *Magyar Kisebbség*, 1938. 21. sz., 481. o.

⁸²¹ Molter Károly: *Marosvásárhely...* i. m. 678. o.

⁸²² Uo.

már többször idézett Molter Károly-írás a Bánffy Miklós és Kuncz Aladár szerkesztette *Helikon* című irodalmi folyóiratban. Az írás néhány mondata Bernádyt „kínos” köpenyforgatóként jellemzi, aki „csak jól keresett, de vagyont nem szerzett...”⁸²³ Miután a lap megjelent, Ugron András és Jakab Béla kereste fel Molter Károlyt a városi kaszinóban, és párbajra provokálták a cikkből idézett állítások miatt. A párbaj elkerüléséért, de legfőképpen a vita békés megoldása érdekében először Molter Károly tolmácsolta hosszas bocsánatkérő levelét Bernádyhoz.⁸²⁴ A vita hírére a *Helikon* szerkesztősége is közbelépett. Kuncz Aladár is levéllel fordult Bernádyhoz, Molter mellé állva próbálta kibékíteni őt.⁸²⁵ Molter és Kuncz mellett a sértett Móricz Zsigmondtól is kapott levelet a vita kapcsán. Mindezeknek köszönhetően sikerült kibékíteni Bernádyt, és végül nem került sor párbajra, az ügy úgymond „lovagiasan” megoldódott.⁸²⁶ Molter – akit Bernády „könnyűtollú fiatalembernek” nevezett – a további békülés reményében, a *Helikon*ban megjelent cikket újraközölte a Budapesten 1935-ben megjelent *Erdélyi városképek* című kötetben.⁸²⁷ Ebben némileg átdolgozta az írást, más hangsúllyal, de benne hagyta a szövegben a sérelmezett mondatokat, és az aktualitásokra figyelve, újjakkal kiegészítette. Ugyanis a *Helikon*ban a cikk 1930-ban jelent meg, ekkor Bernády már nem volt tagja az OMP-nek. Ehhez képest az 1935-ben megjelent írásban a korábban „köpönyegforgató” polgármesternek kijárt a megfelelő tisztelet. „Kár volt Bernádynak, hogy mikor visszalépett, nem kezdett országos, hanem helyi várospolitikát. Bernády ereje többre való, mint helyi tanácsalakításokra...” – állapította meg utólag a szerző.⁸²⁸ A dicsérő szavak ellenére Molter Károly a későbbiekben sem szüntette meg kritikai csipkelődéseit Bernádyval szemben. 1932-ben, a *Pásztortűz* című szépirodalmi lapban jelent meg az *Áldott rossz ember* című karcolata, mely egy fiktív város polgármesterét karikírozta. Már a cím is Bernády tudatos jellemzése volt, de az olvasók könnyen ráismerhetnek személyére az írás főszereplőjében, kinek „mondatai terjedelmesebbek voltak a város köztereinél”⁸²⁹ Molter pedig idős korában beismerte, hogy bár kritizálta, és ha nem is állt a marosvásárhelyi polgármesterrel szoros barátságban, tisztelője maradt.⁸³⁰

⁸²³ Uo. 677. o.

⁸²⁴ Marosi Ildikó: *Molter Károly levelezése*. 2. köt. i. m. 196–197. o.

⁸²⁵ Marosi Ildikó: *A Helikon és az Erdélyi Szépművés Céh levelesládája: 1924–1944*. 1. köt. Bukarest, 1980, Kriterion, 283–285. o.

⁸²⁶ Gara Ernő interjú készített Bernádyval a vita kapcsán. *Ellenzék*, 1930. december 4.

⁸²⁷ A kötet Bethlen István előszavával jelent meg. *Erdélyi városképek*. Budapest, 1935.

⁸²⁸ Uo. 159. o.

⁸²⁹ Azóta több gyűjteményes kötetben is megjelent az írás. *Pásztortűz*, 1932/13–14, 195–197. o.

⁸³⁰ Molter Károly: Vásárhelyi portré helyett. In *Utunk évkönyv 1974*. Kolozsvár, 42–44. o.

Hetvenedik születésnapja

Bernády György portréja 1934-ből

Az OMP-be való visszatérését követően Marosvásárhelyen abbamaradtak a korábbi pártviták miatti nézeteltérések. Bernády 1934-ben betöltötte életének 70. esztendőjét, amit nagyszabású, többnapos rendezvénysorozattal ünnepeltek. A korszak sajtójából, valamint az ünnepségen részt vevők számából ítélve kijelenthető, hogy a marosvásárhelyi magyarság két világháború közötti legnagyobb méretű tömegrendezvényéről beszélhetünk.⁸³¹ Az előrehaladott korú Bernády 1934-re, politikai aktivitását tekintve, háttérbe vonuló emberként jelent meg. Ekkor már túl volt politikai karrierje legfényesebb pontjain, melyek közül a kisebbségi létben folytatott szereplése élt a legfrissebben a kollektív emlékezetben. Az

első világháború utáni országos politikai tevékenysége, amely 1922-től 1927-ig tartott,⁸³² és a szinte párhuzamosan folyó, 1926-tól 1929-ig tartó, viszonylag rövid polgármestersége alatt is inkább morális sikereket ért el, megbuktatása és a polgármesteri állásából való távozása igencsak megtépázta népszerűségét. Ezt követte egy rövid időszak 1930–1933 között, amikor egy sajátos politikai konstrukcióval sikerült megvalósítania helyi szinten a politikai megosztottság részleges felszámolását. A Magyar Polgári Demokrata Blokk megszüntetésével, illetve annak integrálásával az Országos Magyar Párt városi szervezetébe elmondható, hogy sikerült korrigálnia az addigi megosztó politizálás miatti népszerűség-

⁸³¹ Bernády kultuszáról egyik előadásomban is foglalkoztam. Ennek írásos változata: Fodor János: A 70 éves Bernády – Egy városi ünnepség anatómiája. In Fodor János – Pál-Antal Sándor – Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády, a városépítő*. Csíkszereda, 2015, Alutus, 425–436. o.

⁸³² Ekkor volt parlamenti képviselő a román országgyűlésben.

vesztést. Ennek az „utórezgése” az ünnepekre is valamelyest kihatottak, de többségében mégis elmondható, hogy relatíve kevés politikai vonatkozású felszólalás volt, még azok is nagymértékben egyetértettek ünneplésével, akik korábban a „különutassága” ellen kampányoltak.

1934 márciusától a liberális kormányzat ismét Emil Dandea-t helyezte városvezetői funkcióba, a helyi OMP pedig nem volt hajlandó tagokat delegálni a bizottságba, mivel szerintük törvénytelen ségek történtek, többek között Bernády személyét sem voltak hajlandók elfogadni. Nagyjából ebben a „puskaporos” politikai hangulatban rendezte a városi magyar közösség a Bernády ünneplését. A téma az ünnepeken nem került elő, viszont a Városháza és Bernády között folyt egy „árnyaltabb” üzenetváltás a köszöntők alatt. Továbbá nem mellékes, hogy ebben az időszakban Bernády részben vagy inkább fokozatosan már Szovátára visszavonulva fejtette ki közéleti tevékenységét. Ennek ellenére az 1934-ben rendezett ünnepek hosszú közéleti aktivitásának méltó lezárásaként tarthatók számon.

Az ünnepelt 1864. április 10-én született, és mivel a születési évforduló viszonylag közel esett névnapjához, ezért a két eseményt igyekeztek egybeszervezni. Az ünnepek – szerkezet, tartalom és rendezés tekintetében – három külön eseményre oszthatók: időrendben az elsőt 1934. április 14-ére szervezték, egy igencsak összetett ünnepeksorozat, amely a „reformátusok” köszöntése volt. A második alkalom április 21-én volt, és ez az „előkelők” ünnepeének számított, ugyanis itt azon nagybirtokos arisztokrata társaság volt jelen, aki nem vett részt az előző, kollégiumi ünnepeken. A harmadikat, amely a legnagyobbaknak számított, április 23-ra időzítették, vagyis a tulajdonképpeni névnap előestéjére, és a város polgárait látták vendégül. A helyi és országos hírlapok folyamatosan tudósítottak az eseményekről, és közölték a köszöntők tömkelegének névsorát.

Április 10-én kezdte a hónap végéig szinte folyamatosan tartó köszöntések sorozatát a helyi sajtó. Kovácsy Albert közjegyzőnek a *Reggeli Újság*ban megjelent köszöntőjével kezdődött meg az ünnepléssorozat: „Mindenért, amit alkottál és tettél, köszönet Neked Bernády György.”⁸³³ Másnap külön közleménnyel jelentkezett a napilap arról, hogy összeült egy előkészítő bizottság, és eldöntötték, hogy a nagy ünnepeket április 23-án a Transsylvania szálló nagytermében rendezik meg, addig a Református Kollégium diák-sága, tanári kara és a szülők köszönhetik fel április 14-én az ünnepeltet.⁸³⁴ A kollégiumi ünnepély is két részből állt: egyrészt a Kollégium dísztermében tartott gála, ahol a program szerint felcsendült a királyi Románia korabeli himnusza, majd az ünnepélyt gróf Toldalagi József nyitotta meg, miután számos alkalmi beszéd és zenés előadás elhangzott.⁸³⁵

⁸³³ *Reggeli Újság*, 1934. április 11.

⁸³⁴ *Reggeli Újság*, 1934. április 12.

⁸³⁵ *Reggeli Újság*, 1934. április 14.

Élete vége felé Bernády számára fontossá vált a vallásosság. Első polgármesterségétől kezdve az impériumváltásig egyházkerületi főgondnok volt, majd 1922-től a Református Kollégium főgondnokává választották. Románia parlamenti képviselőjeként igyekezett megmenteni a felekezeti oktatás sorsát, ebből kifolyólag ismerte a történelmi egyházak korabeli vezetőit. Ilyen szempontból nem meglepő, hogy az Erdélyi Református Egyházkerület képviseltette magát a Kollégiumban rendezett ünnepségen: az Egyházkerület Igazgatótanácsának delegációjában megjelent Vásárhelyi János püspök-helyettes (1936-tól püspök), főjegyző, Teleki Artúr, egyházkerületi főgondnok és Bernády „munkatársa” a Nemzeti Liberális Párttal 1926-ban folytatott tárgyalások alkalmával, valamint Illés Gyula tanügyi előadó tanácsos.⁸³⁶ Alkalmi beszédet mondott Nagy Endre kollégiumi igazgató, a szülők nevében Kovács Andor gyógyszerész,⁸³⁷ a diákok nevében pedig Barabásy László tanuló köszöntötte az ünnepeltet. Továbbá elhangzott egy alkalmi költemény is, amelyet Gagyai László tanuló írt és adott elő. Gyakorlatilag az egekig magasztalták az ünnepeltet, emlékül és ajándékuul megrendelték Bordi András festőművésztől (kinek tanulmányait, művészeti pályafutását Bernády támogatta) a díszterem számára Bernády egész alakos portróját.

A rendezvény főbb beszédeiből egy kiadvány készült, amely árusításának a bevételeiből a kollégiumnál levő „Bernády-alap” gyarapítását tervezték. Ebben a kollégiumi beszédek után függelékként kiadtak az április 23-i nagyünnepségi beszédek közül is kettőt.⁸³⁸ Bernády ez alkalommal mondott beszédében kifejezte meghatottságát, valamint kitért arra, hogy: „... én nem voltam soha és nem vagyok most se barátja a személyi kultusznak, [...] messze elkerültem a múltban és elkerülöm most is az ünnepeltetést”.⁸³⁹ Magyarazkodó hangnemben kifejtette, hogy ha tőle függ, nem engedte volna az ünnepelést ez alkalommal (állítása szerint ennek tényét az utolsó percekig titkolta tőle Nagy Endre kollégiumi igazgató barátja, akivel emiatt szinte összevesztek), de utólag önmagát ismételve beismerte, hogy „ez ünnepséget illetően nem nekem, hanem Ő neki [Nagy Endrének] volt igaz”.⁸⁴⁰ Bernády retorikájához hozzátartozott az önmagával vívódó, a szerénységét kiemelő beszédmód. A kollégiumi nyilvános ünnepélyt „házi estlakoma” követte a kollégiumi konviktus helyiségében. A sajtó mintegy nyolcvantagú társaságról

⁸³⁶ Makkai Sándor püspök beteg volt, ezért nem lehetett jelen, amiért Bernády mint jó ismerőse sajnálatát fejezte ki, gyógyulást kívánva.

⁸³⁷ Kovács Andor (1891–1948) marosvásárhelyi gyógyszerész a Sas gyógyszertár tulajdonosaként vált ismertté. Az 1930-as években Erdély egyik legjobban felszerelt gyógyszertára volt. Péter H. Mária: i. m. 397–398. o.

⁸³⁸ Bernády György: *Emléksorok 70-ik születésnapjára*. Marosvásárhely, 1934, Marosvásárhelyi Református Kollégium.

⁸³⁹ Uo. 26–27. o.

⁸⁴⁰ Uo. 29–32. o.

számolt be, amely késő éjjeli órákig tartózkodott a vacsorán. Tizennégy pohárköszöntő is elhangzott.⁸⁴¹

A reformátusok fentebb bemutatott ünnepségét követte a városi nagyrendezvény. Az október 23-án tartott úgynevezett „nagyünnepség” előtt a sajtó folyamatosan „agitált” a kellő számú városi polgárság megmozgatására, ami kétségkívül hatásos módszernek bizonyult. Megszervezését a marosvásárhelyi OMP vállalta magára, Sebess Jenő elnök irányításával. Az esemény reklámozása mellett a sajtó beszámolt arról is, hogy más „magánünnepségek” sora folyt még a városon és környékén, „valóságos ünnepi hétté avatva ezen időszakot, melyet a társadalom ősz vezérének szentelt”⁸⁴²

Ilyen alkalom lehetett április 21-én gróf Máriaffy Lajos és neje pazar fogadása a marosszentgyörgyi kastélyukban, ahol a díszes vendégsereg a vidéki főúri társadalomból tevődött össze.⁸⁴³ Közben gőzerővel ment a készülődés, semmit nem bíztak a véletlenre. Az ünnepség előkészítő bizottsága elkészítette a kétrészes esemény programját: dél előtt tizenegy órától a Transsylvánia nagytermében volt a nagyünnepség, valamint este ugyancsak a Transsylvánia éttermében bankettre várták a nagyérdeműt. Meghatározták továbbá a délelőtti ceremónia ülésrendjét: az első hat sort a küldöttségek számára tartották fenn, a hölgyközönség pedig a páholyokból figyelheti a rendezvényt.⁸⁴⁴ A hölgyek a páholyi ülőhelyek mellett feladatot is kaptak: hetven szál szekfűt nyújtottak át a város egykori polgármesterének.⁸⁴⁵ A társasvacsorára jelentkezni Bíró Istvánnál (a helyi OMP titkára), a Transsylvánia portáján, valamint a *Reggeli Újság* szerkesztőségében lehetett. A belépő ital nélkül 25 lejbe került, amely megfelelt egy korabeli, újévkor rendezett hagyományos városi polgári bál árának.

A várva várt ünnepnapon az egyesületek lobogóik alatt vonultak fel a délelőtti ceremóniára a Transsylvánia színháztermében, amely zsúfolásig megtelt. A terem felállással köszöntötte az ünnepeltet, miután felcsendült a királyi himnusz, amelyet Fekete Gyula ügyvéd ünnepi megnyitó beszéde követett. A szónok elsősorban a Bernády első polgármestersége alatti városfejlődés látható vívmányait emelte ki.⁸⁴⁶ A magyar közméltóságok közül Árkossy Jenő a vármegyei OMP nevében köszöntötte az ünnepeltet, megköszönte, hogy „a vármegye magyarságának mindenkor segítője és tanácsadója volt”.⁸⁴⁷ Külön köszöntötték a gyáriparosok, kereskedők, a földművesek, a szántóvető gazdák és az ifjúság, valamint az iskolák küldöttei. A megyei vezetés részéről Pavel Popa alprefektus volt jelen, aki méltatta munkásságát, valamint kívánta, hogy „továbbra is a magyarság javára

⁸⁴¹ A sajtó szerint ezek közül a legközvetlenebb hatást báró Kemény János „keresetlen beszéde váltotta ki”. Nem tudjuk, mit takart ez a megfogalmazás. *Székelyföld*, 1934. április 22.

⁸⁴² Uo.

⁸⁴³ Uo.

⁸⁴⁴ *Reggeli Újság*, 1934. április 19.

⁸⁴⁵ *Székelyföld*, 1934. április 15.

⁸⁴⁶ Bernády György: *Emléksorok...* i. m. 39–43. o.

⁸⁴⁷ *Reggeli Újság*, 1934. április 25.

dolgozhassék Bernády, akit a túloldalon is becsülnek és méltányolnak”.⁸⁴⁸ A volt megyei és városi vezetőséggel hagyományosan (de személyfüggően) jó kapcsolatot ápoló Bernádyt táviratban köszöntötte Ioan Vescan volt prefektus és Ioan Pantea volt polgármester. Habár a városvezetés részéről Emil Dandea polgármester egyéb elfoglaltságaira hivatkozva nem jelent meg, az interimár bizottság küldötte, Ion Iancu tolmácsolta a Városháza üzenetét Bernádynak: „Marosvásárhely városa és környéke magyar kultúrájának erősítésére elévülhetetlen alkotásokat emelt [Bernády]. Ma más irányzata van a városvezetésnek. Azt hisszük azonban, hogy a két irányzat nem gátolja, hogy közös munka jöhessen létre. Kívánjuk, hogy amint mi megértettük Bernádyt, [az ő] tanítványai is megértsenek bennünket.”⁸⁴⁹ Bernády válaszában megköszönte a sok jókívánságot, de legerőteljesebben Dandea polgármester üzenetére reflektált: „Ma is az egyenlő elbánás kell hogy vezesse azokat, akik felelős helyen ülnek. Ez [itt Iancu üzenetére utal, ami a „más irányzatot” illeti] azonban nem azt jelenti, hogy ne a polgárság többségének akarata érvényesüljön a város vezetésénél. Mert csak így érhető el, hogy minden polgár meglegedett legyen ebben a városban.”⁸⁵⁰

Az este kilenc órától kezdődő vacsorán részt vevők pontos létszámát a sajtó nem tudta felbecsülni, azonban az ünnepség előtti napon hírül adta, hogy több mint négyszáz ünnepleni vágyó vendég jelentkezett. A banketti helyzetjelentést pedig nemes egyszerűséggel oldotta meg a tudósító: „olyan népes bankett volt, amilyent még nem látott ez a város”⁸⁵¹ A vacsorát a főszervező Sebest Jenő, az OMP városi elnöke nyitotta meg, a pohárköszöntőt pedig Paál Gusztáv, a Református Kollégium volt igazgatója tartotta. Ezután többekévesbé megismétlődtek azok a szónoki köszöntők, amelyek a délelőtti ünnepségen is elhangzottak, másodjára kötetlenebb formában. Csiszár Lajos építésmester visszaemlékezése szerint a vacsorán az ünnepi beszédek, köszöntők mellett a tréfálkozásnak is helye volt. Több élc-táviratot olvastak fel, melyből párat idézett később visszaemlékezéseiben:

„Dalai Láma: híred áttörte a Himaláját. Nyelvünknek a nagy Nyugatra való plántálója, földid Kőrösi Csoma Sándor, tudós-székely világhíre mellett üdvözöllek.

Mussolini: a római építészet városépítő mellett a te felaprózott technikai formád nagyszerűségét és városháztornyát bámulva üdvözöllek.”⁸⁵² Emellett Bernády áltáviratot kapott Roosevelttől amerikai elnöktől, valamint néhány jellegzetes marosvásárhelyi polgártól is.

Bernády családjával vett részt a vacsorán, amelyről gyengélkedésére hivatkozva éjfél körül távozott. Az ünnepi hangulat a sajtó révén még napokig eltartott, a magyarországi

⁸⁴⁸ Uo.

⁸⁴⁹ Az eredeti szöveg román nyelven: *Gazeta Mureşului*, 1934. április 29. A szerző kiegészítéseivel.

⁸⁵⁰ *Reggeli Újság*, 1934. április 25.

⁸⁵¹ Uo.

⁸⁵² MTA Kézirattára, MS 10.292. Csiszár Lajos emlékiratai 2. Marosvásárhelyi emlékek (Marosvásárhelyi tréfái). 76-77. f.

sajtó és rádió is beszámolt a nagyszabású eseményről.⁸⁵³ Kétségtelen, hogy ezzel a népünnepéllyel Bernády György első polgármestersége idején „felépített” sikereit ünnepelték, a „székelység Ibsenjétől”, a „talán idők legjobb koponyájáig” szinte minden elképzelhető magasztos jelzővel illették személyét. Méreteiben pedig a két világháború közötti Marosvásárhely legnagyobb népünnepélyének tekinthető, amelyen minden társadalmi osztály képviseltethette magát. Ez volt életében az utolsó olyan nagyméretű esemény, ahol a városi társadalmi körök ünnepeltjeként központi szerepet kapott. A sajtó jelentősen kivette részét a toborzásból, a „magyar kisebbség” ünnepeként hirdetve meg az eseményt, kihangsúlyozva, hogy aki részt vesz, „az magát és véreit becsüli meg”. A több napra is felosztott ünnepi sorozat jelzi, hogy Bernádynak nem csupán tudomása volt róla, minden állítása ellenére (amely leginkább udvariassági fordulatból fakadt), hanem tudatosan is szervezte, hogy évfordulóját szinte minden társadalmi réteggel meg tudja ünnepelni. A sajtóban megjelent két költemény pedig méltó módon megkoronázta az ünnepelt kultuszának tovább élését az utókor számára.

⁸⁵³ Kolozsváron, az *Ellenzék* hasábjain Spectator (Krenner Miklós) üdvözölte régi ismerősét s egyben közeli barátját.

VII.

Utolsó évek (1934–1938)

Bernády György az 1930-as évek közepén is aktívan tevékenykedett, igaz, leginkább helyi (azaz marosvásárhelyi vagy szovátai) ügyekben. Többször megjelent az Országos Magyar Párt kolozsvári intéző bizottsági gyűlésein, ahol előterjesztéseket tett, felszólalt, valamint hűségéről biztosította a pártvezetést.⁸⁵⁴ 1936 végén vett részt utoljára a kolozsvári fórumon, ekkor előrehaladott kora miatt már nehezebbé esett az utazás, a közlekedés. Ettől függetlenül részt vett a bizottsági vitában, amelyen az autonómia követelésének a lehetőségét tárgyalta a pártvezetés. Két álláspont bontakozott ki: az egyik szerint (ezt Hinléder Fels Ákos hangoztatta) az autonómia követelése „egy generálisabb megoldásnak vágja el az útját”.⁸⁵⁵ Nyilvánvalóan a revízióra

Bernády György 1937-es portréja

gondolhatott. Vele szemben pedig Bernády fogalmazta meg véleményét, miszerint „az autonómia követelése nem foszt meg jogainktól, sőt ellenkezőleg, azokhoz juttat, ezért ezt követelni kell még azért is, mert a nemzetközi törvény alapján is megillet”.⁸⁵⁶ Végül az Intéző Bizottság úgy döntött, érdemes a „székely autonómia” követelését felterjeszteni; ezt az elnökségre bízta.

Bernády életének utolsó éveiben Bethlen György OMP-elnökkel is kibékült, a gyűléseken tett nyilvános gesztusai (felszólalásában nagyrabecsüléséről és törhetetlen bizalmáról biztosította) is ezt bizonyították. Továbbá az is, hogy 1937-ben az OMP elnökéhez írt panaszlevelében szóvá tette, hogy a párt vásárhelyi tagozata jóformán már nem veszi komolyan. A levélben érdeklődött, hogy az OMP országos vezetősége helyesnek tart-

⁸⁵⁴ György Béla: *Iratok...* i. m. 172–184. o.

⁸⁵⁵ Uo. 194. o.

⁸⁵⁶ Uo.

ja-e a MADOSZ-szal való együttműködést.⁸⁵⁷ A helyi OMP magatartásából, de Bernády Krennerhez intézett leveleiből is kitűnik, hogy az OMP-be való visszalépését követően Bernády már csak szimbolikus szereplőnek számított. Az OMP országos és helyi vezetősége tulajdonképpen elszigetelte Bernádyt, és erről az elszigeteltségről neki is tudomása volt.⁸⁵⁸ Emiatt tulajdonképpen csak kisebb helyi ügyekkel tudott foglalkozni. Egyik ilyen helyi ügy az Agrár Takarékpénztár szanálása volt. A pénztézet a gazdasági világválság miatt a csőd szélére jutott. Vezetősége felkérte Bernádyt, hogy járjon közbe a nehéz helyzetbe jutott hitelintézet megmentéséért. Bernády elvállalta a feladatot, azzal a feltétellel, ha teljesítik a tíz pontban rögzített feltételeket. Ezek között szerepelt az, hogy a hitelintézet megtéríti Bernády utazási és egyéb költségeit, a vezérigazgató lemond a tisztességéről, valamint talán a legérdekesebb, hogy a részvénytöbbség tulajdonosai Bernády rendelkezésére bocsájtják részvényeiket, illetve szabad kezet adnak felhasználásukhoz, természetesen a hitelintézet megmentése érdekében.⁸⁵⁹ Elfogadták Bernády feltételeit, és ezt követően 1931. október 20-án Budapestre utazott. A magyar fővárosban az „impériumváltás előtti időből még fennálló személyes és politikai ismeretségeit, összekötéseit” használta ki.⁸⁶⁰ Az ügy végül megoldódott ekkor (vagyis 1931-ben) Bernády közbenjárásával, azonban három évvel később egy igencsak érdekes eset kapcsán került terítékre a pénztézet ügye. Bernády György 1934. szeptember 27-i keltezéssel levelet intézett a magyarországi kormányfőhöz. Levelét (ahogyan ezt benne leírta) Bíró Istvánnak, a helyi OMP titkárának kellett eljuttatnia a miniszterelnökhöz. Vélhetően a kézbesítés előtt gondoljai akadhattak a titkárnak, ugyanis a levelet és annak teljes tartalmát román nyelvre lefordítva közölte az *Universul* című bukaresti lap 1934. december 10-i számában. A román lap úgy értelmezte, hogy a levelet Gömbös Gyulához címezték

Bernády György felesége és kislánya társaságában a szovátai villájuk kapujában 1934-ben

⁸⁵⁷ Maros Megyei Múzeum Levéltára, E. I. 11. doboz. 6401/31.

⁸⁵⁸ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fond 456. Krenner-hagyaték. Bernády György levele Krenner Miklóshoz, 1934. december 28.

⁸⁵⁹ Maros Megyei Múzeum Levéltára, E. I. 7. doboz.

⁸⁶⁰ Uo.

(mivel ekkor ő volt Magyarország miniszterelnöke), de elképzelhető, hogy Bernády Bethlen Istvánhoz fordult kérésével, levelében a volt kormányfőt tisztségén szólítva. Az iratban Bernády segítséget kér az Agrár Takarékpénztár számára, azzal érvelve, hogy amennyiben nem segít, Marosvásárhely és az egész Székelyföld a „túlzó sovíniszta román bankpolitika martaléka lenne”.⁸⁶¹ A lap természetesen kihasználta az alkalmat, hogy megemlítsé, bizonyítékkal szolgál arra nézve, hogy az OMP vezetői a budapesti kormány ügynökei. Így nem csoda, hogy a román titkosrendőrség nyilvántartásában Bernádyt a „kemény irredenta” csoportba sorolták, míg a többi helyi (marosvásárhelyi) közszereplő vagy egyesület a legfeljebb „sovíniszta” minősítésben szerepelt.⁸⁶²

Marosvásárhellyel párhuzamosan Bernády Szovátán tevékenykedett, elsősorban a helyi ügyek rendezésében. 1930-ban megalakult a fürdőtelep gazdasági életének irányításában és érdekvédelmében szerepet vállaló Villatulajdonosok Szövetsége, melynek elnöke Bernády György lett. Mint a szervezet elnöke, helyet kapott a gyógyfürdő legjelentősebb vezető szervének, a Fürdőbizottságnak a tagjai között. Bár többnyire a nyári szezont töltötte ott, a jegyzőkönyvek szerint a Villatulajdonosok Szövetségének gyűlésein 1930–1936 között egyetlen alkalommal sem hiányzott.⁸⁶³ Ez jelentette számára a politikai elszigeteltségből a helyi ügyekben felhasznált befolyása árán a kitörést, ugyanakkor így készítette elő saját visszavonulását a politikai életből.

A 70 éves Bernády György Szovátán

Az 1930-as évekbentöbbször panaszkodott az előrehaladott korából fakadó fájdalokra,

de a hangulatára is többnyire a depresszió vagy a melankólia volt a jellemző. Pesszimizmusához hozzájárult, hogy kislánya, Bernády Györgyike szívbetegsége a gyógykezelések ellenére nem javult. Végeredményben ez volt az oka, hogy 1929-ben megvásárolta a szovátai villáját, hogy az ottani környezetben kezeltesse a kislányát. 1935-ben elkészítette a végrendeletét, melyben kislányát és mellette feleségét jelölte meg örökösökként,

⁸⁶¹ Románul úgy hangozott, hogy „maghiarimea din oraș și întreaga Secuime ar deveni prada politiceii bancare româno ultra-șoviniste”. *Universul*, 1934. december 10.

⁸⁶² Egry Gábor: *Etnicitás, identitás, politika. Magyar kisebbségek nacionalizmus és regionalizmus között Romániában és Csehszlovákiában 1918–1944*. Budapest, 2015, Napvilág, 309. o.

⁸⁶³ Józsa András: *Bernády György Szovátán...* i. m. 76–82. o.

illetve arra az esetre, amennyiben a szülők elhaláloznának, Györgyike nevelését Máriaffy Lajosra bízta. Végrendelkezésében örökbe fogadott leányára nem hagyott volna semmit, mivel életében már biztosította az őt illető örökséget.⁸⁶⁴ Örökbe fogadott leánya, Margit 1921-től Kecskeméten élt, a városi iskolaszék szaktanítónőjeként tevékenykedett. Vélhetően nem is számított örökségre Bernády György részéről. Bernády végrendelete kifejezte depresszív hangulatát, mely 1935-től fokozódott. „Eljárt az idő felettem is és bizony mondom Neked, hogy nap nap után mind súlyosabban érzem annak terhét. Mi csendesen visszavonultságban töltjük napjainkat és aggódó féltéssel ápolgatjuk a mi egyetlen kicsi leányunkat, ki az ősszel bizony nagy beteg volt” – írta Krenner Miklósnak ugyanazon év végén.⁸⁶⁵ A baljós előjel 1936 tavaszán beigazolódott. Kislányát szívszorító fájdalmak között vesztette el. A részvétnyilvánítások százával érkeztek a

Bernády Györgyné Kelemen Margit családhoz.

Azt követően Bernády még visszavonultabb s nyilvánvalóan depressziósabb volt. Vendégeket a család nem fogadott a gyász miatt, leginkább a már említett Máriaffy Lajos látogatta meg Bernádyt a Szentgyörgy utcai otthonában. „Néha kijárt a házból. Egyedül ment, hogy hova, azt nem tudom. Olykor kisétált a Kishegyszőlőbe is, ott volt gyümölcsösük. Volt a házban egy életnagyságú festett kép Györgyikéről, az előtt álldogált sokszor órákig, összetett kézzel. Nézegette a festményt, nem szólt” – emlékezett a Bernády család egykori cselédje erre az időszakra.⁸⁶⁶ Miután elmúlt a gyász, a korábban vendégszeretetről ismert Bernády család továbbra is csak ritkán fogadott vendégeket. Amennyiben mégis vendégei voltak, a zenészekről mindig a Seress Rezső akkoriban komponált világhírű szerzeményét, a *Szomorú vasárnapot* kérte.

⁸⁶⁴ ANDJ MS, Fond Personal Kovácsy Adalbert, 359. dosszié, 1–4. f.

⁸⁶⁵ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fond 456. Krenner-hagyaték. Bernády György levele Krenner Miklóshoz, 1935. december 16.

⁸⁶⁶ Élni látták, s meghalni a nagy Bernádyt. *Krónika*, 2009. június 19. <http://www.kronika.ro/archivum/offline/cikk/33342/elni-lattak-s-meghalni-a-nagy-bernadyt> (Letöltve: 2016.09.23.)

Próbálkozott munkába temetkezni, hogy elterelje figyelmét. Munkaritmusának korábbi tapasztalható intenzitása, munkabírása folyamatosan csökkent. Vallásosságba menekült, a szovátai református templom építésének kezdeményezője volt. A templom felszentelését már nem érte meg, ugyanis az csak a második világháború előestéjén készült el.⁸⁶⁷

Bernády György gyászmenetéről készült kép a Református Kollégium előtt

Bár 1937-ben közös útlevelet készített a feleségével, a korábban sűrű hivatali utazások is megritkultak. „Igaz, hogy az Ellenzék szerkesztőségében kerestelek, de nekem már odáig is nagy az út, hiába nyom nélkül nem rohannak különösképpen az én fejem felett az évek” – írta Krenner Miklósnak 1936 őszén, amikor Kolozsváron járt.⁸⁶⁸ Kijárogatott Szovátára, ahol leginkább kislánya emlékét ápolta, az órála elnevezett villájában. Továbbá a villájával szemben levő területen emlékparkot létesített a korábban ott játszó Györgyike emlékére.⁸⁶⁹ Marosvásárhelyen kialakult a napi rutinja: kijárt a kislányához a református temetőbe, majd azt követően sétált a városban. Az ebédet mindig pontos időben szolgálták fel. Két kutyát is tartott ekkor: Dollyt és Mollyt.⁸⁷⁰ 1937-ben egy nagyobb lélegzetű

⁸⁶⁷ Józsa András: *Bernády György Szovátán...* i. m. 82. o.

⁸⁶⁸ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fond 456. Krenner-hagyaték. Bernády György levele Krenner Miklóshoz, 1936. december 15.

⁸⁶⁹ Józsa András: *Bernády György Szovátán...* i. m. 81. o.

⁸⁷⁰ Éltni látták, s meghalni a nagy Bernádyt. *Krónika* idézett cikke.

írásban tulajdonképpen addigi két világháború közötti politikai tevékenységét jórészt letagadta. A *Magyar Kisebbség*-ben, majd különnyomatként is megjelent cikksorozatban Gyárfás Elemér „emlékezetét” pontosította, vélhetően az utókor ítéletére gondolva emlékezett „másként”.⁸⁷¹ 1937-ben is úgy gondolta, hogy jól döntött, amikor az OMP-t a liberális orientáció felé sodorta, és emiatt kilépett ideiglenesen a pártból. Gyárfás válaszában értetlenül állt Bernády „amnéziája” előtt, helyreigazításait szerénységnek vélte.⁸⁷²

Bernády György sírhelye 1951 előtt

Bernády 1938-ban már egyre betegbb volt. „Nyáron láttam őt szovátai villájának kertjében. Csodálatos szépségű rózsalugasának közepén állott a nyári alkonyban. Ott állott tengerészsapkájában a már öregember, mozdulatlanul, elmélyedten nézte a tó fölött lengő párákat, vagy talán befelé nézett” – emlékezett róla a *Népszava* újságírója.⁸⁷³ Szokásos levelezései és újévi köszöntői is elmaradtak, remegő kézírása egyre olvashatatlanabbá vált. 1938. október 20-án rosszul lett Szovátán. Kocsival hazaszállították. Október 22-én hunyt el szívbénulásban. Október 24-én temették. Esős, őszi hétfői napra esett a temetése. Koporsóját a Református Kollégium dísztermében ravatalozták fel. Temetésén hatalmas tömeg vett részt. A marosvásárhelyi helyőrség is tiszteletét tette a teljes megyei és városi kar mellett. A református temetőbe vezető úton hosszú sor kísérte a gyászmenetet. Elöl az özvegy és Bernády Margit, a nevelt lánya voltak.⁸⁷⁴ Végrendelkezésében egyszerű temetést kívánt, beszéd nélkül, rövid szertartást követően. Ezt Adorján Gábor református lelkész be is tartotta, rövid bibliai idézetet követően mindössze tíz percig tartott prédikációja. Haláláról az összes erdélyi és a jelentősebb magyarországi sajtóorgánusok hírt adott.

Bernády földi maradványait temetésekor a református temető egyik parcellájában helyezték el. Bernády még életében elhatározta, hogy egy nagyobb, emeletes családi kriptát építtet, mely alagsorába a család (beleértve a szüleit is) kerülne, felépítménye pedig

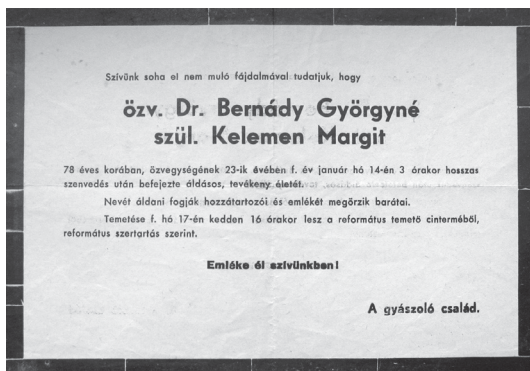
⁸⁷¹ Például hevesen tagadta részvételét, szerepét a csucsai paktumban, továbbá közeli viszonyát Bethlennel, Brätianuval. Bernády György: *Reflexiók...* i. m. 1–29. o.

⁸⁷² Gyárfás Elemér: Válaszom Bernády György barátomnak. *Magyar Kisebbség*, 1937. 13. sz., 362–364. o.

⁸⁷³ *Népszava*, 1938. november 4.

⁸⁷⁴ *Magyar Szó*, 1938. október 25.

ravatalozóként szolgált volna, a régít felváltva. Döntését 1937. március 1-jén tudatta a presbitériumi gyűlésen. Az építkezéshez 400 000 lejt saját maga fedezte, az egyház pedig ingyen bocsájtotta rendelkezésére a szükséges helyszínt.⁸⁷⁵ Bernády halálakor azonban még nem kezdték el a ravatalozónak is szánt családi kriptá építését, ezért 1938 októberében a polgármestert nem a végső nyughelyére temették. Sírja éppen ezért jeltelen maradt, de végső nyughelyének kérdése a második bécsi döntést követő időszakban sem oldódott meg. 1944-et követően már felmerült annak a veszélye, hogy feledésbe merül, ugyanis egyre kevesebben tudtak – Bernády közeli ismerősein kívül – a helyzetről. 1950-ben Kovács Elek, aki Bernády kortársa volt, és naponta eljárt a református temetőbe, a következőket írta Csiszár Lajosnak, szintén közös ismerősüknek: „Bernády György sírja még mindig jeletlen: a feleségének úgy látszik erre nincs pénze. Más már nem igen gondol rá.”⁸⁷⁶ Kovácsnak minden bizonnyal igaza lehetett, ugyanis Bernády özvegye már az 1940–1944 közötti „kis magyar világban” pénzügyi gondokkal küszködött. Özvegyi nyugdíjának folyósításakor nem vették figyelembe Bernádynak a román impérium alatti szolgálati éveit, továbbá nyugdíját is lefokozták a korábbi kategóriához képest. Bernádyné minden igyekezete ellenére nyugdíjkiigazítási kérelmét a Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság elutasította.⁸⁷⁷ A szocializmus első éveiben, kiváltképp az államosításkor szerencséje volt, mivel nem költöztették ki lakásából, ugyanis Bernádynak jó ismerőse volt Petru Groza, aki a lakás mellett az özvegy nyugdíjügyét is megoldotta.⁸⁷⁸ Bernády Györgyné Kelemen Margit anyagi gondjainak helyreállta után immár a sírhellyel is foglalkozhatott. 1951 novemberében határozták el a végleges nyughelyszínt. Erről szintén Kovács Elek tájékoztatta a magyar fővárosban élő marosvásárhelyieket: „Végre eldöntötték, hogy hol és milyen lesz Bernády sírja. Azt mondhatom, hogy nem az ő múltjának, munkájának és érdemeinek megfelelő. Emlékezz csak, arról volt szó, hogy a cinterem egyik sarkában, vagy alatta lesz a kriptá. Az évek múltak, az egyháznál erre a célra letéve volt pénz elment, a bankban volt pénz elveszett, a Bernádynénál és leányánál ugyanerre a célra kezelt pénzt szintén más célra használták, szóval erre a célra nem maradt semmi. Most aztán az egyház a Bernádyné

Gyászjelentés

gyászjelentés

⁸⁷⁵ Farczady Elek: *A marosvásárhelyi református...* i. m. 176–177. o.

⁸⁷⁶ MTA Kézirattára, Ms. 10.214. Kovács Elek levele Csiszár Lajoshoz, 1950. február 18.

⁸⁷⁷ Maros Megyei Múzeum Levéltára, E. I. 7. doboz.

⁸⁷⁸ Szépréti Lilla: *Bernádyné*, i. m.

kijelölése alapján osztott egy kripta helyet.⁸⁷⁹ Alig három hét elteltével újabb fejlemények derültek ki. „Ma délután kíséaltam a temetőbe, meglepetés ért. A Bernády és a leánya koporsóját ma délelőtt áthelyezték a kriptába. Most, hogy egészen kész csak most látszik, hogy milyen egyszerű kis kripta, csupán a rajta levő kis márványtábla mutat valamit [...] Az áthelyezés úgy történt, hogy arról jóformán senki nem tudott. A város képviselőjében senki nem volt ott, az egyház részéről Adorján Gábor, Gál Márton, ezeken kívül összesen 8-10 véletlenül a temetőben járó ember. De nem volt ott még a felesége sem, valamiért nézeteltérése volt, azért maradt el. Amint a vezető munkás nekem mondotta, a Bernády koporsója össze van törve, nehezen ment az átszállítás.”⁸⁸⁰ Azóta van a mai nyughelyén, a régi ravatalozó mellett a Bernády család sírja.

Bernády György betegeskedő özvegye 1954-ben átadta Bernády könyvtárszekrényeit könyveivel és több dísz tárggyal együtt a marosvásárhelyi református egyháznak megőrzés és hasznosítás céljából. Az 1082 darab, többnyire díszkötéses kötetet számláló könyvtárhoz rendezett jegyzék is tartozott, leltárral.⁸⁸¹ Az özvegy a Református Kollégiumnak szerette volna ajándékozni – férje kívánsága szerint – a gyűjteményt, azonban az államosítást követően megszűnt az egyházi iskola, ezért döntött úgy, hogy végül a városi református egyházközség kapta a hagyatékot. Bernády még életében, főleg a két világháború közötti időszakban tudatos könyvgyűjtő volt. A budapesti Országos Széchényi Könyvtár mindenkorai igazgatóival levelezésben állott, főképp amiatt, hogy az újonnan megjelenő történelmi, szépirodalmi sorozatokat megszerezze. 1928-ban a Lukinich Imréhez (OSZK igazgatója volt 1924–1929 között) írt levelében is néhány sorozatról érdeklődött, hangsúlyozva, hogy „szerény kis könyvgyűjteményét egyengetné, melyet nem önös célból tesz”.⁸⁸² Mivel nehezen lehetett hozzájutni a Magyarországon megjelenő könyvekhez, Bernády tudatosan gyűjtötte a legújabb darabokat. De rendszeres előfizetője volt az erdélyi szépirodalmi kiadóknak is. Könyvtárát pedig gondosan rendezte, amint ez a gépelt katalóguscédulákon és a hagyatékon is látszik. Sipos Lajos visszaemlékezése szerint minden hónap elsején, amikor a fizetését megkapta, kocsival vitetett könyveket Krón Ernő könyvkötő műhelyéhez. A gondosan díszes bőrkötésbe kötött könyveket pedig később visszavitték.⁸⁸³ Az özvegy előrelátásának köszönhetően Bernády könyvtárgyűjteménye és a hozzátartozó szekrényesorok, bútortat a hagyatékának talán legjobb és legteljesebb állapotban megőrzött része, amely 2007 óta a marosvásárhelyi Kultúrpalota Bernády-szobájában megtekinthető. A személyes hagyaték többi része kevésbé volt szerencsés, ugyanis Bernádyné Kelemen Margit 1961-es halálát követően szétszóródott. A levelezés és írott személyi hagyaték nagyobb részben a Maros Megyei Múzeumban található, ki-

⁸⁷⁹ MTA Kézirattára, Ms. 10.214. Kovács Elek levele Csiszár Lajoshoz, 1951. november 5.

⁸⁸⁰ MTA Kézirattára, Ms. 10.214. Kovács Elek levele Csiszár Lajoshoz, 1951. november 30.

⁸⁸¹ Maros Megyei Múzeum Levéltára. A hagyaték ezen része még nincs iratrendezve.

⁸⁸² MTA Kézirattára, Ms. 5360/193–194. Bernády György levele Lukinich Imréhez.

⁸⁸³ Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády György emlékezete*, i. m. 51. o.

UTOLSÓ ÉVEK (1934–1938)

sebb része a Román Állami Levéltár Maros megyei fiókjában van elhelyezve. Ami pedig a személyes tárgyakat illeti, az özvegy halálát követően többnyire elárverezték azokat.⁸⁸⁴

Bernády kultusza napjainkban is jelen van Marosvásárhelyen és Szovátán. Köztéri szobrát a róla elnevezett téren 1994-ben emelték, azóta számos dombormű és mellszobor, emlékplakett őrzi emlékét. A róla elnevezett kulturális alapítvány pedig az emléke őrzése mellett a szellemiségének továbbvitelén dolgozik, vetélkedők, kulturális rendezvények és a kortárs művészetek támogatásával.

⁸⁸⁴ Több bútordarabot például Keresztes Gyula is megvásárolt. Lásd György Imola: Az utókor emlékezetében 1944–1989 között. In Fodor János – Pál-Antal Sándor – Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády, a városépítő*. Csíkszereda, 2015, Alutus, 447–449. o.

Függelék

Bibliográfia

Levéltári források

Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj (ANDJ CJ – Román Állami Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága):

- Fond Familial Ugron (Ugron Család Fond)
- Fond Partidul Maghiar din România (OMP Fond)

Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Mureș (ANDJ MS – Román Állami Levéltár Maros Megyei Igazgatósága):

- Fond Personal Antalffy Endre (Antalffy Endre Fond)
- Fond Personal Bernády György (Bernády György Fond)
- Fond Personal Kovácsy Adalbert (Kovácsy Albert Fond)
- Fond Personal Turnowsky Sándor (Turnowsky Sándor Fond)
- Fond Primăria Tg. Mureș, Bugetele orașului (Marosvásárhelyi városi pénzügyi iratok)
- Fond Primăria Tg. Mureș, Comisia de validare și arbitraj (Marosvásárhelyi városi választási jóváhagyó és döntőbizottság iratai)
- Fond Primăria Tg. Mureș, Consiliul muncipiului Tg. Mureș (Marosvásárhelyi városi közgyűlés iratai)
- Fond Primăria Tg. Mureș, Acte tehnice (Marosvásárhelyi városi műszaki jellegű iratok)
- Fond Primăria Tg. Mureș, Conscripții și recensământ (Marosvásárhelyi városi összeírások és népszámlálási iratok)
- Fond Primăria Tg. Mureș, Varia (Marosvásárhelyi Polgármesteri Hivatala Fond, Varia)
- Marosvásárhelyi Református Kollégium Fond, EB.

Bethlen György hagyatéka (BGYH). Magántulajdonban.

Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár Marosvásárhelyi Gyűjtőlevéltára. Marosvásárhelyi Főesperességi és Plébániai Levéltár:

- Jaross Béla (1877–1959) személyi hagyatéka.

Maros Megyei Múzeum Levéltára:

- Bernády-hagyaték.

Maros Megyei Múzeum Képtára.

Marosvásárhelyi Református Egyházközség Levéltára:

- Presbitergyűlési jegyzőkönyvek
- Marosvásárhelyi Vártemplomi Egyházközség házassági anyakönyvei, 1916-1985. I/5. köt.

FÜGGELÉK

Marosvásárhelyi unitárius egyházközség levéltára:

– Családkönyv, II. köt.

Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (MNL OL):

- K 148, Belügyminisztérium iratai
- K 26, Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok
- K 28, Miniszterelnökség, Nemzetiségi és Kisebbségi Osztály iratai
- K 437, Társadalmi Egyesületek Szövetsége Központjának iratai
- K 610, Erdélyi sajtógyűjtemény iratai
- K 63, Külügyminisztérium, Politikai Osztály iratai
- K 64, Külügyminisztérium, Politikai Osztály rezervált iratai
- P 1077, Keleti Akció [a Népies Irodalmi Társaság] iratai
- P 1106, Demokrácia Szabadkőműves Páholy iratai
- P 2043, Krenner család iratai.

Magyar Tudományos Akadémia (MTA) kéziratára:

- Ms 5284/220–231. Bernády György levelei Ilosvai Lajoshoz
- Ms 5360/193–194. Bernády György levelei Lukinich Imréhez
- Ms 10. 214. Kovács Elek levelei Csiszár Lajoshoz
- Ms 10. 237/f. Fekete Andor emlékiratai
- Ms 10. 292. Csiszár Lajos emlékiratai (5 füzet)
- Ms 20341/45 dr. Fekete Andornak emlékirata a Magyar Casino végnapjairól 1948-ig
- Ms 5724/345–514. A Bethlen Gábor szabadkőműves páholy iratai.

Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Kéziratára:

- Fond 456. Krenner-hagyaték
- Bernády György levelei Lippich Elekhez
- Fond 73/818. Bernády György levelei Hubay Jenőhöz.

Semmelweis Orvostudományi Egyetem (SOTE) Levéltára:

- Egyetemes orvosdoktorok aranykönyve 1878–1926
- Gyógyszerészeti szigorlatok jegyzőkönyve 1853–1874
- Protocollum Classificationum

Sajtó (vonatkozó évfolyamok)

A Ma	Magyar Kisebbség
Az Est	Maros
Belügyi Közlöny	Marosvásárhely
Brassói Lapok	Marosvidék
Budapesti Hírlap	Mureşul
Derű	Nagyváradai Napló
Egyenlőség	Napkelet
Egyetértés	Napló
Ellenőr	Népszava
Ellenzék (Kolozsvár)	Nyírvidék
Ellenzék (Marosvásárhely)	Ogorul
Érdekes Újság	Pásztortűz
Erdélyi Szemle	Pesti Hírlap
Függetlenség	Pesti Napló
Gazeta Mureşului	Rakéta
Gyógyszerészeti Hetilap	Reggeli Újság
Gyógyszerészeti Közlöny	Rendeleti Közlöny
Helikon (Kolozsvár)	Szabadság
Hírlap	Székely Ellenzék
Kalapács	Székelyföld
Keleti Újság	Székely Hírlap
Keletmagyarország	Székely Lapok
Krónika	Székely Napló
Körösvidék	Székelység
Közérdek	Tükör
Központi Értesítő	Universul
Magyar Család	Vasárnapi Újság

Kötetek, tanulmányok

- A magyarországi Symbolikus nagypáholy védelme alatt dolgozó Demokratia című „Szabadság, egyenlőség, testvériség” jeligéjű szabadkőműves páholy házszabályai. Budapest, 1896.
- A magyarországi Symbolikus nagypáholy védelme alatt dolgozó Demokratia című „Szabadság, egyenlőség, testvériség” jeligéjű szabadkőműves páholy névjegyzéke az 1909–10-es évekre. Budapest, 1910.
- A marosvásárhelyi Bethlen Gábor szabadkőműves páholy Anyakönyve. Marosvásárhely, Teleki–Bolyai Könyvtár, B-q 1703.
- A nagyváradi kath. Jogakadémia Almanachja az 1895–96-os tanévre.
- Apponyi Albert, gróf: *Ötven év*. Budapest, 1926.
- Balázs Sándor: *Magyar képviselő a királyi Románia parlamentjében*. Kolozsvár, 2008, Kriterion.
- Bárdi Nándor: *Otthon és Haza*. Csíkszereda, 2013, Pro-Print.
- Bárdi Nándor – Pál Judit szerk.: *Székelyföld története*. 3. köt. 1867–1990. Székelyudvarhely, 2016, MTA BTK–EME–HRM.
- Beck Mihály: *Than Károly élete és munkássága*. Budapest, 2014, Magyar Tudománytörténeti Intézet.
- Benkő Samu: *Kós Károly*. Budapest, 2014, Helikon.
- Berekméri Árpád Róbert: Tóthfalusi József (1869–1940). In Pál-Antal Sándor – Simon Zsolt szerk.: *Teremtő életek. Marosvásárhelyi személyiségek*. Marosvásárhely, 2011, Mentor, 29–40. o.
- Berényi Zsuzsanna Ágnes: Adatok a magyarországi szabadkőművesség történetéhez. *Múltunk*, 2003/3.
- Bernády György: *Adatok a kénhidrogéngáz vegyi sajátosságaihoz*. Budapest, 1888.
- Bernády György dr.: A Marosvásárhelyi Közművelődési Ház. *Magyar Iparművészet*, 16. (1913) 10. sz., 395–398. o.
- Bernády György: *Az erdélyrészi földgázkérdésről*. Marosvásárhely, 1913.
- Bernády György: Az észak-amerikai földgázfogyasztás és az erdélyrészi földgázkérdés. *Magyar Mérnök és Építész-Egylet Közlönye*, 47. évf., 43. sz.
- Bernády György: *Emléksorok 70-ik születésnapjára*. Marosvásárhely, 1934, Marosvásárhelyi Református Kollégium.
- Bernády György, dr.: *Intelmek*. Marosvásárhely, 1916.
- Bernády György: *Reflexiók Gyárfás Elemér szenátor úrnak „Az első kísérlet” című, a Magyar Kisebbség 1938 évi 2-3 számaiban megjelent közleményére*. Marosvásárhely, 1937.
- Betegh Miklós: *Erdély a világháborúban*. Dicsőszentmárton, 1924, Erzsébet Könyvnyomda R.T.

- Biás István: *A marosvásárhelyi Kaszinó száz éve (1832–1932)*. Marosvásárhely, 1932, Benkő László nyomdája.
- Bizony László: *Öt év a földgáz hasznosításának munkájából*. Budapest, 1918, Franklin-Társulat.
- Budapesti Czim- és Lakjegyzék*. Budapest, 1898.
- Bustya Endre: Szétszaggatott biblia – darabokra szaggatott ország. *Helikon*, 1995. augusztus, 16. sz.
- Csiszár Lajos visszaemlékezése. A szerző tulajdonában.
- Dankó Imre: Morvay Zoltán élete és munkássága. In *Nyomdatörténeti és nyomdászéletmód-kutatási tanulmányok*. Debrecen, 1986, 157–163. o.
- Deé Nagy Anikó: A marosvásárhelyi Kaszinó krónikája. In Pál-Antal Sándor szerk.: *A Maros megyei magyarság történetéből*. 2. köt. Marosvásárhely, 2001, Mentor, 95–125. o.
- Egry Gábor: *Etnicitás, identitás, politika. Magyar kisebbségek nacionalizmus és regionalizmus között Romániában és Csehszlovákiában 1918–1944*. Budapest, 2015, Napvilág.
- Erdélyi városképek*. Budapest, 1935.
- Farczady Elek: *A marosvásárhelyi református egyházközség élete 1556–1948*. Marosvásárhely, 2000, Vártemplomi Református Egyházközség.
- Fleisz János: *Az erdélyi magyar sajtó története (1890–1940)*. Pécs, 2005, Pannónia Könyvek.
- Fodor János: A 70 éves Bernády – Egy városi ünnepség anatómiája. In Fodor János – Pál-Antal Sándor – Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády, a városépítő*. Csíkszereda, 2015, Alutus, 425–437. o.
- Fodor János: A második polgármesterség – 1926–1929. In Fodor János – Pál-Antal Sándor – Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády, a városépítő*. Csíkszereda, 2015, Alutus, 356–376. o.
- Fodor János: A visszatérés – Bernády György második marosvásárhelyi polgármestersége (1926–1929). In Pál-Antal Sándor – Simon Zsolt szerk.: *Marosvásárhely történetéből*. 3. köt. Marosvásárhely, 2011, Mentor, 40–58. o.
- Fodor János: Bernády az Országos Magyar Pártban. In Fodor János – Pál-Antal Sándor – Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády, a városépítő*. Csíkszereda, 2015, Alutus, 317–355. o.
- Fodor János: Bernády György tevékenysége az Országos Magyar Pártban. *Korunk*, 2013/2.
- Fodor János: Egy amerikai út tapasztalatai – Bernády György 1911-es tanulmányútja. *Magyar Kisebbség*, 2017/1-2.
- Fodor János: Impériumváltás Marosvásárhelyen 1918–1922. *Múltunk*, 2016/2.

- Fodor János: Konspiratív karrierépítés? Bernády György szabadkőművessége. In Egyed Emese – Gálfi Emőke – Weisz Attila szerk.: *Certamen*. 4. köt. Kolozsvár, 2017, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 333–348. o.
- Fodor János: Új utakon. Bernády és a Magyar Polgári Demokratikus Blokk (1930–1933). In Fodor János – Pál-Antal Sándor – Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády, a városépítő*. Csíkszereda, 2015, Alutus, 376–394. o.
- Forró János: *Magyar rendvédelem 1867-1968. Rendvédelem-történeti Füzetek*, 20. évf. (2011) 23. sz.
- Gaál Kornélia: Marosvásárhely a XIX. század végén és a XX. század elején. In Pál-Antal Sándor – Szabó Miklós szerk.: *A Maros megyei magyarság történetéből*. Marosvásárhely, 1997, Mentor, 227–239. o.
- Gergely András szerk.: *Magyarország története a 19. században*. Budapest, 2005, Osiris.
- Gidó Csaba: *Vasszekér és mozdonygőz. A székelyföldi vasút története (1868–1915)*. Csíkszereda, 2013, Pro-Print.
- Gróf Tisza István összes munkái. 2. köt. Budapest, 1923, Franklin-Társulat.
- Gyárfás Elemér: *Az első kísérlet. Az Averescu-paktum előzményei, megkötésének indokai, szövege, módosításai, következményei, felbomlása és tanulságai*. Lugos, 1937.
- Gyárfás Elemér: *Erdélyi problémák*. Kolozsvár, 1923, Erdélyi Irodalmi Társaság.
- Gyárfás Elemér: Válaszom Bernády György barátomnak. *Magyar Kisebbség*, 1937/13.
- György Béla: Harmadnap. Adalékok Bernády György 1922–1938-as pályaképehez. In Pál-Antal Sándor – Simon Zsolt szerk.: *Teremtő életek. Marosvásárhelyi személyiségek*. Marosvásárhely, 2011, Mentor, 41–68. o.
- György Béla: *Iratok a Romániai Magyar Országos Párt történetéhez*. Csíkszereda–Kolozsvár, 2003, Pro-Print–EME.
- György Béla: Vita a nemzetárujáról. *Magyar Kisebbség*, 2011. 1-2. sz.
- György Imola: Az utókor emlékezetében 1944–1989 között. In Fodor János – Pál-Antal Sándor – Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády, a városépítő*. Csíkszereda, 2015, Alutus, 437–442. o.
- György V. Imola: *Lokális történelem mint narratív identitás. Bernády György kultusza Marosvásárhelyen*. Doktori disszertáció, Babeş–Bolyai Tudományegyetem – Bölcsészettudományi Kar, Kolozsvár, 2013.
- György Béla: *A romániai Országos Magyar Párt története (1922–1938)*. Kézirat, doktori disszertáció, Budapest, 2006.
- Hajnik Károly szerk.: *Az 1861. Év április 2. Pesten egybegyűlt Országgyűlés képviselőházának Naplója*. 2. köt. Pest, 1890.
- Hintz György, dr: Emlékbeszéd. *Gyógyszerészeti Hetilap*, 1884. 24. sz.
- Horváth Sz. Ferenc: *Elutasítás és alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbség politikai stratégiái (1931–1940)*. Csíkszereda, 2007, Pro-Print.
- Jancsó Elemér: *Az Unió szabadkőműves páholy ötven éve 1886–1936*. Kolozsvár, 1937.

- Jászberényi József: *A magyarországi szabadkőművesség története*. Budapest, 2005, PrintXBudavár.
- Józsa András: Bernády György Szovátán. In Pál-Antal Sándor – Cornel Sigmirean – Simon Zsolt szerk.: *A történetíró elhivatottsága. Emlékkönyv Szabó Miklós születésének 80. évfordulójára*. Marosvásárhely, 2012, Mentor, 70-82. o.
- Józsa András: Dr. Bernády György és családja. In Fodor János – Nagy Miklós Kund – Pál-Antal Sándor szerk.: *Bernády, a városépítő*. Csíkszereda, 2015, Alutus, 27–54. o.
- Kádár József: *Szolnok-Doboka vármegye monographiája*. 2. köt. 1901.
- Kelemen Lajos: *Születtem Marosvásárhelyt*. Kolozsvár, 1993, Komp-Press.
- Kempelen Béla: *Magyar nemes családok*. 11. köt. Budapest, 1932.
- Képviselőházi Napló*, 1896–1901.
- Koncz József: *A Marosvásárhelyi Evang. Reform. Kollégium története (1557–1895)*. Marosvásárhely, 2006, Mentor.
- Kós Károly: Kalotaszegi vállalkozás. *Korunk*, 1971. 10. sz.
- Krenner Miklós (Spectator): *Az erdélyi út: válogatott írások*. Székelyudvarhely, 1995, Haáz Rezső Kulturális Egyesület.
- Man, Ioan Eugen: *Târgu-Mureș, Istorie urbană din anul 1850 până la primul război mondial*. Tîrgu Mureș, 2009, Nico.
- Marosi Barna: *Bernády György városa*. Marosvásárhely, 2006, Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány.
- Marosi Barna: *Megbolygatott világ: riportok*. Bukarest, 1974, Kriterion.
- Marosi Ildikó: *A Helikon és az Erdélyi Szépmíves Céh levelesládája: 1924–1944*. 1. köt. Bukarest, 1980, Kriterion.
- Marosi Ildikó: *Molter Károly levelezése*. 1. köt. 1914–1926. Budapest–Kolozsvár, 1995, Argumentum–Polis.
- Marosi Ildikó: *Molter Károly levelezése*. 2. köt. 1927–1932. Budapest, 2001, Argumentum.
- Marosvásárhely szabályrendeleteinek gyűjteménye*. 2-3. köt. Marosvásárhely, 1905.
- Marosvásárhelyi Ev. Ref. Collegium értesítője az 1878–81-es tanévről*.
- Melega Miklós: *A modern város születése – Szombathely infrastrukturális fejlődése a dualizmus korában*. Archivum Comitatus Castriferrei 5. Szombathely, 2012.
- Mester Miklós: *Arcképek két tragikus kor árnyékában*. Budapest, 2002, Tarsoly.
- Mikó Imre: *Huszonkét év*. Budapest, 1941, Stúdium.
- Molter Károly: Vásárhelyi portré helyett. In *Utunk Évkönyv 1974*. Kolozsvár, 1974.
- Molter Károly: Marosvásárhely. Portrészlet a székelyfővárosról. *Erdélyi Helikon*, 1930. augusztus–november.
- Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády György emlékezete*. Marosvásárhely, 1999, Impress.
- Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády György emlékiratok*. Marosvásárhely, 2007, Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány.

FÜGGELÉK

- Nagy Vilmos: *A Románia elleni hadjárat 1916–1917*. Budapest, 1923.
- Nemes Ödön: *A marosvásárhelyi községi polgári iskola története*. Marosvásárhely, 1896.
- Oniga Erika szerk.: *A marosvásárhelyi Kultúrpalota 1908–1913*. Maros Megyei Múzeum, 2013, Marosvásárhely.
- Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismeai szempontból*. 4. köt. Pest, 1870.
- Orbán István: *Marosvásárhely földrajza*. Sárospatak, 1943.
- Oroszlány Gábor szerk.: *Marosvásárhely és a háború 1914. Első könyv*. Marosvásárhely, 1915, Grün Sámuel könyvnyomdája.
- Osvát Kálmán: *Erdélyi Lexikon*. Nagyvárad, 1929.
- Osvát Kálmán: *Motívumok*. Marosvásárhely, 2000, Mentor.
- Pál-Antal Sándor: A polgármester. In Fodor János – Pál-Antal Sándor – Nagy Miklós Kund szerk.: *Bernády, a városépítő*. Csíkszereda, 2015, Alutus, 97–171. o.
- Pál-Antal Sándor: *A székelyföld és városai*. Marosvásárhely, 2003, Mentor.
- Pál-Antal Sándor: Marosvásárhely vízművesítése a 20. század elején. In Pál-Antal Sándor – Simon Zsolt szerk.: *Marosvásárhely történetéből*. 3. köt. Marosvásárhely, 2013, Mentor, 59–86. o.
- Pallós Albert: *Marostorda vármegye népoktatási intézményeinek története*. Marosvásárhely, 1896.
- Parádi József: A dualizmuskori magyar rendvédelem. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 18. (2010) 21. sz.
- Parádi József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881–1945*. Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság.
- Parádi József: A polgári magyar állam rendőrségei 1867–1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 20. (2011) 23. sz.
- Péter H. Mária: *Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai*. 1-2. köt. Kolozsvár, 2013, Erdélyi Múzeum-Egyesület.
- Pfeifer Ignác: A kissármási gázkitörés. *A Magyar Mérnök és Építész-Egylet Közlönye*, 45. évf., 155. köt., 46. sz.
- Pfeifer Ignác: Mi okozta a kissármási gázkitörést? *Magyar Mérnök és Építész-Egylet Közlönye*, 46. évf., 56. köt., 11. sz.
- Poptámaş, Dimitrie – Mózes Júlia: *Maros megyei időszaki kiadványok bibliográfiája. 1795–1972*. Marosvásárhely, 2000.
- Pölöskei Ferenc: *A magyar parlamentarizmus a századfordulón*. Budapest, 2001, MTA Történettudományi Intézet.
- Pölöskei Ferenc: *A szabadelvű párt fényei és árnyai (1875–1906)*. Gyula, 2010, Éghajlat.
- Romsics Ignác: *Bethlen István*. Budapest, 2005, Osiris.
- Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, 2005, Osiris.

- Sármány Ilona: Magyar stílusban épült városházák a századelőn. *Ars Hungarica*, 22. (1994) 1-2. sz.
- Sebestyén Mihály: Bernády György zárszámadása 1917-ből. In Simon Zsolt – Pál-Antal Sándor szerk.: *Teremtő életek. Marosvásárhelyi személyiségek*. Marosvásárhely, 2011, Mentor, 195–222. o.
- Sebestyén Mihály: *Időtár*. 2. köt. Marosvásárhely, 2010, Mentor.
- Sebestyén Mihály: *Időtár*. 3. köt. Marosvásárhely, 2011, Mentor.
- Sebestyén Mihály: Marosvásárhely keletén. (A Bethlen Gábor Szabadkőműves Páholy Anyakönyve). In Pál-Antal Sándor – Simon Zsolt szerk.: *Marosvásárhely történetéből*. 3. köt. Marosvásárhely, 2011, Mentor, 99–161. o.
- Szekélyföldi képes naptár az 1911-es évről, tiszti cím- és névtárral*. Marosvásárhelyen, 1911.
- Szépréti Lilla: Bernádyné. *Látó*, 1991. július, 2. évf. 7. sz.
- Takács Péter szerk.: *Fejedelmek–forradalmak–vasutak. Tanulmányok Erdély történetéből*. Debrecen, 2000, Erdélytörténeti Alapítvány.
- Tamási Zsolt, dr. – Standavid, Adrian: *A dr. Bernády György polgármester által alapított felsővárosi állami elemi iskolák 100 éve*. Marosvásárhely, 2006, Tipomur.
- Tamási Zsolt: A marosvásárhelyi felsővárosi állami elemi iskolák első évtizedei. In Pál-Antal Sándor – Simon Zsolt szerk.: *Marosvásárhely történetéből*. 3. köt. Marosvásárhely, 2013, Mentor, 217–268. o.
- Tamási Zsolt: Jaross Béla, Marosvásárhely apátplébánosa. In Pál-Antal Sándor – Simon Zsolt szerk.: *Teremtő életek. Marosvásárhelyi személyiségek*. Marosvásárhely, 2011, Mentor, 274–304. o.
- Tisza Miksa: *Magyarország rendőrségének története*. Pécs, 1925.
- Tonk Sándor: *A marosvásárhelyi református kollégium diáksága. 1653–1848*. Szeged, 1994, JATE.
- Toth Szilárd: Bernády György și strategia politică a Partidului Maghiar. *Acta Musei Napocensis*, 2011, nr. 48/II, 127–185. o.
- Toth Szilárd: *Partidul Maghiar și problema minorității maghiare în Parlamentul României în perioada interbelică*. Cluj-Napoca, 2008, Argonaut.
- Turnowsky Mór: *A munkáról. Mi a szabadkőművesség? A testvéri láncról*. Budapest, 1905.
- Turnowsky Mór: *A szabadkőművesség természettudományi megokolása. A szabadkőművesi titokról*. Budapest, 1907.
- Turnowsky Mór: *Beszédek*. Budapest, 1907.
- Vermes Gábor: *Tisza István*. Budapest, 1994, Századvég.
- Vörös Károly: *A polgári kori magyar törvényhatósági közigazgatás*. Budapest, 1956, Levéltárak Országos Központja.

Lexikonok, adatbázisok, internetes források

- A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint.* Magyar statisztikai közlemények. Új sorozat, 42. Budapest, 1912, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-társulat.
- A Pallas Nagy Lexikona* <http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/089/pc008962.html#10>
- Ady Endre: *A Magyarság háza. Nyugat*, 1915. 16. sz. <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00180/05716.htm>
- Balogh Edgár szerk.: *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon.* Kolozsvár, 1981, Kriterion. Elektronikus változat: <http://mek.oszk.hu/03600/03628/html/h.htm#HofbauerAur%C3%A9l>
- CompLex Kiadó Kft. 1000 év törvényei internetes adatbázis. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6079>
- Élni látták, s meghalni a nagy Bernádyt. *Krónika*, 2009. június 19. <http://www.kronika.ro/archivum/offline/cikk/33342/elni-lattak-s-meghalni-a-nagy-bernadyt>
- Hajdó Károly: *A marosvásárhelyi zeneiskola évfordulójára.* <http://www.erdelyweb.hu/mvhely/szovegyujtemeny/zeneiskola.htm>
- Kempelen Béla: *Magyar nemes családok.* Budapest, 11. köt. 1932.
- Kertész Jenő: *A tíz év előtti Erdély napjai.* <http://korunk.org/?q=node/4748>
- Magyar Életrajzi Lexikon* <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/>
- Magyar Építőművészet* pályázatok (marosvásárhelyi városháza) digitalizált honlapján: <http://vpublic.omikk.bme.hu/epmuv/index.php?page=article&id=14801>
- Magyarország tiszti cím- és névtára*, 20. évf., 1901.
- Magyarország városainak háztartása az 1910. évben.* Magyar statisztikai közlemények. Új sorozat; 58. Budapest, 1916, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-társulat.
- Marosi Ildikó: *Tekintetes Tanács!* *Korunk*, 2004. október. <http://www.korunk.org/?q=node/7655>
- Nagy Iván: *Magyarország családai.* Pótlék kötet, Pest, 1868.
- Osvát Kálmán: *Erdélyi Lexikon.* Nagyvárád, 1929.
- Schöpflin Aladár: *Magyar Színművészeti Lexikon.* 3. köt. Budapest, 1931.
- Sturm Albert szerk.: *Országgyűlési Almanach 1887–1892.* Budapest, 1887.
- Szentgyörgyi Dénes: *Marosvásárhelyi lexikon.* Marosvásárhely, 1912.
- Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái.* <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/>
- Thirring Gusztáv: *Magyar városok statisztikai évkönyve.* Budapest, 1912.
- Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája.* A Pro-Print Kiadónál megjelent kötetek javított és bővített internetes adatbázisa: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>
- Wikipédia* <https://hu.wikipedia.org>

Rövidítések

BGYH – Bethlen György hagyatéka

ELTE BTK – Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészstudományi Kar

EMKE – Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület

MADOSZ – Magyar Dolgozók Országos Szövetsége

MPDB – Magyar Polgári Demokrata Blokk

NLP – Nemzeti Liberális Párt (*Partidul Național Liberal*)

OMP – Országos Magyar Párt

SOTE – Semmelweis Orvostudományi Egyetem

Illusztrációk jegyzéke

A kötetben közölt fekete-fehér képek:

16. o. A szerző felvétele.
17. o. A szerző felvétele.
22. o. Wikipédia-szócikk.
23. o. Teleki-Bolyai Könyvtár, Marosvásárhely.
25. o. Beller Rezső fényképe, Digitális Képtár, <http://keptar.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=72009>.
26. o. Fotó Józsa András örökösei tulajdonában.
29. o. Bernády-díszalbum (1910), Kultúrpalota, Bernády-szoba.
36. o. MMMLt, Bernády hagyaték, 6392/21r.
37. o. A Bethlen Gábor Szabdkörműves Páholy iratai. MTA Kézirattára, Ms 5724.
38. o. Szentgyörgyi Dénes: *Marosvásárhelyi lexikon*. Marosvásárhely, 1912. 148. o.
39. o. Nemes Ödön: *A marosvásárhelyi községi polgári iskola története*. 1896. 145. o.
42. o. *Székelyföldi képes naptár az 1912-es évről, tiszti cím- és névtárral*. Marosvásárhely, 1912. 61. o.
47. o. Szentgyörgyi Dénes: *Marosvásárhelyi lexikon*. Marosvásárhely, 1912. 148. o.
54. o. Uo. 152. o.
56. o. Budapest, Koller utódai stúdiófelvétele.
57. o. Bernády-díszalbum (1910), Kultúrpalota, Bernády-szoba.
62. o. Uo.
63. o. MMMLt, Bernády-hagyaték.
65. o. Uo.
67. o. Uo.
72. o. Uo.
75. o. Uo.
78. o. Uo.
79. o. *Derű*, Marosvásárhely.
81. o. Uo.
82. o. *Rakéta*, 1914, március 8, 3. o.
84. o. Román Állami Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága (ANDJ CJ), Ugron család Fond.
91. o. MMMLt, Bernády-hagyaték.
92. o. Pethő Csongor képeslap gyűjteményéből. Elérhető: <https://kepeslapok.files.wordpress.com/2011/03/marosv-95a.jpg>.
93. o. Bernády-díszalbum (1910), Kultúrpalota, Bernády-szoba.
106. o. MMMLt, Bernády-hagyaték.
107. o. MMMLt, rendezetlen Bernády-hagyaték.

109. o. MMMLt, Bernády-hagyaték.
 111. o. Bernády-díszalbum (1910), Kultúrpalota, Bernády-szoba.
 112. o. MMMLt, Bernády-hagyaték.
 113. o. 1916 körül. Uo.
 115. o. Uo.
 116. o. Uo.
 118. o. Csonka Géza fényképész felvétele. Uo.
 123. o. Heinrich Waßmuth olajfestménye, 1915. Schloß Schönbrunn Kultur- und Betriebsges.m.b.H. Fotó: Edgar Knaack.
 124. o. Bernády-díszalbum (1910), Kultúrpalota, Bernády-szoba.
 127. o. MMMLt, rendezetlen Bernády-hagyaték.
 136. o. Uo.
 138. o. Román Állami Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága (ANDJ CJ), Ugron család Fond.
 139. o. Uo.
 141. o. *Vasárnapi Újság*, 1924, 30. szám, augusztus 3, 9. o.
 142. o. MMMLt, Bernády-hagyaték.
 146. o. Uo.
 166. o. Plájás István fotója.
 168. o. ANDJ MS Fond Personal Bernády György, 57 dos., 1.f.
 181. o. MMMLt, Bernády-hagyaték.
 183. o. Szabó Miklós fényképe. Uo.
 193. o. MMMLt, Bernády-hagyaték.
 198. o. ANDJ MS Fond Personal Bernády György, 85 dos., 1. f..
 201. o. *Magyar Család*, I. évf., 2. szám, 1934. július 8., 3. o.
 207. o. MMMLt, rendezetlen Bernády-hagyaték.
 208. o. Uo.
 209. o. Uo.
 210. o. Uo.
 211. o. Körtesi Károly sajtófelvétele 1938-ból. Forrás: *Keleti Újság* 1938. november 6-i számának képes melléklete.
 212. o. MMMLt, rendezetlen Bernády-hagyaték.
 213. o. Uo.

Színes képmelléletek:

- I–III., VII. MMMLt, Bernády-hagyaték.
 IV., VI., IX–XII. Plájás István fotói, Kultúrpalota, Bernády-szoba.
 V. Bernády-díszalbum (1910).
 VIII. A szerző felvételei.

Névmutató**A, Á**

Adorján Gábor 212, 214
Ady Endre 114, 115
Ajtai Gyula 30, 31, 46
Albrecht Lajos 133
Albu, Cornel 164
Alpár Ignác 68
Alsó-Bisztra 127
Alsó-Fehér vármegye 109, 119
Alvinc 109
Ambróczy Andor 138
Amerika 74, 75
Amerikai Egyesült Államok 74
Andrássy Gyula 41, 49, 77, 102
Angelescu, Constantin 150, 151, 160
Antalfy Endre 71, 158, 175
Apaffy Lajos 189
Apari Mihály 12
Apáthy István 98
Apor Józsefné 189
Apponyi Albert 31, 32, 40, 41, 44, 67, 68, 70, 77
Arad 102, 129, 135, 145, 157
Arany János 33
Arendt Lajos 61
Árkossy Jenő 204
Averescu, Alexandru 127, 131, 132, 139, 140, 152, 153, 159, 185

B

Bad Ischl 106
Balázsfalva 189
Bálint János 189
Baltazár Dezső 128
Bánffy Dezső 48, 77
Bánffyhunyad 133
Bánffy Miklós 195, 200
Bánlak 28, 100
Bánság 117, 152

- Barabás Béla 138
 Barabás Endre 71
 Barabásy László 203
 Bărcănescu, Virgil 172
 Bárczy István 76, 88, 106
 Baross Gábor 32, 33, 34
 Bécs 27, 64, 106, 178
 Bedőházi János 22, 48, 51, 53, 57, 64
 Bedő Sándor 96
 Bekecs-tető 117
 Béla Henrik 94
 Béli Kálmán 146, 147, 148
 Belényessy Ágnes 12
 Bem József 21
 Benkő László 189
 Beöthy Zsolt 22
 Berde Mária 158
 Berlin 99, 105
 Bernády Dániel 16, 18
 Bernády Dániel, id. 12, 13
 Bernády Dániel, ifj. 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 24
 Bernády Dániel, legifj. 16, 23, 25, 27, 28, 100
 Bernády (Glauber) Margit 28, 98, 105, 210, 212
 Bernády Györgyike 108, 129, 182, 209, 210, 211
 Bernády György, mészáros 12
 Bernády Julianna 12
 Bernády Lajos 16, 25, 28, 100, 104
 Bernády Margit, testvér 16, 24, 28, 100, 104
 Bernády Sámuel 12
 Bertényi Iván, ifj. 107
 Beszterce 14, 15, 16, 21
 Beszterce-Naszód megye 14
 Beszterce-Naszód vármegye 119
 Betegh Miklós 119, 120
 Bethlen 14, 15, 16, 17, 107
 Bethlen Balázs 119, 122
 Bethlen Gábor, fejedelem 186
 Bethlen Gábor, gróf 21, 32, 40
 Bethlen György 129, 141, 145, 146, 147, 150, 152, 154, 155, 159, 195, 198, 199, 207

FÜGGELÉK

- Bethlen István 11, 84, 85, 114, 115, 127, 129, 131, 146, 147, 153, 154, 155, 156, 158, 200, 209
- Bethlen Ödön 122
- Béum Adolf 189
- Biás István, ifj. 12
- Bihari Sándor 20, 21, 35, 40
- Bikafalva 24
- Bíró András 189
- Bíró István 204, 208
- Bíró Károly 88
- Bissingen Ottóné 96
- Bodolla Ferenc 86, 132
- Bodó Sándor 96
- Bogdán Domokos 189
- Bogdan-Duică, Gheorghe 160
- Boldor, Sabin 189
- Bölöni Györgyné Marchișiu Otilia 114
- Bolyaiak 21, 22
- Bolyai Farkas 179
- Boncza Miklós 40, 114
- Bordi András 110, 203
- Botos Sándor 194
- Bozdog, Ioan 189
- Böck Hugó 75
- Bölöni György 114
- Brassó 84, 110, 145, 148, 170
- Brassó vármegye 84, 112
- Brătianu, Ion I. C. 134, 135, 139, 142, 152, 153, 159, 163, 177
- Brătianu, Vintilă 160, 177
- Braun Gyula 37, 38
- Braun Róbert 71, 175
- Bréma 99
- Bucher Károly 71
- Bucșan, Constantin 139, 140, 150
- Budapest 14, 24, 27, 28, 32, 37, 38, 39, 43, 50, 53, 59, 64, 71, 75, 76, 88, 91, 98, 99, 102, 105, 106, 111, 112, 114, 120, 125, 127, 128, 130, 134, 147, 155, 158, 171, 178
- Bukarest 127, 131, 134, 140, 145, 151, 152, 158, 159, 160, 170, 173, 177, 179, 188, 192
- Bunsen, Christian Karl Josias von 27
- Bustya Béla 189

Bürger Albert 39, 42, 85, 86, 96, 101, 149, 150, 161, 180, 196

C, Cs

Chicago 76

Cholnoky Jenő 75

Ciaclan, Virgil 172

Cicero 20, 186

Coculescu, Theodor 169, 172, 184

Colorado-völgy 76

Constantinescu, Tancred 149, 150, 152, 160, 169, 177

Csík vármegye 117

Czaich (Zaich) Gyula 100, 101

Csáky Albin 49

Csernáth Géza 107

Csernyánszky család 12

Csíki Emil 132

Csíki Gergely 33

Csíki Károly 53

Csíkszereda 110, 145

Csíky Emil 169, 178

Csinszka, Boncza Berta 114, 140

Csiszár Lajos 58, 64, 66, 68, 70, 71, 82, 96, 99, 196, 205, 213

Csiszér Albert 93, 111

Csongvay Lajos 96

Csontos Olivér 85, 86

Csucsa 140, 141

D

Dandea, Emil A. 153, 164, 166, 169, 170, 173, 177, 189, 193, 202, 205

Darányi Ignác 51

Deák Ferenc 186

Debrecen 59, 127

Debreceni Nagy János 40, 45

Dél-Erdély 117

Demeter Károly 22

Dés 14, 17

Désy Zoltán 80, 84, 85, 86, 113, 114

Déva 100, 110

Dévai Csatlós István 25

FÜGGELÉK

Dicsőszentmárton 110
Dósa György 189
Dregan, Emil 189
Drezda 98, 105
Duca, Ion Gheorghe 136, 160, 177

E, É

Éhen Gyula 88
Enyedy Jenő 189
Eötvös Károly 31
Erdély 9, 14, 18, 19, 24, 75, 76, 109, 114, 115, 117, 119, 127, 129, 131, 134, 146, 152,
155, 160, 162, 164, 174, 182, 186, 203
Erdélyi-medence 74
Erősdý Sándor 83, 85, 86, 87, 110
Esztergom 196

F

Farkas Albert 83, 84
Farkas Mendel 72
Fejérváry Géza 78, 79
Fekete Andor 53, 86, 173, 179
Fekete Gyula 189, 194, 204
Feketehalom 21
Fekete Ignác 37
Fekete Jakab 38, 39, 40
Feld Zsigmond 28
Félixfürdő 172, 177
Felsőbánya 12
Felső-Fehér vármegye 32
Fenyvessy Soma 53
Ferdinánd király 136, 142
Ferenc József császár és magyar király 67, 68, 122
Ferenc József, unitárius püspök 147
Ferenc Salvator főherceg 118
Ferenczi Zsigmond 155, 161, 175, 188, 189
Ferenczy Géza 139, 148, 150
Flesch Adolf 62
Flore, Gheorghe Al. 189
Földesy György 189

Frits Izsó 189
Fülöp Albert 189
Fülöp Béla 135, 144

G, Gy

Gabányi Imre 147, 148, 150
Gagyi László 203
Galícia 116
Gál József 187
Gál Márton 214
Gara Ernő 200
Gârboviceanu, Petre 151
Garibaldi, Giuseppe 32
Gelléri Mór 37
Genf 149
Geréb Béla 28, 30, 31, 33, 35, 40, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56
Geréb Lajos 28, 100
Ghibu, Ioan 164
Ghibu, Valer 189
Goga, Octavian 127, 131, 139, 140, 159, 196
Göldner Nándor 20, 21
Gömbös Gyula 208
Görög József 18
Görög Józsefné 18
Grand Canyon 75
Grandpierre Emil 133, 138, 139, 140, 141, 145, 146, 147
Groza, Petru 131, 135, 140, 213
Grünwald József 42
Grünwald testvérek 64
Gyárfás Elemér 129, 133, 135, 137, 139, 140, 142, 143, 146, 147, 148, 149, 150, 157,
196, 212
Gyergyószentmiklós 110, 145, 156
Gyömrő 117
Győr 59, 65, 88
Győrfi Pető 30, 31, 39
György Béla 161
Gyulafehérvár 17, 53, 119

H

- Hajdú István 137, 145, 146, 147, 148
 Hajdúszoboszló 127
 Halász Jakab 24
 Haller Gusztáv 138
 Haller István 110
 Haller János 83, 84, 86, 88
 Harmath Sándor 40
 Háromszék 127
 Háromszék vármegye 112
 Harşia, Emil 164
 Hegedűs Rozália 26, 27
 Hegedűs Sándor 54, 55
 Heidelberg 27
 Heltai Ferenc 106, 107, 120
 Henszelmann Gyuláné Erkel Sarolta 70
 Herczeg Ferenc 110
 Herkulesfürdő 137, 172
 Hinléder Fels Ákos 207
 Hints Miklós 55
 Hints Zoltán 43, 100, 108
 Hintz György 24
 Hódmezővásárhely 106
 Hodor Papp Éva 12
 Hofbauer Aurél 57, 58, 83, 111, 123, 132
 Homoród 24
 Horatius 20
 Horváth Gáspár 20, 21
 Horváth Mihály 19, 22
 Hubay Jenő 71
 Hubay Károly 71, 146
 Hunyad vármegye 119

I

- Iancu, Ion 205
 Illés Gyula 203
 Ilosvay Lajos 128, 137
 Illyefalva 30
 Imecs-Magdó Eszter 45

Inczédy-Joksmann Nándor 119

Ionescu, Nicolae 172

Ionescu, Take 127

Iorga, Nicolae 181

Irányi Dániel 31

Issekutz Viktor 146

Izsák Márton 179

J

Jakab Béla 189, 191, 192, 194, 197, 200

Jakab Dezső 30, 66, 68

Jakabffy Elemér 138, 143, 144, 146, 147, 148, 151, 199

Jancsó Benedek 147, 154, 155

Jaross Béla 152, 155, 169, 178, 179, 184, 188, 189, 192, 196, 197, 199

Jászi Oszkár 156, 159

Jeney Albert 18

Jókai Mór 33, 104

Joós Andor 198

Jósika Miklós 136

Jósika Sámuel 122, 133, 138, 139, 144

Józsa András 103

József főherceg 65

Justh Gyula 31, 77

Justus 89

K

Kada Elek 88

Kádár József 15

Kallós Ede 63

Károlyi Mihály 128, 129

Károly király, IV. 122

Kassa 60

Kassai Imre 188, 189, 191, 192, 197

Kátay Károly 189

Kecskemét 65, 66, 88, 210

Kecskeméthy István 138, 157

Kelemen Ádám 107

Kelemen Ilona 108

Kelemen Lajos 21, 22

FÜGGELÉK

Kelemen Margit 107, 108, 213, 214
Kemény Ákos 119, 127
Kemény János 204
Kerekes Miklós 189
Kerekes Sámuel 28, 31
Keresztes Gyula 215
Kertész Ákos 69
Kertész Jenő 130
Kézdivásárhely 145
Kis-Küküllő vármegye 32, 54, 119
Kismarton 64
Kissármás 74
Kistapolcsány 196
Kléh Erzsébet 106
Kóbori János 189
Kolozsvár 14, 17, 19, 23, 24, 38, 47, 59, 64, 102, 111, 126, 131, 132, 134, 137, 138, 147,
150, 151, 152, 157, 160, 161, 188, 206, 218
Komárom 125
Kömőcsy József 96
Komor Marcell 30, 66, 68
Koncz József 20, 21
Kónya Imre 192
Körösfői-Kriesch Aladár 105
Koros Péter 189
Kós Károly 99, 104, 129, 133, 157, 159, 161, 163, 179
Kossuth család 33
Kossuth Ferenc 31, 40, 41, 51, 77
Kossuth Lajos 33, 42
Kovács Albert 31
Kovács Andor 203
Kovács Elek 132, 152, 169, 175, 179, 189, 213
Kovács Ferenc 35
Kovácsy Albert 202
Köbölkuti József 189
Kövesdi Samu 189
Krámer Jenő 155
Krenner Miklós 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 175, 182, 206, 208, 210, 211
Kristóffy József 79, 80
Krón Ernő 189, 191, 214

Kuncz Aladár 200
Kuszká Ferenc 189

L

Lajosfalva 27
Lakatos Sándor 161, 179, 189
László Dezső 159
László Gyula 111, 112
Latkóczy család 12
Lázár Ádám 39
Lázár Benedek 48, 49, 50
Lázár István 80, 83, 84
Lechner Ödön 66
Lengyel Giza 19
Lengyelország 178, 179
Ligeti Ernő 134
Lipcse 22
Lőrincfalva 47
Löwenstein Lajos 189
Lugos 145
Lukács Béla 32, 34, 40, 41, 50, 51
Lukács László 51
Lukinich Imre 214
Lupény 162

M

Madách Imre 186
Madarász Erzsébet 28, 104, 105
Magyarigen 109
Magyarláros 14
Magyarország 35, 37, 59, 77, 79, 90, 120, 126, 127, 129, 130, 133, 162, 181, 209
Magyary Mihály 98
Majláth Gusztáv 147, 197
Makkai Sándor 203
Makk János 21
Maleczki Margit 70
Maniu, Iuliu 109, 128, 131, 138, 163, 178, 180, 185, 193
Mara László 119
Máramaros megye 12

FÜGGELÉK

Máramaros vármegye 119, 127
Máramarossziget 12, 59
Marghiloman, Alexandru 127
Máriaffy Lajos 204, 210
Maroscher Gusztáv 189
Maros folyó 73
Marosi Barna 9, 105, 106
Marosi János 185, 189
Maros mente 43
Maros-Torda vármegye 42, 47, 54, 57, 78, 80, 84, 117, 196
Marosvécs 179
Marosszentgyörgy 18, 204
Marthy Ferenc 111, 124, 164
Máthé Johanna (Zsanett) 16, 19
Mauksch család 18
Maurer Béla 131, 133
Medgyes 21
Mestitz Albert 189
Mestitz Mihály 42
Metz Albert 70
Mezősámsond 85
Mezőtelegd 157
Mike Julianna 14, 15
Mikes Ármin 127, 131
Mikó Árpád 34, 40, 42, 48, 53, 55, 83
Miskolc 60
Mohács 51
Moldován Demeter 189
Moldován Dénes 139
Molnár Viktor 67
Molter Károly 71, 152, 155, 157, 158, 167, 174, 175, 179, 180, 197, 199, 200
Móricz Zsigmond 174, 200
Morvay Zoltán 175, 189, 190
Munkács 127
Musca, Petre 189
München 99

N, Ny

Nagybánya 14

Nagy Endre 71, 196, 203
Nagyenyed 19, 21, 110
Nagy Ferenc 147
Nagy Gyula 161
Nagy Imre 123, 124
Nagy Jenő 150
Nagykároly 127
Nagy Károly 149
Nagyszeben 32, 64, 110, 117, 130
Nagyvárad 17, 28, 36, 59, 76, 127, 172, 223
Naszód 15
Nátyi Olivér 97
Nemes Mór 132
Némethy Károly 106, 124
Németország 98
Niagara-vízesés 75
Nyárádmagyarós 117
Nyárádszentbenedek 150
Nyárádszereda 145
Nyerge László 119
Nyíregyháza 127
Nyíri Sándor 64
Nyugat-Európa 34

O, Ö

Oláhfalu 125
Oláhláposbánya 13
Olaszország 32
Olosz Lajos 180
Orbán Balázs 157, 158, 196
Orbán Balázs, a Székelyföld leírója 17
Oroszlány Gábor 49, 81, 94, 98
Oroszlány István 39, 40, 47, 48, 57, 58, 83
Osztrák–Magyar Monarchia 34, 78, 117, 122, 123, 127, 164, 165, 176
Ovidius 20
Ötvös István 189
Ötvös Lajos 189

P

- Paál Árpád 133, 138, 140, 146, 147, 148, 150, 151
 Paál Gusztáv 189, 192, 197, 198, 205
 Pădurean, Ioan 169
 Pál-Antal Sándor 59
 Pál Gábor 139, 150
 Pál István 135
 Páll Károly 22
 Páncél Imre 126
 Pantea, Ioan 180, 189, 194, 195, 205
 Pantea, Ștefan 184
 Papp László 189
 Párizs 32, 58
 Partium 117
 Pataki Tibor 158
 Patrovits Kálmán 189
 Pécs 65
 Péterffy Zsigmond 98
 Peter, Liviu 189
 Petry Zsigmond 28, 39, 40, 41, 58, 81, 82, 83, 86, 96, 104, 167, 169, 172, 179, 188, 189,
 191
 Pfeifer Ignác 74, 75
 Pichler Győző 41, 44, 48, 51
 Plósz Pál 26
 Polónyi Géza 44
 Popa, Pavel 204
 Popescu, Adrian 169, 179, 180, 185, 186, 188, 189, 193, 194, 195
 Pop, Ștefan 169
 Przemysł 113
 Pulszky Károly 32

R

- Rácz Béla 194
 Radó Sándor 103, 132, 169, 189, 190, 194, 195
 Rajna mente 99
 Resicabánya 162
 Révész Gyula 94
 Ribáry Ferenc 19
 Riha Ferenc 107

Rittman Mayer 189
Románia 114, 115, 116, 117, 127, 129, 130, 131, 133, 134, 136, 142, 159, 162, 164, 181,
202, 203
Roman, Iov 189
Róth Hugó 146, 148
Róth Miksa 171
Roth Pál 14
Rusu, Aurel 169, 179, 184

S, Sz

Salustius 20
Sándor István 88
Sándor János 34, 35, 54, 82, 83, 84, 106, 119, 120, 124, 125
Sándor József 135, 137, 138, 141, 144, 146, 147, 151, 153
Sándor László 34
Sáromberke 58
Schmidt Frigyes 107
Schmidt Ödön 107, 149
Schubert Franciska 13
Schwimmer Róza 150
Sebess Dénes 53, 155
Sebess Jenő 53, 132, 155, 192, 204, 205
Sebestyén Miklós 152, 169, 172, 175, 178, 184
Segesvár 21
Sepsiszentgyörgy 132, 135, 145
Seress Rezső 210
Simó Géza 175, 187, 190, 194
Sipos Lajos 214
Straetz Hermann 39
Suciu, Victor 189
Svájc 150, 159
Szabadka 65, 88
Szabó Gergely 189
Szabolcska Mihály 138
Szakács Péter 51
Szamosújvár 189
Szász Domokos 19
Szászhalom 117
Szász József 109, 111, 119, 122, 127

FÜGGELÉK

Szászrégen 21, 110, 117
Szatmár 127
Szatmárnémeti 59
Szatmár vármegye 12
Szeben 21
Szeben vármegye 119
Szeged 38, 102
Székely Aladár 121
Székely Ferenc 121
Székelyföld 17, 64, 109, 111, 114, 117, 118, 132, 209, 218
Székelykocsárd 17
Székelyudvarhely 64, 110, 120, 133, 135, 145, 167
Szekeres János 20
Szele Béla 139, 150
Széll Kálmán 51, 52, 77, 78
Szentgál 75
Szentgyörgyi Mór 17, 18
Szentimrei Jenő 73
Szentkereszthy Béla 138
Szentmariay Dezső 53
Szígyártó Gábor 189
Szilágyi Dezső 49
Szilágyssomlyó 54
Szilvássy Karola 127
Szoboszlai László 149, 155, 177
Szöllősi István 40
Szolnok-Doboka vármegye 13, 14, 15, 80, 119
Szolyva 127
Szombathely 59, 65, 88
Szováta 103, 115, 191, 192, 202, 209, 211, 212, 215
Sz. Szakács Péter 38

T

Tabéry Géza 157, 161
Tallián Béla 52
Tályai Sámuel 20
Tamási Zsolt 196
Tarnów 178
Tătărescu, Gheorghe 143, 144, 160

Tauszik B. Hugó 38, 42, 51, 52, 90, 96
Telbisz Károly 88
Teleki Artúr 144, 148, 150, 151, 155, 199, 203
Teleki család 117
Teleki Pál 130, 154
Temesvár 88, 102, 135, 145, 171
Thaly Kálmán 51
Than Károly 25, 26, 27, 128
Theil György 189
Theisz János 189
Thury Kálmán 147, 148
Tisza István 52, 54, 77, 78, 82, 84, 89, 113, 115, 120, 121, 122, 125, 126, 129, 156, 186
Tőkés Ernő 159, 160
Toldalagi József 202
Toldalagi László 158
Toldalagi Mihály 18, 149, 150, 151, 155, 157, 161, 199
Tomescu, Dumitru 178
Torda 42, 47, 80, 110, 119, 160
Torino 33
Tornya Gyula 161
Toroczkai Wigand Ede 67, 103
Torontál vármegye 27, 100
Tóthfalusi József 39, 90, 106, 179, 196
Török Andor 139, 150
Tövisi Géza 149
Turcu, Victor 189
Turnowsky Mór 27, 38, 90, 115, 128
Turnowsky Sándor 115, 128, 129, 158, 175
Tübingen 22

U

Udvarhely vármegye 42, 86
Ugron András 149, 150, 157, 158, 159, 161, 178, 199, 200
Ugron Gábor 31, 39, 52, 83, 84, 99, 104, 114, 119, 123, 125, 129
Ugron István 129, 134, 138, 139, 141, 142, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 152, 153, 154,
169, 178
Utrecht 22

FÜGGELÉK

V

- Vaida-Voevod, Alexandru 109, 178, 184, 193
Văitoianu, Arthur 128, 131
Vajdahunyad 110
Valits Viktor 189
Vályi Gyula 22
Vancea, I. 169
Várady Aurél 147, 189
Vásárhelyi János 203
Vass Tamás 28, 40, 41
Vergilius 20
Vescan, Ioan 172, 178, 184, 205
Vidrighin, Stan 171
Vigh István 189
Világos 57
Vlasa, Gheorghe 189
Vozáry János 79, 80

W

- Walbaum Frigyes 119
Wass Béla 147
Weisz Sándor 156, 157
Wekerle Sándor 34, 35, 77, 78
Willer József 160, 199
Wladár Ádám 18
Wlassics Gyula 46
Wolf János 14

Z, Zs

- Zabola 145
Zágoni István 133, 144, 147, 148
Zechmeister Károly 88
Zima Tibor 135, 142, 143, 144, 150
Zrínyi Miklós 104
Zürich 22
Zsigmond János 12

Rezumat

Această carte are ca scop prezentarea vieții lui Bernády György printr-o biografie politică. Bernády s-a înscris în memoria posterității ca primar ctitor al Tîrgu Mureșului modern, prefect al orașului și politician transilvănean marcant. Chiar dacă în ultima perioadă au existat câteva încercări privind activitatea sa, până în prezent nu s-a realizat o biografie politică cuprinzătoare. Activitatea politică a lui Bernády poate fi analizată în două segmente: pe de o parte cea din timpul Monarhiei Austro-Ungare, iar pe de altă parte cea desfășurată în cadrul Partidului Maghiar din România, după 1918.

Lucrarea cuprinde șapte capitole mari, fiecare abordează câte o perioadă importantă din viața și activitatea politicianului. Primul capitol reprezintă o excepție, deoarece rezumă viața lui familială, în special copilăria, cariera strămoșilor, educația și formarea lui Bernády. El s-a născut în județul denumit atunci Szolnok-Doboka, în localitatea Bethlen (Beclean, astăzi face parte din județul Bistrița-Năsăud), într-o familie cu tradiție în medicină și farmacie. Bernády a început studiile elementare la Bistrița, într-o școală cu limbă de predare germană. Încă din perioada tinereții sale, el s-a familiarizat cu diferitele etnii ale Transilvaniei, o experiență care a contribuit la formarea personalității sale caracterizată prin toleranță în restul vieții lui. În 1878, familia Bernády s-a mutat la Tîrgu Mureș, unde tânărul György a absolvit Colegiul Reformat în anul 1882. Tatăl său, Bernády Dániel (1839–1884) a fost un renumit farmacist. Mama sa, Mike Julianna, a încetat din viață puțin timp după nașterea lui Bernády György. Din a doua căsătorie a tatălui s-au născut trei copii: Dániel, Lajos și Margit. Cel mai mare dintre frații lui Bernády, tânărul Bernády Dániel a urmat tradiția de familie, devenind medic. El a trăit la Budapesta începând cu anul 1914 și a murit la vârsta de 56 de ani, în 1923. Fratele mai mic, Lajos, a îmbrățișat cariera militară, a servit ca ofițer la Tîrgu Mureș și a decedat în 1903 la doar 33 de ani. Viitorul edil al orașului Tîrgu-Mureș s-a dedicat inițial și el tradiției familiale, urmând studii farmaceutice la Cluj și la Budapesta, după care în 1888 a obținut și titlul de doctor în acest domeniu. În 1892 s-a căsătorit cu actrița orădeancă Madarász Erzsébet, de care a divorțat în 1923, după 24 de ani de căsnicie. Bârfele răutăcioase la adresa doamnei Bernády o etichetau pe aceasta ca fiind de origine romă. Anumite surse indică faptul că „doamna cu rochia albastră” de pe una din frescele Palatului Culturii din Tîrgu Mureș o reprezintă pe Erzsébet. În 1916, Bernády s-a căsătorit pentru a patra oară, de această dată cu fiica unui inginer municipal, Kelemen Margit, alături de care a găsit bucuria familiei.

Începuturile activității lui în viața publică, în consiliul municipal al orașului, respectiv perioada în care a fost deputat sunt prezentate în capitolul al doilea al cărții. Interesul lui Bernády pentru treburile comunității l-au determinat să urmeze și studii juridice, el a obținut și în acest caz diploma de doctor la Universitatea din Oradea. La moartea tatălui său nu-și terminase încă studiile, astfel nu a putut prelua afacerea familiei, farmacia care

funcționa în centrul orașului Tîrgu Mureș, pe care a închiriat-o în repetate rânduri, până la urmă renunțând la ea în 1907. Cu toate că farmacia se bucura de un bun renume la nivel local, Bernády s-a dedicat vieții comunității încă din această perioadă (urmând de altfel exemplul tatălui său). Astfel, în 1890 a devenit membru al consiliului municipal, iar în 1896 a fost ales deputat parlamentar. În această perioadă Bernády s-a ocupat cu precădere de domenii legate de profesia sa de farmacist. Astfel, într-o alocuțiune susținută în Parlamentul din Budapesta, Bernády a militat pentru cauza sănătății publice, a farmaciștilor, precum și pentru acordarea de ajutor în medicamente celor săraci. A continuat să militeze în acest sens și în cadrul consiliului municipal, publicând un apel către opinia publică prin care anunța că din cauza situației materiale precare a orașului, acesta nu a putut participa la mișcarea inițiată de Consiliul Național de Psihopedagogie, prin urmare nu s-a putut întemeia o instituție de învățământ dedicată surdo-mușilor. Bernády nu și-a terminat mandatul, a demisionat în 1900, cu puțin înaintea noilor alegeri. El a fost desemnat comandantul poliției municipale.

Următorul capitol se ocupă de prima sa perioadă de primar. Cei zece ani (între 1902 și 1912) în care Bernády a îndeplinit această funcție, marchează perioada în care Tîrgu Mureșul scapă de caracterul rural și devine un oraș pornit pe drumul modernizării. Perioada premergătoare Primului Război Mondial a fost denumită (într-o expresie uzuală în limba maghiară) „fericita epocă de pace”, deoarece perioada de pace relativă a asigurat dezvoltarea generală, economică, dar și o creștere demografică a orașelor.

Această perioadă a fost și cea în care cariera lui Bernády a atins apogeul. Primarul nou ales și-a început mandatul prin a face ordine în finanțele orașului. I-a demis pe funcționarii implicați în deturnarea de fonduri, făcând astfel ordine în domeniul financiar, ceea ce a dus la un rezultat financiar senzațional în anul 1903. Pentru prima dată după 10–15 de ani, orașul a încheiat exercițiul financiar cu surplus, acest lucru servind drept garanție investitorilor. Orașul devenit solvabil a primit credit de la cinci instituții financiare mari. Aceste credite erau necesare pentru numeroasele investiții și transformări începute în oraș.

Primul mandat de primar al lui György Bernády a fost cel mai spectaculos din punct de vedere al dezvoltării orașului, deoarece acesta s-a îmbogățit în această perioadă cu nenumărate clădiri publice și străzi noi. În această perioadă a fost construit centrul modern, care marchează până și astăzi frumusețea orașului cu monumentele sale în stilul Art Nouveau. Primul pas al formării centrului modern al orașului prin amenajarea uneia dintre cele mai mari piețe ale Transilvaniei a fost proiectul ridicării unui edificiu cu trei nivele și cu turn. Acesta a devenit primăria orașului (azi găzduiește prefectura județului Mureș), fiind finalizată în 1909. În afară de edificiile publice, în această perioadă a luat ființă sistemul public de apă, canalizare și energie electrică, în timp ce asfaltarea drumurilor din oraș a fost întârziată de mentalitatea conservatoare a localnicilor. În timpul mandatului lui Bernády se construiesc școlile primare de stat de pe strada Jókai

(azi strada Eminescu), de pe strada Sándor János (Gheorghe Doja). Se înființează casa de copii, Școala Superioară de Comerț (azi Universitatea „Petru Maior”), Gimnaziul Romano-Catolic, Școala Superioară de Fete (azi Colegiul Național „Al. Papiu Ilarian”) și Serviciul de Gospodărie Comunală (azi Universitatea „Dimitrie Cantemir”). Primarul Tîrgu Mureșului a dispus construirea unei școli cu profil muzical, a unei galerii de artă și înființarea bibliotecii publice. Bernády György este cel care inițiază construcția clădirilor care „trebuie să fie puse în slujba secolelor viitoare și să le servească și urmașilor nepoților noștri!” În anul 1911, el a făcut o vizită în Statele Unite ale Americii pentru a studia exploatarea gazelor naturale de către firmele mari. Experiența dobândită nu a fost însă pusă în practică, datorită terminării mandatului său de primar.

A patra perioadă bine delimitată în activitatea lui Bernády este cea din timpul Primului Război Mondial, al funcției de prefect (fișpan) al orașului Tîrgu Mureș, după care a urmat șocul evenimentelor politice de după război și căutarea unor noi orientări. Costurile modernizării orașului erau imense, astfel încât Bernády a decis să părăsească primăria pentru funcția de reprezentant al guvernului. În această calitate, având o influență și mai mare, a contribuit în continuare la programul de dezvoltare a orașului, care nu a putut fi oprită decât de izbucnirea războiului. Ca urmare, multe proiecte au rămas doar planuri pentru viitor. După demisia guvernului Tisza, Bernády a renunțat la cariera politică, iar după experiența trăită în timpul revoluțiilor de la Budapesta s-a întors la Tîrgu Mureș.

Reintrarea sa pe scena politică – de data aceasta în România – era previzibilă. Bernády a acționat în apărarea intereselor comunității maghiare devenită minoritară. Următorul capitol descrie rolul său în Partidul Maghiar din România: activitatea unui politician de orientare liberală care luptă pentru drepturile comunității maghiare și caută soluții pentru obținerea acestor drepturi. Orientarea lui Bernády spre Partidul Național Liberal în perioada interbelică a cauzat deseori conflicte în sânul președinției Partidului Maghiar. Deși Bernády avea relații bune atât cu prim-ministrul Bethlen István, cât și cu guvernul Brătianu, el nu a fost ales în funcția de președinte al partidului. Participarea lui la mișcarea de reformare a partidului a avut ca rezultat ieșirea lui din partid.

Un alt capitol prezintă scurta perioadă în care ocupă funcția de primar al orașului pentru a doua oară, perioadă în care devine ținta unor intrigi politice și înființează un partid propriu. Al doilea mandat de primar al orașului Tîrgu Mureș a cuprins anii 1926–1929. După instaurarea administrației române în oraș a devenit aproape imposibil ca un membru al comunității maghiare să fie ales primar, deoarece această funcție putea fi ocupată doar prin numire din partea guvernului. Bernády, reales în 1926 ca deputat în Parlamentul României, a purtat negocieri în numele Partidului Maghiar cu Partidul Național Liberal și, cu toate că nu a reușit obținerea unui pact privind alegerile parlamentare, a rămas fidel partidului Brătianu. Devenit omul de încredere a Partidului Liberal, i s-a oferit funcția de primar pe care a obținut-o prin votul Consiliului Municipal.

A continuat modernizarea oraşului prin renovarea Palatului Culturii, dezvoltarea reţelei de energie electrice, construirea unor noi şcoli şi a unui spital. Bernády a rămas în funcţie până în februarie 1929, când o Comisie Interimară a fost numită pentru a conduce oraşului până la următoarele alegeri. El fost singurul primar maghiar al Tîrgu Mureşului interbelic. După mandatul său de primar nu s-a retras din viaţa politică, ci a creat propriul „proiect” politic, numit Blocul Civic Democrat Maghiar. Acesta a funcţionat doar în oraşul Tîrgu Mureş, fără ambiţia de a participa la alegerile parlamentare. Formaţia politică a lui Bernády s-a concentrat exclusiv asupra politicii orăşeneşti. Această perioadă de scurtă durată s-a încheiat în anul 1933, când Bernády a devenit din nou membru al Partidului Maghiar şi a desfiinţat Blocul Democrat Civic Maghiar.

Ultimul capitol rezumă ultimii ani din viaţa lui Bernády. În aceşti ani el s-a retras din politică, ocupându-se doar de familie. După decesul fiicei sale în 1936, a devenit tot mai trist şi bolnav, încetând din viaţă în luna octombrie a anului 1938.

Summary

The book is György Bernády's political biography. György Bernády has become known to posterity as the founding Mayor of modern Tîrgu Mureş, its Lord Lieutenant as well as a prominent politician. Even though a number of studies presenting his activity have been published, this is the first comprehensive political biography. His political activity has two major segments: the period of the Austro-Hungarian Monarchy and his political activity in the Hungarian Party in Romania after the 1918 transition.

The book has seven major chapters, and with their subchapters each one of them represents a decisive segment of Bernády's life and political activity. An exception to this is the first chapter, which focuses on major life events of the young Bernády preceding his political career. This includes the history of his family and ancestors. He was born in Beclean, in an ethnically mixed area of Transylvania, in what is today Bistrița-Năsăud County, in a family of doctors and pharmacists.

He went to a German elementary school in the neighbouring town of Bistrița. At a young age, he became familiar with other ethnic groups, an experience which shaped his relatively tolerant personality. The family moved to Tîrgu Mureş in 1878, where the young Bernády completed his high school education in the local Reformed College. He graduated in 1882. His father, Dániel, was a well-known pharmacist at the time. His mother, Juliánna Mike died after György was born. Dániel married again, and from this marriage he had three children: young Dániel, Margit and Lajos. Young Dániel followed the family tradition in becoming a doctor and lived in Budapest after 1914. He died at the age of 56 in 1923. The youngest brother, Lajos, chose a military career, becoming an officer in the army. He died in 1903 at the relatively young age of 33. György Bernády also followed the family tradition and studied to be a pharmacist, a profession he practiced for a short period, after his father passed away. He studied in Cluj and later in Budapest, becoming a doctor in pharmacology in 1888. He married four times. From 1892 till 1913 he was married to an actress, Erzsébet Madarász, whose image can be seen (according to city legends) on one of the frescoes in the Tîrgu Mureş Palace of Culture. Bernády's last marriage started in 1916, when he was wed to Margit Kelemen, daughter of a local engineer, who he spent the rest of his life with.

However, his ambitions turned to politics instead, as it is presented in the second chapter of the book. Bernády took law exams. Passing them was necessary for acting as a public servant: first, as a member of the Municipal Legal Authority Commission in 1889, then, in 1886, he was elected Member of the Parliament. He was a man of compromise. He became leader of the local branch of the Kossuth Party, but soon realized his ambitions would not let him stop before he became member of the governing party. He continued to fight for the interests of his fellow-pharmacists and often raised general healthcare topics in parliament.

His act of abandoning the opposition made him a controversial figure but after being elected Mayor, his past was quickly forgotten. The next chapter presents his ten-year term as Mayor, between 1902 and 1912. During this period the town discards its rural character, becoming a city on its way to modernization. Bernády's career reached its peak. The last years of peace and prosperity before WWI brought economic and demographic growth to the cities through the Monarchy.

As far as ideology is concerned, Bernády acted as a liberal politician, with democratic views. First as a Member of Parliament, then Mayor of Tîrgu Mures and Lord Lieutenant of the city, he proved his ability to cooperate with the local elite utterly hostile to the government he represented. During his tenure, he devoted his energy to city modernization. His mayorship can be well named the Bernády Era for his contributions to infrastructural development. The city's financial problems were fixed by the Mayor so they didn't stand in the way of modernization and development. During this period, the city changed, developing the look still characteristic to the city center. New buildings and especially public ones were built in the new style of Art Nouveau. Besides the new Town Hall and the Palace of Culture, this period brought the introduction of street lighting, water supply and sewage systems. Besides the major constructions in the city, the roads were asphalted. This last project was not too popular with the conservative mentality of the population. A library and a music school were also founded by Bernády, who stated that these institutions "will have to serve the population in the next centuries, our descendants." He travelled to the United States of America to study gas exploitation. However, his experience was never used in his mandate, partly because of the events of WWI. The costs of modernization were immense, the city entered in huge debts, so Bernády decided to move on, leaving his function as a mayor, and becoming an appointed member of the government as Lord Lieutenant.

The fourth period (and chapter) of Bernády's political activity, clearly delimited, is the one pertaining to WWI. He acted as head of the city: Prefect, and was also appointed State Secretary responsible for war refugees. After the dismissal of the Tisza Government, Bernády's political career seemed to decline. As he described in one of his articles: "After the fall of the Tisza Government, I left my position as Prefect with the decision that I would never hold an office again, nor any public activity, and I would keep my distance from politics."

After 1919 he returned from Budapest to Transylvania, which became part of Romania, where he served as a leading figure of the Hungarian minority party. This period is presented in the next chapter of the dissertation. Bernády was in fact the representative of Budapest and also a middleman between the Bucharest elite and Hungarian capitalists. He had good relations with István Bethlen, the prime minister of Hungary at the time, and was also closely acquainted with the Brătianu Government. Despite this fact, he was

never elected President of the Hungarian Party, which led him into a movement that tried to reform the party. As a result, Bernády left the Hungarian Party for a few years.

The next chapter deals with a short period; Bernády becomes Mayor for the second time. György Bernády's second term as Mayor of Tîrgu Mureş was between the years 1926 and 1929. An iconic figure of the Hungarian minority in Romania, he managed to continue the process of city modernization. György Bernády decided to adapt to the new political atmosphere and made friends in the Romanian high political governing elite. As a liberal, he collaborated with the Romanian National Liberal Party, and succeeded in negotiating the position of Mayor in Tîrgu Mureş. He was the first and only Hungarian mayor of the city between the two World Wars. His efforts were often criticized by the community as in 1927 he entered in conflict with the elite of the Hungarian Party, resulting in him leaving the Party, which marked the first step of the downfall of his career as a Mayor. In late 1928, the City Council voted against Bernády by dissolving the Council, which was later confirmed by the Minister of Interior, marking the end of Bernády's term as Mayor. After his resignation, he founded his own "political project", called the Civic Democratic Hungarian Bloc. This was a regional party, influencing no more than the political life of Tîrgu Mureş. This period was until 1933, when Bernády made peace with the Hungarian Party; as a result, he quit working with the Civic Democratic Hungarian Bloc.

The last chapter of the book presents the old Mayor's old age. In his last years, he retired from politics and started to focus on his family life. After the death of his beloved daughter in 1936, a period of depression and illness followed. His life on Earth ended in October 1938.

The book has an ample bibliography and an index of names, helping the reader to gain an insight in this very important period of Transylvanian history.

Képmelléklet

Református mulatság a tornakert nagypavilonjának teraszán, 1930-as évek. A hátsó sorban, balról jobbra: Bustya Lajos építész, Tóthfalusi József református lelkész, Vásárhelyi János református püspök, Bernády György, Makkai Sándor református püspök, Bodolla Ferenc ügyvéd, főgondnok, Ferenczi Zsigmond ügyvéd, Nemes Mór ügyvéd, egyházi jogtanácsos

A Természettudományi Társulat oklevele

KÉPMELLÉKLET

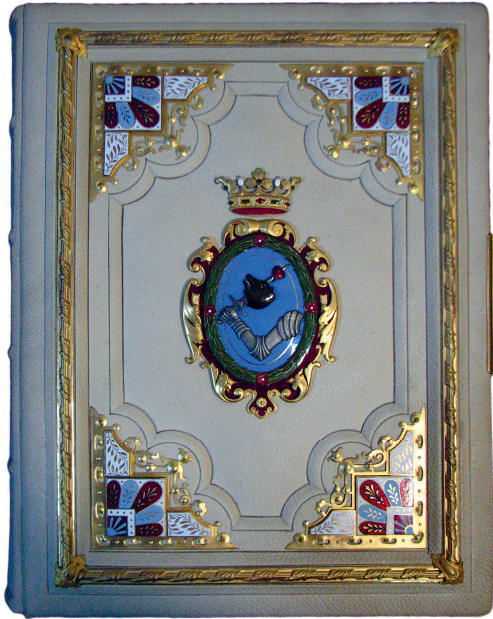

Korabeli kép a Városházáról a Kultúrpalotával

Bernády amerikai utazását megörökítő plakett

KÉPMELLÉKLET

A Bernády-díszalbum borítója és bevezetője

Maros-Vásárhely

törvényhatósági joggal bíró szab. kir. város
Közönjsége adjuk ezen oklevelet arról, hogy
jelen 1913. év Boldog-Asszony hava 4-ik nap-
ján tartott közgyűlésünkben úgy a közönsé-
gtől mint saját lelkiünk sugallatától vezéreltetve

Dr. Bernády György

m.kir. udvari tanácsos Urat, - ezen szab.kir.város érdemekben
gazdag volt polgármesterét e város felvirágoztatása és hala-
dása, - e város polgársága anyagi és szellemi jólétének gya-
rapítása, - s az Erdélyrészi magyarság megerősítése érdekében
kifejtett rézhajlatlan igazságszeretet és törhetetlen hazafi-
ság által vezérelt önzetlen és önfeláldozó munkássága tel-
jes elismerésül - nagyrabecsülésünk, hálánk és szeretetünk
maradandó emlékezetül egyhangulag és a közvéle-
mény általános helyeslése mellett ezen szabad királyi
város örökös dicsére

DISZPOLGÁRRÁ

választottuk s ezen tényünk által Őt mindazon jogok élvezetébe
helyeztük, melyek hazánk és városunk törvényei szerint Maros-
Vásárhely szab.kir.város polgárait megilletik. **M**elyről jelen
oklevelet ezennel kiadtuk.
Kelt Maros-Vásárhelyen 1913. Boldog-Asszony havának 4-ik napján.

Hofbauer Antal
polgármester.

J. J. L. L. L.
főjegyző.

Díszpolgári oklevél

38

191587

	<p>În numele Au nom Majestății-Sale de Sa Majesté</p> <p>CAROL II CAROL II</p> <p>Prin grația lui Dum- Par la Grâce de Dieu nezeu și voința et par la volonté națională nationale</p> <p>Rege Roi al României de Roumanie</p> <p>Ministerul de Interne Le Ministère de L'Inté- eliberează rieur délivre</p> <p style="text-align: center;">PASPORT</p> <p>D-lui <i>Mre Bernady George</i> a M. _____</p> <p>De profesiune <i>peurmar</i> De profession _____</p> <p>Călătorind <i>banpa.</i> Voyageant _____</p> <p>Nr. <i>67/1937</i> din Registrul Autorității care a eliberat pasportul.</p>
---	---

Semnătura titularului
(Signature du porteur): *Bernady George*
Bernady G

Se certifică de noi
că fotografia și semnătura sunt ale titularului
pasportului.

Nous certifions
que la photographie et la signature appartiennent
au titulaire de ce passeport.

Ches. a. ul. Poștei Tg. Mureș
M. Deutman

H. O. IMPRIMERIA NAȚIONALĂ

KÉPMELLÉKLET

Bernády György íróasztala és könyvesszekrényei

EZ A KÖNYV AZ
ERDÉLYI SZÉP-
MÍVES CÉH TAGJA:

Dr. Bernády György

SZÁMÁRA KÉSZÜLT

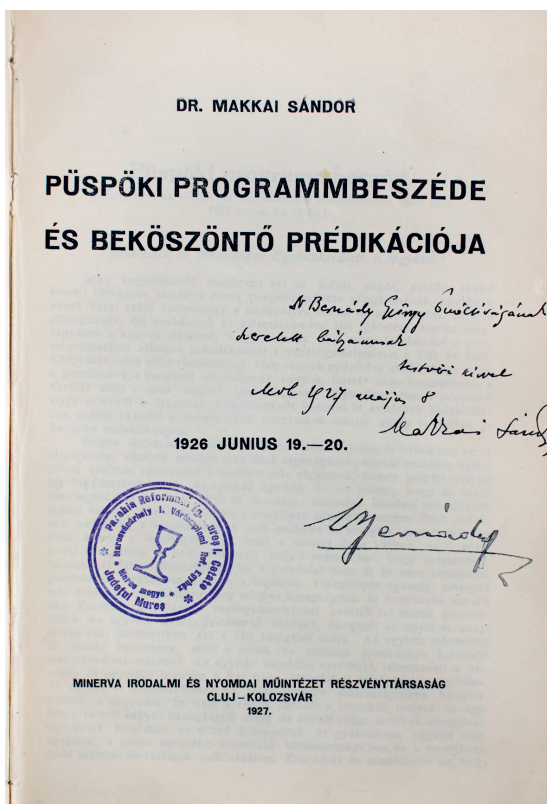

EZ A KÖNYV AZ
ERDÉLYI SZÉPMI-
VES CÉH TAGJA:

BERNÁDY GYÖRGY DR.

SZÁMÁRA KÉSZÜLT.

KÉPMELLÉKLET

Könyvjegy egy kötet előzéklapján

–

Makkai Sándor ajánlása

Mártírságomnak vége. Győztem. Elszakadtam attól, aki a legnagyobbat adta nekem: a szerelmet. Ha nem hazudta volna, akkor sem lehetett volna szebb.

Szerelmem egész szépsége énbennem volt. Ő csak a salakot adta hozzá, ami a fényt felfogta.

Nem arra emlékszik az ember, amire emlékezni akar, hanem arra, amire nem bír *nem emlékezni*, amire emlékezni muszáj. *amit nem képes elfelejteni*

Mint ahogy a szélroham felkap egy élettelen tárgyat és azt hányja-veti cél és rendszer nélkül: úgy dobált engem három éven át oktanul rettentő érzésem. Földobott a levegőbe, forgatott s nem is sejtettem, hogy hol tesz le. És most letesz a földre.

Cenkre megyek, *Hozzá!* Ő megnyugtat és megbocsátja elétevelyedésem.

Felséges lángolás volt! Soha tisztább, nagyobb érzés mé-

Bernády könyvei

Szerkesztette Gálfalvi Ágnes
Borítóterv: Koros-Fekete Sándor
Számítógépes tördelés: Lingua Franca Kft.
A kiadásért felel Gálfalvi Ágnes ügyvezető
Megjelent 17 nyomdai ív terjedelemben
Készült a csíkszeredai Gutenberg nyomdában
Felelős vezető: Tózsér László, igazgató
ISBN 978-606-94183-8-3
ISBN 978-606-739-082-7

„Bernády György az I. világháború előtti és utáni erdélyi közélet élvonalbeli képviselője volt. A háború előtt elsősorban Marosvásárhely polgármestereként és főispánjaként alkotott fontosat – döntő szerepet játszott a belváros mai arculatának kialakításában –, azt követően pedig egyike volt a politikai aktivizmus szószólóinak, a magyar érdekek bukaresti védelmezőinek és az erdélyi közélet kimagasló alakjainak. Életéről és tevékenységéről már több kisebb tanulmány és részmunka jelent meg, de Fodor János műve az első, amely Bernády egész pályáját szakszerűen áttekinti.”

(Romsics Ignác, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja)

Fodor János történész, jelenleg egyetemi tanársegéd a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Történelem és Filozófia Karán működő Magyar Történelmi Intézetben. Jelen kötetben a több évtizedes Bernády-kutatás és a korabeli közélet tudományos vizsgálatának eredményeit felhasználva, elsősorban e jellegzetes századfordulós közéleti szereplő politikai tevékenységét elemzi.

ISBN 978-606-94183-8-3

9 786069 418383